

2 (98) 2024

ISSN 1897-7146
e-ISSN 2719-4264

STUDIA PRAWNICZE KUL

KATOLICKI
UNIwersytet
LUBELSKI
JANA PAWŁA II

KUL 1918

WYDZIAŁ PRAWA,
PRAWA KANONICZNEGO
I ADMINISTRACJI

**STUDIA
PRAWNICZE KUL**

**KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II
WYDZIAŁ PRAWA, PRAWA KANONICZNEGO I ADMINISTRACJI**

**THE JOHN PAUL II CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN
FACULTY OF LAW, CANON LAW AND ADMINISTRATION**

Rada Naukowa / Scientific Board:

Adam Błaś, Remigio Beneyto Berenguer, Ewelina Cała-Wacinkiewicz, Janina Ciechanowicz-Mclean, František Čitbaj, Ks. Antoni Dębiński, Abp Andrzej Dzięga, Giorgio Feliciani, Mirosław Granat, Miomira Kostić, Ks. Józef Krukowski, William N. Laforge, Wojciech Łączkowski, Barbara Mikołajczyk, Carmen Parra Rodríguez, Anna Przyborowska-Klimczak, Marek Safjan, Stanisław Sagan, Hesi Siimets-Gross, Ks. Piotr Stanisz, Ks. Marian Stasiak, Adam Strzembosz, Hanna Suchocka, Péter Szabó, Renata Szafarz, Andrzej Szajkowski, Miruna Tudorascu, Krzysztof Wiak, Mustafa Yasan, Michał Zawisłak, Marian Zdyb, Andrzej Zoll

ZESPÓŁ REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Redaktor naczelny / Editor-in-chief:

Joanna Misztal-Konecka

Zastępcy redaktora naczelnego / Deputy Editor-in-chief:

Beata Kucia-Guściora

Wojciech Sz. Staszewski

Członkowie redakcji / Members of the Editorial Board:

Wiesław Bar OFMConv

Andriy Boyko

Anne Fornerod

Stanisław Wrzosek

Redaktorzy tematyczni / Thematic Editors:

Małgorzata Gałązka

Lidia Jaskuła

Iryna Kozak-Balaniuk

Izabela Leraczyk

Paweł Widerski

Ks. Grzegorz Wojciechowski

STUDIA PRAWNICZE KUL

2 (98) 2024

Wydawnictwo KUL
Lublin 2024

Opracowanie redakcyjne / Proofreader:

Ewelina Fatyga

Opracowanie komputerowe / Layout Editor:

Zuzanna Guty

Jarosław Łukasik

Tłumaczenia streszczeń na j. ukraiński / Translations of abstracts into Ukrainian:

Iryna Kozak-Balaniuk

Tłumaczenia streszczeń na j. rosyjski / Translations of abstracts into Russian:

Małgorzata Wideł-Ignaszczak

**Ministerstwo
Edukacji i Nauki**

Czasopismo dofinansowane ze środków Ministerstwa Edukacji i Nauki
w ramach programu „Rozwój czasopism naukowych”
na podstawie umowy nr RCN/SN/0317/2021/11 z dnia 7 grudnia 2022 r.
Okres realizacji projektu: 1 grudnia 2022 r. – 30 listopada 2024 r.

The journal co-financed by the Ministry of Education and Science
within the programme “Rozwój czasopism naukowych” (“Development of scientific journals”).
Contract no. RCN/SN/0317/2021/1 of 7th December 2022.
Project duration: 1 December 2022 – 30 November 2024.

ISSN 1897-7146

e-ISSN 2719-4264

Wydawca/Editor

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II / The John Paul II Catholic University of Lublin
Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin

Wydawnictwo KUL, ul. Konstantynów 1H
20-708 Lublin, tel. 81 45 45 678
e-mail: wydawnictwo@kul.pl, <https://wydawnictwo.kul.pl>

**Studia i artykuły /
Studies and articles**

Elżbieta Szczot (1965–2024). *W służbie rodzinie, nauce, Kościołowi*

Elżbieta Szczot (1965–2024). *Serving Family, Science, and the Church*

Эльжбета Щот (1965–2024). *В службе семье, науке, Церкви*

Ельжбета Щот (1965–2024). *На службі родині, науці, Костелу*

LIDIA FIEJDASZ-BUCZEK

Dr hab., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: lidia.fiejdasz-buczek@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0001-6252-4027>

Streszczenie: W artykule zaprezentowano życie, dorobek naukowy, dydaktyczny, organizacyjny i społeczny dr hab. Elżbiety Szczot, prof. KUL, która z Wydziałem Prawa KUL związała się najpierw poprzez studia na kierunku prawo (1985–1990) i prawo kanoniczne (1990–1993), a następnie przez zatrudnienie, gdzie przez ponad 30 lat twórczo i owocnie wypełniała powierzone jej obowiązki nauczyciela akademickiego. Była osobą niezwykle pracowitą, skromną, serdeczną. Zapisła się w pamięci współpracowników jako prawnik i wybitna kanonistka, wychowawczyni młodzieży akademickiej. Elżbieta Szczot została zatrudniona na Wydziale Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL 1 października 1993 r. w charakterze asystenta przy Katedrze Prawa Sakramentów. W 1998 r. uzyskała stopień doktora w zakresie nauk prawnych na podstawie rozprawy *Prawo wiernego do Eucharystii według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*. W 2011 r. habilitowała się na podstawie dorobku naukowego i monografii *Ochrona rodziny w prawie Kościoła łacińskiego* (Lublin 2010), uzyskując stopień doktora habilitowanego nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego, specjalność – kościelne prawo rodzinne. Z dniem 1 października 2014 r. awansowała na stanowisko profesora nadzwyczajnego. W latach 2011–2017 była kierownikiem Katedry Nauk o Polityce w Instytucie Europeistyki KUL. We wrześniu 2023 r. Instytut Prawa Kanonicznego poparł jej kandydaturę i została wybrana na członka Rady Doskonałości Naukowej na kadencję 2024–2027 w dyscyplinie prawo kanoniczne. Była członkiem licznych stowarzyszeń naukowych. Jest autorką dwóch monografii, ponad 60 artykułów, 17 książek naukowych. Jej badania koncentrowały się m.in. na prawie sakramentów świętych, ochronie małżeństwa i rodziny, na procesach związanych z integracją europejską i politykami szczegółowymi Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: prawo sakramentów świętych, Bronisław Wenanty Zubert OFM, nauki o polityce, ochrona rodziny, związki niesakramentalne

Summary: The article presents the life and research, teaching, organisational and social achievements of dr hab. Elżbieta Szczot, Professor of the Catholic University of Lublin who first became affiliated with its Faculty of Law through her studies in law (1985–1990) and canon law (1990–1993), and then through her employment, where for over 30 years she creatively and fruitfully fulfilled the duties of academic teacher entrusted to her. She was an extremely hard-working, modest and warm-hearted person. Her colleagues remember her as a lawyer and an outstanding canonist, and as an educator of university students. Elżbieta Szczot was employed at the Faculty of Canon and Secular Law of the Catholic University of Lublin on 1 October 1993 as an assistant at the Chair of Sacramental Law. In 1998, she obtained her doctoral degree in legal sciences with the dissertation *Prawo wiernego do Eucharystii według Kodeksu Prawa kanonicznego z 1983 roku* [*The faithful's right to the Eucharist according to the Canon Code of 1983*]. In 2011, she was habilitated based on her academic achievements and the monograph *Ochrona rodziny w prawie Kościoła łacińskiego* [*Protection of the family in the law of the Latin Church*] (Lublin 2010), obtaining the degree of Doctor of Laws in the field of canon law, specialisation – ecclesiastical family law. As of 1 October 2014, she was promoted to the position of associate professor. From 2011 to 2017, she was Head of the Department of Political Science at the Institute of European Studies of the Catholic University of Lublin. In September 2023, the Institute of Canon Law endorsed her candidacy and she was elected as a member of the Council for Scientific Excellence for the 2024–2027 term in the discipline

of Canon Law. She was a member of numerous scientific associations. She was the author of two monographs, more than 60 articles and 17 scientific books. Her research focused on the law of the sacraments, the protection of marriage and the family, processes related to European integration and specific policies of the European Union, among others.

Key words: law of the holy sacraments, Bronisław Wenantyz Zubert OFM, political science, protection of the family, non-sacramental relationships

Резюме: В статье представлены жизненные, научные, дидактические, организационные и общественные достижения доктора Эльжбеты Щот, профессора Люблинского католического университета, которая была связана с Юридическим факультетом Люблинского католического университета сначала через учебу на Юридическом (1985–1990) и Каноническом (1990–1993) факультетах, а затем через работу, где на протяжении более 30 лет она творчески и плодотворно выполняла возложенные на нее обязанности академического преподавателя. Она была чрезвычайно трудолюбивым, скромным и добросердечным человеком. В памяти сотрудников она осталась как юрист и выдающийся канонист, воспитатель академической молодежи. Эльжбета Щот поступила на работу на Факультет канонического и светского права Люблинского католического университета 1 октября 1993 года в качестве ассистента на Кафедре права таинств. В 1998 году она получила степень кандидата юридических наук на основании диссертации *Право верующего на Евхаристию в соответствии с Кодексом канонического права 1983 года*. В 2011 году на основании своих научных достижений и монографии *Защита семьи в праве Латинской Церкви* (Люблин 2010) получила степень доктора юридических наук в области канонического права, по специальности «Церковное семейное право». С 1 октября 2014 года получила должность ассоциированного профессора. С 2011 по 2017 год возглавляла Кафедру политических наук в Институте европейских исследований Люблинского католического университета. В сентябре 2023 года Институт канонического права одобрил ее кандидатуру, и она была избрана членом Совета по научному совершенству на срок 2024–2027 годов по дисциплине «Каноническое право». Была членом многочисленных научных ассоциаций. Является автором двух монографий, более 60 статей, 17 научных книг. Ее исследования посвящены, в частности, праву Таинств, защите брака и семьи, процессам, связанным с европейской интеграцией и отдельными направлениями политики Европейского союза.

Ключевые слова: право Пресвятых Таинств, Бронислав Венантий Зуберт OFM, политические науки, защита семьи, несакраментальные союзы (гражданские браки)

Резюме: У статті представлено життєвий, науковий, дидактичний, організаційний та громадський доробок професора Люблінського католицького університету (KUL) доктора Ельжбети Щот, яка була пов'язана з Юридичним факультетом Люблінського католицького університету спочатку навчанням права (1985–1990 рр.) та канонічного права (1990–1993 рр.), а потім трудовою діяльністю, де понад 30 років творчо і плідно виконувала покладені на неї обов'язки академічного викладача. Вона була надзвичайно працьовитою, скромною і доброю людиною. У пам'яті колег залишилася як правник і видатний каноніст, вихователь академічної молоді. Ельжбета Щот була прийнята на Факультет канонічного і світського права Люблінського католицького університету 1 жовтня 1993 року на посаду асистента Кафедри сакраментального права. У 1998 році здобула ступінь кандидата юридичних наук, захистивши дисертацію на тему *Право вірних на Евхаристію згідно з Кодексом канонічного права 1983 року*. У 2011 році на основі наукових досягнень та монографії *Захист сім'ї у праві Латинського Костелу* (Люблін, 2010) здобула науковий ступінь доктора юридичних наук у галузі канонічного права за спеціальністю „Церковне сімейне право”. Звання професора надзвичайного отримала 1 жовтня 2014 року. З 2011 по 2017 рік очолювала Кафедру політології Інституту європейських студій Люблінського католицького університету. У вересні 2023 року Інститут канонічного права підтримав її кандидатуру, і вона була обрана членом Ради наукової досконалості на термін 2024–2027 рр. з дисципліни „Канонічне право”. Вона є членом численних наукових асоціацій. Авторка двох монографій, понад 60 статей, 17 наукових посібників. Її наукові дослідження зосереджені, зокрема, на праві таїнств, захисті шлюбу та сім'ї, процесах, пов'язаних з європейською інтеграцією та конкретними політиками Європейського Союзу.

Ключові слова: Право Святих Таїнств, Броніслав Венанти Зуберт, політичні науки, захист сім'ї, несакраментальні стосунки

*Mądrość jest wspaniała i nie wędnie,
ci łatwo ją dostrzegą, którzy ją miłują, [...]
Początkiem jej – najprawdziwsze pragnienie nauki,
a staranie o naukę – to miłość,
miłość zaś – to przestrzeganie jej praw,
a poszanowanie praw – to rękojmia nieśmiertelności,
nieśmiertelność zaś przybliża do Boga.
Tak więc pragnienie Mądrości wiedzie do królestwa.*

MDr, 6, 12, 17–21

Celem artykułu jest próba scharakteryzowania sylwetki naukowej dr hab. Elżbiety Szczot, prof. KUL, odtworzenie jej biografii naukowej oraz omówienie jej działalności dydaktycznej, społecznej, organizacyjnej i naukowej w KUL¹, z którym była związana najpierw poprzez studia prawnicze, a następnie przez ponad 31 lat pracy zawodowej. Ukazanie jej wkładu w historię wydziału, w naukę prawa kanonicznego i nauki prawne stanowi zasadniczy trzon artykułu.

1. Biogram naukowy

Elżbieta Szczot urodziła się 23 lipca 1965 r. w Brzegu Dolnym k. Wrocławia jako córka Józefa Fojta i Władysławy z domu Wdowiarz. W latach 1972–1980 pobierała naukę w szkole podstawowej w Ropczycach-Witkowicach na Podkarpaciu. Następnie w latach 1980–1984 kontynuowała edukację w Liceum Ogólnokształcącym im. Tadeusza Kościuszki w Ropczycach, którą zakończyła egzaminem maturalnym złożonym 31 maja 1984 r.²

Dnia 1 października 1985 r. rozpoczęła studia prawnicze w Sekcji Nauk Prawnych na Wydziale Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL. Jako studentka

---

¹ Jest to pierwsze naukowe opracowanie biografii dr hab. Elżbiety Szczot, prof. KUL. Dotychczas krótkie notki biograficzne ukazały się w następujących publikacjach: *Elżbieta Szczot*, w: *Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Informator*, Lublin 2005, s. 114–115; *Elżbieta Szczot*, w: *Złota Księga Nauk Społecznych 2014*, red. K. Pikoń, Gliwice 2013, s. 290; *Elżbieta Szczot*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 426–427; W. Bar, E. Szczot, *Dydaktyka i badania z zakresu prawa kanonizacyjnego oraz sakramentów świętych*, w: *100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. K. Burczak, E. Czepczyńska, M. Dyjakowska, M. Jońca, S. Kwiecień, Lublin 2018, s. 413–415; E. Szczot, *Obszary naukowo-dydaktyczne prowadzone w Katedrze Nauk o Polityce*, w: *100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. K. Burczak, E. Czepczyńska, M. Dyjakowska, M. Jońca, S. Kwiecień, Lublin 2018, s. 453–455.

² Zob. Podanie o przyjęcie na Wydział Prawa Kanonicznego i Nauk Prawnych KUL z dnia 15 maja 1985 r., w: *Szczot Elżbieta*. Akta osobowe studentów, sygn. P 32683, AU KUL.

wyróżniała się znajomością języków obcych. Już w październiku 1985 r. zdała egzamin końcowy z j. niemieckiego i została zwolniona z uczęszczania na ten lektorat³. Angażowała się w działalność społeczną Wydziału – udzielała się w samorządzie studentów prawa; w różnych organizacjach studenckich i w duszpasterstwie akademickim KUL. Była członkiem Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej – Unia Młodych⁴. Okres studiów był dla Elżbiety Fojt również czasem pielęgnowania przyjaźni koleżeńskich i więzi narzeczeńskich. Już drugiego dnia egzaminów wstępnych na KUL poznała swojego przyszłego męża, Jacka Szczota. Sakrament małżeństwa zawarli 30 kwietnia 1989 r. w kościele akademickim KUL. Odtąd Elżbieta Szczot łączyła życie małżeńskie ze studiami, a później macierzyństwem, rodzicielstwem (w styczniu 1993 r. urodziła córkę Katarzynę, we wrześniu 1999 r. syna Maksymiliana) i pracą naukowo-dydaktyczną. Miłość inspirowała ich do wspólnych działań. Założyli Akademicki Ruch Trzeźwości, pracowali społecznie w różnych organizacjach na rzecz ubogich i potrzebujących oraz w ruchach obrony życia nienarodzonych.

Studia prawnicze E. Szczot ukończyła 29 czerwca 1990 r. z wynikiem bardzo dobry z wyróżnieniem⁵. Pracę magisterską pt. *Kredytowanie działalności przedsiębiorstw na przykładzie Banku Depozytowo-Kredytowego w Lublinie i Banku Przemysłowo-Handlowego w Krakowie*⁶ napisała w Katedrze Prawa Finansowego pod kierunkiem prof. dr hab. Wandy Wójtowicz.

Już wtedy wykazywała bardzo duże zainteresowanie prawem kanonicznym, a zwłaszcza prawem sakramentów. Od dwóch lat uczęszczała – jak się wydaje – jako wolny słuchacz na wykłady z prawa sakramentów prowadzone przez prof. dr hab. Bronisława Wenantego Zuberta OFM. Jako studentka prawa wysłuchała i zaliczyła kilka wykładów z prawa kanonicznego⁷. W 1989 r. otrzymała stypendium w Niemczech, a rok później wzięła udział w seminarium naukowym w Salzburgu⁸.

---

³ Katolicki Uniwersytet Lubelski, Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych, Zaświadczenie z dnia 29.10.1985 r., w: Szczot Elżbieta. Akta osobowe studentów, sygn. P 32683, AU KUL.

⁴ Życiorys E. Szczot dołączony do podania o zatrudnienie, Lublin, 3.08.1993 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁵ Protokół egzaminu magisterskiego z dnia 29 czerwca 1990 r., w: Szczot Elżbieta, sygn. P 32683, AU KUL. Dyplom ukończenia studiów (egzemplarz do akt); Dyplom z wyróżnieniem, z dnia 9 października 1990 r., w: tamże.

⁶ Zob. Recenzje pracy magisterskiej sporządzone przez prof. dr hab. Wandę Wójtowicz i prof. dr hab. Wojciecha Łączkowskiego, w: Szczot Elżbieta, sygn. P 32683, AU KUL.

⁷ E. Szczot, [Podanie] Do Dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego i Świeckiego, 22.03.1990, w: Szczot Elżbieta. Akta osobowe studentów, sygn. P 32683, AU KUL.

⁸ Życiorys E. Szczot dołączony do podania o zatrudnienie, Lublin, 3.08.1993 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

Uczestniczyła również w IX Międzynarodowym Kongresie Średniowiecznego Prawa Kanonicznego, który odbył się w Monachium (13–17 lipca 1992 r.)⁹.

Studia w Sekcji Prawa Kanonicznego odbyła na tymże wydziale w latach 1990–1993. Tytuł zawodowy magistra prawa kanonicznego otrzymała 23 czerwca 1993 r. z wynikiem bardzo dobry z wyróżnieniem na podstawie egzaminu i pracy magistersko-licencjackiej pt. *Udział wiernych świeckich w uświęcającym zadaniu Kościoła w świetle adhortacji apostołskiej Jana Pawła II Christifideles laici*, Lublin 1993¹⁰, którą przygotowała pod kierunkiem o. prof. dr. hab. B.W. Zuberta. Stopień licencjata kościelnego z oceną wyróżniającą uzyskała 23 czerwca 1993 r.¹¹

W Katolickim Uniwersytecie Lubelskim została zatrudniona na 6/7 etatu 1 października 1993 r. jako asystent przy Katedrze Prawa Sakramentów¹², będąc jednocześnie pierwszą od założenia Uniwersytetu w 1918 r. kobietą (osobą niezakonną) zatrudnioną w Sekcji Prawa Kanonicznego. Prof. dr. hab. B.W. Zubert OFM w opinii do wniosku o jej zatrudnienie napisał, iż kandydatka: „jest osobą wybitnie uzdolnioną [...]; studium prawa kanonicznego dowiodło, iż potrafi ona wnikliwie interpretować jego normy, dostrzegać problemy trudne i sporne oraz poszukiwać twórczych rozwiązań, korzystając z poważnej literatury kanonistycznej krajowej i zagranicznej. Zna bardzo dobrze język angielski i wystarczająco język niemiecki. Te zaś przymioty i kwalifikacje są, jak wiadomo, niezbędne dla kandydata na pracownika naukowego. [...] E. Szczot jest osobą o zintegrowanej osobowości, pracowitą, ambitną i odpowiedzialną. Przemawia za tym nie tylko jej zaangażowana postawa w czasie studiów na KUL, lecz także jej życie małżeńskie i rodzinne. Pozwala to mieć nadzieję, że będzie rzetelnie wypełniała powierzone jej obowiązki dydaktyczne oraz ambitnie i konsekwentnie, podejmie twórczą pracę naukową. Jestem przekonany, iż w osobie p. mgr Elżbiety Szczot Wydział nasz zyska bardzo wartościowego pracownika naukowego, o wysokich kwalifikacjach intelektualnych i moralnych, zdolnego i chętnego do koleżeńskiej współpracy”¹³.

Mgr lic. Elżbiecie Szczot powierzono ćwiczenia z prawa sakramentów świętych dla księży studentów (kurs A) i osób świeckich (dwie grupy kursu B) w wymiarze

⁹ J. Kara, E. Szczot, *IX Międzynarodowy Kongres Średniowiecznego Prawa Kanonicznego. Monachium 13–17 VII 1992*, Kościół i Prawo 1998, t. 13, s. 285–288.

¹⁰ Zob. recenzje pracy magistersko-licencjackiej sporządzone przez prof. dr. hab. Henryka Misztalę i o. prof. dr. hab. B.W. Zuberta, w: *Szczot Elżbieta*, sygn. P 32683, AU KUL.

¹¹ Elisabeth Szczot, Diploma Licentiae nr 93/94, Datum Lublini die 7 III 1994, w: *Szczot Elżbieta*, sygn. P 32683, AU KUL.

¹² Katolicki Uniwersytet Lubelski, Referat Personalny, L.dz. 9156/93/P, Lublin, dnia 26 października 1993 r., w: *Elżbieta Szczot*. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

¹³ Prof. dr. hab. Bronisław Wenanty Zubert OFM, p/o kierownik katedry prawa o sakramentach, Opinia, Katowice, 12.08.1993 r., w: *Elżbieta Szczot*. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

2 godzin tygodniowo oraz zajęcia zakładowe w wymiarze 3 godz. i 25 min. tygodniowo¹⁴. Warto odnotować, że w roku akademickim 1993/1994 – ze względu na złożoność materii wykładowej – po raz pierwszy w historii kierunku na KUL-u wprowadzono ćwiczenia do wykładu z prawa sakramentów¹⁵. Mgr E. Szczot opracowała „całoroczny program ćwiczeń oraz zestaw dokumentów doktrynalnych i prawnych, będących przedmiotem analizy na zajęciach” i ten jej autorski program kontynuowany był w kolejnych latach¹⁶. W tym czasie współorganizowała II Międzynarodowe Sympozjum z prawa zakonnego (17–18 października 1994)¹⁷, przygotowywała materiały pokonferencyjne do druku, które ukazały się w książce *Służba i praca*¹⁸, pełniła obowiązki opiekuna rocznika księży studentów (1993–1997)¹⁹, współpracowała z Redakcją *Encyklopedii katolickiej*²⁰. Doskonaliła też swoje kwalifikacje językowe. We wrześniu 1995 r. ukończyła kurs języka niemieckiego II stopnia organizowany przez Fakultet Teologiczny w Linzu w Austrii²¹. W sierpniu 1998 r. uczestniczyła w IX Europäische Sommerakademie w Bonn (Gustav-Stresemann Institut e.V.)²².

Doktoryzowała się 30 marca 1998 r. na podstawie rozprawy *Prawo wiernego do Eucharystii według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*²³. Uchwałą Rady Wydziału Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL z dnia 7 maja 1998 r. został jej nadany stopień doktora nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego²⁴. Promotorem dysertacji był o. prof. Bronisław Wenanty Zubert, recenzentami zaś

---

¹⁴ Katolicki Uniwersytet Lubelski, Referat Personalny, 9696/93/P, Lublin, dnia 22 listopada 1993 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

¹⁵ Prof. dr hab. Bronisław Wenanty Zubert OFM, Pismo do Dziekana Wydziału, Katowice, dnia 24.09.1993 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

¹⁶ Autoreferat, s. 1, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

¹⁷ E. Szczot, *Sprawozdanie z II Międzynarodowego Sympozjum Prawa Zakonnego „Służba i Praca”*, *Życie Konsekrowane* 1995, nr 1 (5), s. 43–47.

¹⁸ *Służba i praca. Materiały II Międzynarodowego Sympozjum Prawa Zakonnego (Lublin, 17–18 X 1994)*, red. B.W. Zubert OFM, E. Szczot, Lublin 1996, ss. 290.

¹⁹ Autoreferat, s. 1, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

²⁰ Prof. dr hab. Bronisław Wenanty Zubert OFM, [Opinia w sprawie kontynuacji zatrudnienia mgr lic. Elżbiety Szczot], Katowice, 12.02.1996 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

²¹ [Podanie E. Szczot do Dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL ks. prof. dr. hab. Mariana Stasiaka z dnia 24.02.1998 r.], Akta osobowe E. Szczot, sygn. P 32683, AU KUL.

²² *Życiorys naukowy dr Elżbiety Szczot*, s. 1, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

²³ E. Szczot, *Prawo wiernego do Eucharystii według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, Lublin 2000, ss. 180.

²⁴ Dyplom nr 205 z dnia 21 maja 1998 r.

ks. prof. dr hab. Jan Dyduch (PAT Kraków)²⁵ i ks. prof. dr hab. Marian Stasiak (KUL)²⁶. E. Szczot była pierwszą kobietą świecką (niezakonną) w Polsce, która obroniła doktorat z zakresu prawa kanonicznego.

W październiku 1998 r. otrzymała zatrudnienie w pełnym wymiarze. W zakresie prac naukowo-organizacyjnych skupiła się wówczas na przygotowaniu księgi pamiątkowej *Plenitudo legis dilectio*, dedykowanej Ojcu Profesorowi B.W. Zubertowi z okazji 65. rocznicy jego urodzin²⁷, oraz na organizacji (wspólnie z ks. A. Skorupą) międzynarodowej konferencji na temat prawnej regulacji sakramentu pokuty²⁸ połączonej z wręczeniem Księgi Jubilatowi (Lublin, 11 maja 2000 r.)²⁹. W tym też roku ukazał się drukiem jej doktorat pt. *Prawo wiernego do Eucharystii według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*³⁰

Dnia 1 października 2001 r. dr E. Szczot została zatrudniona na stanowisku adiunkta w pełnym wymiarze zajęć przy Katedrze Prawa Sakramentów³¹, której kuratorem był o. prof. dr hab. B.W. Zubert. W latach 1997–2005 pełniła funkcję przedstawiciela młodszych pracowników nauki do Rady Wydziału³².

---

²⁵ Ks. prof. dr hab. Jan Dyduch, Recenzja pracy doktorskiej *Prawo wiernego do Eucharystii według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku* napisanej przez Elżbietę Szczot pod kierunkiem O. prof. dr hab. Bronisława W. Zuberta, Kraków, dnia 4 III 1998 r., ss. 6, w: Szczot Elżbieta, sygn. P 32683, AU KUL.

²⁶ Ks. prof. dr hab. Marian Stasiak, Recenzja pracy doktorskiej Mgr Elżbiety Szczot pt. „*Prawo wiernego do Eucharystii według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*” napisanej na seminarium Prawa o sakramentach, pod kierunkiem O. Prof. dr. Hab. Bronisława W. Zuberta OFM. Lublin 1998, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wydział Prawa Kanonicznego i Świeckiego. Strony 167 maszynopisu, Lublin, dnia 28 marca 1998 r., ss. 4, w: Szczot Elżbieta, sygn. P 32683, AU KUL.

²⁷ *Plenitudo legis dilectio. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. A. Dębiński, E. Szczot, Lublin 2000, ss. 952.

²⁸ *Ex plenitudine cordis. Materiały z Międzynarodowej Konferencji dotyczącej prawnej regulacji sakramentu pokuty oraz wręczenia prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM Księgi pamiątkowej „Plenitudo legis dilectio”*. Katolicki Uniwersytet Lubelski – 11 maja 2000 r., red. E. Szczot, Lublin 2000, ss. 104; wyd. 2, Lublin 2001, ss. 104.

²⁹ *Prezentacja Księgi Pamiątkowej*, w: *Ex plenitudine cordis. Materiały...*, wyd. 1, s. 85–87.

³⁰ Autoreferat, s. 1, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

³¹ Pismo Rektora KUL, L.dz. 14046/2001/P z dnia 21 listopada 2001 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL. Katedra Prawa Sakramentów istniała w latach 1984–2008. Uchwałą Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji z dnia 22 stycznia 2008 r. została połączona z Katedrą Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Od dnia 1 września 2008 r. nosiła nazwę Katedra Prawa Sakramentów i Instytutów Życia Konsekrowanego. W kolejnych latach nazwa katedry ulegała zmianom: 2012–2015 – Katedra Historii Prawa Kanonicznego oraz Prawa Kanonizacyjnego i Sakramentów Świętych; 2015–2019 – Katedra Prawa Kanonizacyjnego i Sakramentów Świętych; od 2019 r. – Katedra Historii Prawa Kanonicznego oraz Prawa Kanonizacyjnego i Sakramentów Świętych.

³² Życiorys naukowy dr Elżbiety Szczot, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

Jednocześnie pracowała na stanowisku adiunkta w Wyższej Szkole Służby Społecznej im. ks. Franciszka Blachnickiego w Suwałkach, gdzie wykładała przedmioty z zakresu prawa kanonicznego i prawo wyznaniowe (1999–2009)³³. W tym okresie poświęciła się kwerendom i badaniom nad odtworzeniem historii wydziałów jurystycznych KUL (1918–2004), o czym szerzej w dalszej części artykułu. Współorganizowała też międzynarodową konferencję naukową „Forum externum i forum internum” w prawie kanonicznym. Między prawem a sumieniem (9–10 maja 2005 r.). Ważnym elementem tego wydarzenia było wręczenie o. prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi – z okazji 70. rocznicy urodzin – książki *Pro iure et vita*, złożonej z wyboru jego pism. Redaktorem zbioru liczącego ponad 700 stron była dr E. Szczot³⁴.

W latach 2001–2006 jej badania naukowe koncentrowały się na prawie wiernego do sakramentów, zwłaszcza do Eucharystii, oraz skutkach prawnych pozostawania katolika w związku niesakramentalnym. W kolejnych latach zakres jej badań naukowych został poszerzony o kwestie związane z prawną ochroną rodziny w prawie kanonicznym i obejmował również prace nad awansem zawodowym. E. Szczot habilitowała się 12 kwietnia 2011 r. na podstawie dorobku naukowego i dysertacji *Ochrona rodziny w prawie Kościoła łacińskiego*³⁵. Uzyskała wówczas stopień doktora habilitowanego nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego, specjalność – kościelne prawo rodzinne³⁶. Dnia 11 kwietnia 2013 r. otrzymała z Congregatio de Institutione Catholica (De Studiorum Institutis) *nilhil obstat* na stanowisko profesora nadzwyczajnego w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II³⁷. Z dniem 1 października 2014 r. awansowała na stanowisko profesora nadzwyczajnego³⁸.

W latach 2012–2016 współpracowała z Akademią Prawa Kanonicznego w Brnie w Republice Czeskiej, gdzie wykładała prawo sakramentów oraz prowadziła

---

³³ Ocena dorobku naukowego i działalności dydaktyczno-organizatorskiej dr Elżbiety Szczot przed wszczęciem postępowania habilitacyjnego, dokonana przez Komisję wewnętrzną powołaną przez Radę Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin dnia 22 września 2010 r., s. 1, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

³⁴ Bronisław Wenanty Zubert OFM, *Pro iure et vita. Wybór pism*, red. E. Szczot, Lublin 2005, ss. 718.

³⁵ E. Szczot, *Ochrona rodziny w prawie Kościoła łacińskiego*, Lublin 2010, ss. 344; *Ochrona rodziny w prawie Kościoła łacińskiego*, wyd. 2 popr., Lublin 2011, ss. 344.

³⁶ Dyplom doktora habilitowanego Elżbieta Szczot, Lublin 7 czerwca 2011, egzemplarz do akt, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

³⁷ Congregatio de Institutione Catholica (De Studiorum Institutis) N. 180/2013, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

³⁸ Pismo Rektora A. Dębińskiego RSP – A 2535/2014, z dnia 28 kwietnia 2014 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

seminarium magistersko-licencjackie. Na KUL-u była kierownikiem Studiów Podyplomowych – Audyt w sektorze finansów publicznych (2015–2017). Pani Profesor Elżbieta Szczot należała do wielu stowarzyszeń naukowych. Od 2001 r. była członkiem Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo w Rzymie. Należała do Towarzystwa Naukowego KUL (od 2000 r.), Stowarzyszenia Kanonistów Polskich (od 1999 r.), a od 2006 r. do Stowarzyszenia Absolwentów Wydziału Prawa Kanonicznego KUL. Od 2013 r. była członkiem założycielem Towarzystwa Inicjatyw Naukowych, a od 2016 r. Skarbnikiem Towarzystwa; od 2005 r. – przewodniczącą Rady Fundatorów Fundacji „Pro Bono Futuro”, założycielem Senioremi Korporacji Akademickiej „Custodia”.

Dnia 1 października 2011 r., w związku z koniecznością zapewnienia procesu dydaktycznego i kadrowego w Instytucie Europeistyki KUL, Profesor E. Szczot została powołana na funkcję kierownika Katedry Nauk o Polityce. Została wybrana do władz Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich, w którym była członkiem Zarządu Głównego PTSE (od lutego 2016 do 10 marca 2024 r.) i wiceprezesem PTSE (od 18 września 2019 do 10 marca 2024 r.); zaś w latach 2015–2023 Prezesem Zarządu Oddziału Lubelskiego PTSE i delegatem Oddziału Lubelskiego na Zjazd Krajowy PTSE 2015–2024; od 2018 r. koordynatorem Sekcji Prawa i Instytucji Europejskich PTSE.

W czasie zatrudnienia w Katedrze Nauk o Polityce kierunki jej badań naukowych koncentrowały się głównie na procesach integracyjnych państw Europy Środkowo-Wschodniej, zwłaszcza Ukrainy z Unią Europejską. Nawiązała bliską współpracę z Uniwersytetem Narodowym „Akademia Ostrogska” na Wołyniu oraz innymi ośrodkami naukowymi na Ukrainie. W ramach teje zorganizowała 5 międzynarodowych konferencji: 14 maja 2014 r. – polsko-ukraińską konferencję Relacje polityczne między Polską i Ukrainą. Doświadczenia i perspektywy³⁹; 15 maja 2014 r. – polsko-ukraińską konferencję Wyzwania społeczno-gospodarcze Ukrainy przed przystąpieniem do Unii Europejskiej; 22 października 2014 r. – Rodzina i polityka. W 20. rocznicę międzynarodowego Roku Rodziny 1994–2014⁴⁰; 9–10 listopada 2015 r. – Kulturowy wymiar integracji europejskiej⁴¹ oraz 10 września

³⁹ Owoce tej konferencji jest publikacja dwujęzyczna *Relacje polityczne między Polską a Ukrainą. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Szczot, J. Szczot, Lublin 2015, ss. 324.

⁴⁰ Efektem tej międzynarodowej konferencji naukowej jest publikacja *Rodzina i polityka*, red. E. Szczot, Lublin 2015, ss. 170.

⁴¹ Konferencja był współorganizowana z Oddziałem Lubelskim Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich, Zakładem Stosunków Międzynarodowych Wydziału Politologii UMCS w Lublinie, Oddziałem Warszawskim Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich, Instytutem Europeistyki Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Instytutem Politologii Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW.

2016 r. – II Międzynarodową Konferencję Naukową z cyklu Kulturowy wymiar integracji europejskiej pt. Prawne i społeczne aspekty współpracy między Unią Europejską a państwami Partnerstwa Wschodniego. Procesy demokratyzacji państwa a problem korupcji⁴².

Z dniem 1 października 2017 r. etat Profesor E. Szczot został przeniesiony do Instytutu Prawa Kanonicznego do Katedry Prawa Kanonizacyjnego i Sakramentów Świętych. Tutaj łączyła badania prowadzone nad prawem sakramentów, ochroną rodziny z badaniami nad prawem i politykami Unii Europejskiej, publikując prace w ujęciu interdyscyplinarnym i historycznym. Była m.in. współorganizatorem międzynarodowej konferencji *Entering into Marriage by Proxy in the Internal Law of the Churches and Other Religious Organizations*, która odbyła się na Papieskim Uniwersytecie Antonianum w Rzymie (24–25 maja 2018 r.), podczas której wygłosiła referat *Entering into Marriage in the Polish Catholic Church*⁴³. Była również współorganizatorem II Kongresu Europeistycznego, który odbył się w Szczecinie (26–28 września 2017 r.) oraz organizatorem panelu zamkniętego „Stosowanie prawa UE w państwie członkowskim” w ramach tegoż. W jej dorobku naukowo-organizacyjnym znajduje się ponadto: Międzynarodowa konferencja inauguracyjna prac Sekcji Prawa i Instytucji Europejskich Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich pt. *Przeobrażenia instytucjonalno-ustrojowe Unii Europejskiej oraz państw członkowskich* (Lublin–Lwów, 20–22 września 2018 r.)⁴⁴; organizacja w ramach IV Kongresu Politologii pt. *Państwo w czasie zmiany panelu konferencji ogólnopolskiej „Prawnoustrojowe przemiany w Polsce w latach 1918–2018”* (UMCS Lublin, 20 września 2018 r.); udział w Komitecie naukowym ogólnopolskiej konferencji zatytułowanej *Racja stanu Polski w Europie* (Kielce, 28–29 maja 2018 r.); współorganizacja konferencji naukowej pt. *Wojna Rosji*

---

⁴² Konferencja odbyła się na Narodowym Uniwersytecie „Akademia Ostrogska” w Ostrogu na Wołyniu. Pani Prof. Elżbieta Szczot organizowała ją we współpracy z Polskim Towarzystwem Studiów Europejskich, Wydziałem Administracji i Bezpieczeństwa Narodowego Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, Wydziałem Nauk Politycznych i Zarządzania Informacją Narodowego Uniwersytetu „Akademia Ostrogska” w Ostrogu na Wołyniu oraz Fundacją Konrada Adenauera. E. Szczot, *Obszary naukowo-dydaktyczne...*, s. 454.

⁴³ E. Szczot, *Entering into Marriage in the Polish Catholic Church*, w: *Conclusion of Marriage by Proxy in the Internal Law of Churches and Other Religious Associations*, red. L. Świto, M. Tomkiewicz (seria: Studi Giuridici CXXIII), Città del Vaticano 2018, s. 125–132.

⁴⁴ Jej organizatorami byli: Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL; Polskie Towarzystwo Studiów Europejskich – Oddział Lubelski, Sekcja Prawa i Instytucji Europejskich; Zachodnie Centrum Naukowe Narodowej Akademii Nauk Prawnych Ukrainy oraz Katedra Europeistyki – Wydział Stosunków Międzynarodowych Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki.

z Ukrainą: stan i perspektywy rok po agresji (Lublin, 24 lutego 2023 r.)⁴⁵. Nawiązanie relacji naukowych z ośrodkami naukowymi na Ukrainie umożliwiło też Profesor E. Szczot w lipcu 2018 r. odbycie stażu naukowego w Akademii Teologii Prawosławnej w Łucku.

W 2019 r. została powołana przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego na członka Zespołu doradczego do spraw wykazów czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych w dyscyplinie naukowej prawo kanoniczne. W 2022 r. pełniła obowiązki eksperta w Komisji Ewaluacji Nauki do oceny ewaluacji nauki przy Ministrze Edukacji i Nauki.

W czasie zatrudnienia na KUL-u była też recenzentem wydawniczym *pro bono* w czasopismach naukowych i wydawnictwach zbiorowych, takich jak: „Ius Matrimoniale”, „Kościół i Prawo”, „Review of European and Comparative Law”, „Zeszyty Naukowe Szkoły Wyższej Finansów i Prawa w Bielsku Białej”, „Studia Salvatoriana Polonica”, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, „Roczniki Nauk Prawnych”, „Annales Canonici Monographiae”, „Ecumeny & Law”, „Philosophy and Canon Law”, „Rocznik Europeistyczny”. Była Przewodniczącą Rady Naukowej Towarzystwa Wydawnictw Naukowych LIBROPOLIS, członkiem komitetu naukowego czasopisma (богословсько-історичного наукового фахового щорічного журналу) „Волинський благовісник”, a po publikacji artykułu pt. *Death in Times of SARS-CoV-2 Pandemic. Legal Regulations of the Burial of the COVID-19 Deceased in Poland*⁴⁶, który cieszył się dużym zainteresowaniem w międzynarodowym środowisku naukowym, została członkiem komitetu redakcyjnego czasopisma „Vergentis. Revista de Investigación de la Cátedra Internacional conjunta Inocencio III” (Hiszpania). Funkcję tę pełniła od marca 2023 r.⁴⁷

Pani Profesor Elżbieta Szczot była bardzo często zapraszana z wykładami lub referatami na sympozja naukowe w kraju i za granicą. Wygłosiła ponad 40 referatów, m.in. w ośrodkach w Polsce, Niemczech, we Włoszech, na Ukrainie, Słowacji, co świadczy o jej otwartości na inne ośrodki naukowe oraz o uznaniu jej dorobku w kraju i za granicą. Kilkanaście razy przewodniczyła sesjom naukowym – ostatni raz 18 października 2023 r. w Lublinie, podczas międzynarodowej konferencji naukowej *Inter concilium et synodum* – pomiędzy soborem i synodem w 40. rocznicę

⁴⁵ Zob. szerzej: KUL – Wydział Nauk Społecznych – 24.02.2023 r. Konferencja Naukowa „Wojna Rosji z Ukrainą: stan i perspektywy rok po agresji”, https://www.kul.pl/24-02-2023-r-konferencja-naukowa-wojna-rosji-z-ukraina-stan-i-perspektywy-rok-po-agresji,art_102000.html [dostęp: 10.04.2024 r.].

⁴⁶ Review of European and Comparative Law 2021, t. 47, nr 4, s. 135–156.

⁴⁷ Zob. Editorial Team | Vergentis. Revista de Investigación de la Cátedra Internacional conjunta Inocencio III, ucam.edu [dostęp: 2.04.2024 r.].

promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku – którą współorganizowała jako pracownik Katedry Historii, Norm Ogólnych, Prawa Sakramentów i Instytutów Życia Konsekwowanego. W niej była zatrudniona do końca życia⁴⁸. Była organizatorem, współorganizatorem, członkiem komitetów naukowych lub organizacyjnych kilkudziesięciu konferencji naukowych o zasięgu krajowym i międzynarodowym.

W uznaniu dla jej zasług Rektor KUL wyróżniał ją nagrodami w 1998, 2005 i 2007 r.; zespołową nagrodą rektorską I stopnia w 2001 r. W 2005 r. otrzymała Brązowy Krzyż Zasługi⁴⁹. Pani Profesor Elżbieta Szczot cieszyła się dużym autorytetem wśród współpracowników. W maju 2023 r. Instytut Prawa Kanonicznego poparł jej kandydaturę i została wybrana na członka Rady Doskonałości Naukowej na kadencję 2024–2027 w dyscyplinie prawo kanoniczne⁵⁰. Mimo iż nigdy nie zabiegała o nagrody i odznaczenia, ta sama Rada 27 listopada 2023 r. pozytywnie zaopiniowała wniosek o nadanie jej „Medalu Złotego za Długoletnią Służbę”⁵¹.

Zmarła po długiej i wyczerpującej chorobie, u szczytu swojej działalności naukowej i społecznej, w niedzielny poranek 10 marca 2024 r. w szpitalu w Warszawie. Msza św. żałobna z udziałem Senatu, Zgromadzenia Wydziałowego, przedstawicieli Bractwa Kurkowego, którego jej mąż Jacek był w Lublinie pierwszym Prezesem (Kancelerzem), współpracowników i studentów została odprawiona 14 marca 2024 r. o godz. 9.00 w kościele akademickim KUL. Druga część uroczystości pogrzebowych odbyła się o godz. 14.30 w parafii pw. św. Michała Archanioła w Ropczycach-Witkowicach, gdzie po Mszy św. pogrzebowej spoczęła w rodzinnym grobowcu na cmentarzu parafialnym.

---

⁴⁸ Dział Spraw Pracowniczych KUL, RSP-A 2535/24 [Wygaśnięcie umowy o pracę], w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁴⁹ Podaję za: Autoreferat, s. 5, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

⁵⁰ Dane za: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wniosek o nadanie Medalu Złotego za Długoletnią Służbę, brak daty, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁵¹ Zob. uchwałę nr 5 Rady Instytutu Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 27 listopada 2023 r. w sprawie zaopiniowania wniosku o nadanie „Medalu Złotego za Długoletnią Służbę” dr hab. Elżbiecie Szczot, prof. KUL, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

2. Działalność dydaktyczna

Pani Profesor Elżbieta Szczot „była utalentowanym pedagogiem i wychowawcą młodzieży prawniczej”⁵². Specjalizowała się zwłaszcza w prawie sakramentów i ten przedmiot był wiodący w jej działalności dydaktycznej. Od 1993 r. nauczała go w formie ćwiczeń⁵³, od II semestru roku akademickiego 1999/2000 – wykładów⁵⁴. W latach 2001–2017 prowadziła seminarium magisterskie z prawa sakramentów⁵⁵, a w 2018 r. powierzono jej seminarium doktoranckie z prawa o sakramentach⁵⁶. W roku akademickim 2016/2017 wykładała Prawo o sakramentach Katolickich Kościołów Wschodnich⁵⁷. Ponadto na kierunku prawo kanoniczne prowadziła przez rok wykład z prawa zakonnego (2010/2011)⁵⁸, proseminarium⁵⁹, proseminarium z prawa sakramentów⁶⁰, konwersatorium z sakramentalnych i pozasakramentalnych aktów kultu Bożego⁶¹. Wykładała też Pozasakramentalne akty Kultu Bożego oraz czasy i miejsca święte⁶²; Wybrane zagadnienia z prawa polskiego⁶³.

Rozwój zainteresowań badawczych Pani Profesor Elżbiety Szczot, obejmujący prawo i polityki Unii Europejskiej zaowocował kolejnymi wykładami. Od

⁵² Wniosek Ks. prof. dra hab. Antoniego Dębińskiego do Rektora KUL z dnia 30 października 2006 r. o wyróżnienie Pani dr Elżbiety Szczot nagrodą Rektora KUL pierwszego stopnia za całokształt osiągnięć naukowo-dydaktycznych oraz wybitną działalność społeczno-organizacyjną, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁵³ KUL, Referat Personalny, L.dz. 9696/93/P, Lublin, dnia 22 listopada 1993 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁵⁴ KUL, Referat Personalny, L.dz. 577/2000/P, Lublin, dnia 21 stycznia 2000 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁵⁵ Dr Elżbieta Szczot. Zajęcia w roku akademickim: 2001/2002, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁵⁶ Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akadem. 2018/2019, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁵⁷ Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akadem. 2016/2017, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁵⁸ Dr Elżbieta Szczot. Zajęcia w roku akademickim: 2010/2011, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁵⁹ Dr Elżbieta Szczot. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akademickim: 2005/2006, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁶⁰ KUL, Referat Personalny, L.dz. 10768/98/P, Lublin, dnia 1 grudnia 1998 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁶¹ Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akadem. 2018/2019, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁶² Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akadem. 2016/2017, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁶³ Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akadem. 2021/2022, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

2008 r. dla kierunku administracja na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych wykładała Politykę społeczną⁶⁴. W latach 2008–2019 dla kierunku administracja prowadziła wykład Polityka społeczna i system ubezpieczeń społecznych⁶⁵, na który uczęszczali także studenci uruchomionego 1 października 2009 r. kierunku europeistyka. W związku z objęciem przez Profesor E. Szczot 1 października 2011 r. funkcji kierownika Katedry Nauk o Polityce w Instytucie Europeistyki WPPKiA prowadziła wykłady z przedmiotów Polityka społeczna i zatrudnienia w Unii Europejskiej (2011–2017)⁶⁶, Polityka regionalna UE (2011–2017)⁶⁷ oraz Finansowanie i kontrola wydatków projektów unijnych (2016/2017)⁶⁸. Powierzono jej seminaria: magisterskie z nauk o polityce (2011–2017)⁶⁹ oraz seminarium dla doktorantów na kierunku prawo – Prawne aspekty polityki regionalnej i społecznej (2012–2017)⁷⁰. Studenci chętnie uczęszczali na jej wykłady fakultatywne: Sakramenty inicjacji chrześcijańskiej (1998–2014)⁷¹, Małżeństwo i rodzina w religiach Europy (do roku akademickiego 2023/2024)⁷². Od roku akademickiego 2022/2023 prowadziła warsztaty z Tutoringu⁷³. Pani Profesor E. Szczot bardzo mocno angażowała się w pracę dydaktyczną. Warto odnotować chociażby, że „w roku akademickim 2011/2012 przeprowadziła egzaminy i zaliczenia na ocenę dla ponad 600 studentów Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL”⁷⁴. Była też wykładowcą na studiach podyplomowych, na których prowadziła wykłady z zabezpieczenia społecznego oraz z zakresu prawa pracy i prawa urzędniczego – dwie edycje (2012, 2013). „Wielość zajęć dydaktycznych wymownie świadczy o Pani

---

⁶⁴ Dr Elżbieta Szczot. Zajęcia w roku akademickim: 2008/2009, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Dr hab. Elżbieta Szczot. Zajęcia w roku akademickim: 2011/2012, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akadem. 2016/2017, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁶⁹ Dr hab. Elżbieta Szczot. Zajęcia w roku akademickim: 2011/2012, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Zob. Referat Personalny KUL, L.dz. 10768/98/P, Lublin dnia 1 grudnia 1998 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁷² Dr hab. Elżbieta Szczot. Zajęcia w roku akademickim: 2014/2015, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁷³ Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akadem. 2021/2022, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁷⁴ Dr hab. A. Kuś, prof. KUL, Opinia w sprawie wniosku o zatrudnienie dr hab. Elżbiety Szczot na stanowisku profesora nadzwyczajnego KUL, Lublin, 5.11.2012, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

Doktor aktywnej partycypacji w kształceniu młodzieży akademickiej, umiłowaniu tej pracy i zdolności przekazywania wiedzy nabytej przez wieloletnią pracę naukowo-badawczą⁷⁵.

Wypromowała 8 doktorów nauk prawnych (5 na kierunku prawo kanoniczne⁷⁶, 3 z zakresu prawa⁷⁷), 60 magistrów (34 z prawa kanonicznego, 26 z europeistyki); sporządziła 16 recenzji magisterskich i 13 licencjackich⁷⁸. Uczestniczyła w roli recenzenta bądź członka komisji w przewodach doktorskich i habilitacyjnych.

Jako zaangażowany wychowawca młodzieży akademickiej Elżbieta Szczot reaktywowała Koło Naukowe Kanonistów i była jego pierwszym kuratorem (2005–2008). Uczyła studentów pamięci historycznej poprzez inicjowanie wyjść na cmentarz przy ul. Lipowej, gdzie spoczywają m.in. Profesorowie prawa kanonicznego. Dla studentów zorganizowała wyjazd naukowy do siedziby Konferencji Episkopatu Polski. Inicjowała spotkania, w tym wigilijne ze studentami rocznika 1999–2004, których była opiekunem, a także Zaduszki Wydziałowe oraz inne wyjazdy integrujące studentów i wykładowców.

Po raz pierwszy w historii kierunku prawa kanonicznego zorganizowała wraz ze studentami z Koła Naukowego Kanonistów wyjazd naukowo-dydaktyczny do Rzymu (20–29 października 2006 r.), podczas którego studenci mieli okazję poznać niektóre agendy Kurii Rzymskiej⁷⁹ oraz wysłuchać interesujących wykładów w ich siedzibach⁸⁰. Współorganizowała też I Dni Kanonistów (2007 r.), których owo-

---

⁷⁵ Henryk Stawniak, Ocena pracy habilitacyjnej, dorobku naukowego i pracy dydaktyczno-organizacyjnej Pani dr Elżbiety Szczot, s. 12, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

⁷⁶ Anna Słowikowska, *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego. Studium kanoniczne*, Lublin 2013; ks. Piotr Dziuk, *Kryteria i normy dotyczące zdrowia ograniczające przyjęcie święceń*, Lublin 2019; ks. Wojciech Lech, *Władza szafarza sakramentu pokuty w zakresie odpuszczania grzechów i zwalniania z kar w prawie Kościoła łacińskiego*, Lublin 2020; ks. Damian Kwiatkowski, *Sprawowanie sakramentów dla grup specjalnych w Kościele łacińskim w Polsce. Studium prawno-liturgiczne*, Lublin 2020; ks. Piotr Kutynia, *Forma nadzwyczajna sprawowania sakramentów według Summorum Pontificum Benedykta XVI*, Lublin 2023.

⁷⁷ Ewa Respond, *Prawa społeczne dziecka w polskim porządku prawnym*, Lublin 2018; Piotr Kawka, *Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych w Polsce ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego*, Lublin 2019; Paweł Kawka, *System pomocy rodzinie z osobą niepełnosprawną w latach 2004–2018 w Polsce*, Lublin 2019.

⁷⁸ Wniosek o nadanie Medalu Złotego za Długoletnią Służbę, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

⁷⁹ Szerzej zob. L. Fiejdasz, *Kanoniści w Kurii Rzymskiej*, Przegląd Uniwersytecki 2007, R. 18, nr 6 (104), s. 22–23 oraz E. Szczot, *Kongregacja Edukacji Katolickiej*, w: *Kuria Rzymska i pomniki chrześcijaństwa na szlaku do Wiecznego Miasta*, red. E. Szczot, Lublin 2007, s. 67–73.

⁸⁰ *Kuria Rzymska i pomniki chrześcijaństwa na szlaku do Wiecznego Miasta*, red. E. Szczot, Lublin 2007.

cem jest publikacja pt. *Zagadnienia kościelnego prawa majątkowego i procesowego* (red. E. Szczot, S. Białek, Lublin 2008, s. 189).

3. Prace społeczne na rzecz WPPKiA

Ze względu na jej przymioty osobiste: wielką skrupulatność, wyjątkową pracowitość, sumienność, ponadprzeciętne zaangażowanie w promocję Wydziału, zostały jej powierzone prace związane z przygotowaniem jubileuszu 25-lecia reaktywacji studiów jurydycznych na KUL-u, który przypadał w 2006 r. W autoreferacie przygotowanym z racji wszczęcia przewodu habilitacyjnego napisała: „W latach 2003–2005 zaangażowałam się w opracowanie historii Wydziału Prawa (1918–2004) i opracowania kolejności dziekanów zarówno na Wydziale Prawa Kanonicznego, jak i Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL [...]. Trudność w wypełnieniu tego zadania polegała na konieczności poszukiwania w archiwach państwowych (także poza granicami kraju) informacji i zdjęć profesorów, którzy pełnili funkcję dziekana Wydziału Prawa w KUL, a po wielu nie pozostało nawet zdjęcie, zwłaszcza jeśli chodzi o okres międzywojenny”⁸¹. Przygotowanie zbioru obejmowało: poszukiwanie w kraju i za granicą zdjęć dziekanów (m.in. w archiwach Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, w archiwach wojskowych), wykonanie odbitek i powiększenie zdjęć do formatu portretowego (przy niektórych miniaturach zlecenie wykonania reprodukcji zdjęcia wraz z retuszem uszkodzonych części), przygotowanie podpisów pod zdjęciami, wybór kolorystyki ram z passe-partout, oprawę oraz przywiezienie obrazów już oprawionych do budynku Collegium Iohannis Paulus II, gdzie w latach 2004–2008 galeria dziekanów zdobiła salę Rady Wydziału Prawa (sala C-736). Drugi etap prac prowadziła w 2008 i 2011 r. We wrześniu 2008 r. wykonała reprodukcję portretu ks. Józefa Florczaka, odnaniezonego w Turku w województwie wielkopolskim⁸². Finalnie Pani dr Elżbieta Szczot przygotowała galerię 31 portretów dziekanów wydziałów prawniczych KUL, która

---

⁸¹ Autoreferat, s. 1, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

⁸² Obraz namalował ur. w Ropczycach Józef Mehoffer (1869–1946), uczeń Jana Matejki, kiedy przebywał w Turku w 1936 r.

od 2009 r. prezentowana jest w nowej sali Rady Wydziału (CI-204) w Collegium Iuridicum przy ul. Spokojnej 1⁸³.

W ramach przygotowań do wspomnianego jubileuszu opracowała informatory poświęcone Wydziałowi Prawa: dwa skromne objętościowo w formacie A4 w języku polskim⁸⁴ i angielskim⁸⁵, a następnie imponujące, blisko 330-stronicowe wydanie albumowe na papierze kredowym⁸⁶ i skrócone wydanie w języku angielskim⁸⁷. Były to dzieła, które, po raz pierwszy w sposób kompletny, dokumentowały historię Wydziału. Stały się „wizytówką” Wydziału i stanowiły punkt wyjścia do kolejnych studiów nad jego dziejami. Kilka lat później wraz z L. Fiejdasz i P. Staniszem przygotowała zaktualizowaną edycję wydania z 2005 r. pt. *Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Ludzie. Nauka. Struktura* (Lublin 2010, ss. 221).

Z okazji jubileuszu 90-lecia Wydziału Prawa opracowała staranną historię Katedry Prawa Sakramentów, wywodzącej się z II Katedry Tekstu (1926–1984); biogramy profesorów wykładających ten przedmiot począwszy od 1926 r., ich dorobek z nauczanego przedmiotu. Sporządziła też listę obronionych tematów prac doktorskich⁸⁸. Na Jubileusz 100-lecia nauk prawnych na KUL-u przygotowała teksty dotyczące: prawa sakramentów⁸⁹, obszarów naukowo-dydaktycznych prowadzonych w Katedrze Nauk o Polityce⁹⁰ oraz wspólnie z o. prof. dr. hab. Wiesławem Barem

⁸³ Szerzej zob. E. Szczot, *Poczet dziekanów*, w: *Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Informator*, Lublin 2005, s. 23–28; też, *Poczet Dziekanów*, w: *Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Ludzie. Nauka. Struktura*, red. L. Fiejdasz, P. Stanisł, E. Szczot, Lublin 2010, s. 23–26 oraz KUL – Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji – dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL, https://www.kul.pl/dr-hab-elzbieta-szczot-prof-kul,art_57342.html [dostęp: 31.03.2024 r.].

⁸⁴ *Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji*, red. A. Dębiński, E. Szczot, Lublin, 1 września 2004, ss. 40.

⁸⁵ *Catholic University of Lublin. Faculty of Law, Canon Law and Administration*, red. E. Szczot, Lublin, November 2004, ss. 40.

⁸⁶ *Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Informator*, Lublin 2005, ss. 228.

⁸⁷ *John Paul II Catholic University of Lublin. A Prospectus of the Faculty of Law, Canon Law and Administration*, Lublin 2006, ss. 96.

⁸⁸ E. Szczot, *Katedra Prawa Sakramentów Świętych*, w: *Księga jubileuszowa z okazji 90-lecia Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, red. A. Dębiński, M. Ganczar, S. Józwiak, A. Kawałko, M. Kruszewska-Gagoś, H. Witczak, Lublin 2008, s. 561–576.

⁸⁹ E. Szczot, *Prawo Sakramentów*, w: *100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. K. Burczak, E. Czepczyńska, M. Dyjakowska, M. Jońca, S. Kwiecień, Lublin 2018, s. 401–416.

⁹⁰ E. Szczot, *Obszary naukowo-dydaktyczne prowadzone w Katedrze Nauk o Polityce*, w: *100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. K. Burczak, E. Czepczyńska, M. Dyjakowska, M. Jońca, S. Kwiecień, Lublin 2018, s. 451–459.

opracowała zagadnienia dydaktyki i badań z zakresu prawa kanonizacyjnego oraz sakramentów świętych⁹¹.

4. Praca naukowo-badawcza

Dorobek naukowy Pani Profesor Elżbiety Szczot jest znaczący dla kanonistyki⁹² i europeistyki. Opublikowała dwie monografie naukowe. Jest redaktorem bądź współredaktorem 17 publikacji naukowych z zakresu prawa kanonicznego i europeistyki⁹³, autorką ponad 60 artykułów recenzowanych o poważnym ciężarze gatunkowym; haseł do *Encyklopedii katolickiej*⁹⁴, *Leksykonu administratywisty*⁹⁵, *Leksykonu Prawa Kanonicznego*⁹⁶ oraz *Encyklopedii 100-lecia KUL*⁹⁷. W swoim dorobku naukowym posiada też kilka sprawozdań i recenzji⁹⁸ oraz około 30 krótszych wypowiedzi naukowych w postaci wstępów do książek, tłumaczeń i innych opracowań.

Nie sposób w tym miejscu omówić bogaty i różnorodny dorobek naukowy Profesor E. Szczot. Warto jednak wskazać na niektóre tematy podejmowane w jej pracach naukowych.

---

⁹¹ W. Bar, E. Szczot, *Dydaktyka i badania z zakresu prawa kanonizacyjnego oraz sakramentów świętych*, w: *100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. K. Burczak, E. Czepczyńska, M. Dyjakowska, M. Jońca, S. Kwiecień, Lublin 2018, s. 391–416.

⁹² Zob. Ks. prof. dr hab. Jan Dyduch, Recenzja rozprawy habilitacyjnej: „Ochrona rodziny w prawie Kościoła łacińskiego” i dorobku naukowo-dydaktycznego dr Elżbiety Szczot, s. 2–3, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

⁹³ Zob. m.in.: *Partnerstwo Wschodnie. Etyczne i społeczno-prawne aspekty relacji między Unią Europejską a Ukrainą*, t. 1. *Etyczne aspekty relacji między Unią Europejską a Ukrainą*, red. J. Jaśkiewicz, V. Lebediuk, E. Szczot, Gorzów Wielkopolski 2018, ss. 170; *Partnerstwo Wschodnie. Etyczne i społeczno-prawne aspekty relacji między Unią Europejską a Ukrainą*, t. 2. *Společno-prawne aspekty relacji między Unią Europejską a Ukrainą*, red. J. Jaśkiewicz, V. Lebediuk, E. Szczot, Gorzów Wielkopolski 2018, ss. 218; *Kulturowy wymiar integracji europejskiej*, red. E. Szczot, Lublin 2018, ss. 203.

⁹⁴ *Obowiązek uczestniczenia wiernych we Mszy św.*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 13, red. E. Gigilewicz, Lublin 2009, kol. 446–448; *Prawo do pogrzebu kościelnego*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 15, red. E. Gigilewicz, Lublin 2011, kol. 997–998.

⁹⁵ *Leksykon administratywisty*, red. S. Wrzosek, A. Haładyj, M. Domagała, Radom 2013; współautorstwo z J. Szczot haseł: *Polityka społeczna*, s. 296–297; *Ubezpieczenie społeczne*, s. 490–493; *Ubóstwo*, s. 493–494; *Wykluczenie społeczne*, s. 528–531; *Zabezpieczenie społeczne*, s. 543–547.

⁹⁶ Opracowała tam hasła: *Rodzina*, *Pogrzeb*, *Karta Praw Rodziny*, *Dziecko*. Szczegółowo zob. wykaz literatury.

⁹⁷ *Zubert Bronisław Wenanty*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 663.

⁹⁸ Szczegółowe dane nie są znane, zapewne niektóre prace są jeszcze w druku.

Pierwsze badania dr Elżbiety Szczot dotyczyły prawa sakramentów świętych, w tym zagadnień związanych z prawem wiernego do sakramentów i pozycją prawną wiernych pozostających w związkach niesakramentalnych. W artykule pt. *Dopuszczanie do Komunii św. wiernego katolika podlegającego normie kan. 915 KPK*⁹⁹, będącym poszerzoną wersją komunikatu, który wygłosiła we Wrocławiu podczas spotkania wykładowców prawa kanonicznego¹⁰⁰, podejmuje „bodaj jako pierwsza z polskich kanonistów, niezmiernie dziś aktualną kwestię skutków kanonicznych pozostawania katolika w związku niesakramentalnym”. Zarysowuje w nim „współczesne problemy małżeństwa i rodziny dotyczące zwłaszcza rozwodów” i tzw. „mentalności rozwodowej”, której sprzyja m.in. „permissywne prawodawstwo państwowe oraz niedostateczna formacja chrześcijańska nupturientów”. W ocenie o. prof. B.W. Zuberta „jest to bardzo dobre studium, godne zalecenia wszystkim kanonistom i duszpasterzom”¹⁰¹. Temu tematowi poświęciła jeszcze dwa teksty: *Skutki kanoniczne pozostawania katolika w związku niesakramentalnym*¹⁰² oraz *Uniones de facto a Eucharystia*¹⁰³.

Pierwszą monografią E. Szczot jest rozprawa doktorska pt. *Prawo wiernego do Eucharystii według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*¹⁰⁴. Uzasadniając wybór tematu, wyjaśniła, że prawo do Eucharystii, chociaż nie zostało *expressis verbis* wymienione w KPK w księdze II *O Ludzie Bożym* wśród praw i obowiązków wszystkich wiernych, to jednak wynika ono „z ogólnego uprawnienia do duchowych dóbr Kościoła [...] do Słowa i sakramentów”. Dobra te – jak wyjaśnia we Wstępie – „wierni mają prawo otrzymywać w obfitości”¹⁰⁵. Celem tej rozprawy było „ukazanie prawa każdego wiernego do Eucharystii jako prawa podmiotowego i szczegółowego, wynikającego z ogólnego uprawnienia wiernych do sakramentów, którego gwarancję zapisano w kanonie 213, a także przedstawienie zakresu tego prawa oraz jego granic. Prawo to – jak zauważa E. Szczot – nie ma [...] charakteru bezwzględного i dlatego należało określić jego moralne i prawne ograniczenia”¹⁰⁶. Ograniczenia

⁹⁹ Roczniki Nauk Prawnych 1998, t. 8, s. 205–223.

¹⁰⁰ E. Szczot, *Sprawozdanie ze spotkania wykładowców prawa kanonicznego we Wrocławiu. Wrocław 28 IV 1997 r.*, Roczniki Nauk Prawnych 1998, t. 8, s. 362–365.

¹⁰¹ B.W. Zubert OFM, Ocena pracy habilitacyjnej, dorobku naukowego i pracy dydaktyczno-organizacyjnej Pani dr Elżbiety Szczot, s. 11–12, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

¹⁰² *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. 3, red. A. Dziega, M. Wróbel, Lublin 2003, s. 105–128.

¹⁰³ W: *Eucharystia fons vitae – współczesne problemy prawne. Materiały sesji naukowej zorganizowanej 26 kwietnia 2006 r. w Kazimierzu Dolnym*, red. S. Tymosz, Lublin 2006, s. 145–158.

¹⁰⁴ E. Szczot, *Prawo wiernego do Eucharystii według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, Lublin 2000, ss. 180.

¹⁰⁵ Tamże, s. 29–30.

¹⁰⁶ Tamże, s. 30–31.

moralne odnoszą się do osób, które mają świadomość grzechu ciężkiego (kan. 916), zaś ograniczenia prawne dotyczą np. wiernych, którzy nie ukończyli siódmego roku życia (kan. 97 § 2), osób pozbawionych używania rozumu (kan. 99), rozwiedzionych katolików żyjących w ponownych związkach małżeńskich (tzw. *unio irregularis*). W rozprawie E. Szczot „poprzez analizę normy prawnej tłumaczy dyscyplinę Kościoła, zdaniem niektórych surową, a także przedstawia cały zakres możliwych uprawnień dotyczących korzystania z dostępu do sakramentu Eucharystii oraz prezentuje jego ograniczenia”¹⁰⁷. Jej rozważania uwidaczniają, że sprawa dopuszczania wiernego do Eucharystii jest niekiedy dość skomplikowana i nierzadko sporna. Zadaniem prawa jest ujmowanie tez teologicznych w normy prawne. Autorka swoje rozważania konkluduje następująco: „Katolicy, których uprawnienie do Eucharystii zostało ograniczone, powinni mieć zawsze świadomość tego, że to nie Kościół ogranicza ich w przysługujących im prawach, ale oni sami podejmując własne i świadome decyzje pozbawiają się tych uprawnień”¹⁰⁸. W tym obszarze badań znajdują się następujące artykuły: *Posługa sakramentalna źródłem uświęcenia wiernych*¹⁰⁹, *Implikacje prawne nauczania Jana Pawła II o Eucharystii z uwzględnieniem II Polskiego Synodu Plenarnego*¹¹⁰, *Ochrona Eucharystii w normach dotyczących communicatio in sacris*¹¹¹, *Eucharystia w nauczaniu Jana Pawła II. Wybrane aspekty prawne*¹¹² oraz *Sakramenty jako znaki i środki wyrażania i umacniania wiary*¹¹³.

Bardzo wartościowym zbiorem scalającym wydane po Soborze Watykańskim II źródła dotyczące prawa sakramentów jest licząca 1076 stron publikacja pt. *Prawo sakramentów. Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*¹¹⁴. Składa się ona z 13 części ułożonych według systematyki kodeksowej. Pierwsza dotyczy liturgii sakramentów świętych w ogólności. „Przedstawia ewolucję wdrażania reformy soborowej, fragmenty konstytucji o liturgii świętej i wydane do niej instrukcje wykonawcze. Część druga odnosi się do sakramentów w aspekcie ekumenicznym. Wskazane są zasady i regulacje prawne odnośnie do udzielania sakramentów niekatolikom, a także przyjmowania ich przez katolików od szafarzy niekatolickich. Trzecia część i następane ułożone zostały w porządku przyjętym w Katechizmie Kościoła Katolickiego

¹⁰⁷ Tamże, s. 31.

¹⁰⁸ Tamże, s. 174–175.

¹⁰⁹ Ateneum Kapłańskie 2000, t. 134, s. 418–431.

¹¹⁰ W: *Synodalność Kościoła w nauczaniu i działalności Jana Pawła II. Materiały ogólnopolskiej sesji naukowej zorganizowanej 23 października 2003 r. w Lublinie*, red. S. Tymosz, Lublin 2004, s. 195–216.

¹¹¹ *Annales Canonici* 2005, t. 1, s. 13–30.

¹¹² W: *Historia magistra vitae. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Jerzego Flagi*, red. A. Dębiński, S. Wrzosek, K. Maćkowska, M. Kruszewska-Gagoś, Lublin 2007, s. 327–339.

¹¹³ W: *Porta Fidei. Przekaz wiary w prawie Kościoła*, red. A. Kaczor, Lublin 2012, s. 53–75.

¹¹⁴ Red. E. Szczot, D. Kwiatkowski, W. Lech, Lublin 2017.

i Kodeksie: chrzest święty, bierzmowanie, Eucharystia, pokuta, namaszczenie chorych, święcenia i małżeństwo [...]. Na początku każdego działu zamieszczono normy Kodeksu Prawa Kanonicznego z Księgi czwartej *Uświęcające zadanie Kościoła*, regulujące prawo sakramentów w kanonach 834–1165. Kanony znowelizowane decyzjami papieży w formie motu proprio zostały ujednolicone w tekście głównym, a ich oryginalne brzmienie podano w przypisie¹¹⁵. Prezentowane wydanie stanowi edycję krytyczną. Zawiera *fontes iuris cognoscendi* oraz uwagi redaktorów. Aby czytelnik mógł lepiej zrozumieć myśl prawodawcy kościelnego oraz nauczanie Kościoła katolickiego w tej materii, „zawarto fragmenty poszczególnych obrzędów, tekstów Soboru Watykańskiego II, wybrane dokumenty papieży, dykasterii Kurii Rzymskiej, Konferencji Biskupów oraz przykłady prawodawstwa Kościoła partykularnego w Polsce”¹¹⁶.

Pierwsze prace badawcze Elżbiety Szczot z zakresu problematyki kanonicznego prawa rodzinnego dotyczyły: odpowiedzialności rodziców za katolickie wychowanie potomstwa¹¹⁷, współczesnych zagrożeń małżeństwa i rodziny w ujęciu prawnokanonicznym¹¹⁸, rozwodu w Kościele¹¹⁹. W latach 2007–2012 pogłębiała swoje badania w zakresie ochrony rodziny w prawie kanonicznym, a ich rezultaty opublikowała w postaci prac zatytułowanych: *Rodzina a wolne związki. Skutki kanoniczne i społeczne deprecjacji rodziny*¹²⁰, *Równość męża i żony w prawie kanonicznym*¹²¹, *Ewolucja pojęcia „rodzina”*¹²². Badania te najszerzej rozwinęła w rozprawie habilitacyjnej pt. *Ochrona rodziny w prawie Kościoła łacińskiego*. Temat rozprawy wpisał się „w nurt próby odniesienia do aktualnie występującej sytuacji społecznej,

¹¹⁵ Wstęp, w: *Prawo sakramentów. Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*, s. 14–15.

¹¹⁶ Tamże, s. 15.

¹¹⁷ E. Szczot, *Odpowiedzialność rodziców za katolickie wychowanie potomstwa. Forum externum i forum internum odpowiedzialności rodziców*, w: *Forum externum i forum internum w prawie kanonicznym. Między prawem a sumieniem. Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej zorganizowanej 9–10 maja 2005 r. w Lublinie*, red. A. Skorupa, Lublin 2006, s. 121–141.

¹¹⁸ E. Szczot, *Współczesne zagrożenia małżeństwa i rodziny. Wybrane aspekty prawnokanoniczne*, w: *Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań*, red. S. Tymosz, Lublin 2008, s. 75–89; zob. także też, *Uważnienie związku faktycznego czy małżeństwa nieważnego?*, w: *Małżeństwo na całe życie?*, red. R. Sztuchmiller, J. Krzywkowska, Olsztyn 2011, s. 237–253.

¹¹⁹ E. Szczot, *Rozwód w Kościele?*, *Obecni w Religii, Społeczeństwie, Kulturze. Trudne Pytania* 2008, nr 2 (18), s. 106–123; zob. także też, *Czy w Kościele są rozwody?*, w: *Problemy współczesnego Kościoła*, red. M. Rusecki, Lublin 1996, s. 471–482.

¹²⁰ *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* 2009, t. 4, s. 27–51.

¹²¹ *Studia Teologiczne i Humanistyczne* 2012, nr 2–3, s. 153–169.

¹²² *W: Aktualne problemy historii państwa i prawa państw Centralno-Wschodniej Europy (w 150. rocznicę urodzin prof. Oswalda Balzera). Materiały międzynarodowej konferencji naukowej, 24–25 kwietnia 2009, Lwów 2009*, s. 20–22.

związanej z kryzysem rodziny oraz problemami odnoszącymi się do definiowania małżeństwa i rodziny. [...] Motywem podjęcia tak określonego tematu była próba odpowiedzi na nurtujące ludzi i kanonistów pytania, co do samego definiowania rodziny i jej ochrony w prawie kanonicznym¹²³. Wobec braku w Kodeksie Prawa Kanonicznego specjalnego działu zatytułowanego „Prawo rodzinne”, E. Szczot „dookreśla i wskazuje normy kanoniczne stanowiące rzeczywistość i uprzednią ochronę rodziny. Praca ukazuje istotne elementy małżeństwa i kanonicznego pojęcia ‘rodzina’; jej ochronę na etapie przygotowania do zawarcia małżeństwa oraz po jego zawarciu, wskazując na skutki prawne nowo powstałego związku i ich konsekwencje¹²⁴. Aby zrealizować zamierzone cele, Autorka logicznie i precyzyjnie ukazuje najpierw małżeństwo w kontekście Biblii, następnie w antropologii chrześcijańskiej i w porządku stworzenia. „Bardzo dobrze analizuje pojęcie ‘przymierza’ po to, by pokazać małżeństwo jako szczególny rodzaj przymierza, a potem jako ‘totius vitae consortium’. Z kolei prezentuje sakramentalność i nierozzerwalność związku małżeńskiego. Jest to wyśmienite ukazanie pełnego obrazu małżeństwa w świetle prawa naturalnego, Biblii i nauczania Kościoła¹²⁵. Analiza norm prawa kanonicznego odnoszących się do rodziny pozwoliła dr E. Szczot wyróżnić elementy konieczne do jej zdefiniowania. W zakończeniu pracy – co podkreślił w recenzji ks. prof. dr hab. Henryk Stawniak – zdobyła się na własną definicję: „Rodzina powstaje w wyniku zawarcia ważnego lub domniemanego małżeństwa oraz poprzez zrodzenie lub adopcję dziecka. W ten sposób tworzy chrześcijańską wspólnotę rodziców i dzieci zamieszkujących razem, powołaną do integralnego wychowania potomstwa i jego pełnego uczestnictwa w wierze i życiu Kościoła» (s. 216). Jest to zatem znakomity owoc jej analiz i trudu¹²⁶.

W swoich pracach badawczych, bardzo mocno osadzonych w źródłach prawa i prawa kanonicznego, akcentuje naukę Kościoła m.in. w zakresie: przygotowania do małżeństwa¹²⁷, prawa dziecka do godziwych warunków socjalnych i eduka-

---

¹²³ Ks. prof. dr hab. Henryk Stawniak, Ocena pracy habilitacyjnej, dorobku naukowego i pracy dydaktyczno-organizacyjnej Pani dr Elżbiety Szczot, s. 2, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

¹²⁴ Tamże.

¹²⁵ Ks. prof. dr hab. Jan Dyduch, Recenzja rozprawy habilitacyjnej: „Ochrona rodziny w prawie Kościoła łacińskiego” i dorobku naukowo-dydaktycznego dr Elżbiety Szczot, s. 2–3, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

¹²⁶ Ks. prof. dr hab. Henryk Stawniak, Ocena pracy habilitacyjnej, dorobku naukowego i pracy dydaktyczno-organizacyjnej Pani dr Elżbiety Szczot, s. 5, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

¹²⁷ E. Szczot, *Obowiązek rodziny i szkoły w zakresie przygotowania do małżeństwa*, w: *Miłość i odpowiedzialność – wyznaczniki kanonicznego przygotowania do małżeństwa*, red. A. Pastwa, M. Gwóźdź, Katowice 2013, s. 97–123.

cji¹²⁸. Podkreśla m.in., iż to na rodzicach (ponieważ dali dziecku życie) spoczywa „najcięższy obowiązek i najpierwsze prawo (*gravissima obligatio et primum ius*) wychowania potomstwa, i to w zakresie fizycznym, społecznym, kulturalnym, moralnym oraz religijnym”. W tej chrześcijańskiej wspólnotce wychowawczej wzrastają małe dzieci wierni „do pełni człowieczeństwa i do udziału w wierze i życiu Kościoła”¹²⁹. Pisząc o wolności religijnej dziecka, zaznacza, „że dziecko, które ukończyło 7 rok życia i nie zostało jeszcze ochrzczone, samo wyraża wolę przyjęcia chrztu na podstawie kan. 865 § 1 i kan. 852 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku. Natomiast po ukończonym 14 roku życia może sprzeciwić się woli rodziców na mocy kan. 111 § 2 oraz kan. 112 § 2 i wybrać chrzest w Kościele łacińskim lub w Kościele innego samodzielnego obrządku (oczywiście, dotyczy to katolickich Kościołów wschodnich), do którego chce należeć, lub powrócić do Kościoła łacińskiego, gdy rodzice wybrali Kościół innego obrządku”¹³⁰.

Niewątpliwym atutem badań E. Szczot jest „poruszanie zagadnień ważnych dla życia Kościoła i współczesnego świata”¹³¹. Do prac poświęconych tym tematom zalicza się chociażby artykuł pt. *The Right to Work and Family Wage. Some Reflections on Article 10 of the Charter of the Rights of the Family from the Polish Perspective*¹³², a także teksty dotyczące np. aborcji¹³³, wyzwań wobec polityki rodzinnej w Polsce¹³⁴, rodzin wobec zjawiska globalizacji¹³⁵, łączenia ról zawodowych i rodzinnych¹³⁶,

¹²⁸ E. Szczot, *The Right of the Child to Decent Social Conditions and Education*, *Ecumeny and Law* 2015, t. 3. *Welfare of the Child: Welfare of Family, Church, and Society*, s. 277–294.

¹²⁹ E. Szczot, *Władza rodzicielska a wolność religijna dziecka w prawie kanonicznym*, *Annales Canonici* 2015, t. 11, s. 217.

¹³⁰ Tamże, s. 232.

¹³¹ Ks. prof. zw. dr hab. Ryszard Julian Sztuchmiller, *Ocena dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dr Elżbiety Szczot*, Olsztyn 25.01.2011 r., w: Elżbieta Szczot, *Akta przewodu habilitacyjnego*, AU KUL, brak sygnatury.

¹³² *Ecumeny and Law* 2014, t. 2. *Sovereign Family*, s. 205–225.

¹³³ E. Szczot, *The Roman Catholic View on Abortion. Protection of the Right to Life*, w: *Етичні та правові аспекти абортів і евтаназії (Etyczne i prawne aspekty aborcji i eutanazji)*, red. E. Szczot, J. Szczot, Lutsk 2015, s. 97–114.

¹³⁴ E. Szczot, *Wyzwania wobec polityki rodzinnej w Polsce*, w: *Rodzina i polityka*, red. E. Szczot, Lublin 2015, s. 127–146.

¹³⁵ E. Szczot, E. Szczot, *Family in the Face of Globalization*, *Philosophy and Canon Law* 2016, t. 2. *Man – Family – Society in the Modern World*, s. 253–267; też, *Rodzina wobec zjawiska globalizacji*, w: *Людина між Церквою і світом: від антагонізму до синергії*, 31.05.2018. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції Волинської православної богословської академії Української Православної Церкви Київсь*, Lutsk 2018, s. 355–366.

¹³⁶ E. Szczot, *Godzenie ról zawodowych i rodzinnych. Zarys problemu*, w: *Prawo w służbie małżeństwu i rodzinie. Księga jubileuszowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Ryszardowi Sztuchmillerowi z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. M. Różański, J. Krzywkowska, M. Rzewuska, Olsztyn 2018, s. 303–320.

opieki duszpasterskiej Kościoła katolickiego nad migrantami¹³⁷, roli kapłana w zakresie opieki paliatywnej¹³⁸ czy śmierci w dobie pandemii SARS-CoV-2¹³⁹.

Kolejny obszar badawczy w dorobku naukowym Profesor Elżbiety Szczot wiąże się z objęciem przez nią funkcji kierownika Katedry Nauk o Polityce w Instytucie Europeistyki KUL. W zakresie nauk o polityce, badań nad procesami integracyjnymi UE z krajami Europy Środkowo-Wschodniej, zwłaszcza z Ukrainą, politykami szczegółowymi Unii Profesor E. Szczot opublikowała następujące prace: *Polityka – roztropna troska o dobro wspólne czy indywidualne*²¹⁴⁰, *Ochrona macierzyństwa kobiet aktywnych zawodowo w Unii Europejskiej*¹⁴¹, *Przyszłość Unii Europejskiej a interes narodowy Polski w wybranych obszarach polityki społecznej w kontekście Białej Księgi*¹⁴², *Współpraca transgraniczna przyczynkiem do rozwoju gospodarczego Ukrainy po rewolucji 2014*¹⁴³; *Pluralizm relacji państwo – Kościół w Unii Europejskiej*¹⁴⁴. Cenne są też jej interdyscyplinarne artykuły z pogranicza prawa, prawa kanonicznego, polityki, takie jak: *Misja wiernych świeckich w polityce*¹⁴⁵, *Dobro wspólne jako cel działalności politycznej*¹⁴⁶ czy *Subsidiarity and Solidarity as Christian Principles of Social Life*¹⁴⁷. Ostatnie jej prace naukowe koncentrowały się na pojęciu „osoby”

---

¹³⁷ E. Szczot, *Opieka duszpasterska Kościoła katolickiego nad migrantami. Zarys problematyki emigracji polskiej*, w: *Prawno-historyczne uwarunkowania migracji Polaków po II wojnie światowej, w okresie solidarnościowym i po akcesji do Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, R.M. Pał, Lublin 2016, s. 57–72. Zob. także: E. Szczot, R. Sztuchmiller, *Kościół katolicki wobec wielkiej migracji ludnościowej w 2015 r.*, w: *Ochrona praw człowieka w polityce migracyjnej Polski i Unii Europejskiej*, red. W. Pływaczewski, M. Ilnicki, Olsztyn 2016, s. 20–34.

¹³⁸ E. Szczot, *Rola kapłana w zakresie opieki paliatywnej*, w: *Prawosławna Cerkiew w współczesnym społeczeństwie: problemy i perspektywy. Materiały międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji Prawosławnej Wołyńskiej Akademii Teologicznej Ukrainińskiej Prawosławnej Cerkwi Patriarchatu Kijowskiego*, 3.06.2014, Łuck 2014, s. 253–259.

¹³⁹ E. Szczot, *Death in Times of SARS-CoV-2 Pandemic. Legal Regulations of the Burial of the COVID-19 Deceased in Poland*, *Review of European and Comparative Law* 2021, t. 47, nr 4, s. 135–156.

¹⁴⁰ W: *Partnerstwo Wschodnie. Etyczne i społeczno-prawne aspekty relacji między Unią Europejską a Ukrainą*, t. 1, s. 15–26.

¹⁴¹ W: *Kobieta w Kościele i w społeczeństwie*, red. A. Pastwa, Katowice 2014, s. 124–143.

¹⁴² W: *Jaka przyszłość Europy?*, red. K.A. Wojtaszczyk, P. Stawarz, I. Kraś, Warszawa 2018, s. 41–52.

¹⁴³ W: *Relacje polityczne między Polską a Ukrainą. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Szczot, J. Szczot, Lublin 2015, s. 285–296 (współautor).

¹⁴⁴ W: *Państwo w Unii Europejskiej*, red. J. Ruszkowski, R. Podgórzńska, Szczecin 2017, s. 279–293.

¹⁴⁵ Tekst został opublikowany w: *Universitati serviens. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Stanisława Wilka SDB*, red. J. Walkusz, M. Krupa, Lublin 2014, s. 381–390.

¹⁴⁶ W: *Europa. Idee, koncepcje, rzeczywistość. Księga dedykowana Profesorowi Wiesławowi Bokajle*, red. J. Juchnowski, P. Turczyński, R. Wiszniowski, Kraków 2016, s. 105–117.

¹⁴⁷ W: *Шлях до Христа через служіння ближньому*, Упорядник прот. В. Вакин, (серія: Українськібогословськістудії), Київ 2022, s. 210–227.

w polskim kodeksie cywilnym¹⁴⁸ oraz separacji małżeńskiej: *Separacja małżeńska – fikcja nierozzerwalności czy szansa trwałości związku?*¹⁴⁹. W artykule – w związku z 21. rocznicą uchwalenia w 1999 r. ustawy wprowadzającej separację – przedstawiła tę instytucję w prawie kanonicznym i prawie polskim. Zauważyła, że „sądy kościelne w Polsce nie orzekają o rozdziale małżonków, a w prawie polskim po roku 1945 zniesiono taką możliwość. Część społeczeństwa polskiego pokładała w separacji nadzieję na ratowanie małżeństwa i ochronę jego trwałości, jednak dane statystyczne ujawniają znikome zainteresowanie przyjętą formą utrzymania związku. Separacja może rozwiązywać konflikt sumienia katolików powstający przy rozwodzie”¹⁵⁰.

Przedstawiona wyżej skrótowa panorama działalności naukowej, dydaktycznej, społecznej i organizacyjnej prof. E. Szczot „wymownie świadczy o jej niezwykle aktywnej partycypacji w kształceniu młodzieży akademickiej, umiłowaniu tej pracy i zdolności przekazywania wiedzy nabytej przez wieloletnią pracę naukowo-badawczą [...]. Te wszystkie dane ewidentnie dowodzą jej ofiarnej i służebnej postawy wobec studentów, uczelni oraz instytucji kościelnych, potrzebujących jej kwalifikacji i kompetentnej posługi” (B.W. Zubert OFM, *Ocena pracy habilitacyjnej...*).

***

Pani Profesor Elżbieta Szczot była znakomitą prawniczką, znawczynią prawa kanonicznego, cenionym i oddanym nauczycielem akademickim, wrażliwym i serdecznym Człowiekiem, życzliwą Koleżanką¹⁵¹. Dla wielu z nas była źródłem inspiracji. Była wielką patriotką, społecznikiem, pasjonatką nauki, pionierką w wielu jej dziedzinach; pierwszą kobietą świecką (niezakonną), która w Polsce uzyskała tytuł doktora nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego i pierwszą katoliczką, która wygłosiła referat w Akademii Teologii Prawosławnej, po którym biskup prawosławnej diecezji łuckiej kazał zabić w dzwony. „Naukowa dociekliwość Pani Profesor, jej wiedza, którą chętnie dzieliła się z nami [...] budziły nasz szacunek, były dla nas wyzwaniem i inspiracją. Jej pasją w poszukiwaniu dobra i prawdy, tak w nauce, jak

¹⁴⁸ E. Szczot, „Person” in the Polish Family and Guardianship Code, *Philosophy and Canon Law* 2021, t. 7, nr 2, s. 1–15.

¹⁴⁹ *Ius Matrimoniale* 2021, t. 32, nr 2, s. 49–72.

¹⁵⁰ Tamże, s. 49.

¹⁵¹ Prof. KUL Andrzej Herbet, Dziekan Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, [Kondolencje], Lublin, dnia 14 marca 2024 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL, brak sygnatury.

i w życiu, oraz zwykła – choć raczej niezwykła – życzliwość i wrażliwość na drugiego człowieka pozostaną w naszej pamięci”¹⁵². „Otoczona powszechnym szacunkiem środowiska akademickiego naszej Uczelni Pani Profesor Swoim twórczym życiem wpisała się na zawsze w historię naszego Wydziału”¹⁵³.

Bibliografia

Źródła

- Szczot Elżbieta. Akta osobowe studentów, sygn. P 32683, AU KUL.
Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL, brak sygnatury.
Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.
Sprawozdania dr hab. E. Szczot, prof. KUL z działalności naukowo-badawczej i organizacyjnej z lat 2019–2023, w: Sekretariat Instytutu Prawa Kanonicznego.

Literatura

- Bar W., Szczot E., *Dydaktyka i badania z zakresu prawa kanonizacyjnego oraz sakramentów świętych*, w: *100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. K. Burczak, E. Czepczyńska, M. Dyjakowska, M. Jońca, S. Kwiecień, Lublin 2018, s. 413–415.
- Bronisław Wenanty Zubert OFM, *Pro iure et vita. Wybór pism*, red. E. Szczot, Lublin 2005, ss. 718.
- Elżbieta Szczot, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 426–427.
- Elżbieta Szczot, w: *Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Informator*, Lublin 2005, s. 114–115.
- Elżbieta Szczot, w: *Złota Księga Nauk Społecznych 2014*, red. K. Pikoń, Gliwice 2013, s. 290.
- Ex plenitudine cordis. Materiały z Międzynarodowej Konferencji dotyczącej prawnej regulacji sakramentu pokuty oraz wręczenia prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM Księgi pamiątkowej „Plenitudo legis dilectio”*. Katolicki Uniwersytet Lubelski – 11 maja 2000 r., Lublin 2000, ss. 104.
- Ex plenitudine cordis. Materiały z Międzynarodowej Konferencji dotyczącej prawnej regulacji sakramentu pokuty oraz wręczenia prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM Księgi pamiątkowej „Plenitudo legis dilectio”*. Katolicki Uniwersytet Lubelski – 11 maja 2000 r., wyd. 2, Lublin 2001, ss. 104.
- Catholic University of Lublin. Faculty of Law, Canon Law and Administration*, red. E. Szczot, Lublin, November 2004, ss. 40.

---

¹⁵² Ks. Prof. dr hab. Lucjan Świto, Kierownik Katedry Teologii i Prawa Kanonicznego, [Kondolencje], Olsztyn, 13 marca 2024 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL, brak sygnatury.

¹⁵³ Prof. KUL Andrzej Herbet, Dziekan Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, [Kondolencje].

- Fiejdasz L., *Kanoniści w Kurii Rzymskiej*, Przegląd Uniwersytecki 2007, R. 18, nr 6 (104), s. 22–23.
- John Paul II Catholic University of Lublin. A Prospectus of the Faculty of Law, Canon Law and Administration*, Lublin 2006, ss. 96.
- Kara J., Szczot E., *IX Międzynarodowy Kongres Średniowiecznego Prawa Kanonicznego. Monachium 13–17 VII 1992*, Kościół i Prawo 1998, t. 13, s. 285–288.
- Kulturowy wymiar integracji europejskiej*, red. E. Szczot, Lublin 2018, ss. 203.
- Kuria Rzymska i pomniki chrześcijaństwa na szlaku do Wiecznego Miasta*, red. E. Szczot, Lublin 2007.
- Partnerstwo Wschodnie. Etyczne i społeczno-prawne aspekty relacji między Unią Europejską a Ukrainą*, t. 1. *Etyczne aspekty relacji między Unią Europejską a Ukrainą*, red. J. Jaśkiewicz, V. Lebediuk, E. Szczot, Gorzów Wielkopolski 2018, ss. 170.
- Partnerstwo Wschodnie. Etyczne i społeczno-prawne aspekty relacji między Unią Europejską a Ukrainą*, t. 2. *Społeczno-prawne aspekty relacji między Unią Europejską a Ukrainą*, red. J. Jaśkiewicz, V. Lebediuk, E. Szczot, Gorzów Wielkopolski 2018, ss. 218.
- Plenitudo legis dilectio. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zuber-towi OFM z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. A. Dębiński, E. Szczot, Lublin 2000, ss. 952.
- Prawo sakramentów. Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*, red. E. Szczot, D. Kwiatkowski, W. Lech, Lublin 2017.
- Relacje polityczne między Polską a Ukrainą. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Szczot, J. Szczot, Lublin 2015, ss. 324.
- Rodzina i polityka*, red. E. Szczot, Lublin 2015, ss. 170.
- Służba i praca. Materiały II Międzynarodowego Sympozjum Prawa Zakonnego (Lublin, 17–18 X 1994)*, red. B.W. Zubert OFM, E. Szczot, Lublin 1996, ss. 292.
- Szczot E., *Czy w Kościele są rozwody?*, w: *Problemy współczesnego Kościoła*, red. M. Rusecki, Lublin 1996, s. 471–482.
- Szczot E., *Death in Times of SARS-CoV-2 Pandemic. Legal Regulations of the Burial of the COVID-19 Deceased in Poland*, *Review of European and Comparative Law* 2021, t. 47, nr 4, s. 135–156.
- Szczot E., *Dobro wspólne jako cel działalności politycznej*, w: *Europa. Idee, koncepcje, rzeczywistość. Księga dedykowana Profesorowi Wiesławowi Bokajle*, red. J. Juchnowski, P. Turczyński, R. Wiszniowski, Kraków 2016, s. 105–117.
- Szczot E., *Dopuszczanie do Komunii św. wiernego katolika podlegającego normie kan.* 915 KPK, *Roczniki Nauk Prawnych* 1998, t. 8, s. 205–223.
- Szczot E., *Dziecko*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 649–654.
- Szczot E., *Entering into Marriage in the Polish Catholic Church*, w: *Conclusion of Marriage by Proxy in the Internal Law of Churches and Other Religious Associations*, red. L. Świto, M. Tomkiewicz (seria: Studi Giuridici CXXIII), Città del Vaticano 2018, s. 125–132.
- Szczot E., *Eucharystia w nauczaniu Jana Pawła II. Wybrane aspekty prawne*, w: *Historia magistra vitae. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Jerzego Flagi*, red. A. Dębiński, S. Wrzosek, K. Maćkowska, M. Kruszewska-Gagoś, Lublin 2007, s. 327–339.
- Szczot E., *Ewolucja pojęcia „rodzina”*, w: *Aktualne problemy historii państwa i prawa państw Centralno-Wschodniej Europy (w 150. rocznicę urodzin prof. Oswalda Balzera). Materiały międzynarodowej konferencji naukowej, 24–25 kwietnia 2009, Lwów 2009*, s. 20–22.

- Szczot E., *Family in the Face of Globalization*, Philosophy and Canon Law 2016, t. 2. Man – Family – Society in the Modern World, s. 253–267.
- Szczot E., *Godzenie ról zawodowych i rodzinnych. Zarys problemu*, w: *Prawo w służbie małżeństwu i rodzinie. Księga jubileuszowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Ryszardowi Sztuchmilerowi z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. M. Różański, J. Krzywkowska, M. Rzewuska, Olsztyn 2018, s. 303–320.
- Szczot E., *Implikacje prawne nauczania Jana Pawła II o Eucharystii z uwzględnieniem II Polskiego Synodu Plenarnego*, w: *Synodalność Kościoła w nauczaniu i działalności Jana Pawła II. Materiały ogólnopolskiej sesji naukowej zorganizowanej 23 października 2003 r. w Lublinie*, red. S. Tymosz, Lublin 2004, s. 195–216.
- Szczot E., *Katedra Prawa Sakramentów Świętych*, w: *Księga jubileuszowa z okazji 90-lecia Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, red. A. Dębiński, M. Ganczar, S. Józwiak, A. Kawalko, M. Kruszewska-Gagoś, H. Witczak, Lublin 2008, s. 561–576.
- Szczot E., *Karta Praw Rodziny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 1156–1160.
- Szczot E., *Kongregacja Edukacji Katolickiej*, w: *Kuria Rzymska i pomniki chrześcijaństwa na szlaku do Wiecznego Miasta*, red. E. Szczot, Lublin 2007, s. 67–73.
- Szczot E., *Misja wiernych świeckich w polityce*, w: *Universitati serviens. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Stanisława Wilka SDB*, red. J. Walkusz, M. Krupa, Lublin 2014, s. 381–390.
- Szczot E., *Obowiązek rodziny i szkoły w zakresie przygotowania do małżeństwa*, w: *Miłość i odpowiedzialność – wyznaczniki kanonicznego przygotowania do małżeństwa*, red. A. Pastwa, M. Gwóźdź, Katowice 2013, s. 97–123.
- Szczot E., *Obowiązek uczestniczenia wiernych we Mszy św.*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 13, red. E. Gigilewicz, Lublin 2009, kol. 446–448.
- Szczot E., *Obszary naukowo-dydaktyczne prowadzone w Katedrze Nauk o Polityce*, w: *100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. K. Burczak, E. Czepczyńska, M. Dyjakowska, M. Jońca, S. Kwiecień, Lublin 2018, s. 453–455.
- Szczot E., *Ochrona Eucharystii w normach dotyczących communicatio in sacris*, *Annales Canonici* 2005, t. 1, s. 13–30.
- Szczot E., *Ochrona macierzyństwa kobiet aktywnych zawodowo w Unii Europejskiej*, w: *Kobieta w Kościele i w społeczeństwie*, red. A. Pastwa, Katowice 2014, s. 124–143.
- Szczot E., *Ochrona rodziny w prawie Kościoła łacińskiego*, Lublin 2010, ss. 344.
- Szczot E., *Ochrona rodziny w prawie Kościoła łacińskiego*, wyd. 2 popr., Lublin 2011, ss. 344.
- Szczot E., *Odpowiedzialność rodziców za katolickie wychowanie potomstwa. Forum externum i forum internum odpowiedzialności rodziców*, w: *Forum externum i forum internum w prawie kanonicznym. Między prawem a sumieniem. Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej zorganizowanej 9–10 maja 2005 r. w Lublinie*, red. A. Skorupa, Lublin 2006, s. 121–141.
- Szczot E., *Opieka duszpasterska Kościoła katolickiego nad migrantami. Zarys problematyki emigracji polskiej*, w: *Prawno-historyczne uwarunkowania migracji Polaków po II wojnie światowej, w okresie solidarnościowym i po akcesji do Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, R.M. Pał, Lublin 2016, s. 57–72.

- Szczot E., "Person" in the Polish Family and Guardianship Code, *Philosophy and Canon Law* 2021, t. 7, nr 2, s. 1–15.
- Szczot E., *Pluralizm relacji państwo – Kościół w Unii Europejskiej*, w: *Państwo w Unii Europejskiej*, red. J. Ruszkowski, R. Podgórzeńska, Szczecin 2017, s. 279–293.
- Szczot E., *Poczet dziekanów*, w: *Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Informator*, Lublin 2005, s. 23–28.
- Szczot E., *Poczet Dziekanów*, w: *Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Ludzie. Nauka. Struktura*, red. L. Fiejdasz, P. Stanisz, E. Szczot, Lublin 2010, s. 23–26.
- Szczot E., *Pogrzeb*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2141–2146.
- Szczot E., *Polityka – roztropna troska o dobro wspólne czy indywidualne?*, w: *Partnerstwo Wschodnie. Etyczne i społeczno-prawne aspekty relacji między Unią Europejską a Ukrainą*, t. 1. *Etyczne aspekty relacji między Unią Europejską a Ukrainą*, red. E. Szczot, J. Jaśkiewicz, V. Lebediuk, Gorzów Wielkopolski 2018, s. 15–26.
- Szczot E., *Posługa sakramentalna źródłem uswięcenia wiernych*, *Ateneum Kapłańskie* 2000, s. 418–431.
- Szczot E., *Prawo do pogrzebu kościelnego*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 15, red. E. Gigilewicz, Lublin 2011, kol. 997–998.
- Szczot E., *Prawo Sakramentów*, w: *100 lat nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, red. K. Burczak, E. Czepczyńska, M. Dyjakowska, M. Jońca, S. Kwiecień, Lublin 2018, s. 401–416.
- Szczot E., *Prawo wiernego do Eucharystii według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, Lublin 2000, ss. 180.
- Szczot E., *Prezentacja Księgi Pamiątkowej*, w: *Ex plenitudine cordis. Materiały z Międzynarodowej Konferencji dotyczącej prawnej regulacji sakramentu pokuty oraz wręczenia prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM Księgi pamiątkowej „Plenitudo legis dilectio”*. *Katolicki Uniwersytet Lubelski – 11 maja 2000 r.*, Lublin 2000, s. 85–87.
- Szczot E., *Przyszłość Unii Europejskiej a interes narodowy Polski w wybranych obszarach polityki społecznej w kontekście Białej Księgi*, w: *Jaka przyszłość Europy?*, red. K.A. Wojtaszyk, P. Stawarz, I. Kraś, Warszawa 2018, s. 41–52.
- Szczot E., *The Right of the Child to Decent Social Conditions and Education*, *Ecumeny and Law* 2015, t. 3. *Welfare of the Child: Welfare of Family, Church and Society*, s. 277–294.
- Szczot E., *The Right to Work and Family Wage. Some Reflections on Article 10 of the Charter of the Rights of the Family from the Polish Perspective*, *Ecumeny and Law* 2014, t. 2. *Sovereign Family*, s. 205–225.
- Szczot E., *Rodzina*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2534–2538.
- Szczot E., *Rodzina a wolne związki. Skutki kanoniczne i społeczne deprecjacji rodziny*, *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* 2009, t. 4, s. 27–51.
- Szczot E., *Rodzina wobec zjawiska globalizacji*, w: *Людина між Церквою і світом: від антагонізму до синергії*, 31.05.2018. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції Волинської православної богословської академії Української Православної Церкви Київсь [Lúdina miż Cerkvou i svitom: vid antagonizmu do sinergii]*

- 31.05.2018. *Materiali miżnarodnoi naukovo-praktičnoi konferencii Volins'koï pravoslavnoi bogoslovs'koï akademii Ukraïns'koï Pravoslavnoi Cerkvi Kiïvs'*], Lutzsk 2018, s. 355–366.
- Szczot E., *Rola kapłana w zakresie opieki paliatywnej*, w: *Pravosławna Cerkiew we współczesnym społeczeństwie: problemy i perspektywy. Materiały międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji Prawosławnej Wołyńskiej Akademii Teologicznej Ukraïnskiej Pravosławnej Cerkwi Patriarchatu Kijowskiego*, Łuck 2014, s. 253–259.
- Szczot E., *The Roman Catholic View on Abortion. Protection of the Right to Life*, w: *Етичні та правові аспекти абортів і евтаназії* [Etični ta pravovi aspekti abortiv i evtanazii], red. E. Szczot, J. Szczot, Lutzsk 2015, s. 97–114.
- Szczot E., *Rozwód w Kościele?*, *Obecni w Religii, Społeczeństwie, Kulturze. Trudne Pytania* 2008, nr 2 (18), s. 106–123.
- Szczot E., *Równość męża i żony w prawie kanonicznym*, *Studia Teologiczne i Humanistyczne* 2012, nr 2–3, s. 153–169.
- Szczot E., *Sakramenty jako znaki i środki wyrażania i umacniania wiary*, w: *Porta Fidei. Przekaz wiary w prawie Kościoła*, red. A. Kaczor, Lublin 2012, s. 53–75.
- Szczot E., *Separacja małżeńska – fikcja nierozzerwalności czy szansa trwałości związku?*, *Ius Matrimoniale* 2021, t. 32, nr 2, s. 49–72.
- Szczot E., *Skutki kanoniczne pozostawania katolika w związku niesakramentalnym*, w: *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. 3, red. A. Dziega, M. Wróbel, Lublin 2003, s. 105–128.
- Szczot E., *Sprawozdanie z II Międzynarodowego Sympozjum Prawa Zakonnego „Służba i Praca”*, *Życie Konsekrowane* 1995, nr 1 (5), s. 43–47.
- Szczot E., *Sprawozdanie ze spotkania wykładowców prawa kanonicznego we Wrocławiu. Wrocław 28 IV 1997 r.*, *Roczniki Nauk Prawnych* 1998, t. 8, s. 362–365.
- Szczot E., *Subsidiarity and Solidarity as Christian Principles of Social Life*, w: *Шлях до Христа через служіння ближньому*, *Упорядник прот. В. Вакін (серія: Українські богословські студії)*, Київ 2022, s. 210–227 [Szczot E., *Subsidiarity and Solidarity as Christian Principles of Social Life*, w: *Šláh do Hrista čerez služinnâ bližnòmu*, *Uporádnik prot. V. Vakín (seria: Ukraïns'ki bogoslovs'ki studii)*, Київ 2022, s. 210–227].
- Szczot E., *Uniones de facto a Eucharystia*, w: *Eucharystia fons vitae – współczesne problemy prawne. Materiały sesji naukowej zorganizowanej 26 kwietnia 2006 r. w Kazimierzu Dolnym*, red. S. Tymosz, Lublin 2006, s. 145–158.
- Szczot E., *Uważnienie związku faktycznego czy małżeństwa nieważnego?*, w: *Małżeństwo na całe życie?*, red. R. Szttychmiller, J. Krzywkowska, Olsztyn 2011, s. 237–253.
- Szczot E., *Władza rodzicielska a wolność religijna dziecka w prawie kanonicznym*, *Annales Canonici* 2015, t. 11, s. 217–234.
- Szczot E., *Współczesne zagrożenia małżeństwa i rodziny. Wybrane aspekty prawnokanoniczne*, w: *Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań*, red. S. Tymosz, Lublin 2008, s. 75–89.
- Szczot E., *Wyzwania wobec polityki rodzinnej w Polsce*, w: *Rodzina i polityka*, red. E. Szczot, Lublin 2015, s. 127–146.
- Szczot E., *Zubert Bronisław Wenanty*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 663.
- Szczot E., Szczot J., *Polityka społeczna*, w: *Leksykon administratywisty*, red. S. Wrzosek, A. Haładaj, M. Domagała, Radom 2013, s. 296–297.

- Szczot E., Szczot J., *Ubezpieczenie społeczne*, w: *Leksykon administratywisty*, red. S. Wrzosek, A. Haładaj, M. Domagała, Radom 2013, s. 490–493.
- Szczot E., Szczot J., *Ubóstwo*, w: *Leksykon administratywisty*, red. S. Wrzosek, A. Haładaj, M. Domagała, Radom 2013, s. 493–494.
- Szczot E., Szczot J., *Współpraca transgraniczna przyczynkiem do rozwoju gospodarczego Ukrainy po rewolucji 2014*, w: *Relacje polityczne między Polską a Ukrainą. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Szczot, J. Szczot, Lublin 2015, s. 285–296.
- Szczot E., Szczot J., *Wykluczenie społeczne*, w: *Leksykon administratywisty*, red. S. Wrzosek, A. Haładaj, M. Domagała, Radom 2013, s. 528–531.
- Szczot E., Szczot J., *Zabezpieczenie społeczne*, w: *Leksykon administratywisty*, red. S. Wrzosek, A. Haładaj, M. Domagała, Radom 2013, s. 543–547.
- Szczot E., Sztymchmiller R., *Kościół katolicki wobec wielkiej migracji ludnościowej w 2015 r.*, w: *Ochrona praw człowieka w polityce migracyjnej Polski i Unii Europejskiej*, red. W. Pływaczewski, M. Ilnicki, Olsztyn 2016, s. 20–34.
- Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. *Informator*, Lublin 2005, ss. 228.
- Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, red. A. Dębiński, E. Szczot, Lublin, 1 września 2004, ss. 40.

Dokumenty z akt personalnych E. Szczot

- [Podanie E. Szczot do Dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL ks. prof. dr. hab. Mariana Stasiaka z dnia 24.02.1998 r.], Akta osobowe E. Szczot, sygn. P 32683, AU KUL.
- Autoreferat, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.
- B.W. Zubert OFM, Ocena pracy habilitacyjnej, dorobku naukowego i pracy dydaktyczno-organizacyjnej Pani dr Elżbiety Szczot, s. 11–12, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.
- Congregatio de Institutione Catholica (De Studiorum Institutis) N. 180/2013, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Dr Elżbieta Szczot. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akademickim: 2005/2006, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Dr Elżbieta Szczot. Zajęcia w roku akademickim: 2001/2002, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Dr Elżbieta Szczot. Zajęcia w roku akademickim: 2008/2009, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Dr Elżbieta Szczot. Zajęcia w roku akademickim: 2010/2011, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Dr hab. A. Kuś, prof. KUL, Opinia w sprawie wniosku o zatrudnienie dr hab. Elżbiety Szczot na stanowisku profesora nadzwyczajnego KUL, Lublin, 5.11.2012, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akadem. 2016/2017, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akadem. 2018/2019, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

- Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL. Zajęcia powierzone w ramach umowy o pracę w roku akadem. 2021/2022, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Dr hab. Elżbieta Szczot. Zajęcia w roku akademickim: 2011/2012, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Dr hab. Elżbieta Szczot. Zajęcia w roku akademickim: 2014/2015, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Dyplom doktora habilitowanego Elżbieta Szczot, Lublin 7 czerwca 2011, egzemplarz do akt, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.
- Dyplom nr 205 z dnia 21 maja 1998 r.
- Dyplom ukończenia studiów (egzemplarz do akt), w: Szczot Elżbieta. Akta osobowe studentów, sygn. P 32683, AU KUL.
- Dyplom z wyróżnieniem, z dnia 9 października 1990 r., w: Szczot Elżbieta. Akta osobowe studentów, sygn. P 32683, AU KUL.
- Dział Spraw Pracowniczych KUL, RSP-A 2535/24 [Wygaśnięcie umowy o pracę], w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- E. Szczot, [Podanie] Do Dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego i Świeckiego, 22.03.1990, w: Szczot Elżbieta. Akta osobowe studentów, sygn. P 32683, AU KUL.
- Elisabeth Szczot, Diploma Licentiae nr 93/94, Datum Lublini die 7 III 1994, w: Szczot Elżbieta, sygn. P 32683, AU KUL.
- Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wniosek o nadanie Medalu Złotego za Długoletnią Służbę, brak daty, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Katolicki Uniwersytet Lubelski, Referat Personalny, 9696/93/P, Lublin, dnia 22 listopada 1993 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Katolicki Uniwersytet Lubelski, Referat Personalny, L.dz. 9156/93/P, Lublin, dnia 26 października 1993 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Katolicki Uniwersytet Lubelski, Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych, Zaświadczenie z dnia 29.10.1985 r., w: Szczot Elżbieta. Akta osobowe studentów, sygn. P 32683, AU KUL.
- Ks. prof. dr hab. Henryk Stawniak, Ocena pracy habilitacyjnej, dorobku naukowego i pracy dydaktyczno-organizacyjnej Pani dr Elżbiety Szczot, s. 12, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.
- Ks. prof. dr hab. Jan Dyduch, Recenzja pracy doktorskiej Prawo wiernego do Eucharystii według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku napisanej przez Elżbietę Szczot pod kierunkiem O. prof. dr. hab. Bronisława W. Zuberta, Kraków, dnia 4 III 1998 r., ss. 6, w: Szczot Elżbieta, sygn. P 32683, AU KUL.
- Ks. prof. dr hab. Jan Dyduch, Recenzja rozprawy habilitacyjnej: „Ochrona rodziny w prawie Kościoła łacińskiego” i dorobku naukowo-dydaktycznego dr Elżbiety Szczot, s. 2–3, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.
- Ks. Prof. dr hab. Lucjan Świto, Kierownik Katedry Teologii i Prawa Kanonicznego, [Kondolencje], Olsztyn, 13 marca 2024 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL, brak sygnatury.
- Ks. prof. dr hab. Marian Stasiak, Recenzja pracy doktorskiej Mgr Elżbiety Szczot pt. „Prawo wiernego do Eucharystii według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku” napisanej na

- seminarium Prawa o sakramentach, pod kierunkiem O. Prof. dr. Hab. Bronisława W. Zuberta OFM. Lublin 1998, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wydział Prawa Kanonicznego i Świeckiego. Strony 167 maszynopisu, Lublin, dnia 28 marca 1998 r., ss. 4, w: Szczot Elżbieta, sygn. P 32683, AU KUL.
- Ks. prof. zw. dr hab. Ryszard Julian Sztuchmiller, Ocena dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dr Elżbiety Szczot, Olsztyn 25.01.2011 r., w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.
- KUL, Referat Personalny, L.dz. 577/2000/P, Lublin, dnia 21 stycznia 2000 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- KUL, Referat Personalny, L.dz. 9696/93/P, Lublin, dnia 22 listopada 1993 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- KUL, Referat Personalny, L.dz. 10768/98/P, Lublin, dnia 1 grudnia 1998 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Ocena dorobku naukowego i działalności dydaktyczno-organizatorskiej dr Elżbiety Szczot przed wszczęciem postępowania habilitacyjnego, dokonana przez Komisję wewnętrzną powołaną przez Radę Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin dnia 22 września 2010 r., s. 1, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.
- Pismo Rektora A. Dębińskiego RSP – A 2535/2014, z dnia 28 kwietnia 2014 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Pismo Rektora KUL, L.dz. 14046/2001/P z dnia 21 listopada 2001 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Podanie o przyjęcie na Wydział Prawa Kanonicznego i Nauk Prawnych KUL z dnia 15 maja 1985 r., w: Szczot Elżbieta. Akta osobowe studentów, sygn. P 32683, AU KUL.
- Prof. dr hab. Bronisław Wenanty Zubert OFM, [Opinia w sprawie kontynuacji zatrudnienia mgr lic. Elżbiety Szczot], Katowice, 12.02.1996 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Prof. dr hab. Bronisław Wenanty Zubert OFM, p/o kierownik katedry prawa o sakramentach, Opinia, Katowice, 12.08.1993 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Prof. dr hab. Bronisław Wenanty Zubert OFM, Pismo do Dziekana Wydziału, Katowice, dnia 24.09.1993 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Prof. KUL Andrzej Herbet, Dziekan Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, [Kondolencje], Lublin, dnia 14 marca 2024 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL, brak sygnatury.
- Protokół egzaminu magisterskiego z dnia 29 czerwca 1990 r., w: Szczot Elżbieta, sygn. P 32683, AU KUL.
- Referat Personalny KUL, L.dz. 10768/98/P, Lublin dnia 1 grudnia 1998 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.
- Uchwała nr 5 Rady Instytutu Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 27 listopada 2023 r. w sprawie zaopiniowania wniosku o nadanie „Medalu Złotego za Długoletnią Służbę” dr hab. Elżbiecie Szczot, prof. KUL, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL.

Wniosek Ks. prof. dra hab. Antoniego Dębińskiego do Rektora KUL z dnia 30 października 2006 r. o wyróżnienie Pani dr Elżbiety Szczot nagrodą Rektora KUL pierwszego stopnia za całokształt osiągnięć naukowo-dydaktycznych oraz wybitną działalność społeczno-organizacyjną, w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL. Życiorys E. Szczot dołączony do podania o zatrudnienie, Lublin, 3.08.1993 r., w: Elżbieta Szczot. Akta personalne. Sekretariat dziekana WPPKiA KUL. Życiorys naukowy dr Elżbiety Szczot, w: Elżbieta Szczot. Akta przewodu habilitacyjnego, AU KUL, brak sygnatury.

Netografia

KUL – Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji – dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL, https://www.kul.pl/dr-hab-elzbieta-szczot-prof-kul,art_57342.html [dostęp: 31.03.2024 r.].

Editorial Team | Vergentis. Revista de Investigación de la Cátedra Internacional conjunta Inocencio III, ucam.edu [dostęp: 2.04.2024 r.].

KUL – Wydział Nauk Społecznych – 24.02.2023 r. Konferencja Naukowa „Wojna Rosji z Ukrainą: stan i perspektywy rok po agresji”, https://www.kul.pl/24-02-2023-r-konferencja-naukowa-wojna-rosji-z-ukraina-stan-i-perspektywy-rok-po-agresji,art_102000.html [dostęp: 10.04.2024 r.].

Trwające małżeństwo jako przeszkoda do życia zakonnego (kan. 643 § 1, nr 2 KPK)

Ongoing marriage as an impediment to religious life (Can. 643 § 1, no. 2 of the Code of Canon Law)

Состояние в браке как препятствие для вступления в институт монашеской жизни (кан. 643 § 1, № 2 ККП)

Чинний шлюб як перешкода для духовного життя (кан. 643 § 1, п. 2 ККП)

KS. JERZY ADAMCZYK

Dr hab., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: ksjerzyad@wp.pl, <https://orcid.org/0000-0003-1415-7378>

KAROLINA MAZUR

Dr, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
e-mail: karolina.mazur@upjpo2.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0001-8551-9239>

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest problematyka trwającego małżeństwa jako przeszkody do życia zakonnego, o którym traktuje kan. 643 § 1, nr 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego. Za cel opracowania przyjęto wykazanie, że aktualne małżeństwo uniemożliwia wstąpienie do zakonu, jest nie tylko przeszkodą w przyjęciu do nowicjatu, lecz także w ogóle uniemożliwia życie zakonne. Tak określone zamierzenie badawcze zrealizowano poprzez opis i gruntowną analizę obowiązujących przepisów i tekstów Magisterium Kościoła. Analiza wymienionych źródeł pozwoliła na sformułowanie kilku głównych wniosków. Po pierwsze, udowodniono, że małżeństwo i życie zakonne wzajemnie się wykluczają. Po drugie, stwierdzono, że trwające małżeństwo jest przeszkodą do życia zakonnego, która posiada skutki prawne. Po trzecie, wyjaśniono problematykę ustania *impedimentum ligaminis* oraz ukazano możliwe sposoby jej wygaśnięcia.

Słowa kluczowe: instytucja zakonna, dyspensacja, małżeństwo, przeszkoda, dziewictwo

Summary: The subject of this paper is the problem of an ongoing marriage as an impediment to religious life, as specified in Can. 643 § 1, no. 2 of the Code of Canon Law. The aim of the study was to show that current marriage prevents entry into a religious order – it is not only an impediment to admission to the novitiate, but also prevents religious life in general. The research objective thus defined was realised through a description and thorough analysis of the applicable regulations and texts of the Magisterium of the Church. The analysis of the aforementioned sources led to several main conclusions. Firstly, it was proven that marriage and religious life are mutually exclusive. Secondly, it was established that an ongoing marriage is an impediment to religious life which has legal consequences. Thirdly, the problem of the cessation of *impedimentum ligaminis* was clarified and the possible ways of its termination were shown.

Key words: religious institute, dispensation, marriage, impediment, virginity

Резюме: Предметом исследования данной статьи является проблема состояния в браке как препятствия для вступления в институт монашеской жизни, рассматриваемая в кан. 643 § 1, № 2 Кодекса канонического права. Цель исследования – показать, что состояние на данный момент в браке препятствует вступлению в монашеский орден, является не только препятствием для вступления в новициат, но и препятствует монашеской жизни в целом. Определенный таким образом замысел исследования был реализован через описание и тщательный анализ действующих нормативных актов и текстов Учительства Церкви. Анализ вышеупомянутых источников позволил сделать несколько основных выводов. Во-первых, было доказано, что брак и монашеская жизнь являются взаимоисключающими понятиями. Во-вторых,

установлено, что продолжающийся брак является препятствием к монашеской жизни, которое влечет за собой правовые последствия. В-третьих, была уточнена проблема прекращения *impedimentum ligaminis* и показаны возможные способы его прекращения.

Ключевые слова: институт монашеской жизни, диспенсация, брак, препятствие, девственность

Резюме: Предметом цієї статті є проблема діючого шлюбу як перешкоди для духовного життя, що розглядається в кан. 643 § 1, п. 2 Кодексу канонічного права. Метою дослідження було показати, що чинний шлюб перешкоджає вступу до закону, є не тільки перешкодою для вступу до новіціату, але й перешкоджає духовному життю загалом. Визначена таким чином дослідницька мета була реалізована через опис та ретельний аналіз чинних правових положень і текстів Магістеріуму Католицької Церкви. Аналіз вищезгаданих джерел дозволив зробити кілька основних висновків. По-перше, доведено, що шлюб і духовне життя є взаємовиключними поняттями. По-друге, встановлено, що діючий шлюб є перешкодою для духовного життя, що має правові наслідки. По-третє, з'ясовано проблему припинення *impedimentum ligaminis* та показано можливі шляхи його призупинення.

Ключові слова: духовний інститут, диспенсация, шлюб, перешкода, дівочтво

Życie konsekrowane, wynikające z przykładu życia i z nauczania Jezusa Chrystusa, jest darem Boga Ojca udzielonym Kościołowi za pośrednictwem Ducha Świętego. Poprzez profesję rad ewangelicznych charakterystyczne przymioty Jezusa – dziewictwo, ubóstwo i posłuszeństwo – stają się w pewien swoisty i trwały sposób widzialne w świecie, a spojrzenie wiernych zwraca się ku tajemnicy Królestwa Bożego, które już jest obecne w historii, ale w pełni urzeczywistni się w niebie. W ciągu wieków nigdy nie brakowało ludzi, którzy – idąc posłuszenie za wezwaniem Ojca i poruszeniami Ducha Świętego – wybrali drogę specjalnego naśladowania Chrystusa, aby oddać się Jemu sercem niepodzielnym. Porzucili oni wszystko jak Apostołowie, aby przebywać z Nim i tak jak On oddać się na służbę Bogu i braciom. Tym samym mieli udział w objawieniu tajemnicy i misji Kościoła, dzięki licznym charyzmatom życia duchowego i apostołowskiego, których udzielał im Duch Święty, a przez to przyczynili się do odnowy społeczeństwa¹. „Kierowani wiarą, nadzieją i miłością, zakonnicy i zakonnice zobowiązują się ślubami do praktykowania i głoszenia rad ewangelicznych, a w ten sposób do dania świadectwa światu, że błogosławieństwa wciąż zachowują aktualność i sens. Rady stanowią jakby główną oś życia zakonnego; są pełnym i znamienym wyrazem ewangelicznego radykalizmu, który to życie charakteryzuje”².

¹ Por. Ioannes Paulus P.P. II, *Adhortatio Apostolica Vita consecrata* (25.03.1996), *Introductio, Acta Apostolicae Sedis* (dalej: AAS) 88 (1996), s. 377–486; tekst polski: Jan Paweł II, *Adhortacja Apostolska Vita Consecrata*, Wrocław 1999.

² *Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Instructio Potissimum institutioni* (2.02.1990), nr 12, AAS 82 (1990), s. 470–532, tekst polski: *Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, „Potissimum institutioni”*. *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, L'Osservatore Romano (wyd. pol.) 1990, nr 4, s. 3–12 (dalej: PI).

Niemniej aby osoby przekonane o swoim powołaniu do życia zakonnego mogły zostać do niego przyjęte przez kompetentnych przełożonych, winny spełnić wszystkie warunki określone prawem kanonicznym³ i prawem własnym danego instytutu zakonnego. „Kto ma warunki określone prawem i zostanie przyjęty do zakonu, ten ma powołanie. Innymi słowy, jeżeli przełożeni zbadają, że kandydat posiada warunki wyliczone w prawie, nie muszą już badać dalej, bo to są środki, które Kościół stosuje, aby się przekonać, czy kandydat ma wewnętrzne nadprzyrodzone powołanie. Jest to tak zwane powołanie prawne, na ogół jasno i jednomyślnie określane przez kanonistów”⁴. Wśród warunków określonych prawem do ważnego przyjęcia do nowicjatu, a w dalszej kolejności do stanu zakonnego, jest przeszkoda trwającego małżeństwa (kan. 1085 § 1 KPK).

Powstają w związku z tym następujące pytania: Dlaczego aktualne małżeństwo jest źródłem przeszkody i uniemożliwia wstąpienie do instytutu zakonnego? Jakie skutki powoduje wymieniona przeszkoda w odniesieniu do nowicjatu i w ogóle do życia zakonnego? W jaki sposób przeszkoda ta ustaje oraz czy istnieje możliwość dyspensy od tej przeszkody? Niniejszy artykuł stanowi próbę odpowiedzi na przedstawione pytania – problemy badawcze.

1. Życie zakonne a małżeństwo

Pojęcie życia zakonnego zawarte zostało w kan. 607 KPK. Jest to definicja opisowa, łącząca elementy teologiczne z prawnymi, charakterystyczne jedynie dla życia zakonnego, czyli pod względem treściowym nieobejmująca ani instytutów świeckich, ani stowarzyszeń życia apostołskiego. Zgodnie z tą definicją kluczowymi czynnikami życia zakonnego są: konsekracja, życie braterskie we wspólnocie, śluby publiczne, braterskie życie, publiczne świadectwo dawane Chrystusowi i Kościołowi oraz oddzielenie od świata. Widać tu wyraźnie wpływ nauki Soboru Watykańskiego II⁵.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 r. Zaktualizowany przekład na język polski*, Poznań 2022 (dalej: KPK).

⁴ Inną kwestią jest powołanie w sensie teologicznym. Stanowi podstawę powołania prawnego. Pewnym jest, że niektóre osoby wzywa Pan Bóg do swej służby w stanie kapłańskim lub zakonnym, dając im do tego potrzebne łaski. Bez powołania Bożego nie można wstępować do zakonu i w nim wytrwać. J. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*, Warszawa 1985, s. 95.

⁵ *Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), nr 44, AAS 57 (1965), s. 5–71, tekst polski: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty*,

Konsekracja jest całkowitym oddaniem się Bogu, poświęceniem całej osoby. Jest niejako sakralnym i kultycznym małżeństwem z Bogiem, będącym znakiem przyszedłego wieku. Tak wyraźne zaakcentowanie i wyeksponowanie tego właśnie elementu dowodzi, iż życie zakonne ma sens samo w sobie, samoistnie, niezależnie od wykonywanej pracy apostołskiej. Znaczenie tej normy, czyli samej konsekracji, powinien odzwierciedlać i uwydatniać obrzęd profesji zakonnej, szczególnie określony przez prawo własne instytutów. Obrzęd ten ma ukazywać zażyłą więź zawiązującą się między Bogiem a osobą konsekrowaną oraz sposób, w jaki instytut będzie znakiem eschatologicznym. Ten teologiczny element definicji życia zakonnego w swojej istocie nie odbiega od pojęcia życia konsekrowanego i powtarza, używając nieco innych terminów, treść kan. 573 KPK⁶. Rosemary Smith komentując kan. 607 § 1 KPK, pisze: „Paragraf pierwszy zawiera teologiczny opis życia zakonnego, które jest jedną z form życia konsekrowanego. Składając profesję rad ewangelicznych, zakonnik ofiaruje Bogu całkowite wyrzeczenie się siebie, aby czerpać jeszcze większe owoce z łaski chrztu świętego. Całe życie zakonnika staje się nieustannym uwielbieniem Boga i służbą Jego ludowi w miłości. Życie zakonne jest świadectwem miłości Chrystusa do Kościoła i zapowiedzią przyszedłego królestwa”⁷.

Z kolei § 2 i § 3 analizowanego kanonu ukazują elementy kanoniczne (prawne) składające się na pojęcie życia zakonnego. Pierwszym z nich jest wspólnota, zrzeszenie. „Instytuty zakonne są stowarzyszeniami kościelnymi, których członkowie żyją wspólnie i, oddzieleni od świata, prowadzą życie według własnego prawa. Ze względu na konieczność zatwierdzenia przez kompetentną władzę kościelną (o czym prawodawca w tym kanonie wprost nie mówi, gdyż jest to wymóg ogólny dla wszystkich form życia konsekrowanego) instytuty zakonne mają osobowość prawną”⁸.

Kolejnym, prawnym elementem życia zakonnego są śluby publiczne. Całkowite poświęcenie się Bogu dokonuje się w instytutach zakonnych przez złożenie ślubów publicznych. Wystarczą śluby czasowe, ale mające się odnawiać po upływie ich terminu. W myśl kan. 1192 § 1 KPK „ślub jest publiczny, gdy go przyjmuje w imieniu Kościoła uprawniony do tego przełożony; w innych przypadkach jest prywatny”.

---

deklaracje. *Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, red. M. Przybył, Poznań 2002, s. 104–166; por. B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/III. *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, Lublin 1990, s. 45.

⁶ Por. B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/III, s. 45–46.

⁷ R. Smith, *Commentary on Canons 617–630*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York 2000, s. 771.

⁸ Por. B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/III, s. 46.

Ślub w znaczeniu kanonicznym to świadoma i dobrowolna obietnica uczyniona Bogu, mająca za przedmiot dobro możliwe i lepsze⁹.

Jest oczywiste, że śluby zakonne należy składać osobiście. Jakakolwiek forma delegacji czy pełnomocnictwa jest niedopuszczalna. W instytutach zakonnych składa się trzy śluby (tzw. trylogia ślubów): ubóstwa, czystości i posłuszeństwa, nawiązujące do trzech rad ewangelicznych¹⁰. Prawo własne może wprowadzić jeszcze śluby dodatkowe. „Publiczność” ślubów zakonnych powoduje ich obligatoryjność w zakresie zewnętrznym. Kompetentni przełożeni mają zatem prawo wymagać ich zachowania na forum zewnętrznym. Mogą one również powodować niezdolność do pewnych aktów prawnych, być przyczyną przeszkód kanonicznych (np. do zawarcia małżeństwa), zaś ich naruszenie może być obwarowane sankcją karną¹¹.

Członkowie instytutu zakonnego są obowiązani do prowadzenia braterskiego życia wspólnego. Chodzi o prawne włączenie się do zrzeszenia, a także o faktyczne życie razem z innymi członkami instytutu¹². Jest to życie wspólne w ścisłym znaczeniu, którego zasady bliżej określają kan. 608 i 665 KPK. W instytutach zakonnych jest ono obowiązkiem, co pociąga za sobą ważne skutki prawne. W tak pojętym życiu wspólnym można wyodrębnić dwa elementy wzajemnie sobie podporządkowane: prawne włączenie do instytutu poprzez profesję oraz wspólne zamieszkanie w domu zakonnym. Trzeba zauważyć, że elementy życia zakonnego, takie jak śluby publiczne i życie wspólne, są istotną cechą odróżniającą instytuty zakonne od instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego¹³.

Postulat tzw. oddzielenia się od świata, którego żąda prawodawca kościelny od zakonników, motywuje się potrzebą publicznego świadectwa Chrystusowi i Kościołowi, co stanowi integralną część powołania instytutów życia konsekrowanego. Nie jest to więc swego rodzaju ucieczka od świata, a tym bardziej jakaś forma lekceważenia życia świeckiego. Stopień i forma tego oddzielenia podyktowane są charakterem i celem danego instytutu. W związku z tym inaczej wygląda forma oddzielenia w instytutach nastawionych na życie kontemplacyjne, inaczej zaś w instytutach zwanych czynnymi¹⁴.

⁹ Por. kan. 1191 § 1 KPK.

¹⁰ Por. kan. 599–601 KPK.

¹¹ Por. B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/III, s. 46–47.

¹² J. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytutach...*, s. 19.

¹³ Por. B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/III, s. 47–48; zob. R. McDermott, *Commentary on Canon 607*, w: *New Commentary...*, s. 770–772; V. De Paolis, *La vita consacrata nella Chiesa*, Venezia 2010, s. 297–310.

¹⁴ Por. A. Chrapkowski, J. Krzywda, *Komentarz do kan. 573–709*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/2. *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia*

Wreszcie ostatni element życia zakonnego to dawanie publicznego świadectwa. Jest ono integralnie związane z cechą poprzednią (oddzieleniem się od świata). Świadectwo to ma być podwójne – w wymiarze eschatologicznym i eklezjologicznym¹⁵.

Rosemary Smith stwierdza: „Zakonnicy, konsekrowani i posłani, aby pełnić misję Chrystusa, troszczą się o świat i są w niego zaangażowani, ale są od niego oddzieleni przez swoje publiczne świadectwo o Chrystusie czystym, ubogim i posłusznym. To właśnie to świadectwo odróżnia zakonników od światowych wartości i osiągnięć, które często są sprzeczne z życiem chrześcijańskim oraz z naturą i celem ich instytutów. Zakonnicy prowadzą wspólne życie modlitwy i wzajemnego wsparcia w czystym celibacie, w pracy i w zależności od instytutu. Poświęcają cele osobiste na rzecz celów instytutu w służbie Kościoła. Wartości te stanowią wyzwanie dla rozwiążności, hedonizmu i indywidualizmu, które często dominują w społeczeństwie”¹⁶.

Tak nakreślone teologiczno-prawne życie zakonne jest nie do pogodzenia z życiem małżeńskim z tej przede wszystkim przyczyny, że kandydat trwający w aktualnym małżeństwie nie może mieć jednocześnie dwóch więzi, które angażują całe jego życie i które są diametralnie różne, biorąc pod uwagę nade wszystko ślub czystości w odniesieniu do wymogów małżeńskich¹⁷. Priamo Etzi zauważa, że: „Małżeństwo, ze względu na to, co sobą reprezentuje i implikuje (por. kan. 1055), nie daje się pogodzić z innymi stałymi formami życia, które – wybrane w sposób wolny i przyjęte pod wpływem łaski Bożej – ze swej natury pociągają za sobą obowiązek zachowania doskonałej i wieczystej wstrzemięźliwości dla Królestwa Bożego, w celibacie (por. kan. 599). Tak jest w przypadku życia konsekrowanego poprzez profesję rad ewangelicznych »opartych na nauce i przykładzie Chrystusa Nauczyciela« (por. kan. 575), o których mówi Ewangelia, opisanego przez prawodawcę kanonicznego w kan. 573. W pierwszym stwierdzeniu [tego kanonu – J.A.] mówi się, że »jest

---

apostolskiego, red. J. Krukowski, Poznań 2006, s. 41; zob. także L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. 1, Napoli 1988, s. 704.

¹⁵ Por. B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/III, s. 48.

¹⁶ R. Smith, *Commentary on Canons 617–630*, s. 772.

¹⁷ Por. P. Etzi, *Il „ligamen” come impedimento alla vita religiosa (can. 643 § 1, 2° CJC) e sua dispensa alla luce dell’odierna comprensione del rapporto matrimonio – vita consacrata*, *Folia Canonica* 2009, t. 12, s. 141; zob. też M. Farrugia, *Gli impedimenti per l’ammissione al noviziato (can. 643). Storia e legislazione vigente*, Romae 1994, s. 72–73; por. kan. 599: „Celibat jest elementem konstytutywnym konsekracji i profesji zakonnej. Małżeństwo, będące sakramentem między ochrzczonymi, jest nie do pogodzenia ze ślubem czystości w celibacie i profesją zakonną”. Por. J. Peterson, *Admission of Candidates to the Order of Friars Minor Capuchin: Canons 597, 641–645 Ongoing Canonical Considerations. A Dissertation Submitted to the Faculty of the School of Canon Law of the Catholic University of America in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Canon Law*, *The Catholic University of America*, Washington 2016, s. 163.

to stała forma życia, przez którą wierni, pod działaniem Ducha Świętego, oddają się całkowicie Bogu, miłują Go ponad wszystko, naśladowując dokładniej Chrystusa«. W ten sposób poświęcenie całej osoby Bogu przekłada się na nieprzerwaną ofiarę kultyczną (kan. 607 § 1), składaną Mu na chwałę Jego imienia i zbawienie świata. Przyjęcie czystości i celibatu ze względu na Królestwo, jak również przyjęcie ubóstwa i posłuszeństwa ze względu na Królestwo, przekłada się na zobowiązanie (przymierze) do dostosowania się do formy życia, którą Chrystus »wybrał dla siebie« (LG 46) jako właściwą i podstawową cechę swojej ziemskiej egzystencji. To zobowiązanie może być podjęte lub, lepiej, uwydatnione poprzez śluby lub »inne święte więzy«, w zależności od prawa instytutów (kan. 573 § 2)¹⁸.

2. Podmiot i skutki prawne przeszkody trwającego małżeństwa do życia zakonnego

Jak wykazano wyżej, małżeństwo z powodów teologicznych i kanonicznych jest nie do pogodzenia z życiem zakonnym. Stąd prawodawca kodeksowy ustanawia przeszkodę trwającego małżeństwa dla ważnego przyjęcia do nowicjatu¹⁹, a tym samym dla składania profesji zakonnej i życia zakonnego. Kanon 643 § 1, nr 2 KPK stanowi wyraźnie, że: „Nieważnie jest przyjęty do nowicjatu [...] małżonka w czasie trwania małżeństwa”. Tak więc przeszkodą dla przyjęcia do nowicjatu jest m.in. aktualnie istniejący węzeł małżeński. Z tego powodu jednym z dokumentów

¹⁸ P. Etzi, *L'impedimento di voto (can. 1088 CIC): sua origine e qualificazione giuridica*, *Ius Ecclesiae* 1999, t. 11 s. 196–197. Zakonnicy są związani nie tylko ślubem czystości, lecz także celibatem, który oznacza pozostawanie w stanie bezzennym przy zachowaniu doskonałej wstrzemięźliwości. Celibat jest wolnym wyborem, aby – ze względu na królestwo Boże – nie korzystać z możliwości, które daje małżeństwo. Praktyka ta wywodzi się z życia monastycznego i jest typowa dla życia zakonnego, chociaż Kościół w późniejszym okresie nałożył ją na duchownych (z wyjątkiem diakonów stałych) jako konsekwencję obowiązku zachowania doskonałej wstrzemięźliwości. Stąd podczas gdy w życiu małżeńskim określona osoba jest związana ze swoim małżonkiem w sposób czysty relacją seksualną, osoba konsekrowana zawdzięcza swoją czystość Chrystusowi, prowadząc życie w celibacie w doskonałej czystości. Dlatego rada czystości, przyjęta ze względu na królestwo niebieskie, zakłada rezygnację z małżeństwa i związanych z nim aktów. Wymaga ona konsekwentnej wstrzemięźliwości seksualnej w życiu bezzennym. Por. E. Ukpabi, *The Role of the Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life in the Life of Religious Institutes. A dissertation presented in partial fulfillment of the requirements for Doctor's Degree (Ph.D.) in Canon Law (J.C.D.)*, Leuven 2014, s. 69.

¹⁹ W kan. 643 § 1 KPK nie nazywa się jej jednak wyraźnie przeszkodą, nazwę tę można wynioskować jedynie biorąc pod uwagę § 2 tego samego kanonu, gdzie wyraźnie stwierdza się: „Własne prawo może ustanowić inne przeszkody – nawet do ważności przyjęcia – lub dołączyć warunki”.

wymaganych przez prawo powszechne do przyjęcia do instytutu zakonnego jest świadectwo stanu wolnego²⁰.

Przeszkoda kanoniczna to brak u kandydata pewnych wymogów prawnych. Brak ten powoduje zakaz wstąpienia do instytutu zakonnego i sprawia, że przyjęcie takiej osoby do nowicjatu jest niedozwolone i nieważne. Instrukcja *Potissimum institutioni* wyraźnie stwierdza i przestrzega, że: „Należy rygorystycznie przestrzegać kanonicznych warunków godziwości i ważności przyjęcia do nowicjatu, wymaganych zarówno od kandydatów, jak i od kompetentnej władzy decydującej o przyjęciu. Ich spełnianie pozwoli w przyszłości uniknąć licznych przykrych konsekwencji”²¹. Jest to nawiązanie do kan. 597 § 1 KPK, zgodnie z którym: „Do instytutu życia konsekrowanego może być przyjęty każdy katolik [...] niezwiązany żadną przeszkodą”.

Prawodawca kościelny, w kan. 643 KPK, wylicza taksatywnie przeszkody, które z mocy prawa powszechnego powodują nieważność przyjęcia do nowicjatu. Prawo własne instytutu może dodać inne przeszkody lub warunki powodujące nieważność przyjęcia. Pięć przeszkód prawa powszechnego z kan. 643 KPK odnosi się jednakowo do kandydatów płci męskiej i żeńskiej oraz do instytutów na prawie papieskim i diecezjalnym²². Zasadnicza różnica między przymiotami, o których mówi kan. 642 KPK, a przeszkodami polega na tym, że akt prawny dokonany pomimo istnienia przeszkody unieważniającej jest nieważny, natomiast brak wymaganego przymiotu czy przymiotów nie powoduje takich skutków prawnych. Osoba dotknięta którąkolwiek z tych przeszkód jest równocześnie niezdolna do przyjęcia do nowicjatu. Zgodnie z brzmieniem normy, wymienione przeszkody należą do tzw. *leges irritantes et inhabilitantes*²³ i dlatego ani niewiedza, ani błąd nie przeszkadzają ich skutkom²⁴. Nieznajomość tych przeszkód nie zwalnia od nich, ponieważ są to ustawy powodujące niezdolność osoby, stąd przyjęcie kandydata nawet w dobrej wierze będzie nieważne. Są one pochodzenia kościelnego i choć dotyczą

---

²⁰ Por. kan. 645 § 1 KPK. W okresie posoborowym nierzadko zdarzało się, że gorliwi małżonkowie chrześcijańscy próbowali prowadzić życie ewangeliczne, włączając się w inicjatywy monastyczne lub apostołskie, tworzone głównie przez celibatariuszy. Synod Biskupów z 1997 r. na temat życia konsekrowanego jednoznacznie stwierdził, że pary małżeńskie nie mogą rościć sobie prawa do uznania ich za prawdziwe osoby konsekrowane w klasycznym sensie, nawet jeśli posiadają własną, specyficzną konsekrację, wynikającą z samego sakramentu małżeństwa. J. Torres, *Ammissione dei candidati e formazione dei membri*, Commentarium pro religiosis et missionariis 2013, t. 94, nr 3–4, s. 135.

²¹ Szerzej zob. PI, nr 49. W przypisie do zacytowanego fragmentu jest odwołanie do kodeksu, zwłaszcza do kan. 597 § 1–2 i kan. 641–645 KPK.

²² R. Smith, *Commentary on Canon 643*, w: *New Commentary...*, s. 808–809.

²³ Kan. 10 KPK: „Jedynie te ustawy należy uznać za unieważniające albo uniezdalniające, które wyraźnie postanawiają, że czynność jest nieważna albo osoba niezdolna”.

²⁴ Kan. 15 § 1 KPK: „Niewiedza lub błąd dotyczące ustaw unieważniających lub uniezdalniających nie powstrzymują ich skutków, chyba że co innego jest wyraźnie postanowione”.

jedynie przyjęcia do nowicjatu, to dalszym skutkiem będą nieważne wszystkie inne akty prawne zależne od przyjęcia, a więc nowicjat i profesja²⁵.

Omawiana tu przeszkoda węzła małżeńskiego polega na tym, że małżonkowie nie mogą być przyjęci do nowicjatu, póki trwa ich węzeł małżeński²⁶. Podstawą tej przeszkody jest ważne zawarte małżeństwo. Małżeństwo rozumie się w sensie ścisłym, w jego właściwej i pełnej wymowie, nie ma natomiast znaczenia prawnego fakt jego dopełnienia lub nie. Chodzi o małżeństwa sakramentalne, czyli te, które zostały zawarte pomiędzy ochrzczonymi²⁷. Wyklucza się przyrzeczenia małżeństwa lub zaręczyny, nawet jeśli oznaczają one formalną obietnicę małżeństwa, czy to jednostronną, czy dwustronną. Musiał zostać zawiązany węzeł małżeński. Aby zaistniała przeszkoda, małżeństwo musi być uznane za ważne i kanoniczne, nawet jeśli zostało tylko zawarte²⁸.

Chodzi tu także o małżeństwa niesakramentalne, czyli te, które pozostają ważne w obliczu Kościoła, a więc małżeństwa osoby ochrzczonej i nieochrzczonej, zawarte za dyspensą od przeszkody różności religii, zawierane w Kościele²⁹, o ile nie została udzielona dyspensą od formy kanonicznej, na podstawie kan. 1127 § 2 KPK. Oczywiście strona nieochrzczonej z takiego małżeństwa w ogóle nie ma możliwości wstąpić do nowicjatu, gdyż: „Do instytutu życia konsekrowanego może być przyjęty każdy katolik [...]” (kan. 597 § 1 KPK)³⁰.

Omawianą przeszkodą nie są objęci wdowcy ani wdowy, ponieważ ich małżeństwo już nie istnieje³¹. Czasami jednak w prawie własnym reguluje się tę sprawę

²⁵ Por. B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa kanonicznego*, t. 2/III, s. 117–118; por. J. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytutach...*, s. 100; zob. także F. Bogdan, *Prawo zakonów, instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego*, Poznań 1988, s. 182.

²⁶ Przeszkodę stanowi węzeł małżeński istniejący w momencie przyjęcia, a nie sam fakt zawarcia małżeństwa. Por. D. Pombo Oncins, *La admisión al Instituto Criterios, requisitos e impedimentos canónicos* (cc. 597, 641–645), *Diálogo* 2016, t. 20, nr 69, s. 85.

²⁷ Kan. 1055 § 2 KPK. Por. B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa kanonicznego*, t. 2/III, s. 118; zob. także D. Andrés, *Comentario al can. 643*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. 2, red. A. Marzoa Rodríguez, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 1996, s. 1619.

²⁸ Por. A. Rava, *Lammissione di separati e di divorziati negli istituti religiosi*, *Quaderni di diritto ecclesiale* 2005, t. 18, nr 2, s. 206; por. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico...*, s. 740; zob. także F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, s. 183.

²⁹ Kan. 1086 § 1–2 KPK.

³⁰ Zgodnie z kan. 205 KPK kandydat do przyjęcia do instytutu życia konsekrowanego musi być ochrzczony jako katolik lub przyjęty do Kościoła katolickiego i pozostawać w pełnej komunii z nim przez wyznanie wiary, sakramenty i uznanie zwierzchnictwa kościelnego. Por. J. Peterson, *Admission of Candidates to the Order of Friars Minor Capuchin...*, s. 135–136.

³¹ Kan. 1141 KPK: „Małżeństwo zawarte i dopełnione (ratum et consummatum) nie może być rozwiązane żadną ludzką władzą i z żadnej przyczyny, oprócz śmierci”.

inaczej, ale w wypadkach specjalnych stosunkowo łatwo uzyskać dyspensę³². Przeszkoda ta nie dotyczy również tych, którzy otrzymali dyspensę *super rato* od papieża, ani tych, których małżeństwo zostało uznane za nieważne przez kompetentną władzę kościelną.

Nie podpadają pod *impedimentum ligaminis* do życia zakonnego związki niesakramentalne katolików, czyli te, które są tworzone przez katolików z całkowitym pominięciem wymogów prawa kanonicznego, któremu – poprzez przyjęcie sakramentu chrztu w Kościele katolickim – podlegają i które zobowiązani są zachowywać. „Pozakościelnych” związków katolików nigdy nie można bowiem nazywać „małżeństwami”. Nawet wówczas, gdy zalegalizują te związki wobec urzędnika stanu cywilnego³³. Zgodnie bowiem z fundamentalną zasadą, zawartą w kan. 1055 § 2 KPK, pomiędzy ochrzczonymi nie może istnieć ważne małżeństwo, które jednocześnie nie byłoby sakramentem³⁴.

Przyjęcie do nowicjatu, mimo istnienia przeszkody węzła małżeńskiego, powoduje nieważność tego aktu prawnego. Kandydat, jeśli jest związany tą przeszkodą, jest niezdolny, by zostać nowicjuszem. Jest to bowiem, jak wyżej zaznaczono, przeszkoda należąca do tzw. ustaw unieważniających i niezdzalniających, niezależnie od ewentualnej niewiedzy lub błędu zainteresowanego czy przełożonych zakonnych³⁵. Chociaż przeszkody są pochodzenia kościelnego oraz dotyczą przyjęcia do nowicjatu, to jeden nieważny akt pociąga nieważność kolejnych. Stąd nieważne przyjęcie do nowicjatu spowoduje prawną nieważność tego etapu formacji, tym samym osoba nie złoży ważnej profesji zakonnej, czasowej czy wieczystej³⁶.

3. Ustanie *impedimentum ligaminis* do życia zakonnego

Aktualne ustawodawstwo kodeksowe, dotyczące przeszkody trwającego małżeństwa przy przyjmowaniu do nowicjatu w instytutach zakonnych, jest identyczne jak

³² Por. B. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/III, s. 118.

³³ Chodzi tu o małżeństwo cywilne katolików i rzeczywiste wolne związki. Osoby z takich związków mogą nie zostać przyjęte do nowicjatu z innych tytułów, jak również na podstawie prawa własnego instytutu.

³⁴ Por. U. Nowicka, *Kategorie związków niesakramentalnych*, Ateneum Kapłańskie 2014, t. 162, z. 2, s. 286.

³⁵ Kan. 10 w zw. z kan. 15 § 1 KPK.

³⁶ Por. A. Domaszk, *Warunki przyjęcia do instytutu zakonnego*, *Prawo Kanoniczne* 2016, t. 59, nr 4, s. 67. Kan. 656, nr 2 KPK: „Do ważności profesji czasowej wymaga się, aby nowicjat został odbyty ważnie”. Zob. też kan. 657 § 1 KPK.

w poprzednio obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego³⁷. Tekst kan. 643 § 1, nr 2 KPK brzmi: „Invalide ad novitiatum admittitur coniux, durante matrimonio”, natomiast w kan. 542, nr 1 CIC/1917 czytamy: „Invalide ad novitiatum admittitur [...] coniux, durante matrimonio”.

Przeszkoda *impedimentum ligaminis* do życia zakonnego może ustać na skutek prawnego ustania małżeństwa³⁸. W pierwszej kolejności wymieńmy rozwiązanie węzła małżeńskiego. Następuje ono przede wszystkim przez śmierć współmałżonka, a więc przez naturalne rozwiązanie węzła małżeńskiego. Kan. 1141 KPK stwierdza, że: „Małżeństwo zawarte i dopełnione (ratum et consummatum) nie może być rozwiązane żadną ludzką władzą i z żadnej przyczyny, oprócz śmierci”. W takiej sytuacji kandydat do nowicjatu winien okazać świadectwo śmierci (aktu zgonu) współmałżonka wystawione przez władzę kościelną³⁹ lub państwową⁴⁰. Jednak prawo własne instytutu może stanowić inaczej wobec wdów i wdowców. Drugim sposobem ustania przeszkody węzła jest uzyskanie dyspensy *a rato non consummato*. Należy w takim przypadku przedstawić autentyczne powiadomienie o reskrypcie dyspensy papieskiej⁴¹. Według aktualnego Kodeksu małżeństwo niedopełnione może być ze słusznej przyczyny rozwiązane przez Biskupa Rzymskiego⁴². Nie istnieje już możliwość jego rozwiązania przez profesję uroczystą, co przewidywał jeszcze Kodeks pio-benedyktyński⁴³.

³⁷ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1–521; tekst łaciński: *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Romae 1917 (dalej: CIC/1917).

³⁸ Por. D. Andrés, *Comentario al can. 643...*, s. 1619.

³⁹ Kan. 1182 KPK: „Po dokonaniu pochówku należy dokonać wpisu w księdze zmarłych, zgodnie z przepisami prawa partykularnego”.

⁴⁰ Prawodawca polski reguluje procedurę uzyskania aktu zgonu w ustawie z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, Dz. U. z 2014 r. poz. 1741 z późn. zm. Zgodnie z art. 92 ust. 2 tej regulacji „Akt zgonu sporządza się na podstawie karty zgonu oraz protokołu zgłoszenia zgonu”. Może zostać sporządzony także na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu o stwierdzeniu zgonu albo uznaniu za zmarłego (art. 95 ust. 5 Prawa o aktach stanu cywilnego). Zgłoszenia zgonu dokonuje się w urzędzie stanu cywilnego właściwym ze względu na miejsce zgonu albo miejsce znalezienia zwłok (art. 16 Prawa o aktach stanu cywilnego). Akt zgonu sporządza kierownik urzędu stanu cywilnego (art. 93 ust. 1 Prawa o aktach stanu cywilnego).

⁴¹ Kan. 1706 KPK: „Reskrypt dyspensy [od małżeństwa niedopełnionego – J.A.] Stolica Apostolska przesyła do biskupa; on zaś zawiadomi o reskrypcie strony [...]”.

⁴² Zob. kan. 1142 KPK. W przypadku małżeństwa zawartego i skonsumowanego oraz małżeństwa tylko zawartego, jeśli jeden z małżonków wstąpi do zakonu i złoży profesję, otrzymawszy wcześniej dyspensę papieską od przeszkody, nabywa nową przeszkodę małżeńską na mocy wieczystego ślubu publicznego złożonego w instytucie zakonnym (kan. 1088 KPK), dla której dyspensy jest również zarezerwowana Stolica Apostolskiej (kan. 1078 § 2, nr 1 KPK). Por. M. Farrugia, *Gli impedimenti per l'ammissione al noviziato (can. 643)*..., s. 73.

⁴³ Zob. kan. 1119 CIC/1917. A. Rava, *L'ammissione di separati e di divorziati*..., s. 206.

Przeszkoda ustaje wskutek prawomocnego orzeczenia sądu kościelnego o nieważności małżeństwa, ponieważ taki związek nigdy nie istniał. Warto dodać, że jeśli orzeczono nieważność małżeństwa z przyczyn psychologicznych, kandydat może zostać poproszony o pisemne upoważnienie w celu uzyskania od kompetentnego trybunału dalszych informacji dotyczących orzeczenia nieważności⁴⁴. Trzeba dodać, że ponieważ ani separacja, ani rozwód cywilny nie rozwiązują węzła małżeńskiego, nie dają możliwości wstąpienia do instytutu⁴⁵.

Ponieważ *impedimentum ligaminis* jest przeszkodą z prawa kościelnego, to Stolica Apostolska, za pośrednictwem Kongregacji Instytutów Życia Konsekwentnego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, jeśli istnieje zgoda drugiej strony, może udzielić małżonkowi, który zamierza podjąć życie zakonne, dyspensy od danej przeszkody, która polega na rozdzieleniu małżonków z zachowaniem trwałości więzi małżeńskiej, a nie na jej rozwiązaniu⁴⁶, choć, jak się wydaje, nowe prawo raczej nie sprzyja tego rodzaju „powołaniu”⁴⁷.

Michael Farrugia zauważa jednak, że „ponieważ przeszkoda ta dotyczy małżonka, który nadal pozostaje w związku małżeńskim, powstaje pytanie, czy można z niej zwolnić. Kongregacja ds. Zakonów i Instytutów Świeckich oświadczyła, że nie posiada uprawnień do udzielania dyspens. Od tej przeszkody może być udzielona dyspensa papieska (już w kan. 542 KPK z 1917 r. instytut zakonny mógł prosić Stolicę Apostolską o dyspensę od przeszkody)”⁴⁸.

---

⁴⁴ Por. R. Smith, *Commentary on Canon 643*, s. 809. Trzeba zauważyć, że w przypadku stwierdzenia nieważności małżeństwa instytut zakonny powinien dysponować kryteriami, które pozwoliłyby mu zbadać, czy w danym wypadku przyczyna rozwiązania małżeństwa mogłaby uniemożliwić danej osobie podjęcie życia zakonnego. Zaleca się, aby przed przyjęciem kogoś do nowicjatu poprosić o pozwolenie na zapoznanie się z wyrokiem stwierdzającym nieważność małżeństwa. Mogłoby to ujawnić przyczynę rozwiązania małżeństwa, a także pozwoliłoby stwierdzić, czy sąd nie dodał jakichś warunków, które należałoby spełnić przed zawarciem kolejnego małżeństwa, a tym samym wskazał potencjalne przeciwwskazania do przyjęcia do nowicjatu. Por. A. Rava, *L'ammissione di separati e di divorziati...*, s. 207; M. Farrugia, *Gli impedimenti per l'ammissione al noviziato (can. 643)*..., s. 74; zob. także P. Simonetti, *La libertà del fedele nella scelta della vocazione (can. 219) e l'ammissione al noviziato (cann. 597, 642–645)*, Roma 2015, s. 24.

⁴⁵ Por. P. Etzi, *Il „ligamen” come impedimento alla vita religiosa (can. 643 § 1, 2° CJC)*..., s. 141. Wbrew kan. 542 CIC/1917 nie wystarczy wzajemna lub zwyczajna zgoda współmałżonka na dopuszczenie drugiego do życia zakonnego, M. Farrugia, *Gli impedimenti per l'ammissione al noviziato (can. 643)*..., s. 73.

⁴⁶ Congregation for Religious and Secular Institutes, *Letter Husband and Wife Request the Necessary Dispensations from the Holy See to Enter Religious Life* (29.05.1985), tekst angielski: *The Canon Law Digest. Officially Published Documents Affecting the Code of Canon Law 1983–1985*, t. 11, red. E. Pfnausch, Washington 1991, s. 86–91.

⁴⁷ Por. P. Etzi, *Il „ligamen” come impedimento alla vita religiosa (can. 643 § 1, 2° CJC)*..., s. 142.

⁴⁸ M. Farrugia, *Gli impedimenti per l'ammissione al noviziato (can. 643)*..., s. 74.

Priamo Etzi przytacza fragment z *Promptuarium Secretarii Provincialis pro negotiis apud Procuram Generalem tractandis*⁴⁹. Píše, iż w przypadku starania się o dyspensę papieską za pośrednictwem Kongregacji Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego⁵⁰ przez małżonka pozostającego w aktualnym związku, przełożony generalny instytutu zakonnego, do którego zamierza wstąpić osoba zamężna, powinien przesłać do tej Dykasterii Kurii Rzymskiej: 1) Prośbę samego petenta wraz z uzasadnieniem; 2) Życiorys petenta; 3) Odnosnie do małżeństwa: czy jest to małżeństwo kościelne, czy także cywilne; czy jest jakieś potomstwo; czy i w jaki sposób zapewniono potomstwu edukację i formację; czy druga strona popełniła cudzołóstwo (por. kan. 1152 § 1 KPK⁵¹); 4) Dokumenty do przesłania: kserokopia dokumentów ważnie zawartego małżeństwa kościelnego, a także cywilnego oraz, w uzasadnionych przypadkach, rozvodu cywilnego; 5) Ważny dokument na forum cywilnym, w którym druga strona zobowiązuje się na zawsze zrezygnować z prawa życia wspólnego (małżeńskiego), czasem ta druga strona wstępuje do zakonu, w przeciwnym razie składa prywatny ślub czystości przed miejscowym ordynariuszem; 6) Informację i rekomendację ordynariusza miejsca i proboszcza parafii, w której mieszka petent; 7) Informację i *votum* ministra (tj. przełożonego prowincjalnego) o petencie⁵².

Warto w tym miejscu przywołać refleksję Alfreda Ravy, który dość wyczerpująco przedstawia kwestię dokumentów dla uzyskania omawianej dyspensy. Autor ten wskazuje, że aby uzyskać dyspensę, najwyższy przełożony instytutu zakonnego musi zwrócić się do Kongregacji Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, przedstawiając określone dokumenty. Na podstawie instrukcji niektórych instytutów zakonnych przeznaczonych do użytku ich przełożonych, korzystając z doświadczeń niektórych praktyk dyspensowania i związanych z nimi prośb o uzupełnienie dokumentacji ze strony kompetentnej Kongregacji, główne dokumenty są następujące: petycja wnioskodawcy z uzasadnieniem prośby o dyspensę; życiorys petenta; relacja z życia małżeńskiego i przyczyn, które doprowadziły

⁴⁹ Curia Generalis OFM, *Promptuarium Secretarii Provincialis pro negotiis apud Procuram Generalem tractandis*, Romae 1994, s. 31.

⁵⁰ Obecnie Dykasteria do spraw Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Francesco, *Costituzione Apostolica „Praedicate Evangelium” sulla Curia Romana e il suo servizio alla Chiesa e al Mondo* (19.03.2022), art. 121–127, *L'osservatore Romano* z 31.03.2022, s. 1–12.

⁵¹ Kan. 1152 § 1 KPK: „Chociaż usilnie zaleca się, aby współmałżonek, powodowany chrześcijańską miłością i z troską o dobro rodziny, nie odmawiał stronie cudzołóżnej przebaczenia oraz nie zrywał z nią życia małżeńskiego, to jednak, gdy wyraźnie albo milcząco nie darował tej winy, ma prawo zerwać pożycie małżeńskie, chyba że zgodził się na cudzołóstwo albo stał się jego przyczyną, albo sam także popełnił cudzołóstwo”.

⁵² P. Etzi, *Il „ligamen” come impedimento alla vita religiosa (can. 643 § 1, 2° CJC)...*, s. 142.

do zakończenia wspólnego zamieszkiwania małżonków, ze wskazaniem, kto jest temu winien (kto się rozstał) i czy separacja jest nieodwracalna. Sprawozdanie jest ważne, aby właściwie ocenić historię małżeństwa, o którym mowa, i racje separacji, aby uwypuklić ewentualne trudności charakterologiczne lub inne, które mogłyby następnie zagrozić życiu zakonnemu kandydata i utrudnić życie we wspólnocie; relacja na temat dzieci zrodzonych z małżeństwa, sposobu ich wychowania i wykształcenia oraz czy istnieją jeszcze jakieś zobowiązania naturalne, prawne lub moralne wobec nich lub jego współmałżonka; poświadczenie przed miejscowym ordynariuszem i kanclerzem kurii diecezjalnej miejsca zamieszkania, że pozostały małżonek uznaje i wyraża zgodę na decyzję petenta o podjęciu życia zakonnego i zrzeka się na zawsze praw wynikających ze wspólnoty życia w stanie małżeńskim; prawnie usankcjonowana ostateczna separacja małżonków za obopólną zgodą, potwierdzona aktem notarialnym: jest to dokument, w którym małżonkowie formalnie wyrażają zgodę na separację, która sama w sobie jest ostateczna, i zobowiązują się nie dochodzić żadnych roszczeń, zarówno o charakterze osobistym (prawa męża/żony), jak i materialno-ekonomicznym; dokumenty urzędowe dotyczące małżeństwa kanonicznego i cywilnego oraz dokumenty dotyczące ustania wspólnego życia: ewentualny dekret o separacji kanonicznej, dekret o separacji cywilnej i ewentualny dekret rozwodowy; informacje i zalecenia ordynariusza miejsca lub proboszcza wspólnoty, w której mieszkał wnioskodawca; informacje i votum przełożonego instytutu zakonnego, do którego petent pragnie zostać przyjęty⁵³.

Kongregacja zazwyczaj udziela dyspensy z pewnymi klauzulami. W szczególności: Dykasteria pragnie być pewna, że zobowiązania cywilne wynikające z poprzedniej więzi są ostatecznie rozwiązane i że odnośne zobowiązania prawne i moralne są zagwarantowane. Ma ona zatem z jednej strony chronić prawa tych, którzy pozostają w życiu świeckim, a z drugiej zagwarantować wiernym, którzy wybierają życie zakonne i jego instytut, ochronę przed wszelkimi prawami, których domaga się lub dochodzi druga strona lub ci, którzy są z nią związani więzami naturalnymi lub rodzinnymi; jeśli kandydat jest mężczyzną, potwierdza się jego niedopuszczalność do święceń, z wyjątkiem diakonatu stałego, zgodnie z kan. 1042, nr 1 KPK⁵⁴.

⁵³ Por. A. Rava, *Lammissione di separati e di divorziati...*, s. 208–209.

⁵⁴ Por. tamże, s. 209. Diego E. Pombo Oncins wskazuje, że przeszkoda węzła małżeńskiego nie istnieje dla tych, którzy zawarli jedynie ślub cywilny, ponieważ akt ten dokonany przed władzą cywilną nie tworzy prawdziwego węzła małżeńskiego między ochrzczonymi katolikami. W takich przypadkach należy jednak zachować daleko idącą ostrożność. Zobowiązania zaciągnięte na mocy prawa cywilnego w związku z zawarciem małżeństwa cywilnego mogą sprawić, że wskazane będzie nieprzyjęcie kandydata lub opóźnienie jego przyjęcia do czasu rozwiązania kwestii prawnych. Ostrożność jest konieczna zwłaszcza wtedy, gdy dana osoba ma już dzieci i nie powinna być przyjmowana, jeśli nadal potrzebują one rodziców. D. Pombo Oncins, *La admisión al Instituto Criterios, requisitos*

James Peterson – podsumowując kwestię dyspensy od węzła małżeńskiego – przypomina, że „aby można było złożyć prośbę o dyspensę od przeszkody istniejącego małżeństwa 1. osoba starająca się o przyjęcie do nowicjatu nie może być przyczyną rozpadu małżeństwa, 2. nastąpił rozwód cywilno-prawny lub małżonek prawnie zrzekł się praw małżeńskich, 3. dzieci z małżeństwa osiągnęły pełnoletniość, 4. sprawy finansowe zostały ustalone i uzgodnione”⁵⁵.

Jak każda dyspensa, tak i omawiana wyżej, zgodnie z kan. 90 § 1 KPK, może być udzielona tylko ze słusznej i racjonalnej przyczyny, z uwzględnieniem okoliczności przypadku i ważności ustawy, od której się dyspensuje. Ponieważ zaprzestanie kontynuowania wspólnoty małżeńskiej we wszystkich jej aspektach jest poważnym przypadkiem, to i przyczyna musi być proporcjonalnie ważna. Nie można zapominać, że każda dyspensa jest łaską i wierny nie musi jej otrzymać.

Jan Paweł II nauczał, że: „Dziewictwo i celibat dla królestwa Bożego nie tylko nie stoją w sprzeczności z godnością małżeństwa, ale ją zakładają i potwierdzają. Małżeństwo i dziewictwo to dwa sposoby wyrażania i przeżywania jednej Tajemnicy Przymierza Boga ze swym ludem. Bez poszanowania małżeństwa nie może także istnieć dziewictwo konsekrowane; jeżeli płciowość ludzka nie jest traktowana jako wielka wartość dana przez Stwórcę, traci sens wyrzeczenie się jej dla królestwa niebieskiego”⁵⁶.

Wobec takiej optyki małżeństwa i celibatu wydaje się, że w prośbie o dyspensę od *impedimentum ligaminis*, o której mowa w kan. 643 § 1, nr 2 KPK, nie jest już możliwe powoływanie się w sposób jednoznaczny na „wyższość” jednego stanu nad drugim. Powinna być ona udzielana tylko z tych przyczyn, które tradycja i praktyka Kościoła uznają za wystarczające i które, ze względu na swój ogólny charakter, odnoszą się do każdej sprawy. Są to: zasługi osób, potrzeba i pożytek Kościoła, okoliczności miejsca i czasu, usunięcie zgorzenia, uzyskanie większego dobra, osiągnięcie przyszłych dóbr, rozeznanie, pobożność, miłosierdzie i religijność⁵⁷.

---

e impedimentos canónicos..., s. 85–86; zob. też P. Simonetti, *La libertà del fedele nella scelta della vocazione (can. 219)...*, s. 24.

⁵⁵ J. Peterson, *Admission of Candidates to the Order of Friars Minor Capuchin...*, s. 164; zob. też P. Simonetti, *La libertà del fedele nella scelta della vocazione (can. 219)...*, s. 24.

⁵⁶ Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio apostolica postsynodalis Familiaris consortio* (22.11.1981), nr 16, AAS 74 (1982), s. 81–191, tekst polski: *Adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II „Familiaris consortio” do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, Częstochowa 1988.

⁵⁷ Por. P. Etzi, *Il „ligamen” come impedimento alla vita religiosa (can. 643 § 1, 2° CJC)...*, s. 152.

Zakończenie

Zgodnie z kan. 607 § 1 KPK życie zakonne, będące poświęceniem osoby, ukazuje niezwykle zaślubiny w Kościele dokonane przez Boga, będące znakiem przyszłego wieku. Dzięki temu osoba zakonna dokonuje całkowitego oddania się, jakby składa siebie Bogu w ofierze, na skutek czego całe jej istnienie staje się nieustającą czią Bogu w miłości. Tak nakreślone teologiczno-prawne życie zakonne jest nie do pogodzenia z życiem małżeńskim przede wszystkim dlatego, że kandydat trwający w aktualnym małżeństwie nie może mieć jednocześnie dwóch więzi, które angażują całe jego życie i które są diametralnie różne, biorąc pod uwagę nade wszystko ślub czystości w odniesieniu do wymogów małżeńskich. Stąd prawodawca kodeksowy ustanawia przeszkodę trwającego małżeństwa dla ważnego przyjęcia do nowicjatu, a tym samym dla składania profesji zakonnej i życia zakonnego. Przeszkoda ustaje na skutek rozwiązania węzła małżeńskiego, tj. przez śmierć współmałżonka, orzeczenie nieważności małżeństwa i uzyskanie dyspensy *a rato non consummato*, jak również poprzez dyspensę Stolicy Apostolskiej. Nie znosi jej natomiast ani separacja, ani rozwiązanie małżeństwa przez rozwód.

Bibliografia

- Adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II „Familiaris consortio” do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, Częstochowa 1988.
- Andrés D., *Comentario al can. 643*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, t. 2, red. A. Marzoa Rodríguez, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 1996.
- Bar J., Kałowski J., *Prawo o instytucjach życia konsekrowanego*, Warszawa 1985.
- Bogdan F., *Prawo zakonów, instytucji świeckich i stowarzyszeń życia apostolskiego*, Poznań 1988.
- Chiappetta L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. 1, Napoli 1988.
- Chrapkowski A., Krzywda J., *Komentarz do kan. 573–709*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/2. *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytucje życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego*, red. J. Krukowski, Poznań 2006.
- Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Romae 1917.
- Curia Generalis OFM, *Promptuarium Secretarii Provincialis pro negotiis apud Procuram Generalem tractandis*, Romae 1994.
- De Paolis V., *La vita consacrata nella Chiesa*, Venezia 2010.
- Domaszk A., *Warunki przyjęcia do instytucji zakonnego*, *Prawo Kanoniczne* 2016, t. 59, nr 4.

- Etzi P., *Il „ligamen” come impedimento alla vita religiosa (can. 643 § I, 2° CJC) e sua dispensa alla luce dell’odierna comprensione del rapporto matrimonio – vita consacrata*, Folia Canonica 2009, t. 12.
- Etzi P., *L’impedimento di voto (can. 1088 CIC): sua origine e qualificazione giuridica*, Ius Ecclesiae 1999, t. 11.
- Farrugia M., *Gli impedimenti per l’ammissione al noviziato (can. 643). Storia e legislazione vigente*, Romae 1994.
- Francesco, *Costituzione Apostolica „Praedicate Evangelium” sulla Curia Romana e il suo servizio alla Chiesa e al Mondo (19 marzo 2022)*, L’osservatore Romano z 31.03.2022.
- Jan Paweł II, *Adhortacja Apostolska Vita Consecrata*, Wrocław 1999.
- Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski*, Poznań 2022.
- Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, „Potissimum institutioni”. Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, L’Osservatore Romano (wyd. pol.) 1990, nr 4.
- McDermott R., *Commentary on Canon 607*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York 2000.
- Nowicka U., *Kategorie związków niesakramentalnych*, Ateneum Kapłańskie 2014, t. 162, z. 2.
- Peterson J., *Admission of Candidates to the Order of Friars Minor Capuchin: Canons 597, 641–645 Ongoing Canonical Considerations. A Dissertation Submitted to the Faculty of the School of Canon Law of the Catholic University of America in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Canon Law*, The Catholic University of America, Washington 2016.
- Pombo Oncins D., *La admisión al Instituto Criterios, requisitos e impedimentos canónicos (cc. 597, 641–645)*, Diálogo 2016, t. 20, nr 69.
- Rava A., *L’ammissione di separati e di divorziati negli istituti religiosi*, Quaderni di diritto ecclesiale 2005, t. 18, nr 2.
- Simonetti P., *La libertà del fedele nella scelta della vocazione (can. 219) e l’ammissione al noviziato (cann. 597, 642–645)*, Roma 2015.
- Smith R., *Commentary on Canon 643*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York 2000.
- Smith R., *Commentary on Canons 617–630*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York 2000.
- Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, red. M. Przybył, Poznań 2002.
- The Canon Law Digest. Officially Published Documents Affecting the Code of Canon Law 1983–1985*, t. 11, red. E. Pfnausch, Washington 1991.
- Torres J., *Ammissione dei candidati e formazione dei membri*, Commentarium pro religiosis et missionariis 2013, t. 94, nr 3–4.
- Ukpabi E., *The Role of the Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life in the Life of Religious Institutes. A dissertation presented in partial fulfillment of the requirements for Doctor’s Degree (Ph.D.) in Canon Law (J.C.D.)*, Leuven 2014.
- Zubert B., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/III. Księga II. Lud Boży. Część III. *Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego*, Lublin 1990.

Prezbiter jako administrator diecezjalny a sakrament bierzmowania

A presbyter as diocesan administrator and the sacrament of confirmation
Пресвитер как епархиальный администратор и таинство Миропомазания
Пресвітер як адміністратор дієцезії та тайна миропомазання

KS. JERZY ADAMCZYK

Dr hab., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: jerzy.adamczyk@kul.pl, <http://orcid.org/0000-0003-1415-7378>

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie zagadnienia administratora diecezjalnego jako szafarza sakramentu bierzmowania. W pierwszej części niniejszego studium przedstawiono prawo wiernych do otrzymania sakramentu bierzmowania. W części drugiej ukazano problematykę szafarza bierzmowania, natomiast część trzecia została poświęcona rozwiązaniu kwestii: czy administrator diecezjalny *ex ipso iure* ma obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania? Konkluzje zawarto we wnioskach zamykających podjęte rozważania.

Słowa kluczowe: sakrament, bierzmowanie, biskup, administrator diecezjalny, szafarz bierzmowania

Summary: The purpose of the article is to present the issue of a diocesan administrator as a minister of the sacrament of confirmation. The first section of the study outlines the right of a worshipper to receive the sacrament of confirmation. The second section presents the issue of the minister of the sacrament of confirmation, while the third section is devoted to answering the question: Is the diocesan administrator, *ex ipso iure*, obliged and entitled to administer the sacrament of confirmation? The conclusions are included in the summary at the end of the undertaken considerations.

Key words: sacrament, the sacrament of confirmation, bishop, diocesan administrator, minister of the sacrament of confirmation

Резюме: Цель данной статьи – представить вопрос о епархиальном администраторе как слуге таинства Миропомазания. В первой части данного исследования изложено право верующих на принятие таинства Миропомазания. Во второй части представлена к обсуждению проблематика слуге таинства Миропомазания, а третья часть посвящена решению вопроса: имеет ли епархиальный администратор *ex ipso iure* обязанность и право совершать таинство Миропомазания? Выводы приводятся в заключении обсуждения.

Ключевые слова: таинство, Миропомазание (Конфирмация), епископ, епархиальный администратор, слуге таинства Миропомазания

Рецензія: Метою статті є представити питання адміністратора дієцезії як слуге тайни миропомазання. Перша частина цього дослідження стосується права вірних отримати тайну миропомазання. Друга частина представляє питання слуге таинства миропомазання, а третя частина присвячена вирішенню питання: чи має адміністратор дієцезії *ex ipso iure* обов'язок і право уділяти миропомазання? Висновки містяться в заключних підсумках.

Ключові слова: таїнство, миропомазання, єпископ, адміністратор дієцезії, слуге таинства миропомазання

Wstęp

Zgodnie z kan. 840 Kodeksu Prawa Kanonicznego sakramenty Nowego Przymierza, ustanowione przez Chrystusa Pana i pozostawione Kościołowi jako czynności Chrystusa i Kościoła, są znakami oraz środkami, poprzez które wyraża się i wzmacnia wiara, oddawany jest Bogu kult i dokonuje się uświęcenie człowieka.

Bierzmowanie, będące jednym z sakramentów (wtajemniczenia chrześcijańskiego) jest nadprzyrodzonym środkiem udoskonalenia człowieka ochrzczonego, gdyż nadprzyrodzone odrodzenie człowieka będące skutkiem łaski chrztu powinno być utwierdzone, odrodzony zaś człowiek, otrzymawszy za pośrednictwem Kościoła dar wiary, powinien umocnić się do jej wyznawania, efektywnego wprowadzania w życie i mężnego świadczenia o niej. Wierni przez sakrament bierzmowania jeszcze ściślej wiążą się z Kościołem, otrzymując szczególną moc Ducha Świętego i w ten sposób jeszcze mocniej zobowiązani są, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa, do szerzenia wiary słowem i czynkiem oraz do bronienia jej. Ze względu na wymienione korzyści duchowe Kościół poleca, aby wierni zadbali o przyjęcie w porę tego sakramentu¹.

Prawodawca przypomina, że wierni są zobowiązani i mają prawo przyjąć sakrament konfirmacji w odpowiednim czasie po właściwym przygotowaniu². Skoro wierni mają prawo otrzymać omawiany sakrament, to konsekwentnie, zgodnie z korelacją praw i obowiązków w prawie kanonicznym, szafarze tego sakramentu obowiązani są udzielać go tym, którzy właściwie o niego proszą, są odpowiednio przygotowani i prawo nie wzbrania im jego przyjmowania³. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w kan. 883 wylicza tych szafarzy bierzmowania, którzy na mocy samego prawa posiadają władzę udzielania bierzmowania. Wśród wymienionych szafarzy brak wzmianki o administratorze diecezjalnym, czyli kapłanie (biskupie lub prezbiterze) wybranym zgodnie z prawem przez kolegium konsultorów lub metropolitę, któremu powierzono zarządzanie diecezją w sytuacji *sede vacante*. Powstaje pytanie: czy administrator diecezjalny ma *ex ipso iure* prawo i obowiązek udzielania w określonych granicach sakramentu bierzmowania. Pytanie to jest ważne, gdyż wspomniany kapłan zarządza diecezją przez dłuższy lub krótszy okres,

---

¹ Por. T. Pawluk, *Bierzmowanie w świetle postanowień Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawa kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 1977, t. 20, nr 1–2, s. 177.

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), Acta Apostolicae Sedis (dalej: AAS) 75 (1983), pars II, s. 1–317, tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984, kan. 890 (dalej: KPK).

³ Por. kan. 843 § 1; por. kan. 885 § 1.

nawet ponad rok⁴, a wierni mają prawo otrzymać bierzmowanie. Poza tym istnieją rozbieżności wśród kanonistów odnośnie do kwestii administratora diecezjalnego jako szafarza bierzmowania z mocy prawa. Ten problem będzie przedmiotem poniższych refleksji.

1. Prawo wiernych do otrzymania sakramentu bierzmowania

Kodeks Prawa Kanonicznego opublikowany w 1983 r. w kan. 840 ukazuje wielką wartość, godność i konieczność sakramentów świętych do zbawienia, stwierdzając, że są one ustanowione przez Chrystusa i powierzone Kościołowi, są czynnościami Chrystusa i Kościoła, stanowią znaki oraz środki, poprzez które wyraża się i wzmacnia wiara, przez które oddawany jest Bogu kult i dokonuje się uświęcenie człowieka. Dlatego w ich sprawowaniu święci szafarze oraz pozostali wierni powinni okazać najwyższy szacunek i należną pilność. Jest więc zrozumiałe, że wierni do osiągnięcia świętości i zbawienia potrzebują sakramentów i mają prawo do ich otrzymania od świętych szafarzy.

Prawo wiernych do otrzymania sakramentów ustawodawca powszechny formalizuje w normie kan. 213: „Wierni mają prawo otrzymywać pomoce od swoich Pasterzy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza zaś słowa Bożego i sakramentów”. Przytoczony przepis deklaruje prawo wszystkich wiernych do otrzymywania środków koniecznych do zdobycia świętości, szczególnie w zakresie nauczania słowa Bożego i posługi sakramentów. W KPK z 1917 r. podmiotami tego prawa byli tylko wierni świeccy, zaś w aktualnym KPK są nimi wszyscy wierni, a więc zarówno duchowni, jak i świeccy. Źródłem tak uniwersalnej dyspozycji jest nauka Soboru Watykańskiego II. Adresatami obowiązków korelatywnych do prawa wiernych są w ścisłym znaczeniu „święci Pasterze”, tzn. biskupi i inne osoby wyposażone we władzę biskupią. Mają oni zapewnić wiernym taką organizację w sprawowaniu środków koniecznych do zbawienia, zwłaszcza nauczania słowa Bożego i udzielania sakramentów, aby mogli oni skutecznie korzystać z należnego im prawa do otrzymania posługi duchowej od swych duszpasterzy (np. mianując proboszcza, wikariusza parafialnego czy kapelana). Adresatami uprawnienia wiernych do otrzymania pomocy duchowych w szerszym sensie są wszyscy duchowni, stosownie do powierzonego im urzędu. Obowiązek ten ze sprawiedliwości spoczywa na tych duchownych, którzy sprawują konkretny urząd duszpasterski (np. proboszcz,

---

⁴ Kan. 525, nr 2.

wikariusz parafialny), natomiast inni duchowni są zobowiązani do udzielenia wier-
nym pomocy duchowej z motywu miłości chrześcijańskiej. Biskupi mają więc tak
zorganizować działalność duszpasterską, zwłaszcza w zakresie sprawowania sakra-
mentów i nauczania słowa Bożego, aby wierni mogli otrzymać pomoce duchowe
w stopniu odpowiadającym ich powołaniu⁵. Robert Kaslyn pisze, że: „Misja Kościo-
ła jest kontynuacją zbawczej obecności Chrystusa w świecie i polega na współpracy
z łaską Bożą dla zbawienia mężczyzn i kobiet. Jako konsekwencja samoudzielania
się Boga, Kościół, aby wypełnić swoją misję, musi wspomagać wiernych swoimi do-
brami duchowymi, zwłaszcza słowem Bożym i sakramentami. Pomoc ta ma na celu
wspieranie osobistej przemiany osoby i jej osobistej relacji z Bogiem, jak również
ułatwienie jej odegrania roli w przemianie świata i w wypełnianiu przez wspólnotę
Kościoła jej boskiej misji”⁶.

Norma obowiązującego KPK zawarta w kan. 843 § 1 jest skorelowana i ukon-
kretnia kan. 213. Prawodawca przypomina, że: „Święci szafarze nie mogą odmówić
sakramentów tym, którzy właściwie o nie proszą, są odpowiednio przygotowani
i prawo nie wzbrania im ich przyjmowania”. Więcej, aby wiernym ułatwić odpo-
wiednie przygotowanie, duszpasterze oraz inni wierni, w ramach własnej funk-
cji kościelnej, mają obowiązek troszczyć się, aby ci, którzy proszą o sakramenty,
byli do ich przyjęcia przygotowani przez odpowiednią ewangelizację i katechezę,
z uwzględnieniem norm wydanych przez kompetentną władzę⁷. Kanon 843 ujmu-
je prawo wiernych do otrzymania sakramentów od szafarzy, mających je udzie-
lać tym, którzy właściwie o nie proszą, są odpowiednio przygotowani i prawo nie
wzbrania im ich przyjmowania. Wynika z tego, że ci, którzy nie proszą właściwie
o sakramenty, nie są odpowiednio do nich przygotowani i prawo zabrania im ich
przyjmowania, nie mają prawa do otrzymania sakramentów i nad tym właśnie mają
czuwać szafarze⁸. Więcej, kan. 1379 § 4 nowego prawa karnego stwierdza: „Kto
z rozmysłem udziela sakramentu tym, którym zakazane jest jego przyjmowanie,

⁵ Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 213*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, ks. II (1). *Lud Boży*, red. J. Krukowski i in., Poznań 2005, s. 30.

⁶ *Commentary on Canon 213*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Corriden, T.J. Green, New York 2000, s. 267.

⁷ Por. kan. 843 § 1; por. J. Martín de Agar, *Comentario al can. 843*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, red. Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, wyd. 3, Pamplona 2002, s. 424–425.

⁸ José Martín de Agar pisze: „Ostatnim z wymogów lub warunków korzystania z prawa do sakramentów i wynikającego z niego obowiązku ich udzielania jest to, że osobie proszącej o nie «prawo nie zabrania ich przyjmowania», to znaczy, że w konkretnym przypadku nie istnieje żadna przeszkoda lub zakaz prawny. Przeszkody, które prawo niekiedy ustanawia, mają na celu zapewnienie ważności i godziwości aktu sakramentalnego. Mogą one odnosić się do przymiotów podmiotu (wiek, zdarność i ogólnie tzw. przeszkody lub nieprawidłowości, por. np. kan. 1040–1049 i 1083–1094), do jego przygotowania katechetycznego, do jego sytuacji w komunii kościelnej (np.: akatolik, ekskomunikowany,

powinien być ukarany suspensą, do której można dołączyć inne kary, o których mowa w kan. 1336 § 2–4⁹. I dalej: „W udzielaniu sakramentów chodzi ostatecznie o połączenie, z jednej strony, wymagań wynikających z ich świętości i z faktu, że ich sprawowanie jest zawsze aktem publicznego kultu całego Kościoła, a z drugiej strony faktu, że są one «środkami zbawczymi ustanowionymi» przez Jezusa Chrystusa dla ludzi, aby każdy miał udział w owocach Odkupienia”⁹.

Gdy mowa o sakramencie bierzmowania, to wierni nie tylko mają prawo go otrzymać, lecz także „są obowiązani przyjąć ten sakrament w odpowiednim czasie. Rodzice, duszpasterze, zwłaszcza proboszczowie mają troszczyć się, żeby wierni zostali właściwie przygotowani do jego przyjęcia i w odpowiednim czasie do niego przystąpili”¹⁰. Przytoczony przepis różni się znacznie od analogicznego kanonu w kodeksie z 1917 r.¹¹, który podkreślał, że sakrament ten nie jest konieczny do zbawienia, ale wierni, którzy mają możliwość jego przyjęcia, nie powinni tego zaniedbać. Jest oczywiście prawdą teologiczną o niekonieczności bierzmowania jako środka do zbawienia¹², ale Kościół zobowiązuje wiernych do jego przyjęcia, aby byli uczestnikami pełnego wtajemniczenia oraz aby posiadając charakter sakramentalny bierzmowania, postępowali na drodze chrześcijańskiego wtajemniczenia, byli ubogacani darem Ducha Świętego i doskonale łączyli się z Kościołem, umacniali się i ściślej zobowiązywali się, by słowem i czynem być świadkami Chrystusa oraz szerzyć wiarę i jej bronić¹³. Należy dodać, że KPK niekiedy wyraźnie domaga się, aby wierny w określonej sytuacji był bierzmowany: przed przyjęciem do nowicjatu¹⁴, do przyjęcia zadania chrzestnego¹⁵, świadka bierzmowania¹⁶, przed dopuszczeniem do święceń¹⁷ czy przed zawarciem małżeństwa, gdy jest to możliwe bez poważnej niedogodności¹⁸.

---

obłożony interdyktem, publiczny grzesznik, por. kan. 915.982, 1331–1332)”, tegoż, *Comentario al can. 843*, s. 427.

⁹ J. Martín de Agar, *Comentario al can. 843*, s. 427.

¹⁰ Kan. 890.

¹¹ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II (dalej: KPK 1917), kan. 787.

¹² Por. M. Pastuszko, *Obowiązek przyjęcia sakramentu bierzmowania*, *Prawo Kanoniczne* 1989, t. 32, nr 1–2, s. 84.

¹³ Por. kan. 879.

¹⁴ Kan. 645 § 1.

¹⁵ Kan. 874 § 1, nr 3.

¹⁶ Kan. 893 § 1.

¹⁷ Kan. 1033.

¹⁸ Kan. 1065 § 1.

2. Szafarz sakramentu bierzmowania

Skoro wierni, którym prawo nie zabrania przyjmowania bierzmowania, właściwie o nie proszą i są przygotowani, to szafarze tego sakramentu mają obowiązek im go udzielać. Stąd w tym miejscu należy ukazać szafarzy sakramentu konfirmacji. Zgodnie z kan. 882 „zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania jest biskup. Ważnie udziela tego sakramentu również prezbiter posiadający taką władzę na podstawie powszechnego prawa lub szczególnego udzielenia ze strony kompetentnej władzy”.

Właściwym szafarzem sakramentu bierzmowania (*minister originarius*) jest biskup, co przypomniał Sobór Watykański II¹⁹. Biskupie szafarstwo bierzmowania wyraźniej ukazuje związek tego sakramentu z zesłaniem Ducha Świętego w dniu Pięćdziesiątnicy, kiedy to sami Apostołowie, napełnieni Duchem Świętym przekazywali go wiernym przez włożenie rąk; wskazuje też na ściślejszy związek bierzmowanych z Kościołem oraz podkreśla otrzymane polecenie dawania Chrystusowi świadectwa wśród ludzi²⁰.

KPK z 1983 r. w kan. 882 uznaje, że „zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania jest biskup”. Stwierdzenie, że biskup jest zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania oznacza, iż biskup udziela tego sakramentu na mocy własnych święceń i urzędu biskupiego. Dlatego też zawsze – bez względu na miejsce i czas – biskup ważnie udziela bierzmowania. Władzy tej w żaden sposób nie może być pozbawiony²¹. Określenia biskupa jako „zwyczajnego szafarza sakramentu bierzmowania” użyto już w poprzednim Kodeksie²², nawiązując do długiej tradycji w Kościele. Józef Krzywda przekonuje: „Wydaje się jednak słuszne twierdzenie, że

¹⁹ Biskupi „są właściwymi szafarzami udzielanego na ich terenie bierzmowania”. Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia „Lumen gentium”* (21.11.1964), nr 26, AAS 57 (1965), s. 5–71, tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 104–166 (dalej: LG); por. R. Hołubowicz, *La atención pastoral de los fieles católicos orientales por parte de la Iglesia latina: administración de los sacramentos de la iniciación cristiana y el matrimonio*, Pamplona 2010–2011, s. 180.

²⁰ Por. T. Pawluk, *Bierzmowanie w świetle postanowień...*, s. 177.

²¹ Por. M. Pastuszko, *Biskup jako szafarz sakramentu bierzmowania (kan. 882)*, Kieleckie Studia Teologiczne 2003, t. 2, s. 292. Prawodawca używa pojęcia „szafarz zwyczajny” po to, aby podkreślić, że władza i kompetencja do bierzmowania są zakorzenione w święceniach biskupich, tak więc prezbiterzy nie udzielają bierzmowania na bazie swoich święceń, lecz jedynie na podstawie władzy przyznanej im jako kompetencja, albo na mocy prawa, albo na mocy koncesji kompetentnej władzy. Używając terminu „zwyczajny”, a nie „pierwotny”, kanon pomija kwestię teologicznej podstawy przyznawania prezbiterom upoważnienia do szafarstwa konfirmacji. Por. K. Hart, *Commentary on Canons 882–888*, w: *New Commentary on the Code...*, s. 1078.

²² Por. kan. 782 § 1 KPK 1917.

pojęcie «szafarz zwyczajny» jest bardziej pojemne treściowo i zawiera w sobie owo pierwotne określenie *minister originarius*, co oznacza, że biskup na mocy udzielonego mu upoważnienia, w świetle pasterskiej i apostołskiej misji, jest rzeczywiście właściwym szafarzem sakramentu bierzmowania²³. Należy zauważyć, że słowo *episcopus* występuje w kan. 882 bez żadnych uszczegółowień, co oznacza, że dotyczy każdego biskupa. Władza biskupa nie jest – do ważności – ograniczona ani terytorium, ani przyjmującymi go osobami. Również popadnięcie w kary kościelne nie powoduje nieważności udzielanego sakramentu, a jedynie jego niegodziwość²⁴.

Prawodawca dodaje, że sakramentu bierzmowania może ważne udzielić także prezbiter, jednak tylko wtedy, gdy takie upoważnienie posiada na podstawie prawa powszechnego lub otrzyma je od kompetentnej władzy kościelnej. W zrewidowanym Kodeksie władzą kompetentną do udzielania prezbiterom upoważnienia do udzielania bierzmowania jest nie tylko Stolica Apostolska, jak to było w kan. 782 § 2 Kodeksu z 1917 r., lecz także biskup diecezjalny²⁵. W tym kontekście wypada zauważyć, że kan. 882 aktualnego Kodeksu, w odróżnieniu od poprzedniego, nie nazywa już prezbitera szafarzem nadzwyczajnym sakramentu bierzmowania²⁶. Mimo tego stawia go w pozycji podległej w stosunku do pozycji biskupów.

Z kolei prawodawca wymienia prezbiterów jako szafarzy sakramentu bierzmowania na podstawie prawa powszechnego. Prezbiterzy ci mogą bierzmować w trzech przypadkach: 1) jeśli pełnią urząd zrównany w prawie z biskupem diecezjalnym, 2) jeśli w odniesieniu do danej osoby – czy to na mocy urzędu, czy na mocy zlecenia biskupa diecezjalnego – udzielają chrztu temu, kto przestał być dzieckiem albo osobę już ochrzczonej dopuszczają do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, 3) jeśli udzielają bierzmowania osobom znajdującym się w niebezpieczeństwie śmierci²⁷.

Odnosnie do pierwszej możliwości podkreśla się, że to przede wszystkim biskup diecezjalny jest z mocy prawa szafarzem konfirmacji. Zgodnie z normą kan. 134 § 1, kan. 381 § 2 oraz kan. 368 z biskupem diecezjalnym są w prawie zrównani:

²³ J. Krzywda, *Komentarz do kan. 882–888*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 3/2, ks. IV. *Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 71. Kan. 882 określa biskupa jako „zwyczajnego szafarza” sakramentu bierzmowania. Odniesienie Vaticanum II do biskupa jako „pierwszego” lub „pierwotnego” szafarza tego sakramentu (LG, nr 26) było określeniem bardziej historycznie uzasadnionym niż „szafarz zwyczajny”. Określenie „szafarz pierwotny” odzwierciedla tradycję obrządku łacińskiego, gdzie biskup był rzeczywiście pierwotnym szafarzem sakramentu. „Pierwotny szafarz” jest także terminem bardziej teologicznym niż „szafarz zwyczajny”. Por. K. Hart, *Commentary on Canons 882–888*, s. 1078.

²⁴ Por. D. Mazurkiewicz, *Szafarz sakramentu bierzmowania. Próba wykładni obowiązujących przepisów*, *Studia Koszalińsko-Kołońskie* 2012, t. 19, s. 104.

²⁵ Por. K. Hart, *Commentary on Canons 882–888*, s. 1078.

²⁶ Por. kan. 782 § 2 KPK 1917.

²⁷ Por. kan. 883 KPK.

prałaci i opaci terytorialni; wikariusze i prefekci apostołscy oraz administratorzy apostołscy ustanowieni na stałe. Wszyscy oni posiadają z mocy samego prawa upoważnienie do udzielania bierzmowania. Do tych osób należy dodać ordynariusza wojskowego, bowiem na mocy Konstytucji apostołskiej Jana Pawła II *Spirituali militum curae* z dnia 21 kwietnia 1986 r. został on zrównany w prawie z biskupem diecezjalnym²⁸. Marian Pastuszko pisze, że wprowadzie Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. wymienia tylko kapelanów wojskowych, zaznaczając w kan. 569, że rządzą się oni specjalnymi prawami, lecz na mocy Konstytucji Apostołskiej *Spirituali militum curae* ordynariusze wojskowi cieszą się wszystkimi prawami i obowiązkami biskupów diecezjalnych. Dlatego ordynariusze wojskowi również mogą bierzmować na mocy kan. 883, nr 1²⁹.

A jeżeli niektórzy ze zrównanych z biskupem diecezjalnym posiadają sakrę biskupią, z tytułu sakry są zwyczajnymi szafarzami sakramentu bierzmowania³⁰. Należy dodać, że biskup tytularny, chociaż jest szafarzem zwyczajnym bierzmowania, jeśli nie rządzi Kościołem partykularnym, może godziwie bierzmować tylko wtedy, gdy ma upoważnienie właściwego biskupa diecezjalnego czy innego przełożonego Kościoła partykularnego³¹.

Zgodnie z kan. 883, nr 2 na mocy prawa szafarzem bierzmowania jest także prezbiter udzielający tego sakramentu temu, kto wyszedł z okresu dzieciństwa. W odniesieniu do chrztu na mocy kan. 852 § 1 za dorosłego uważa się osobę, która po wyjściu z dzieciństwa osiągnęła używanie rozumu. Nie można zapomnieć, że w myśl przepisu kan. 863 trzeba o chrzcie dorosłych, a przynajmniej tych, którzy ukończyli 14. rok życia, powiadomić biskupa diecezjalnego, który może uznać za wskazane, by osobiście udzielił chrztu, a odwołując się jeszcze do treści kan. 866, trzeba zauważyć, że powinien on zarazem udzielić bierzmowania i Eucharystii. Mając na uwadze, że nie zawsze będzie to możliwe, prawo upoważnia prezbitera, który z racji urzędu (zgodnie z kan. 530, nr 1 proboszcza oraz tych, którzy są z nim zrównani bądź go zastępują) lub na mocy zlecenia biskupa diecezjalnego chrzci dorosłego, aby zaraz po udzieleniu chrztu udzielił sakramentu bierzmowania. Ten

²⁸ „Ordynariatem wojskowym kieruje jego własny ordynariusz z zasady (*pro norma*) posiadający sakrę biskupią, wyposażony we wszelkie uprawnienia biskupów diecezjalnych i mający te same co oni obowiązki, chyba że co innego wynika z samej natury rzeczy lub ze statutów partykularnych”, Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio Apostolica „Spirituali militum curae”* (21.04.1986), AAS 78 (1986), § 1, s. 481–485. Por. D. Mazurkiewicz, *Szafarz sakramentu bierzmowania...*, s. 104–105.

²⁹ Por. M. Pastuszko, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, Prawo Kanoniczne 1990, t. 33, nr 1–2, s. 105.

³⁰ Kan. 882 KPK; por. J. Krzywda, *Komentarz do kan. 882–888*, s. 73.

³¹ P. Hemperek, *Komentarz do kan. 882–888*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, t. 3, Lublin 1986, s. 101–106; por. 884 § 1 KPK.

sam numer kan. 883 upoważnia prezbitera do udzielenia bierzmowania osobom, które przystępują do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim³².

Wreszcie kan. 883, nr 3 zawiera upoważnienie do udzielenia bierzmowania osobom znajdującym się w niebezpieczeństwie śmierci przyznane w pierwszym rzędzie proboszczowi, a następnie każdemu prezbiterowi. Pojęcie *in periculo mortis* trzeba rozumieć w sposób szeroki, nie tylko jako bezpośrednie zagrożenie śmiercią, ale także jako prawdopodobieństwo śmierci, np. w sytuacji poddania się operacji chirurgicznej czy wybuchu wojny na danym terenie. Ocena, czy osoba mająca przyjąć bierzmowanie, znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci, należy do szafarza, przy czym jeśli trwa on w błędzie powszechnym, faktycznym lub prawnym, bądź jest dotknięty wątpliwością pozytywną i prawdopodobną, czy to prawną, czy faktyczną, to zgodnie z kan. 144 Kościół uzupełnia jego władzę³³.

Dariusz Mazurkiewicz przypomina: „Nawiązując do uprawnień przyznanych przez prawodawcę w *Obrzędach bierzmowania* z 1971 r., należy zauważyć, że o ile według zawartych tam postanowień bierzmowanie osób znajdujących się w niebezpieczeństwie śmierci najpierw należało do proboszcza i z nim zrównanych, a dopiero w razie ich nieobecności do każdego prezbitera, to obecny Kodeks nie stawia już tego warunku. Stąd wniosek, że w tych okolicznościach ważnie biermuje każdy prezbiter, nawet wtedy, gdy proboszcz i z nim zrównani są obecni. Ponadto do ważności bierzmowania prawodawca nie wymaga, aby prezbiter był wolny od kar kościelnych³⁴.

3. Czy administrator diecezjalny *ex ipso iure* ma obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania?

Nawet na podstawie pobieżnej lektury kan. 883 można łatwo skonstatować, że wśród szafarzy bierzmowania z mocy prawa nie umieszczono administratora diecezjalnego. Taki zapis sprawił kanonistom pewną trudność: czy administrator diecezjalny z mocy prawa ma obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania? Marian Pastuszko zauważył, że: „Wokół administratora diecezji jako szafarza sakramentu bierzmowania ostatnio narosło trochę nieporozumień. [...] Po opubli-

³² Por. D. Mazurkiewicz, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, s. 105; por. J. Krzywda, *Komentarz do kan. 882–888*, s. 73.

³³ Por. D. Mazurkiewicz, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, s. 105–106; por. J. Krzywda, *Komentarz do kan. 882–888*, s. 73.

³⁴ D. Mazurkiewicz, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, s. 106.

kowaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. niektórzy autorzy twierdzili, że ponieważ administrator diecezjalny nie został wymieniony w kan. 368, nie jest on już zrównany z biskupem diecezjalnym. Konsekwentnie więc nie powinno mu przysługiwać uprawnienie do udzielania bierzmowania³⁵.

Józef Krzywda pisze, że: „Zgodnie z normą kan. 381 § 2 oraz z kan. 368 z biskupem diecezjalnym są w prawie zrównani: prałaci i Opaci terytorialni; wikariusze i prefekci apostołscy, ordynariusz wojskowy oraz administratorzy apostołscy ustanowieni na stałe. Wszyscy oni posiadają z mocy samego prawa upoważnienie do udzielania bierzmowania; a jeśli niektórzy z nich posiadają sakrę biskupią, z tytułu sakry są zwyczajnymi szafarzami sakramentu bierzmowania (kan. 882). Upoważnienia tego nie posiada jednak administrator diecezjalny jako tymczasowy rządca diecezji³⁶. Piotr Hemperek zajmuje identyczne stanowisko, gdy stwierdza: „W granicach swojego terytorium zrównani przez prawo z biskupem diecezjalnym (kan. 883, nr 1). Są nimi: prałat i opat terytorialny, wikariusz i prefekt apostołski oraz administrator apostołski (kan. 368), którym jest powierzone zwierzchnictwo Kościołów partykularnych niebędących diecezjami (kan. 370, 371). Nie należy do nich natomiast administrator diecezjalny, czyli tymczasowy rządca diecezji, która jest nieobsadzona lub której biskup nie może wykonywać swych zadań z powodu przeszkody (kan. 413, 414, 421). Nie przysługuje mu zatem uprawnienie do bierzmowania, chociaż według *Obrzędów bierzmowania* miał je tymczasowy rządca diecezji, tj. wikariusz kapitulny. W odniesieniu do zajmujących to stanowisko kościelne nastąpiło więc obecnie cofnięcie uprawnienia do bierzmowania³⁷.

Ustosunkowując się do przytoczonych poglądów, Marian Pastuszko przypomniał, że: „Wydaje się, że pogląd ten wynika z nie dość dokładnego odczytania kan. 368. Przede wszystkim zwróćmy uwagę na to, że administrator diecezjalny nie mógł być wspomniany w kan. 368, ponieważ wyszczególnia się tam jedynie jednostki administracyjne przyrównane w prawie do diecezji, administrator diecezjalny jest zaś właśnie w diecezji, a nie w jednostce administracyjnej przyrównanej do diecezji. Jednak z pominięcia go w wymienionym kanonie wcale nie wynika, że administrator diecezjalny nie jest zrównany w prawie z biskupem diecezjalnym. Za wnioskiem przemawiają natomiast poważne racje. I tak w kan. 413 i 414 jest mowa o powołaniu administratora diecezji, gdy stolica biskupia zawakuje. W kan. 421 stwierdza się z kolei, że administrator diecezjalny rządzi diecezją, w kan. zaś 427 § 1 – iż przysługują mu wszystkie prawa i spoczywają na nim wszystkie obowiązki, jakie ma

³⁵ Tamże, s. 105–106.

³⁶ J. Krzywda, *Komentarz do kan. 882–888*, s. 73.

³⁷ P. Hemperek, *Komentarz do kan. 882–888*, s. 73.

biskup diecezjalny, z wykluczeniem tych, które z natury rzeczy lub z samego prawa są wyjęte. Jeśli zatem administrator diecezji ma wszystkie prawa i obowiązki biskupa, to dlaczego nie należałoby go przyrównać do biskupa diecezjalnego? Byłoby to przecież niezrozumiałe³⁸. Następnie kielecki kanonista na podstawie prawa liturgicznego uzasadnia swoje stanowisko, że administrator diecezjalny posiada *ipso iure* obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania³⁹. Takie samo stanowisko, w oparciu o prawo liturgiczne, podzielają Józef Wroceński⁴⁰ i Kevin Hart⁴¹.

Nieco dokładniej rozwiązuje tę kwestię Waldemar Bartocha, gdyż na poparcie tezy, że administrator diecezjalny posiada *ipso iure* obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania podaje odpowiedź Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z dnia 30 kwietnia 1999 r.⁴², tylko o niej wspominając, za publikacją książkową *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz* (red. P. Majer, Kraków 2011, s. 674)⁴³. Identyczne stanowisko zajmuje Dariusz Mazurkiewicz⁴⁴.

J. Dyduch mówiąc o szafarzach sakramentów inicjacji chrześcijańskiej⁴⁵, przy szafarzu bierzmowania w ogóle pomija kwestię administratora diecezjalnego, co niewątpliwie jest dużym niedopatrzaniem (a może brakiem staranności?), zwłaszcza że artykuł opublikowano w 2018 r., a przecież wcześniej wielu kanonistów zajmowało się tym problemem. Identycznie tę kwestię omawia w swojej dysertacji doktorskiej Rafał Hołubowicz⁴⁶.

Wobec pewnego zamieszania i różnych opinii kanonistów, czy administrator diecezjalny posiada *ipso iure* obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania, albo wobec niekompletnego uzasadnienia źródłowego rozwiązania tej kwestii należy sięgnąć do prawa kanonicznego i liturgicznego.

³⁸ M. Pastuszko, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, s. 106. Odnośnie do stwierdzenia M. Pastuszki: „I tak w kan. 413 i 414 jest mowa o powołaniu administratora diecezji, gdy stolica biskupia zawakuje” trzeba uściślić, że przywołane kanony mówią o administratorze diecezji w sytuacji przeszkody w działaniu stolicy biskupiej.

³⁹ Por. M. Pastuszko, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, s. 106.

⁴⁰ J. Wroceński, *Administrator diecezjalny jako tymczasowy rządcą diecezją wakującą*, *Prawo Kanoniczne* 2003, t. 46, nr 1–2, s. 52–53.

⁴¹ K. Hart, *Commentary on Canons 882–888*, s. 1079.

⁴² Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Responsa ad dubia proposita*, *Notitiae* 1999, t. 35, nr 3–4, s. 160 (dalej: *Responsa*).

⁴³ W. Bartocha, *Szafarz sakramentu bierzmowania w świetle Pontyfikatu i Rytułu rzymskiego oraz Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 2018, t. 27, nr 1, s. 200.

⁴⁴ M. Pastuszko, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, s. 105.

⁴⁵ J. Dyduch, *Szafarze sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Aktualne normy kanoniczne*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 2018, t. 71, nr 1, s. 79.

⁴⁶ R. Hołubowicz, *La atención pastoral...*, s. 181.

Najpierw jednak trzeba przypomnieć, że administrator diecezjalny to kapłan (biskup lub prezbiter), który w przypadku *sede impedita* i wakatu biskupstwa (śmierć biskupa diecezjalnego, zrzeczenie przyjęte przez Biskupa Rzymskiego, przeniesienie i pozbawienia, po powiadomieniu o tym biskupa) wybrany zgodnie z prawem przez kolegium konsultorów (lub kapitułę katedralną na mocy kan. 502 § 3: „Konferencja Episkopatu może zarządzić, by zadania konsultorów zostały powierzone kapitule katedralnej”), którego zadaniem jest tymczasowe zarządzanie diecezją⁴⁷. Administratorem może być kapłan, który ukończył trzydzieści pięć lat i nie był jeszcze wybrany, mianowany lub przedstawiony do objęcia tego samego wakującego urzędu, odznaczający się zdrową doktryną i roztropnością. Ma on takie same uprawnienia, jak wikariusz generalny i takie same obowiązki, jak biskup diecezjalny. Urząd administratora ustaje z chwilą objęcia diecezji w posiadanie przez nowego biskupa⁴⁸. Może on złożyć rezygnację⁴⁹, w którym to przypadku wybiera się nowego administratora diecezjalnego według tej samej procedury. Administrator diecezjalny może być usunięty tylko przez Stolicę Apostolską⁵⁰, nie przez kolegium konsultorów, które go wybrało.

Należy dodać, że biskup pomocniczy może być wybrany na administratora diecezji. Kan. 409 § 2 przewiduje taką możliwość⁵¹. Nie jest jednak konieczny wybór biskupa pomocniczego: kolegium konsultorów (lub ewentualnie arcybiskup metropolita, czy w określonych wypadkach kapituła katedralna) może dowolnie

---

⁴⁷ Administratorem diecezjalnym jest biskup przeniesiony do czasu objęcia nowej diecezji (kan. 418 § 2, nr 1) oraz ten, który zarządza kościołem partykularnym przejściowo, gdy stolica biskupia jest przeszkadzona (kan. 414) lub wakująca (kan. 421), por. C. Heredia, *Precisiones sobre el sacramento de la confirmación*, Anuario Argentino de Derecho Canónico 2000, t. 7, s. 170. „Administratorem diecezjalnym jest ten, kto obejmuje rządy w diecezji *sede vacante* i wypełnia swoje zadanie *ad interim*”, S. Karambai, *Ministers and Ministries in the Local Church: A Comprehensive Guide to Ecclesiastical Norms*, Bombay 2005, s. 34.

⁴⁸ Por. *Glossario giuridico breve*, w: *Profili giuridici e storia dei santuari cristiani in Italia*, red. G. Dam-macco, G. Otranto, Bari 2004, s. 178. Kan. 427 § 1: „Administrator diecezji ma te same obowiązki i władzę co biskup diecezjalny, z wyjątkiem tych spraw, które z natury rzeczy lub na mocy samego prawa są wyjęte”.

⁴⁹ Administrator diecezji może zrezygnować z funkcji, przedstawiając swoją rezygnację kolegium konsultorów do wiadomości, a następnie powiadamiając o tym Stolicę Apostolską za pośrednictwem nuncjusza. Por. B. Daly, *Canon Law in Action*, Sydney 2015, s. 216.

⁵⁰ Por. kan. 430 KPK.

⁵¹ Kan. 409 § 2: „Jeśli kompetentna władza nie zarządziła czego innego, z chwilą wakansu stolicy biskupiej, biskup pomocniczy zachowuje – do czasu objęcia diecezji przez nowego biskupa – wszystkie, ale tylko te władze i uprawnienia, które przed wakaniem stolicy biskupiej posiadał jako wikariusz generalny lub wikariusz biskupi. Gdy nie został administratorem diecezji, tę swoją władzę, chociaż jest udzielona na mocy prawa, powinien wykonywać w zależności od władzy administratora diecezji, kierującego diecezją”.

wyznaczyć osobę, którą uzna za stosowną, nawet jeśli w diecezji jest już biskup pomocniczy. Trzeba zauważyć, że biskup pomocniczy lub biskup diecezjalny, który złożył rezygnację lub przechodzi na emeryturę, nie jest *de iure* wyznaczony na administratora diecezji, chyba że Stolica Apostolska wyda specjalne postanowienie lub kolegium konsultorów zgodnie z prawem go wybierze⁵². Czy można wybrać kapłana spoza diecezji? Kanon 425 nie określa, że administrator musi być kapłanem inkardynowanym w diecezji, którą ma zarządzać, zatem jest to możliwe. Ale w tym przypadku wybrany, zanim wyrazi zgodę, musi otrzymać pozwolenie od swojego ordynariusza.

Prawodawca w kan. 427 § 1 stanowi, że administrator diecezji ma te same obowiązki i władzę co biskup diecezjalny, z wyjątkiem tych spraw, które z natury rzeczy lub na mocy samego prawa są wyjęte. Należy pamiętać, że administrator diecezjalny zarządzający diecezją w sytuacji *sede impedita*, czyli zgodnie z kan. 414, został powołany do sprawowania tymczasowo pasterskiej posługi w diecezji, a więc tylko w okresie przeszkody w działaniu stolicy, w pasterzowaniu diecezją ma te same obowiązki i posiada taką samą władzę, jakie prawo przyznaje administratorowi diecezji⁵³.

Gdy chodzi o kwestię, czy administrator diecezjalny posiada *ipso iure* obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania, należy odpowiedzieć, że posiada. Wobec jednak pewnych błędnych czy mało uzasadnionych opinii trzeba powołać się na źródła prawa: kanonicznego i liturgicznego.

Według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r., kan. 782 § 2, prezbiter jest nadzwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania, o ile zostanie do tego upoważniony przez prawo powszechne lub przez indult Stolicy Apostolskiej. Mocą prawa powszechnego bierzmować mogli: kardynałowie, którzy nie są biskupami, bez żadnych ograniczeń co do osób czy co do miejsca. Wikariusze i prefekci apostolscy, nawet jeśli nie są biskupami, tylko na podległym im terytorium, ale wszystkim, którzy ich o to poproszą, nawet zamieszkałym w innym wikariacie czy prefekturze apostolskiej. Mogli oni bierzmować jedynie w czasie piastowania przez nich urzędu wikariusza lub prefekta apostolskiego, zgodnie z kan. 294. Opaci i prałaci udzielni, podobnie jak wikariusze i prefekci apostolscy, mogli bierzmować tylko na własnym terytorium i podczas trwania na urzędzie, ale pod warunkiem, że ich opactwo lub prałatura składa się przynajmniej z trzech parafii, zgodnie z kan. 319 § 2. Oprócz tego musieli wcześniej otrzymać benedykcję, zgodnie z kan. 309 § 2. Wikariusze kapitulni i wikariusze generalni nie posiadali uprawnienia do udzielania sakramentu

⁵² Por. S. Karambai, *Ministers and Ministries...*, s. 35.

⁵³ Zob. kan. 413.

bierzmowania. Administrator apostolski powinien stosować się do pisma mianującego go na ten urząd⁵⁴.

Odnowione *Obrzędy bierzmowania* z 1971 r., które zaczęły obowiązywać od 1 stycznia 1973 r., wśród uprawnionych do udzielania bierzmowania z mocy samego prawa wymieniały: oprócz biskupa diecezjalnego administratora apostolskiego, który nie jest biskupem, prałata i opata udzielnego, wikariusza i prefekta apostolskiego oraz wikariusza kapitulnego w granicach swojego terytorium i w czasie trwania urzędu⁵⁵.

Wraz z wejściem w życie nowego KPK musiano dokonać zmiany w księgach liturgicznych, dostosowując je do obowiązującego prawa. W ten sposób na mocy dekretu *Variationes in novas editiones librorum liturgicorum ad normam codicis iuris canonici nuper promulgati introducendae* Świętej Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego (który nie został opublikowany w *Acta Apostolicae Sedis*) znowelizowano nr 7a *Ordo Confirmationis*, który obecnie ma następujące brzmienie: „Confirmationis minister Ordinarius est Episcopus. Sacramentum ex more [...] perhibendi. Praeter Episcopum facilitate confirmandi ipso iure Gaudenty. a) Praelatus territorialis et abbas territorialis, vicarius apostolicus et praefectus apostolicus, administrator apostolica et administrator dioecesanus, intra limites sui territorii et durante munere” [„Oprócz biskupa z samego prawa mają władzę bierzmowania: a) prałat terytorialny i opat terytorialny, wikariusz apostolski i prefekt apostolski, administrator apostolski i administrator diecezjalny w granicach swojego terytorium i w czasie trwania urzędu”]⁵⁶. Wiadać wyraźnie, że wykreślono urząd wikariusza kapitulnego, zastąpionego teraz przez administratora diecezjalnego, który według przytoczonej normy ma z mocy prawa obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania. Jest zrozumiałe, że nowe wydania *Obrzędów bierzmowania* zawierają w tej kwestii postanowienia dekretu *Variationes in novas editiones librorum* odnośnie do numeru 7a⁵⁷.

Wydaje się więc sprawą niebudzącą wątpliwości, że administrator diecezjalny ma z mocy prawa obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania. A jednak tak nie było, skoro musiała interweniować Kongregacja Kultu Bożego

⁵⁴ Por. M. Pastuszko, *Sakrament bierzmowania*, Kielce 2005, s. 171–172.

⁵⁵ *Pontificale Romanum. Ordo Confirmationis*, nr 7a, Città del Vaticano 1971.

⁵⁶ Sacra Congregatio pro Sacramentis et Cultu Divino, *Decretum Variationes in novas editiones librorum liturgicorum ad normam iuris canonici nuper promulgati introducendae* (12.09.1983), *Notitiae* 1983, t. 19, s. 548.

⁵⁷ *Ordo Confirmationis*, editio typica, nova impressio. Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum, Città del Vaticano 2003; *Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 3 popr., Katowice 2019; *Rito della Confermazione Pontificale Romano*, Città del Vaticano 2008.

i Dyscypliny Sakramentów w swojej odpowiedzi na omawiana kwestię⁵⁸. Pojawiła się wątpliwość, czy administrator diecezjalny ma z mocy prawa obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania. Na to pytanie Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów wystosowała następującą odpowiedź: „Czy Administrator Diecezjalny zarządzający diecezją w okresie wakatu ma obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania wiernym tej diecezji i czy to uprawnienie może być przyznane niektórym kapłanom?”

Ponieważ wierni chrześcijanie mają prawo i obowiązek korzystania z łaski sakramentu bierzmowania (por. kan. 213; 843 § 1; 890), a biskup diecezjalny ma obowiązek czuwać nad tym, aby sakrament ten był udzielany tym, którzy o to proszą, administrator diecezjalny – który ma takie same obowiązki jak biskup diecezjalny (por. kan. 427 § 1) – posiada władzę udzielania sakramentu bierzmowania *ipso iure*.

Jeśli wymaga tego konieczność, administrator diecezjalny może zezwolić na udzielanie tego sakramentu także niektórym kapłanom (por. kan. 427 § 1; 884 § 1; 885 §§ 1 i 2).

Administrator diecezjalny posiada ważne prawo udzielania sakramentu bierzmowania tylko na terytorium diecezji, której duszpasterstwo zostało mu powierzone⁵⁹.

Kanon 427 § 1 stanowi, że: „Administrator diecezji ma te same obowiązki i władzę co biskup diecezjalny, z wyjątkiem tych spraw, które z natury rzeczy lub na mocy samego prawa są wyjęte”. Administratorem diecezjalnym jest biskup przeniesiony do czasu objęcia nowej diecezji⁶⁰ oraz ten, który zarządza Kościołem partykularnym przejściowo w przypadku *sede impedita*⁶¹ lub wakującej⁶².

Ipso iure administrator diecezjalny nie może: erygować stowarzyszeń publicznych⁶³ zwoływać synodu diecezjalnego⁶⁴, mianować kanoników kapituły katedralnej lub kolegiackiej⁶⁵, usunąć wikariusza sądowego lub jego zastępcę⁶⁶, uznawać lub zatwierdzać prywatne stowarzyszenia wiernych⁶⁷, być ekonomem diecezjalnym⁶⁸, dokonywać aktów szkodliwych dla diecezji lub dla praw biskupich⁶⁹, usuwać, niszc-

⁵⁸ *Responsa*, s. 160.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Kan. 418 § 22, nr 1.

⁶¹ Kan. 414.

⁶² Kan. 421.

⁶³ Kan. 312 § 1, nr 3.

⁶⁴ Kan. 462 § 1.

⁶⁵ Kan. 509 § 1.

⁶⁶ Kan. 1420 § 5.

⁶⁷ Kan. 312 § 1, nr 3.

⁶⁸ Kan. 423 § 2.

⁶⁹ Kan. 428 § 2.

czyć lub zmieniać dokumenty kurii diecezjalnej⁷⁰, powierzać parafie instytucji zakonnemu lub kleryckiemu stowarzyszeniu życia apostołskiemu⁷¹, przed upływem roku urzędowania mianować proboszczów⁷² czy być sędzią w małżeńskim procesie skróconym⁷³.

Dopiero po roku od zawakowania stolicy biskupiej lub przeszkody w jej działaniu administrator diecezji może mianować proboszczów⁷⁴. Ponadto dopiero po uzyskaniu zgody kolegium konsultorów może on podjąć decyzję o: ekskardynacji i inkardynacji duchownych, jak również o zezwoleniu na ich przesiedlenie się do innego Kościoła partykularnego⁷⁵, udzieleniu dymisori i do święceń dla kandydatów do duchowieństwa diecezjalnego⁷⁶ z wyjątkiem tych, którym wcześniej odmówiono dopuszczenia do święceń⁷⁷, zwolnieniu kanclerza lub innego notariusza z piastowanego urzędu⁷⁸. Poza tym administrator diecezjalny może otwierać tajne archiwum w przypadku rzeczywistej konieczności⁷⁹ i usuwać wikariusza parafialnego z uzasadnionej przyczyny⁸⁰.

Ex natura rei administrator diecezji nie może wykonywać czynności, które wymagają pełni władzy święceń. Na przykład KPK przypomina, że „szafarzem święceń jest biskup konsekrowany”, czyli nie może poświęcić oleju krzyżma⁸¹. Kanon 883, nr 1 głosi, że na mocy prawa ci, którzy pod względem prawnym są zrównani z biskupem diecezjalnym (nie mając sakry biskupiej), mają prawo udzielać bierzmowania w granicach swego terytorium. Ostatnia fraza „w granicach swego terytorium” odnosi się do kan. 381 § 2, który określa, że ci, którzy przewodniczą innym wspólnotom wiernych, o których mówi kan. 368⁸², są zrównani w prawie z biskupem diecezjalnym, chyba że z natury rzeczy lub z mocy prawa wynika co innego. Z przytoczonymi kanonami skorelowany jest kan. 427 § 1 mówiący, że:

⁷⁰ Kan. 428 § 2.

⁷¹ Kan. 520 § 1.

⁷² Kan. 525, nr 1; por. C. Heredia, *Precisiones sobre...*, s. 170.

⁷³ Por. B. Daly, *Canon Law in Action*, s. 215.

⁷⁴ Kan. 525.

⁷⁵ Kan. 272.

⁷⁶ Kan. 1018 § 1, nr 2.

⁷⁷ Kan. 1018 § 2.

⁷⁸ Kan. 485.

⁷⁹ Kan. 490 § 2.

⁸⁰ Kan. 552; por. C. Heredia, *Precisiones sobre...*, s. 170.

⁸¹ Por. B. Daly, *Canon Law in Action*, s. 216.

⁸² Prałat terytorialny, opat terytorialny, wikariusz apostołski, prefekt apostołski i administrator apostołski ustanowiony na stałe mogą bierzmować na mocy kan. 883, nr 1. Mogą to czynić także: prowikariusz i proprefekt apostołski – będący czasowo przełożonymi Kościoła partykularnego, tj. wikariatu lub prefektury apostołskiej (kan. 134), jeśli Stolica Apostołska nie zarządziła inaczej. Por. M. Pastuszko, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, Prawo Kanoniczne 1990, t. 33, nr 1–2, s. 105.

„Administrator diecezji ma te same obowiązki i władzę co biskup diecezjalny, z wyjątkiem tych spraw, które z natury rzeczy lub na mocy samego prawa są wyjęte”. W związku z tym Carlos Heredia stwierdza: „W rzeczywistości odpowiedź, którą komentujemy [Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z dnia 30 kwietnia 1999 r., przytoczona wyżej – J.A.], pozwala nam stwierdzić, że ktokolwiek, nie będąc biskupem, prawomocnie zarządza Kościołem partykularnym w sposób stały lub tymczasowy [tu administrator diecezjalny – J.A.], może bierzmować i przekazywać władzę bierzmowania. Tacy prezbiterzy byłiby obdarzeni tą kompetencją na mocy prawa powszechnego (por. kan. 882)⁸³. Carlo Fabris posuwa się dalej, gdy w swojej książce *Il presbitero ministro della cresima? Studio giuridico teologico pastorale* pisze: „Jesteśmy przekonani, że władza święceń otrzymana przez prezbitera w jego ordynacji *iure divino* jest tak pełna, że kapłan, nawet bez delegacji, może zawsze ważnie bierzmować, ale dla uzyskania legalności (*ad liceitatem*) potrzebuje, zgodnie z prawem kościelnym, delegacji papieskiej (lub biskupiej). Innymi słowy, proponujemy, aby zakaz bierzmowania dla prezbiterów odnosił się jedynie do godziwości, a nie do ważności sakramentu, jak zdaje się sugerować Kodeks w kanonie 882, który ustanawia warunki, aby prezbiter mógł ważnie bierzmować”⁸⁴. Pogląd Fabrisa jest zgodny z linią rozwoju doktryny teologicznej, która szerzy się już od pewnego czasu, a która zakłada, że bierzmowanie jest włączone we władzę zawartą w święceniach kapłańskich⁸⁵.

Jaką rangę prawną posiada odpowiedź Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 1999 r. na pytanie, czy administrator diecezjalny ma z mocy prawa obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania? Trzeba zauważyć, że swego czasu w dziale pisma *Notitiae*, gdzie publikuje się *Responsa ad dubia proposita*, na początku informowano: „Licet solutiones quae proponuntur potestatem legislativam non habeant, induunt tamen vestem officialem quia actuale magisterium et praxim huius Congregationis exprimunt”⁸⁶. Znaczy to, że proponowane rozwiązania nie mają mocy ustawodawczej, są wypowiedzią w formie nieoficjalnej („inducunt vestem officialem”), wyrażają one aktualne nauczanie i praktykę tej Kongregacji. W późniejszych numerach *Notitiae*, również przed komentowaną odpowiedzią z 1999 r., brak jest adnotacji „Licet solutiones quae proponuntur potestatem legislativam non habeant [...]”. Nie oznacza to jednak, że omawiana *Responsa*

⁸³ C. Heredia, *Precisiones sobre...*, s. 170–171.

⁸⁴ C. Fabris, *Il presbitero ministro della cresima? Studio giuridico teologico pastorale*, Padova 1997, s. 333, cyt. za C. Heredia, *Precisiones sobre...*, s. 171.

⁸⁵ Por. C. Heredia, *Precisiones sobre...*, s. 171.

⁸⁶ *Notitiae* 1997, t. 33, nr 4–6, s. 138.

ad dubia proposita nie ma nieoficjalnej formy wypowiedzi, wyrażającej aktualne nauczanie i praktykę tej Kongregacji.

Carlos Heredia konstatuje: „Jest to więc odpowiedź «nieoficjalna» („induunt vestem officialem”), która ukazuje praktykę i stanowisko dykasterii kompetentnej w tej materii, która będzie musiała zabierać głos w ewentualnych konsultacjach i trudnościach. W ten sposób odpowiedź, choć nie jest autentyczną interpretacją w rozumieniu kan. 16 § 1, nabiera większej «trwałości» niż zwykła prywatna opinia, stanowiąc kryterium interpretacyjne w rozumieniu kan. 19”⁸⁷. Kanon 19 formułuje zasady postępowania w razie napotkania luki w prawie. Luka taka ma miejsce wtedy, gdy zachodzi przypadek prawny, tzn. taki, który zgodnie z prawem wymaga rozstrzygnięcia prawnego, ale brak przepisów, które można w tym przypadku zastosować. Napotkawszy lukę prawną w kan. 883, nr 1, należy uwzględnić w omawianym tu przypadku jurysprudence i praktykę Kurii Rzymskiej. Zestawienie nazw „jurysprudencja” i „praktyka” pozwala wnioskować, że chodzi zarówno o merytoryczną, jak i proceduralną stronę „załatwiania” spraw przez dykasterie Kurii Rzymskiej, spraw tak sądowych, jak też administracyjnych. Wyroki takie czy decyzje wiążą jedynie osoby, dla których zostały wydane⁸⁸, ale – zwłaszcza, gdy jest większa liczba jednolitych – stwarzają mocne podstawy dla uzupełnienia luk prawnych⁸⁹.

Mocniejszą podstawę dla twierdzenia, że administrator diecezjalny *ex ipso iure* posiada obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania daje *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, gdzie zapisano: „Administrator diecezjalny może udzielać sakramentu bierzmowania i może także uprawnić innego kapłana do udzielania go”⁹⁰. Bowiem, jak zastrzegają redaktorzy tej instrukcji, „jest oczywiste, że to, co zostało zawarte w tym Dyrektorium i co zostało zaczerpnięte z dyscypliny Kościoła, zachowuje tę samą wartość, jaką posiada w źródłach, z których pochodzi”⁹¹.

---

⁸⁷ C. Heredia, *Precisiones sobre...*, s. 171–172. „Jeśli w określonej sprawie brak wyraźnej ustawy, powszechnej lub partykularnej, albo prawa zwyczajowego, sprawa – z wyjątkiem karnej – winna być rozstrzygnięta z uwzględnieniem ustaw wydanych w podobnych sprawach, ogólnych zasad prawnych z zachowaniem słuszności kanonicznej, jurysprudence, praktyki Kurii Rzymskiej oraz powszechnej i stałej opinii uczonych”, kan. 19 KPK.

⁸⁸ Por. kan. 16 § 3 KPK.

⁸⁹ Por. R. Sobański, *Komentarz do kan. 19*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, ks. I. *Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 73–74.

⁹⁰ Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi „Apostolorum Successores”* (22.02.2004), nr 241, Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005 (dalej: AS).

⁹¹ AS, Wprowadzenie.

Należy więc stwierdzić, że administrator diecezjalny *ex ipso iure* posiada obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania tym, którzy zostali ochrzczeni, a nie byli jeszcze bierzmowani, mają używanie rozumu, są odpowiednio pouczeni, właściwie dysponowani i mogą odnowić przyrzeczenia chrzcielne oraz nie są dotknięci karą kanoniczną zabraniającą przyjmować sakramenty.

Wnioski

- 1) Wierni winni być pouczeni o wielkiej wartości, godności i konieczności do zbawienia sakramentów świętych.
- 2) Wierni tylko wtedy mają prawo do otrzymania od świętych szafarzy sakramentów, jeśli spełniają wymagania prawne do ich przyjęcia.
- 3) Święci szafarze nie mogą odmówić sakramentów tym, którzy właściwie o nie proszą, są odpowiednio przygotowani i prawo nie wzbrania im ich przyjmowania.
- 4) Należy kłaść nacisk nie tyle na prawdę teologiczną, że sakrament bierzmowania nie jest konieczny do zbawienia, ale (pozytywnie) na to, że wierni są obowiązani przyjąć ten sakrament w odpowiednim czasie, gdyż daje on pełne uczestnictwo we wtajemniczeniu chrześcijańskim oraz umacnia ich w postępowaniu na drodze chrześcijańskiej inicjacji, ubogaca darem Ducha Świętego i doskonale łączy z Kościołem, umacnia i ściślej zobowiązuje, by słowem i czynem byli świadkami Chrystusa oraz szerzyli wiarę i jej bronili.
- 5) Ponieważ wierni chrześcijanie mają prawo i obowiązek korzystania z łaski sakramentu bierzmowania, stąd zawsze w diecezji musi istnieć możliwość przyjęcia tego sakramentu.
- 6) Ten, kto nie będąc biskupem prawomocnie zarządza Kościołem partykularnym w sposób stały lub tymczasowy (także administrator diecezjalny), może bierzmować i przekazywać władzę bierzmowania. Tacy prezbiterzy są obdarzeni tą kompetencją na mocy prawa powszechnego (por. kan. 882).
- 7) Kanoniści i teologowie winni w swoich badaniach brać pod uwagę prawdę, że administrator diecezjalny *ex ipso iure* posiada obowiązek i prawo udzielania sakramentu bierzmowania, którą może ważnie wykonywać tylko na terytorium diecezji, której duszpasterstwo zostało mu powierzone.
- 8) Dla zapewnienia wszystkim możliwości przyjęcia bierzmowania administrator diecezjalny, jeśli wymaga tego konieczność, może zezwolić na udzielanie tego

sakramentu także niektórym kapłanom. O tym winni pamiętać ci, którzy pełnią urząd administratora diecezjalnego.

Bibliografia

- Bartocha W., *Szafarz sakramentu bierzmowania w świetle Pontyfikatu i Rytuału rzymskiego oraz Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, Łódzkie Studia Teologiczne 2018, t. 27, nr 1.
- Brendan D., *Canon Law in Action*, Sydney 2015.
- Dyduch J., *Szafarze sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Aktualne normy kanoniczne*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 2018, t. 71, nr 1.
- Fabris C., *Il presbitero ministro della cresima? Studio giuridico teologico pastorale*, Padova 1997.
- Glossario giuridico breve*, w: *Profili giuridici e storia dei santuari cristiani in Italia*, red. G. Dammacco, G. Otranto, Bari 2004.
- Hart K., *Commentary on Canons 882–888*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York 2000.
- Hemperek P., *Komentarz do kan. 882–888*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, t. 3, Lublin 1986.
- Heredia C., *Precisiones sobre el sacramento de la confirmación*, Anuario Argentino de Derecho Canónico 2000, t. 7.
- Hołubowicz R., *La atención pastoral de los fieles católicos orientales por parte de la Iglesia latina: administración de los sacramentos de la iniciación cristiana y el matrimonio*, Pamplona 2010–2011.
- Karambai S., *Ministers and Ministries in the Local Church: A Comprehensive Guide to Ecclesiastical Norms*, Bombay 2005.
- Kaslyn R., *Commentary on Canon 213*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York 2000.
- Krukowski J., *Komentarz do kan. 213*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, ks. II (1). *Lud Boży*, red. J. Krukowski i in., Poznań 2005.
- Krzywda J., *Komentarz do kan. 882–888*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 3/2, ks. IV. *Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011.
- Martín de Agar J., *Comentario al can. 843*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, red. Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, wyd. 3, Pamplona 2002.
- Mazurkiewicz D., *Szafarz sakramentu bierzmowania. Próba wykładni obowiązujących przepisów*, Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie 2012, t. 19.
- Pastuszko M., *Biskup jako szafarz sakramentu bierzmowania (kan. 882)*, Kieleckie Studia Teologiczne 2003, t. 2.
- Pastuszko M., *Obowiązek przyjęcia sakramentu bierzmowania*, Prawo Kanoniczne 1989, t. 32, nr 1–2.
- Pastuszko M., *Sakrament bierzmowania*, Kielce 2005.
- Pastuszko M., *Szafarz sakramentu bierzmowania*, Prawo Kanoniczne 1990, t. 33, nr 1–2.

- Pawluk T., *Bierzmowanie w świetle postanowień Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawa kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 1977, t. 20, nr 1–2.
- Sobański R., *Komentarz do kan. 19*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, ks. I. *Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Poznań 2003.
- Wroceński J., *Administrator diecezjalny jako tymczasowy rządca diecezją wakującą*, Prawo Kanoniczne 2003, t. 46, nr 1–2.

Zastosowanie art. 39 Kodeksu cywilnego w przypadku zbywania (alienacji) nieruchomości przez kościelne osoby prawne

Application of Article 39 of the Civil Code in case of disposal (alienation) of real estate by Church Legal Entities

Применение статьи 39 Гражданского кодекса при отчуждении недвижимого имущества церковными юридическими лицами

Застосування статті 39 Цивільного кодексу у випадку розпорядження (відчуження) нерухомим майном костельними юридичними особами

KRZYSZTOF GRZESIOWSKI

Dr, Uniwersytet Szczeciński

e-mail: krzysztof.grzesiowski@usz.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0003-3287-7790>

Streszczenie: W artykule poddano analizie zagadnienie naruszenia zasad reprezentacji kościelnych osób prawnych wynikających z prawa kanonicznego i ich skutku dla zbywania (alienacji) nieruchomości. Celem prowadzonych rozważań było ustalenie zakresu zastosowania znowelizowanego art. 39 Kodeksu cywilnego do kościelnych osób prawnych. Problematyka zbywania nieruchomości przez kościelne osoby prawne z naruszeniem zasad reprezentacji wynikających z Kodeksu Prawa Kanonicznego była już przedmiotem orzecznictwa Sądu Najwyższego i dyskusji w doktrynie, ale większość wypowiedzi została sformułowana przed nowelizacją art. 39 K.c., którego zmieniona treść weszła w życie z dniem 1 marca 2019 r. Dlatego ponownie należało zastanowić się nad skutkami działania organów kościelnych osób prawnych z przekroczeniem umocownia wynikającego z prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego. Rozważania zawarte w artykule prowadzone były metodą dogmatycznoprawną. Przeprowadzona analiza wykazała, że znowelizowany art. 39 K.c. znajduje zastosowanie do kościelnych osób prawnych. Umowy dotyczące zbywania (alienacji) nieruchomości zawierane przez kościelne osoby prawne w przypadku naruszenia zakresu kompetencji organu oraz sposobu reprezentacji wynikających z prawa kanonicznego będą dotknięte sankcją bezskuteczności względnej na podstawie art. 39 K.c.

Słowa kluczowe: prawo kanoniczne, prawo cywilne, bezskuteczność zawieszona umowy, alienacja nieruchomości, kościelne osoby prawne

Summary: The article analyses the issue of violations of the rules of representation of Church Legal Entities under canon law and their effect on the disposal (alienation) of real estate. The aim of the considerations carried out was to determine the scope of application of the amended Article 39 of the Civil Code to Church Legal Entities. The issue of the disposal of real estate by Church Legal Entities in violation of the rules of representation under the Code of Canon Law has already been the subject of Supreme Court case law and discussion in the doctrine, but most of the contributions were formulated before the amendment of Article 39 of the Civil Code, the amended content of which entered into force on 1 March 2019. Therefore, it was again necessary to consider the consequences of Church Legal Entities acting beyond their authority under the internal law of the Catholic Church. The considerations in the article were conducted using the dogmatic and legal method. The analysis carried out showed that the amended Article 39 of the Civil Code is applicable to Church Legal Entities. Contracts concerning the disposal (alienation) of real estate concluded by Church Legal Entities in the event of a breach of the scope of authority and the manner of representation resulting from canon law will be sanctioned by relative ineffectiveness on the basis of Article 39 of the Civil Code.

Key words: canon law, civil law, suspended ineffectiveness of a contract, alienation of real estate, church legal entities

Резюме: В данной статье анализируется вопрос о нарушении принципов представительства церковных юридических лиц по каноническому праву и их влияние на отчуждение недвижимого имущества. Целью проведенных рассуждений было определение сферы применения измененной статьи 39 Гражданского кодекса к церковным юридическим лицам. Вопрос об отчуждении недвижимости церковными юридическими лицами в нарушение принципов представительства, предусмотренных Кодексом канонического права, был уже предметом судебной практики Верховного суда и обсуждения в доктрине, однако большинство материалов было сформулировано до внесения изменений в статью 39 Гражданского кодекса, измененное содержание которой вступило в силу с 1 марта 2019 года. Поэтому вновь возникла необходимость рассмотреть последствия того, что органы церковных юридических лиц действуют с превышением своих полномочий в рамках внутреннего права Католической церкви. Рассуждения в статье проводились с использованием догматико-юридического метода. Проведенный анализ показал, что измененная статья 39 Гражданского кодекса применима к церковным юридическим лицам. Договоры об отчуждении недвижимого имущества, заключенные церковными юридическими лицами, в случае нарушения объема полномочий и порядка представительства по каноническому праву, будут подвергаться санкциям относительной ничтожности в соответствии со статьей 39 Гражданского кодекса.

Ключевые слова: каноническое право, гражданское право, приостановленная ничтожность договора, отчуждение недвижимого имущества, церковные юридические лица

Резюме: У статті проаналізовано питання порушення принципів представництва костельних юридичних осіб за канонічним правом та їх вплив на розпорядження (відчуження) нерухомим майном. Метою проведених міркувань було визначення сфери застосування зміненої статті 39 Цивільного кодексу до костельних юридичних осіб. Питання відчуження нерухомого майна костельними юридичними особами з порушенням правил представництва, передбачених Кодексом канонічного права, вже було предметом судової практики Верховного Суду та обговорення в доктрині, але більшість з них були сформульовані до внесення змін до статті 39 Цивільного кодексу, змінений зміст якої набув чинності 1 березня 2019 року. Тому виникла необхідність ще раз розглянути наслідки дій органів костельними юридичних осіб з перевищенням повноважень, передбачених внутрішнім правом Католицького Костелу. Роздуми у статті були проведені з використанням догматико-юридичного методу. Проведений аналіз показав, що до костельних юридичних осіб застосовується змінена стаття 39 Цивільного кодексу. Договори щодо розпорядження (відчуження) нерухомим майном, укладені костельними юридичними особами у разі порушення обсягу повноважень та способу представництва, що впливають з канонічного права, будуть санкціоновані відносною неефективністю відповідно до ст. 39 Цивільного кодексу.

Ключові слова: канонічне право, цивільне право, призупинена неефективність договору, відчуження нерухомого майна, костельні юридичні особи

Wstęp

Przedmiotem rozważań podjętych w niniejszym artykule jest kwestia dopuszczalności zastosowania art. 39 Kodeksu cywilnego w przypadku zbywania nieruchomości (*alienatio immobilium*) przez kościelne osoby prawne¹ z naruszeniem zasad reprezentacji wynikających z Kodeksu Prawa Kanonicznego (*Codex Iuris Canonici*,

¹ Kościelne osoby prawne to osoby prawne Kościoła katolickiego, o których mowa w art. 6–10 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 2023 r. poz. 1966.

dalej: CIC)². Problematyka naruszenia zasad reprezentacji kościelnych osób prawnych, wynikających z prawa wyznaniowego, i ich skutku dla czynności prawnych podjętych w obrocie cywilnoprawnym była już przedmiotem orzecznictwa Sądu Najwyższego³ i dyskusji w doktrynie⁴. Jednakże zdecydowana większość wypowiedzi została sformułowana przed nowelizacją art. 39 K.c., którego zmieniona treść weszła w życie z dniem 1 marca 2019 r.⁵ Warto zatem zastanowić się nad aktualnością tych poglądów w świetle nowego brzmienia art. 39 K.c. Tym bardziej że orzecznictwo⁶ oraz wypowiedzi przedstawicieli nauki⁷ na gruncie znowelizowanego art. 39 K.c. są dość ubogie, co wynika przede wszystkim z faktu stosunkowo krótkiego okresu obowiązywania wskazanego przepisu⁸.

Zagadnienie dopuszczalności zastosowania art. 39 K.c. do kościelnych osób prawnych niewątpliwie wymaga pogłębionej analizy z uwagi na jego społeczną doniosłość i problemy praktyczne, które mogą pojawić się w obrocie prawnym nieruchomościami kościelnymi. Rozważania zawarte w artykule prowadzone będą metodą dogmatycznoprawną, zgodnie z derywacyjną koncepcją wykładni, przy wsparciu przyjętych w kulturze prawnej reguł inferencji⁹.

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, tłum. E. Szafrowski, Poznań 1984.

³ Zamiast wielu zob. uchwałę SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSNC 2009, nr 7–8, poz. 115.

⁴ W szczególności por. S. Gurgul, *Zbywanie nieruchomości (łac. alienatio immobilium) przez osoby prawne Kościoła katolickiego na rzecz innych podmiotów*, Monitor Prawniczy 2022, nr 20, s. 1029–1033; M. Kaliński, *Rozporządzanie prawami do nieruchomości należącymi do wyznaniowych osób prawnych na przykładzie Kościoła katolickiego*, Przegląd Sądowy 2013, nr 4, s. 28–54; M.A. Panek, *Reprezentacja kościelnych osób prawnych w umowach cywilnoprawnych*, Przegląd Sądowy 2015, nr 10, s. 81–92; W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne wadliwych czynności prawnych kościelnych jednostek organizacyjnych w zakresie spraw majątkowych*, Wrocławski Przegląd Teologiczny 2014, t. 22, nr 1, s. 127–156; A. Głowacka, *Wybrane zagadnienia dotyczące problematyki czynności prawnych dokonywanych przez osoby prawne Kościoła katolickiego*, Folia Iuridica Wratislaviensis 2014, t. 3, nr 2, s. 299–316.

⁵ Ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń dla przedsiębiorców w prawie podatkowym i gospodarczym, Dz. U. z 2018 r. poz. 2244.

⁶ Wyrok SA w Warszawie z dnia 26 marca 2021 r., V ACa 479/20, LEX nr 3184202.

⁷ M. Strzała, *Dopuszczalność potwierdzenia czynności prawnych dokonanych w braku lub z przekroczeniem umocowania do działania za wyznaniową osobę prawną w świetle nowelizacji art. 39 K.c.*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2019, t. 22, s. 83–99.

⁸ Zgodnie z przepisem przejściowym (art. 35) zmianie art. 39 K.c. nadano retroaktywną moc i stosuje się go także do czynności prawnych dokonanych w imieniu osoby prawnej bez umocowania albo z przekroczeniem jego zakresu przed dniem wejścia w życie nowelizacji (tj. przed dniem 1 marca 2019 r.), jeżeli nie były one przedmiotem prawomocnie zakończonych przed tym dniem postępowań sądowych w sprawach cywilnych.

⁹ W odniesieniu do koncepcji wykładni zob. zwłaszcza M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2017; co do dyrektyw inferencji zob. zwłaszcza Z. Radwański, M. Zieliński, *Zakres wykładni w relacji do celów wykładni*, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 1. *Prawo cywilne – część*

1. Reprezentacja osób prawnych

Reprezentacja osób prawnych opiera się na tzw. teorii organów, na podstawie której działanie osoby fizycznej dokonującej czynności prawnej w charakterze piastuna organu osoby prawnej traktuje się jako działanie samej osoby prawnej. Stąd też skutki prawne właściwe dla danej czynności prawnej dokonanej przez piastuna organu powstają bezpośrednio w sferze prawnej reprezentowanej osoby prawnej. Zgodnie z art. 38 K.c. przypisanie skutków czynności prawnej dokonywanej przez organ reprezentowanej osobie prawnej może nastąpić tylko wtedy, gdy piastun organu działa w sposób odpowiadający sposobowi działania przewidzianemu w ustawie i w opartym na niej statucie, czyli gdy piastun organu działa w granicach swoich kompetencji¹⁰. Wskazany przepis zezwala, aby nie tylko normy ustawowe, lecz także normy zawarte w statucie osoby prawnej wskazywały zakres kompetencji organów tej osoby prawnej oraz sposób jej reprezentacji¹¹. Dlatego działanie piastuna organu przekraczające zakres umocowania wynikający z ustawy i statutu nie jest działaniem reprezentowanej osoby prawnej. W związku z powyższym o zakresie kompetencji organu osoby prawnej, poza przepisami ustawy, decydują również zapisy statutu danej osoby prawnej. Przy czym pojęcia „statut” nie można utożsamiać tylko z tymi aktami, które są tak nazwane przez ustawę, czyli statutem spółki akcyjnej czy statutem spółdzielni. Statutem w rozumieniu art. 38 K.c. są wszystkie akty wprowadzane na podstawie upoważnienia ustawowego, dookreślające organizację osoby prawnej. Niewątpliwie statutem zgodnie z art. 38 K.c. jest umowa spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Stąd umowne ograniczenie prawa do reprezentacji organu zarządzającego wynikające ze statutu i przewidujące wymóg uzyskania dodatkowej zgody innego organu tej osoby prawnej (np. organu stanowiącego lub organu kontrolującego) albo innego podmiotu spoza struktury reprezentowanej osoby prawnej (np. podmiotu nadzorującego) są skuteczne wobec osób trzecich, chyba że obowiązują przepisy szczególne, zakazujące ograniczania prawa do reprezentowania osoby prawnej ze skutkiem prawnym wobec osób trzecich¹².

---

ogólna, red. M. Safjan, Warszawa 2012, s. 486; co do własności koncepcji derywacyjnej, uzasadniającej jej wykorzystanie zob. ostatnio najszerszej K. Mularski, *Kilka uwag o granicach prawa i dyskusji nad tymi granicami*, w: *Problemy pogranicza prawa cywilnego*, red. R. Szczepaniak, Warszawa 2022.

¹⁰ R. Strugała, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023, art. 38, Nb 1.

¹¹ Wyrok SN z dnia 13 kwietnia 2012 r., I CSK 451/11, LEX nr 1168535.

¹² Takie wyraźne ustawowe wyłączenie możliwości umownego ograniczenia prawa reprezentacji funkcjonuje w przypadku spółki z o.o. (art. 204 § 2 Kodeksu spółek handlowych), prostej spółki akcyjnej (art. 300⁶⁵ § 2 K.s.h.) i spółki akcyjnej (art. 372 § 2 K.s.h.).

Zawarcie umowy poza zakresem kompetencji organu czy z naruszeniem sposobu reprezentacji powinno być traktowane jako działanie piastuna organu poza granicami umocowania i oceniane na podstawie art. 39 K.c. Od dnia 1 marca 2019 r. zawarcie umowy przez rzekomy organ osoby prawnej, tj. piastuna organu – działającego bez umocowania lub z przekroczeniem jego zakresu – objęte jest sankcją bezskuteczności zawieszanej, a dokonana umowa jest czynnością prawną niezupełną, kulejącą (*negotium claudicans*). Umowa zawarta przez rzekomy organ osoby prawnej staje się nieważna dopiero z chwilą odmowy jej potwierdzenia lub po bezskutecznym upływie terminu wyznaczonego na potwierdzenie tej umowy.

Zagadnienie ważności umów dokonanych w imieniu osoby prawnej przez osobę nieposiadającą umocowania lub z przekroczeniem jego zakresu przed nowelizacją art. 39 K.c. było przedmiotem kontrowersji w orzecznictwie i doktrynie. Początkowo w orzecznictwie¹³ przyjmowano, że czynność prawna dokonana przez taki organ jest bezwzględnie nieważna. Od uchwały siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2007 r.¹⁴ zaczął dominować pogląd, zgodnie z którym do umowy zawartej przez rzekomy organ osoby prawnej powinien mieć zastosowanie w drodze analogii art. 103 § 1 i § 2 K.c. (sankcja bezskuteczności zawieszanej). Nie był to jednak pogląd jednolity w judykaturze¹⁵.

W literaturze¹⁶ poglądy były rozbieżne w zależności od przyjmowanych konsekwencji naruszenia zasad działania osób prawnych (nieistnienie oświadczenia woli, nieważność bezwzględna albo bezskuteczność zawieszona czynności prawnej), przy czym – w określonych sytuacjach – przyjmowano dopuszczalność stosowania w drodze analogii *legis* regulacji dotyczącej przekroczenia zakresu pełnomocnictwa (art. 103 K.c.) lub zgody osoby trzeciej (art. 63 K.c.).

Stąd wynika interwencja ustawodawcy i nowelizacja art. 39 K.c., która miała na celu rozstrzygnięcie sporu i jednoznaczne przesądzenie, że skuteczność umowy zawartej przez rzekomy organ zależy od jej potwierdzenia przez osobę prawną, w imieniu której umowa była zawierana. Potwierdzenie umowy musi czynić zadość takim samym warunkom w zakresie reprezentacji osoby prawnej, jak umowa, która jest potwierdzana, co w praktyce może wymagać zgody innego organu tej samej

¹³ Wyroki SN: z dnia 26 sierpnia 1999 r., III CKN 682/98, LEX nr 452804; z dnia 15 marca 2000 r., II CKN 1415/00, LEX nr 53284 oraz z dnia 14 stycznia 2004 r., I CK 54/03, OSNC 2005, nr 2, poz. 35.

¹⁴ Uchwała SN z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07, OSNC 2008, nr 2, poz. 14.

¹⁵ Wyrok SN z dnia 8 października 2009 r., II CSK 180/09, LEX nr 536071 oraz z dnia 11 lipca 2012 r., II CSK 744/11, LEX nr 1170741.

¹⁶ M. Strzała, *Dopuszczalność...*, s. 85; M. Wojewoda, F. Nowak, *Sankcja wadliwej reprezentacji osób prawnych w znowelizowanym art. 39 K.c.*, *Monitor Prawniczy* 2019, nr 5, s. 251–256; P. Widerski, *Status prawny członków organów osób prawnych po nowelizacji kodeksu cywilnego z 9.11.2018 r.*, *Państwo i Prawo* 2020, z. 7, s. 108–125.

osoby prawnej lub zgody osoby trzeciej (tj. innego podmiotu spoza struktury reprezentowanej osoby prawnej)¹⁷. Skuteczne, zgodnie z zasadami reprezentacji osoby prawnej potwierdzenie umowy powoduje uznanie jej za ważną od chwili zawarcia umowy (*ex tunc*) przez rzekomy organ bez umocowania albo z przekroczeniem zakresu kompetencji, a nie od chwili potwierdzenia (*ex nunc*)¹⁸. Jeżeli dla ważności zawartej umowy wymagana była forma szczególna, to oświadczenie woli o jej potwierdzeniu powinno być złożone w tej samej formie¹⁹.

Artykuł 39 K.c. znajdzie zastosowanie niezależnie od źródła ograniczenia kompetencji organu osoby prawnej, które może wynikać z ustawy lub opartego na niej statutu (art. 38 K.c.), chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Takim *lex specialis* wobec art. 39 K.c. jest art. 17 K.s.h., który w przypadku spółek kapitałowych różnicuje skutki czynności prawnej dokonanej bez wymaganej uchwały w zależności od tego, czy wymóg podjęcia uchwały innego organu spółki kapitałowej (wspólników albo walnego zgromadzenia bądź rady nadzorczej) wynika z ustawy (w takim wypadku czynność co do zasady będzie nieważna), czy też wyłącznie z umowy spółki albo statutu (w takiej sytuacji czynność będzie ważna). W przypadku pozostałych osób prawnych nie zachodzą podstawy do różnicowania skutków czynności prawnej dokonanych bez zgody innego organu tej osoby prawnej, w zależności od tego, czy obowiązek uzyskania zgody wynika z ustawy czy statutu²⁰. Jeżeli przepis szczególny określa odmiennie skutki działania osoby prawnej niezgodnie z wymogami ustawy i odmiennie niezgodnie ze statutem, to skutki dla takiej czynności prawnej mogą być różne (tak jak przy art. 17 K.s.h.). Natomiast jeżeli ustawa nie różnicuje skutków działania osoby prawnej poprzez swoje organy niezgodnie z ustawą bądź statutem, to czynność prawna dokonana wbrew dyspozycji art. 38 K.c. musi być oceniana w ten sam sposób, z konsekwencjami prawnymi określonymi w art. 39 K.c.

Obowiązek uzyskania zgody innego organu reprezentowanej osoby prawnej lub zgody osoby trzeciej, niezależnie czy wynika z ustawy czy z opartego na niej statucie, stanowi zawsze przejaw ograniczenia umocowania organu zgodnie z art. 38 K.c., a zawarcie umowy przez rzekomy organ bez tych zgód oznacza działanie piastuna organu z przekroczeniem zakresu umocowania w rozumieniu art. 39 K.c., co skutkuje sankcją bezskuteczności zawieszanej dokonanej czynności. Skoro zgodnie z art. 38 K.c. wymóg uzyskania zgody osoby trzeciej stanowi ograniczenie

¹⁷ P. Sobolewski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, W. Borysiak, wyd. 31, Warszawa 2023, art. 39, Nb 9.

¹⁸ Tamże, Nb 10; R. Strugała, w: *Kodeks cywilny...*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, art. 38, Nb 2.

¹⁹ R. Strugała, w: *Kodeks cywilny...*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, art. 38, Nb 2.

²⁰ Odmiennie A. Herbet, w: *Zobowiązania*, t. 1. *Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I K.c. Komentarz*, red. P. Machnikowski, Warszawa 2022, art. 38, Nb 42 i art. 39, Nb 11.

kompetencji organu osoby prawnej, to w przypadku braku tej zgody zastosowanie znajdzie znowelizowany art. 39 K.c., a nie art. 63 K.c.

2. Stanowisko Sądu Najwyższego w przedmiocie reprezentacji kościelnych osób prawnych

Sąd Najwyższy jednolicie, ale z różnym uzasadnieniem, przyjmuje, że zakres umowienia organów kościelnych osób prawnych kształtowany jest przez obowiązujące w jego ramach normy wewnętrzne prawa kanonicznego.

W swoim pierwszym rozstrzygnięciu²¹, w wyroku z dnia 12 marca 1997 r. dotyczącym problematyki reprezentacji kościelnych osób prawnych, Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że kompetencje organów kościelnej osoby prawnej należy ustalać na podstawie jej statutu, czyli prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego, a skutki naruszenia tych kompetencji przez osoby działające jako organ przy czynnościach cywilnoprawnych podlegają ocenie na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego, z których wynika sankcja bezwzględnej nieważności (art. 38 K.c.). Sąd podkreślił, że art. 28 ust. 2 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania²² jednoznacznie odsyła do prawa kanonicznego regulującego kompetencje organów kościelnej osoby prawnej.

W kolejnym orzeczeniu²³, z dnia 27 lipca 2000 r., Sąd Najwyższy uznał, że zawarcie umowy przez organ kościelnej osoby prawnej bez wymaganego zezwolenia właściwej władzy kościelnej jest sprzeczne z prawem kanonicznym określającym sposób działania kościelnych osób prawnych i prowadzi do nieważności czynności prawnej. SN stwierdził, że przepisy ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej²⁴ (dalej: ustawa ustrojowa) określają organy kościelnych osób prawnych, ale nie wskazują zakresu ich kompetencji. Ze względu na autonomię Kościoła katolickiego regulacja taka pozostawiona została samemu Kościołowi zgodnie z art. 2 ustawy ustrojowej, który stanowi, że Kościół rządzi się w swych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcyjną oraz zarządza swoimi sprawami.

---

²¹ Wyrok SN z dnia 12 marca 1997 r., II CKN 24/97, LEX nr 80725.

²² Dz. U. z 2023 r. poz. 265.

²³ Wyrok SN z dnia 27 lipca 2000 r., IV CKN 88/00, LEX nr 52448.

²⁴ Dz. U. z 2023 r. poz. 1966.

Następnie w wyroku²⁵ z dnia 24 marca 2004 r. Sąd Najwyższy wskazał, że podstawą oddziaływania Kodeksu Prawa Kanonicznego na umowę cywilnoprawną nie jest art. 2 ustawy ustrojowej ani art. 5 Konkordatu z dnia 28 lipca 1993 r. między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską²⁶ (dalej: Konkordat). Zdaniem SN podstawy tej nie może również stanowić art. 28 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, ponieważ przepis ten nie dotyczy Kościoła katolickiego z uwagi na uregulowanie sytuacji kościelnych osób prawnych ustawą ustrojową. Niemniej w sytuacji nieokreślenia w ustawie ustrojowej zakresu umocowania organów kościelnych osób prawnych SN przyjął, że normy prawa kanonicznego regulujące kompetencje organów muszą być traktowane i uwzględniane w świetle art. 35 i 38 K.c. na równi z wymienionymi w tych przepisach ustawami. Stąd też ważność na gruncie prawa cywilnego dokonanych przez kościelną osobę prawną czynności prawnych zależy od przestrzegania reguł reprezentacji wynikających z Kodeksu Prawa Kanonicznego.

W przełomowej uchwale²⁷ z dnia 19 grudnia 2008 r. Sąd Najwyższy odstąpił od wcześniejszego stanowiska i uznał, że sprzedaż nieruchomości przez kościelną osobę prawną osobie świeckiej, bez wymaganego w prawie kanonicznym zezwolenia właściwej władzy kościelnej, stanowi czynność prawną niepełną z art. 63 K.c., dotkniętą sankcją bezskuteczności zawieszonej, która w razie potwierdzenia staje się niewadliwą i w pełni skuteczną, a w razie odmowy potwierdzenia – bezwzględnie nieważną. SN podkreślił, że przepisy prawa kanonicznego dotyczące alienacji dóbr kościelnych nie są przepisami powszechnie obowiązującymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej i mają moc obowiązującą jedynie w porządku kościelnym, a ich skuteczność w państwowym porządku prawnym jest uzależniona od uznania przez państwo. Przepisy ustawy ustrojowej oraz postanowienia Konkordatu w zakresie regulacji ustroju i sposobu działania organów kościelnych osób prawnych odsyłają *implicite* do przepisów prawa kanonicznego. Jak podkreślił SN, w wyniku tego odesłania przepisy prawa kanonicznego regulujące powstanie, ustrój oraz ustanie kościelnych osób prawnych stały się odpowiednikami przepisów prawa polskiego regulujących ustrój innych osób prawnych.

²⁵ Wyrok SN z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03, OSNC 2005, nr 4, poz. 65.

²⁶ Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

²⁷ Uchwała SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSNC 2009, nr 7–8, poz. 115.

3. Poglądy doktryny w przedmiocie reprezentacji kościelnych osób prawnych

Doktryna natomiast pozostaje podzielona w tej kwestii. Prezentowany jest pogląd, że wymagana w prawie kanonicznym zgoda właściwej władzy kościelnej na alienację dóbr jest konieczna dla ważnej alienacji w świetle prawa cywilnego²⁸. Normy prawa kanonicznego dotyczące trybu alienowania nieruchomości kościelnych zostały bowiem inkorporowane w polskim porządku prawnym na podstawie przepisów art. 2 i 52 ustawy ustrojowej oraz art. 1 i 23 Konkordatu, których treść wskazuje wyraźnie na wolę państwa polskiego respektowania autonomii Kościoła katolickiego w sferze zarządzania jego sprawami majątkowymi²⁹. Podnosi się argument, iż najważniejszym kanonicznym wymogiem walidacyjnym alienacji dóbr kościelnych jest właśnie zezwolenie właściwej władzy kościelnej na jej dokonanie³⁰.

Reprezentowane jest również stanowisko, w myśl którego normy prawa kanonicznego, w tym uzależniające skuteczność alienacji od zezwolenia właściwej władzy kościelnej, nie mogą wpływać na skuteczność czynności prawnej na gruncie prawa cywilnego³¹. Przepisy prawa kanonicznego powinny być uwzględnione w obrocie prawnym wyłącznie, gdy odwołuje się do nich ustawa ustrojowa, a tymczasem żaden z przepisów tej ustawy nie odsyła do prawa kanonicznego w zakresie reprezentowania kościelnych osób prawnych. Tym bardziej że ustawa ustrojowa precyzyjnie wymienia kościelne osoby prawne i ich organy. Podnosi się argument, iż skoro uprawnienia organów kościelnych osób prawnych nie zostały w ustawie ustrojowej ograniczone, to należy uznać je za pełne³².

Przytoczona wyżej uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r. w doktrynie spotkała się z szerokim odzewem (aż osiem glos), ale i różnym przyjęciem (tylko dwie glosy³³ aprobujące przy sześciu glosach³⁴ krytycznych). Krytyka dotyczyła

²⁸ Zamiast wielu zob. S. Gurgul, *Zbywanie nieruchomości...*, s. 1029.

²⁹ Tamże.

³⁰ A. Mróz, *Alienacja dokonana bez dochowania kanonicznych wymogów*, *Prawo Kanoniczne* 2021, t. 64, nr 1, s. 119 i 133.

³¹ Zamiast wielu zob. W. Cieśla, A. Pawłyta, *Wybrane zagadnienia dotyczące zasad reprezentacji parafii Kościoła katolickiego przy zbyciu nieruchomości*, *Nieruchomości@* 2021, wydanie specjalne (V), s. 355–375.

³² Tamże.

³³ B. Rakoczy, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r.*, *III CZP 122/08*, *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 2011, t. 3, s. 83–102; M. Pietraszewski, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r.*, *III CZP 122/08*, *Rejent* 2010, nr 3, s. 211–230.

³⁴ J. Kuźmicka-Sulikowska, P. Machnikowski, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r.*, *III CZP 122/08*, *Orzecznictwo Sądów Polskich* 2010, z. 2, poz. 18, s. 120; W. Jabłoński, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r.*, *III CZP 122/08*, *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 2013, t. 5, s. 203–208; T. Kotuk, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r.*, *III CZP 122/08*, 2012 [wyd. el. LEX];

zasadniczo stanowiska SN nakazującego stosowanie prawa kanonicznego dla oceny działania kościelnej osoby prawnej w stosunkach cywilnoprawnych. Zdaniem większości glosatorów oceny czynności prawnej dokonanej przez kościelną osobę prawną należy dokonywać, biorąc pod uwagę wyłącznie obowiązujące przepisy prawa cywilnego. Ponadto podkreślano, że tylko ustawowy wymóg pozyskania dodatkowej zgody na dokonanie czynności prawnej może wpływać na skuteczność tej czynności, a wymóg wynikający z prawa kanonicznego obowiązuje wyłącznie wewnętrznie i nie ma znaczenia dla skuteczności czynności na gruncie prawa cywilnego³⁵.

Warto odnotować również jeden z ostatnich poglądów wyrażony w literaturze przedmiotu, wskazujący na kontrowersje dotyczące możliwości skutecznego potwierdzenia w trybie art. 39 K.c. czynności prawnej dokonanej z przekroczeniem umocowania do działania za kościelną osobę prawną wobec wynikających z Kodeksu Prawa Kanonicznego wymogów uprzedniości aktów współdziałania z właściwą władzą kościelną. Zgodnie z podniesionymi zastrzeżeniami dopuszczalność potwierdzenia czynności prawnej dokonanej z naruszeniem zasad reprezentacji wynikających z regulacji prawa kanonicznego jest kwestią sporną, ponieważ w Kodeksie Prawa Kanonicznego brak jest przepisów dopuszczających taką możliwość, a zezwolenie właściwej władzy kościelnej powinno być udzielone przed dokonaniem danej czynności prawnej, a nie *ex post*³⁶.

4. Zastosowanie art. 39 K.c. do kościelnych osób prawnych

Zanim ustalimy zakres zastosowania art. 39 K.c. do kościelnych osób prawnych, należy określić źródło umocowania organu kościelnej osoby prawnej, którego przekroczenie może skutkować działaniem w statusie rzekomego organu. Zgodnie z cytowanym już art. 38 K.c. osoba prawna działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i opartym na niej statucie, czyli o zakresie kompetencji organu osoby prawnej, poza przepisami ustawy, decydują również zapisy statutu danej osoby prawnej. W związku z powyższym powstaje pytanie, co jest statutem dla kościelnej osoby prawnej. Ani ustawa ustrojowa, ani Konkordat nie określają uprawnień or-

---

M. Plisiecki, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, Rejent 2010, nr 7–8, s. 154–160; A. Pawluk, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, Rejent 2010, nr 7–8, s. 138–153; A. Januchowski, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, Orzecznictwo Sądów Polskich 2010, z. 2, poz. 18, s. 127.

³⁵ J. Kuźmicka-Sulikowska, P. Machnikowski, *Glosa...*

³⁶ M. Strzała, *Dopuszczalność...*, s. 93.

ganów kościelnych osób prawnych oraz sposobu reprezentacji tych osób. Zawierają jedynie odwołanie do rządzenia się przez Kościół katolicki własnym prawem (art. 2 ustawy ustrojowej) czy zapewnienie Kościołowi katolickiemu zarządzania jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego (art. 5 Konkordatu). W takim wypadku nie ma przeszkód do zastosowania wprost przepisów ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (art. 18), a zwłaszcza regulacji wynikającej z art. 28 ust. 2, zgodnie z którą osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych, ich organy, zakres kompetencji i sposób powoływania oraz reprezentacji określają statuty (prawo wewnętrzne)³⁷. Postanowieniem tym ustawodawca jednoznacznie upoważnił Kościół katolicki do regulowania prawem wewnętrznym kwestii ustrojowych kościelnych osób prawnych, któremu nadał rangę „statutu”. Określenie to jednoznacznie kojarzy się ze statutami innych osób prawnych, które – poza przepisami rangi ustawowej – regulują dodatkowo strukturę osoby prawnej. Z jednoznacznej woli ustawodawcy rolę statutu dla kościelnych osób prawnych pełni prawo wewnętrzne Kościoła katolickiego. Należy podkreślić, że statutem w rozumieniu art. 38 K.c. są nie tylko przepisy prawa kanonicznego, lecz także wydawane na ich podstawie statuty *sensu stricto* kościelnych osób prawnych (pojęcie to obejmuje więc nadrzędne normy ogólne prawa kanonicznego i podrzędne normy szczególne statutów konkretnych kościelnych osób prawnych)³⁸. Oznacza to, że o tym, w jaki sposób kościelna osoba prawna działa przez swoje organy (zakres kompetencji organów oraz sposób reprezentacji tej osoby) decydują zarówno przepisy ustawy ustrojowej, jak i przepisy wewnętrznego prawa. W związku z powyższym statutem w rozumieniu art. 38 K.c. dla kościelnej osoby prawnej będzie przede wszystkim prawo kanoniczne, w tym zwłaszcza Kodeks Prawa Kanonicznego³⁹. Nie oznacza to jednak zrównania prawa kanonicznego z normami prawnymi obowiązującymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Akty wewnętrzne Kościoła katolickiego nie są bowiem źródłem norm prawnych powszechnie obowiązujących⁴⁰, a prawo kanoniczne (wewnętrzne prawo Kościoła katolickiego) z mocy art. 28 ustawy o gwaran-

³⁷ Jak wskazał SN w postanowieniu z dnia 12 stycznia 2011 r. (I CSK 182/10, OSNC-ZD 2011, nr 2, poz. 50), można bronić stanowiska, że art. 28 ust. 2 jest objęty wyjątkiem przewidzianym w art. 18 ust. 2, bowiem przepis ten określa szeroko rozumiane uprawnienie kościołów i związków wyznaniowych, a więc ma zastosowanie do kościołów i związków wyznaniowych, których sytuacja jest ustawowo uregulowana. W przypadku zakwestionowania możliwości zastosowania wprost przepisów rozdziału 2 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania podstawę zastosowania art. 28 cytowanej ustawy do kościelnych osób prawnych może stanowić analogia *legis*.

³⁸ Uchwała SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSNC 2009, nr 7–8, poz. 115; W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne...*, s. 153.

³⁹ Wyrok SN z dnia 13 kwietnia 2012 r., I CSK 451/11, LEX nr 1168535.

⁴⁰ Postanowienie SN z dnia 11 września 2019 r., IV CSK 269/18, LEX nr 3551594.

cyjach wolności sumienia i wyznania pełni tylko taką rolę jak statut osoby prawnej, o którym mowa w art. 38 K.c.

Skoro statutem kościelnej osoby prawnej jest prawo wewnętrzne Kościoła katolickiego, to przy ocenie czy umowa zbycia (alienacji) nieruchomości w imieniu takiej osoby została zawarta zgodnie z wymogami określonymi w art. 38 K.c. należy wziąć pod uwagę wymogi wynikające z Kodeksu Prawa Kanonicznego. W przypadku ich naruszenia zastosowanie znajdzie art. 39 K.c., ponieważ przepis ten stosuje się niezależnie od źródła ograniczenia kompetencji organu osoby prawnej, które może wynikać z ustawy lub opartego na niej statutu, co w przypadku kościelnych osób prawnych oznacza prawo wewnętrzne Kościoła katolickiego. W związku z powyższym, w przypadku naruszenia przy zawieraniu umowy przez organ kościelnej osoby prawnej wynikających z prawa kanonicznego norm regulujących zakres kompetencji organów oraz sposób reprezentacji tej osoby, zgodnie z art. 39 § 1 K.c. ważność takiej umowy będzie zależała od jej potwierdzenia przez kościelną osobę prawną, w której imieniu umowa została zawarta. Umowa taka będzie dotknięta sankcją bezskuteczności zawieszoną, a działanie organu kościelnej osoby prawnej, który przekroczył zakres umocowania wynikający z prawa kanonicznego, będzie działaniem w statusie rzekomego organu, o którym mowa w art. 39 § 1 K.c. W takim wypadku druga strona umowy będzie mogła wyznaczyć kościelnej osobie prawnej, w której imieniu umowa została zawarta, odpowiedni termin do potwierdzenia umowy. Umowa stanie się nieważna z chwilą odmowy jej potwierdzenia lub bezskutecznego upływu terminu wyznaczonego do potwierdzenia (art. 39 § 2 K.c.).

Na przykładzie parafii jako kościelnej osoby prawnej przeanalizujemy działanie proboszcza jako rzekomego organu w rozumieniu art. 39 K.c. Ustawa ustrojowa określa kościelne osoby prawne oraz organy uprawnione do ich reprezentacji. Jedną z kościelnych osób prawnych jest parafia (art. 7 ust. 1 pkt 5), a jej organem proboszcz (art. 7 ust. 3 pkt 5). Skoro jednak ustawa ustrojowa nic nie stanowi o kompetencjach tych organów, sposobie ich powoływania, a także sposobie reprezentacji, to o sprawach tych, zgodnie z art. 18 ust. 2 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, przesądza art. 28 ust. 2, który odsyła w tym zakresie do prawa wewnętrznego kościoła, do którego parafia należy. Z uwagi na wyraźne upoważnienie ustawowe, wynikające z art. 28 ust. 2 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, to wewnętrzne prawo Kościoła katolickiego decyduje o zakresie kompetencji proboszcza oraz sposobie reprezentacji parafii. Normy te zawarte są przede wszystkim w Kodeksie Prawa Kanonicznego, który w kanonie 532 potwierdza ogólną zasadę reprezentowania parafii przez proboszcza przy dokonywaniu wszystkich czynności prawnych. Wyjątki od tej zasady wynikają z kanonów 1281, 1291, 1292 i 1295 CIC. Zgodnie z kanonem 1281 CIC pisemna zgoda biskupa jest konieczna

do dokonania czynności przekraczającej granice i sposób zwykłego zarządzania przez proboszcza podległej biskupowi parafii. Zakres tych czynności jest ustalany na szczeblu diecezjalnym w statutach, a w razie braku odpowiednich statutów przez biskupa po wysłuchaniu diecezjalnej rady ekonomicznej. Brak takiej regulacji wewnętrznej oznacza, iż proboszcz jest uprawniony do reprezentowania parafii w zakresie wszystkich czynności prawnych, z ograniczeniami wynikającymi z kanonów 1291, 1292 i 1295 CIC⁴¹. Kanony 1291 i 1292 CIC odnoszą się do alienacji dóbr, przy czym na podstawie kanonu 1295 CIC wymagania dotyczące alienacji należy stosować do jakiegokolwiek innej umowy, na skutek której majątek kościelnej osoby prawnej może doznać uszczerbku.

Przepisy prawa kanonicznego, w tym Kodeksu Prawa Kanonicznego nie formułują własnej definicji alienacji, czerpiąc w tej mierze wprost z tradycji prawa rzymskiego⁴². Alienacja *sensu stricto* to czynność prawna skutkująca przeniesieniem własności dóbr kościelnych, w tym nieruchomości, na inny podmiot⁴³. Takie przeniesienie może nastąpić na podstawie umów odpłatnych (sprzedaż), jak i nieodpłatnych (darowizna). Do aktów alienacji *sensu largo* zalicza się także inne niż prowadzące do przeniesienia własności czynności prawne, z którymi wiąże się lub może się wiązać pogorszenie sytuacji majątkowej kościelnej osoby prawnej, jak zawarcie umowy dzierżawy czy ustanowienie ograniczonego prawa rzeczowego w postaci zastawu, hipoteki, służebności gruntowej lub osobistej⁴⁴.

Zgodnie z kanonem 1291 CIC dla dokonania ważnej alienacji dóbr stanowiących stały majątek kościelnej osoby prawnej, których wartość przekracza określoną w prawie sumę, wymagane jest zezwolenie (zgoda) właściwej (kompetentnej) władzy kościelnej. Na podstawie kanonu 1292 CIC wysokość sumy określana jest przez Konferencję Episkopatu Polski, przy czym w zależności od jej rozmiaru zgody powinien udzielić biskup diecezjalny (za uprzednią zgodą rady do spraw ekonomicznych i kolegium konsultorów, jak również zainteresowanych osób), gdy wartość przekracza sumę 100 000 euro⁴⁵, albo Stolica Apostolska, gdy wartość przekracza

⁴¹ Wyroki SN: z dnia 2 lutego 2005 r., IV CK 480/04, LEX nr 177273; z dnia 17 lutego 2005 r., IV CK 582/04, LEX nr 176007 oraz z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03, OSNC 2005, nr 4, poz. 65.

⁴² W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne...*, s. 137.

⁴³ Tamże, s. 137–139; A. Mróz, *Alienacja...*, s. 116; M.A. Panek, *Problematyka alienacji majątku Kościoła rzymskokatolickiego w prawie państwowym i kanonicznym*, Przegląd Sądowy 2016, nr 7–8, s. 160.

⁴⁴ A. Mróz, *Alienacja...*, s. 117; M.A. Panek, *Problematyka...*, s. 160; W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne...*, s. 137–139.

⁴⁵ Suma minimalna w wysokości 100 000 euro obowiązuje od dnia 20 lutego 2007 r., zgodnie z decyzją Konferencji Episkopatu Polski z 18–19 października 2006 r. w sprawie nowych sum (minimalnej i maksymalnej) w związku z alienacją dóbr kościelnych (www.episkopat.pl).

sumę 1 700 000 euro⁴⁶. Majątek stały (*patrimonium stabile*) to dobra, które zapewniają podstawę egzystencji i funkcjonowania kościelnej osoby prawnej. W skład tego majątku wchodzi prawo własności nieruchomości, ale mogą do niego należeć również ruchomości, jak i inne prawa majątkowe. O tym, czy dane dobro wchodzi w skład majątku stałego, decyduje jego przeznaczenie, ponieważ dobra te mają zabezpieczać byt i działanie kościelnej osoby prawnej⁴⁷.

Z powyższego zestawienia przepisów wynika, że co do zasady proboszcz uprawniony jest do reprezentowania parafii przy zawieraniu umowy dotyczącej zbycia (alienacji) nieruchomości parafii samodzielnie do kwoty 100 000 euro. W przypadku gdy alienacja dotyczy nieruchomości o wartości powyżej 100 000 euro, lecz poniżej 1 700 000 euro, do zawarcia umowy w imieniu parafii proboszcz powinien uzyskać zgodę właściwego biskupa diecezjalnego. Natomiast w sytuacji, gdy alienacja dotyczy nieruchomości o wartości powyżej 1 700 000 euro, do zawarcia umowy w imieniu parafii proboszcz powinien uzyskać zgodę Stolicy Apostolskiej. W dwóch sytuacjach uzależnionych od wartości alienowanych dóbr kompetencja proboszcza do samodzielnej reprezentacji parafii została ograniczona poprzez konieczność uzyskania zgody (aktu współdziałania⁴⁸) podmiotu spoza struktury reprezentowanej kościelnej osoby prawnej. Biskup diecezjalny, jak też Stolica Apostolska są bowiem osobą trzecią w stosunku do parafii jako kościelnej osoby prawnej.

Konieczność uzyskania zezwolenia (zgody) kompetentnej (właściwej) władzy kościelnej jest kanonicznym warunkiem ważności alienacji na gruncie prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego⁴⁹. Natomiast w sferze państwowego porządku prawnego w przypadku zawarcia przez proboszcza w imieniu parafii umowy zbycia (alienacji) nieruchomości bez wymaganej prawem kanonicznym zgody biskupa diecezjalnego lub Stolicy Apostolskiej działanie takie będzie stanowiło naruszenie art. 38 K.c. skutkujące sankcją bezskuteczności zawieszoną (art. 39 § 1 K.c.). W takiej sytuacji parafia nie działa bowiem przez swoje organy w sposób określony

⁴⁶ Suma maksymalna w wysokości 1 700 000 euro obowiązuje od dnia 19 kwietnia 2021 r., zgodnie z promulgacją Dekretu ogólnego Konferencji Episkopatu Polski z dnia 11 marca 2021 r. w sprawie podwyższenia sumy maksymalnej alienacji (www.episkopat.pl).

⁴⁷ A. Mróz, *Alienacja...*, s. 120; M.A. Panek, *Problematyka...*, s. 162; W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne...*, s. 137–139.

⁴⁸ M. Strzała, *Dopuszczalność...*, s. 86.

⁴⁹ A. Mróz, *Alienacja...*, s. 125, 133, 135; M.A. Panek, *Problematyka...*, s. 166; W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne...*, s. 152. Przy czym należy podkreślić, że nieważną na gruncie prawa kanonicznego jest alienacja dokonana zarówno bez wymaganego zezwolenia Stolicy Apostolskiej albo biskupa diecezjalnego, jak i z takim zezwoleniem, ale wydanym jednak przez biskupa diecezjalnego bez uprzedniej zgody kolegialnych organów doradczych (rady do spraw ekonomicznych i kolegium konsultorów) oraz zainteresowanych osób (kan. 1292 § 1 CIC).

w ustawie i statucie, czyli jej prawie wewnętrznym. Konieczność uzyskania wymaganego w prawie kanonicznym zezwolenia właściwej władzy kościelnej na sprzedaż (alienację) nieruchomości stanowi skuteczne w świetle prawa cywilnego ograniczenie zakresu umocowania organu kościelnej osoby prawnej. Stąd proboszcz przekraczając zakres przyznanego mu umocowania (zakres kompetencji oraz sposób reprezentacji kościelnej osoby prawnej) wynikający ze statutu (prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego), staje się rzekomym organem parafii w rozumieniu art. 39 K.c. W takiej sytuacji ważność umowy zbycia (alienacji) nieruchomości będzie zależała od jej potwierdzenia przez kościelną osobę prawną, w imieniu której umowa została zawarta, tj. parafię reprezentowaną przez proboszcza, po uzyskaniu zgody na potwierdzenie umowy odpowiednio biskupa diecezjalnego lub Stolicy Apostolskiej w zależności od wartości alienowanego dobra. Potwierdzenie umowy musi bowiem czynić zadość takim samym warunkom w zakresie reprezentacji jak umowa, która jest potwierdzana. Jeżeli więc do zawarcia umowy wymagana była zgoda innego podmiotu, to do potwierdzenia tej umowy również wymagane będzie uzyskanie takiej zgody. W sytuacji przekroczenia przy zawieraniu umowy zakresu umocowania organu kościelnej osoby prawnej, tak jak to dotyczy z mocy art. 39 K.c. wszystkich osób prawnych, do skutecznego potwierdzenia umowy nie będzie wystarczające uzyskanie odpowiednich zgód innych podmiotów spoza struktury reprezentowanej kościelnej osoby prawnej, lecz konieczne będzie dodatkowo złożenie kolejnego oświadczenia woli o potwierdzeniu umowy przez organ uprawniony do reprezentacji tej kościelnej osoby prawnej⁵⁰. W przypadku skutecznego potwierdzenia umowy zbycia (alienacji) nieruchomości umowa ta będzie ważna od chwili jej zawarcia, natomiast w przypadku odmowy potwierdzenia lub bezskutecznego upływu terminu wyznaczonego przez drugą stronę na jej potwierdzenie umowa ta stanie się nieważna, i to od początku.

Zakończenie

Przeprowadzone rozważania wskazują, że art. 39 K.c. znajduje zastosowanie do kościelnych osób prawnych, a jednolite stanowisko judykatury wyrażone w okresie wcześniejszym zachowuje aktualność w zakresie konieczności uwzględnienia regulacji prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego, jako statutu kościelnej osoby prawnej w rozumieniu art. 38 K.c., przy ocenie umocowania jej organu. Umowy

---

⁵⁰ M. Strzała, *Dopuszczalność...*, s. 86.

dotyczące zbywania (alienacji) nieruchomości zawierane przez kościelne osoby prawne w przypadku naruszenia zakresu kompetencji organu oraz sposobu reprezentacji wynikających z prawa kanonicznego będą dotknięte sankcją bezskuteczności względnej z art. 39 K.c., a nie, jak przyjmowano dotychczas, z art. 63 K.c. czy też art. 103 K.c.

Przyjęcie powyższego poglądu, wbrew obawom wyrażanym w literaturze⁵¹, nie stanowi zagrożenia dla bezpieczeństwa obrotu prawnego nieruchomościami, ponieważ przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego są powszechnie dostępne⁵². Kwestia ewentualnej wykładni prawa kanonicznego dokonywanej przez sądy powszechne nie narusza zasady autonomii Kościoła katolickiego, ponieważ w tej sytuacji prawo wewnętrzne stanowi statut kościelnej osoby prawnej w rozumieniu art. 38 K.c. i podlega interpretacji, tak samo jak statuty innych osób prawnych.

Wydaje się, że podnoszone w doktrynie⁵³ zastrzeżenia co do dopuszczalności potwierdzenia, w trybie art. 39 K.c., umowy zawartej z naruszeniem zasad reprezentacji wynikających z regulacji prawa kanonicznego z uwagi na brak w Kodeksie Prawa Kanonicznego przepisów dopuszczających taką możliwość, są nieuzasadnione. Tym bardziej że na gruncie kościelnym, mimo braku wyraźnej regulacji w prawie kanonicznym, możliwa jest jednak sanacja nieważnej alienacji dóbr, co uzależnione jest jedynie od woli władzy kościelnej kompetentnej do wydania zezwolenia na alienację⁵⁴. Wynikający z prawa kanonicznego obowiązek uzyskania zezwolenia właściwej władzy kościelnej na alienację dóbr stanowi jedynie ograniczenie zakresu umocowania organu kościelnej osoby prawnej w rozumieniu art. 38 K.c. z konsekwencjami określonymi w art. 39 K.c., niezależnie od tego, czy przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego przewidują podobne rozwiązania prawne. Stąd też w sytuacji przekroczenia – wynikających z prawa kanonicznego – granic umocowania do składania oświadczeń woli za kościelną osobę prawną do skutecznego potwierdzenia umowy w trybie art. 39 K.c. będzie konieczne uzyskanie odpowiedniego zezwolenia⁵⁵ na potwierdzenie umowy od właściwego podmiotu spoza struktury reprezentowanej kościelnej osoby prawnej, a następnie dodatkowo złożenie kolejnego

⁵¹ W. Cieśla, A. Pawlyta, *Wybrane zagadnienia...*, s. 369; M.A. Panek, *Problematyka...*, s. 169; M.A. Panek, *Reprezentacja...*, s. 91.

⁵² Wyrok SN z dnia 13 kwietnia 2012 r., I CSK 451/11, LEX nr 1168535.

⁵³ M. Strzała, *Dopuszczalność...*, s. 94–95.

⁵⁴ A. Mróz, *Alienacja...*, s. 135; M.A. Panek, *Problematyka...*, s. 166; M. Kaliński, *Rozporządzenie...*, s. 50–53; W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne...*, s. 152.

⁵⁵ Wydaje się, iż uzyskane zezwolenie na potwierdzenie umowy *implicitie* zawierać będzie zezwolenie na alienację dóbr zgodnie z kanonem 1291 CIC.

oświadczenia woli o potwierdzeniu umowy przez organ uprawniony do reprezentacji tej kościelnej osoby prawnej⁵⁶.

Bibliografia

- Cieśla W., Pawlyta A., *Wybrane zagadnienia dotyczące zasad reprezentacji parafii Kościoła katolickiego przy zbyciu nieruchomości*, *Nieruchomości@* 2021, wydanie specjalne (V).
- Głowacka A., *Wybrane zagadnienia dotyczące problematyki czynności prawnych dokonywanych przez osoby prawne Kościoła katolickiego*, *Folia Iuridica Wratislaviensis* 2014, t. 3, nr 2.
- Gurgul S., *Zbywanie nieruchomości (łac. alienatio immobilium) przez osoby prawne Kościoła katolickiego na rzecz innych podmiotów*, *Monitor Prawniczy* 2022, nr 20.
- Herbet A., w: *Zobowiązania*, t. 1. *Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I K.c. Komentarz*, red. P. Machnikowski, Warszawa 2022.
- Jabłoński W., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 2011, t. 3.
- Januchowski A., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, *Orzecznictwo Sądów Polskich* 2010, z. 2, poz. 18.
- Kaliński M., *Rozporządzanie prawami do nieruchomości należącymi do wyznaniowych osób prawnych na przykładzie Kościoła katolickiego*, *Przegląd Sądowy* 2013, nr 4.
- Kotuk T., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, 2012 [wyd. el. LEX].
- Kuzmicka-Sulikowska J., Machnikowski P., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, *Orzecznictwo Sądów Polskich* 2010, z. 2, poz. 18.
- Mról A., *Alienacja dokonana bez dochowania kanonicznych wymogów*, *Prawo Kanoniczne* 2021, t. 64, nr 1.
- Mularski K., *Kilka uwag o granicach prawa i dyskusji nad tymi granicami*, w: *Problemy pogranicza prawa cywilnego*, red. R. Szczepaniak, Warszawa 2022.
- Panek M.A., *Problematyka alienacji majątku Kościoła rzymskokatolickiego w prawie państwowym i kanonicznym*, *Przegląd Sądowy* 2016, nr 7–8.
- Panek M.A., *Reprezentacja kościelnych osób prawnych w umowach cywilnoprawnych*, *Przegląd Sądowy* 2015, nr 10.
- Pawluk A., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, *Rejent* 2010, nr 7–8.

---

⁵⁶ Przed nowelizacją art. 39 K.c., w oparciu o stanowisko SN wyrażone w przywoływanej uchwale z dnia 19 grudnia 2008 r., zgodnie z art. 63 K.c. wymagana była jedynie zgoda właściwej władzy kościelnej jako osoby trzeciej, która mogła zostać udzielona przed zawarciem umowy zbycia (alienacji) nieruchomości lub po jej dokonaniu, jako potwierdzenie zawartej umowy z mocą wsteczną od daty zawarcia umowy. Przy czym nie było konieczności dodatkowego potwierdzenia umowy przez kościelną osobę prawną, w imieniu której umowa została zawarta. W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne...*, s. 154–155.

- Pietraszewski M., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, Rejent 2010, nr 3.
- Plisiecki M., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, Rejent 2010, nr 7–8.
- Radwański Z., Zieliński M., *Zakres wykładni w relacji do celów wykładni*, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 1. *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012.
- Rakoczy B., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 2011, t. 3.
- Sobolewski P., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, W. Borysiak, wyd. 31, Warszawa 2023.
- Strugała R., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 11, Warszawa 2023.
- Strzała M., *Dopuszczalność potwierdzenia czynności prawnych dokonanych w braku lub z przekroczeniem umocowania do działania za wyznaniową osobę prawną w świetle nowelizacji art. 39 K.c.*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2019, t. 22.
- Wenz W., Skwierczyński M., *Skutki prawne wadliwych czynności prawnych kościelnych jednostek organizacyjnych w zakresie spraw majątkowych*, *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 2014, t. 22, nr 1.
- Widerski P., *Status prawny członków organów osób prawnych po nowelizacji kodeksu cywilnego z 9.11.2018 r.*, *Państwo i Prawo* 2020, z. 7.
- Wojewoda M., Nowak F., *Sankcja wadliwej reprezentacji osób prawnych w znowelizowanym art. 39 K.c.*, *Monitor Prawniczy* 2019, nr 5.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2017.

Nadzór kuratora nad duchownym, który popełnił przestępstwo *contra sextum cum minore*

Probation officer's vigilance over a cleric who has committed a *contra sextum cum minore* offence

Надзор куратора за священнослужителем, совершившим преступление *contra sextum cum minore*

Нагляд куратора за священником, який вчинив злочин *contra sextum cum minore*

KS. ADAM JASZCZ

Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: adam.jaszcz@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0003-2282-1523>

Streszczenie: Problem badawczy przedstawiony w artykule dotyczy rozumienia urzędu kuratora osób duchownych w zakresie nadzoru nad sprawcą przestępstwa *contra sextum cum minore*. Autor stawia pytanie, które przestępstwa należy zaliczyć do ciężkich w rozumieniu kan. 1339 § 5 i na jakiej podstawie. Ukazuje metaprawny, jak również prawnokanoniczny wymiar nadzoru. Ponadto zgłasza postulat systemowy dotyczący ochrony małoletnich w Polsce oraz postulat *de lege ferenda* odnoszący się do kodeksowej instytucji nadzoru.

Słowa kluczowe: kurator, nadzór, duchowni, przestępstwa *contra sextum cum minore*

Summary: The research problem presented in this article concerns the interpretation of the office of probation officer for clergy in matters requiring the supervision of an offender who committed a *contra sextum cum minore* offence. The author addresses the question of which offences are to be classified as grave offences within the meaning of Can. 1339 § 5 and on what basis. The meta-legal as well as the legal-canonical dimensions of supervision are presented. Furthermore, a system-related postulate on the protection of minors in Poland and a *de lege ferenda* postulate relating to the institution of supervision in the Code.

Key words: probation officer, supervision, clergy, *contra sextum cum minore* offences

Резюме: Исследовательская проблема, представленная в данной статье, касается понимания должности куратора за священнослужителями, в отношении надзора за лицом, совершившим преступление *contra sextum cum minore*. Автор ставит вопрос о том, какие преступления должны быть классифицированы как тяжкие преступления по смыслу кан. 1339 § 5 и на каком основании. Он показывает метаюридическое, а также юридикано-каноническое измерение надзора. Кроме того, выдвигается системный постулат, касающийся защиты несовершеннолетних в Польше, и постулат *de lege ferenda*, относящийся к определенному в кодексе институту надзора.

Ключевые слова: куратор, надзор, клирики, преступления *contra sextum cum minore*

Резюме: Дослідницька проблема, представлена у статті, стосується розуміння повноважень куратора священнослужителів щодо нагляду за особою, яка вчинила злочин *contra sextum cum minore*. Автор ставить питання про те, які правопорушення слід класифікувати як тяжкі злочини в розумінні канону 1339 § 5 і на якій підставі. Він показує метаправовий та юридично-канонічний вимір нагляду. Окрім того, він висуває системний постулат щодо захисту неповнолітніх у Польщі та постулат *de lege ferenda*, що стосується інституту нагляду.

Ключові слова: куратор, нагляд, священнослужителі, злочини *contra sextum cum minore*

Wstęp

Zapis w znowelizowanej Księdze VI Kodeksu Prawa Kanonicznego¹ umożliwia zastosowanie nadzoru wobec duchownego, który popełnił przestępstwo i na skutek wyroku lub dekretu został za nie ukarany. Ustawodawca obliuguje ordynariusza do zastosowania takiego środka zaradczego w przypadkach ciężkich, a przede wszystkim, gdy ryzyko recydywy jest realne². W 2023 r. w ogólnopolskich strukturach kościelnego systemu ochrony małoletnich działało 93 kuratorów duchownych oskarżonych i skazanych. Wśród kompetencji kuratorów znajdują się też takie, które wymagają autorytetu duchowego, przygotowania psychologicznego oraz wiedzy z szeroko rozumianej prewencji. Ich działalność może również dotyczyć duchownych oskarżonych o przestępstwo, ale nieukaranych wyrokiem lub dekretem. Ponadto kuratorzy mają czuwać nad tym, by osoba duchowna ukarana za przestępstwo przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu dostosowała się do obowiązujących w Kościele przepisów oraz wytycznych, jakie otrzymała ze strony przełożonego³. Chodzi o sytuacje, gdy wymierzono lub deklarowano kary ekspiacyjne, jednak nie wymierzono kary wydalenia ze stanu duchownego. Tym samym, zgodnie z kan. 384, biskup diecezjalny powinien otoczyć szczególną troską (*peculiari solitudine*) prezbitera, który znalazł się w sytuacji popełnienia przestępstwa *contra sextum cum minore*. Należy domniemywać, że przedmiotem tej troski powinna być okoliczność dokonania czynu zagrożonego niebezpieczeństwem recydywy i wynikające z tego zagrożenia. Troska o duchownego, przyjmująca prawny wymiar nadzoru, będzie więc *de facto* troską o małoletnich w Kościele i o całą wspólnotę.

Zgodnie z przepisem nadzór jest środkiem zaradczym, który może się odnosić do każdego przestępstwa popełnionego przez duchownego, po spełnieniu dwóch warunków: jest ono ciężkie oraz istnieje niebezpieczeństwo popełnienia

---

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), Acta Apostolicae Sedis (dalej: AAS) 75 (1983), pars II, s. 1–317 z późn. zm.; Księga VI, AAS 113 (2021), s. 537–555; *Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 r. Zaktualizowany przekład na język polski*, Poznań 2022 (dalej: KPK/83).

² Kan. 1339 § 5: „Jeżeli domaga się tego ciężkość przypadku, a zwłaszcza gdy ktoś znajduje się w niebezpieczeństwie ponownego popełnienia przestępstwa, ordynariusz, oprócz kar wymierzonych lub deklarowanych wyrokiem lub dekretem zgodnie z prawem, winien poddać go nadzorowi w sposób określony poszczególnym dekretem”.

³ Por. Fundacja św. Józefa Konferencji Episkopatu Polski, *Profesjonalny system, lepsza pomoc. Szkolenie diecezjalnych i zakonnych kuratorów*, <https://fsj.org.pl/profesjonalny-system-lepsza-pomoc-szkolenie-diecezjalnych-i-zakonnych-kuratorow/> [dostęp: 28.11.2023 r.].

go ponownie. Środek ten nie jest więc zarezerwowany wyłącznie dla przestępstw *contra sextum cum minore*.

Obowiązki właściwe każdemu urzędowi kościelnemu określa albo samo prawo, albo dekret kompetentnej władzy, który go ustanawia i jednocześnie nadaje (por. kan. 145 § 2). Artykuł stawia pytanie, na czym powinno polegać sprawowanie kanonicznego nadzoru nad duchownym ukaranym za przestępstwo *contra sextum cum minore* przez osobę pełniącą urząd kuratora w diecezji, kłeryckim instytutcie życia konsekrowanego lub stowarzyszeniu życia apostołskiego.

1. Zastosowanie instytucji nadzoru w przypadku przestępstw *contra sextum cum minore*

Ustawodawca regulujący zastosowanie nadzoru użył w kan. 1339 § 5 zdania warunkowego: „si casus gravitas ferat, ac praesertim si quis versetur in periculo relabendi in delictum, eum Ordinarius [...] submittat vigilantiae”. Powodem nałożenia nadzoru powinny więc być cechy obiektywne zawarte w przestępstwie. Władza musi roztropnie ocenić rzeczywisty ciężar konkretnego przypadku (*casus gravitas*), który w sposób konieczny generuje zagrożenie recydywą („ac praesertim si quis versetur in periculo relabendi in delictum”).

Należy zauważyć, że w przypadku nakładania nadzoru w myśl zacytowanego kanonu ocena ta ma charakter wtórny. Została ona już bowiem raz wydana przez władzę kościelną w momencie, kiedy rzeczona władza wymierzyła sprawiedliwą karę. Byłoby czymś niezrozumiałym, gdyby podstawowym punktem odniesienia dla ordynariusza nakładającego nadzór nie stał się wyrok lub dekret, wraz z uzasadnieniem, wskutek którego wymierzono lub zadeklarowano karę.

Analiza tematu domaga się jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, które przestępstwa *contra sextum cum minore* wyczerpują znamiona *casus gravitas* i na jakiej podstawie formułuje się ich ocenę. Różnią się one przecież od siebie pod względem materialnym, co naturalnie powinno wpływać na ocenę ciężaru. Tradycja judeo-chrześcijańska potępiała wykorzystywanie seksualne najsłabszych członków wspólnoty. Wzmianka o takich czynach znajduje się już w ustawach Synodu w Elwirze, gdzie zakazuje się przystępowania do Komunii świętej „gwałcicielom dzieci” (*stupratoribus puerorum*)⁴. Wyrażenie „*nec in finem*” w przywołanym kanonie sugeruje

⁴ Por. Synod w Elwirze, *Canon 71*, w: *Patrologiae cursus completus, series latina*, red. J.-P. Migne, Paris 1844–1865, 161.0686C: „stupratoribus puerorum nec in finem dandam esse communionem censuimus”.

dożywotni charakter ekskomuniki, co należy rozumieć jako całkowitą dezaprobate dla czynów pedofilskich. Sobór Trydencki nie wypowiedział się o przestępstwach przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, jednak wyraźnie potępił zdeprawowany, skandaliczny i haniebny styl życia duchownych⁵. Na podstawie wcześniejszych orzeczeń doktrynalnych należy tu przyporządkować komentowane przestępstwa.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. wśród przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu wymieniał czyn popełniony z małoletnim poniżej 16. roku życia. Duchowny, który się go dopuścił, miał zostać zawieszony w obowiązkach, należało wobec niego zadeklarować infamię, pozbawić urzędu, beneficjum, godności i zadania, a w cięższych przypadkach usunąć ze stanu duchownego⁶. Brzmienie przepisu świadczy o stopniowości przestępstw, jednak każdy taki czyn zagrożony był obiektywnie ciężkimi karami. Z kolei z kan. 2207 tego samego kodeksu można wnioskować, że stopniowość ciężaru związana była z konkretnymi okolicznościami obciążającymi. Sam fakt popełnienia przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu z małoletnim uznawany był za okoliczność obciążającą ze względu na niewinność i młody wiek ofiary; godność, jaką obdarzony był kapłan i nadużycie władzy. Brano też pod uwagę poważne zgorzenie i jego wpływ na utratę wiary niektórych osób⁷.

Zgodnie z art. 72 *Crimen sollicitationis*⁸ kary za popełnienie *crimen pessimum*⁹ były takie same, jak te przewidziane w art. 61 za przestępstwo solicytacji. Duchowny mógł zostać wydalony ze stanu duchownego. Instrukcja ustaliła szereg kryteriów pozwalających ocenić ciężar solicytacji (por. art. 62), a jak już zostało zaznaczone, przepisy dotyczące tego przestępstwa miały zastosowanie także do kategorii *pessimum*. Należało więc wziąć pod uwagę: liczbę skrzywdzonych osób i ich stan, formę przestępstwa, czas trwania niemoralnego postępowania, powtarzanie przestępstw oraz złośliwość sprawcy (por. art. 72).

Przed 2001 r. materię przestępstw poważnie naruszających szóste przykazanie co do zasady regulował kan. 1395. Zgodnie z § 1 tego kanonu ciężar przestępstwa

⁵ Por. Sobór Trydencki, *Sessio XXI de ref.*, w: *Canones et decreta Sacrosancti Oecumenici, et Generalis Concilii Tridentini, Sub Paulo III, Iulio III & Pio IV, Pontt. Max, Romae 1615*, kan. 4.

⁶ Por. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Romae 1917 (dalej: KPK/17), kan. 2359 § 2.

⁷ Por. J. Bernal, *Cuestiones canónicas sobre los delitos más graves contra el sexto mandamiento del Decálogo*, *Ius Canonicum* 2014, t. 54, nr 107, s. 153.

⁸ Święta Kongregacja Świętego Oficjum, *Instructio de modo procedendi in causis sollicitationis Crimen sollicitationis* (8.06.1922), Typis Poliglottis Vaticanis 1922.

⁹ Chodzi o czyny homoseksualne, akty pedofilii i zoofilii. Por. A. Desmazières, *Le crime de sollicitation réinventé. Le Saint-Office face aux crimes sexuels des clercs (1916–1939)*, *Archives de sciences sociales des religions* 2021, nr 193, s. 180–181.

wiązał się z przedłużoną w czasie sytuacją nielegalnego konkubinatu. W § 2 ustawodawca powiązał ciężar z krzywdą wyrządzoną innym osobom (skrzywdzenie małoletniego, użycie przemocy) oraz ze zgorzeniem. W kolejnych latach pogłębiała się świadomość ciężaru wynikającego ze skrzywdzenia już nie tylko dziecka, lecz także osoby nastoletniej. W obydwu kodeksach podniesiono wiek małoletniego objętego ochroną z 16 do 18 lat¹⁰. Przed ogłoszeniem listu apostołskiego *motu proprio Sacramentorum sanctitatis tutela*¹¹ osądzanie przypadków wykorzystywania małoletnich w wieku od 16 do 18 lat było teoretycznie możliwe na mocy zasady ogólnej¹², co w praktyce oznaczało niemożność wymierzania kar wieczystych, włącznie z karą wydalenia ze stanu duchownego. Od 2001 r. do kategorii *delicta contra mores* zalicza się przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu popełnione przez duchownego z małoletnim poniżej 18. roku życia¹³. Od 2010 r., gdy rozszerzono zakres tych przestępstw, zalicza się je do tzw. *delicta graviora contra mores*¹⁴. Doktrynę o ciężarze wszystkich przestępstw *contra sextum cum minore* potwierdziła nowelizacja Księgi VI, przenosząc je z tytułu *Przestępstwa przeciwko szczególnym obowiązkom* do tytułu *Przestępstwa przeciwko życiu, godności i wolności osoby*¹⁵.

Obok skrzywdzenia osoby, która nie osiągnęła dorosłości, innym tytułem ciężaru jest niebezpieczeństwo ponownego skrzywdzenia osób poniżej 18. roku życia. Ocena ryzyka jest istotna dla określenia, w jakim stopniu sprawca stanowi zagrożenie dla otoczenia z powodu swojego zachowania. Specjalistyczne badania wykazały,

¹⁰ Przestępstwa z kategorii *crimen pessimum* dotyczyły małoletnich poniżej 16. roku życia i jako takie były zastrzeżone dla Świętego Oficjum lub Kongregacji Nauki Wiary (kan. 2359 § 2 KPK/17 i kan. 1395 § 2 KPK/83). Por. J. Bernal, *Cuestiones canónicas...*, s. 172.

¹¹ Jan Paweł II, *Litterae Apostolicae motu proprio datae quibus Normae de gravioribus delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis promulgantur, Sacramentorum sanctitatis tutela* (30.04.2001), AAS 93 (2001), s. 737–739.

¹² Kan. 1399: „Poza wypadkami przewidzianymi w tej lub w innych ustawach, zewnętrzne naruszenie prawa Bożego lub kanonicznego, tylko wtedy może być ukarane sprawiedliwą karą, gdy domaga się tego szczególna ciężkość przekroczenia i przynagla konieczność zapobieżenia zgorzeleniom lub ich naprawienia”.

¹³ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchos interesse habentes: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis* (18.05.2001), AAS 93 (2001), s. 785–788.

¹⁴ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis seu Normae de delictis contra fidem necnon de gravioribus delictis* (21.05.2010), AAS 102 (2010), s. 419–434; P. Majer, *Prawnokanoniczna ochrona dziecka przed nadużyciami seksualnymi*, w: *Prawa dziecka: perspektywa Kościoła*, red. P. Kroczyk, Kraków 2015, s. 101–102.

¹⁵ Por. J. Bernal, *Noción de delito y delitos en el nuevo Libro VI reformado*, *Ius Canonicum* 2022, t. 62, nr 124, s. 775–777.

że od 10% do 40% przypadków przestępstw *contra sextum cum minore* jest powtarzanych¹⁶. Niebezpieczeństwo recydywy należy więc uznać za wysokie.

O ile w doktrynie przyjmowano stopniowość ciężaru między poszczególnymi przestępstwami *contra sextum cum minore* w celu wymierzenia sprawiedliwej i proporcjonalnej kary, o tyle wszystkie te przestępstwa wyczerpują znamiona *casus gravitas* z kan. 1339 § 5¹⁷. Ocena ta powinna być uwzględniona przy aplikacji kan. 1346 § 2, w którym ustawodawca po raz drugi odnosi się do instytucji nadzoru jako elementu systemu karnego. W przepisie stwierdza się, że w przypadku popełnienia wielu przestępstw „pozostawia się roztropnemu uznaniu sędziego złagodzenie kar w słusznych granicach i poddanie sprawcy nadzorowi”. Jeśli duchowny został ukarany za przestępstwo *contra sextum cum minore*, w każdym przypadku powinna zostać zastosowana instytucja nadzoru. Wspomniane „roztropne uznanie” odnosi się do innych typów przestępstw.

Zgodnie z kan. 1339 § 5 „ordynariusz [...] winien poddać [...] [duchownego – A.J.] nadzorowi w sposób określony poszczególnym dekretem”. Oznacza to obowiązek wydania dekretu szczegółowego w każdym przypadku, gdy wobec jakiegoś duchownego stosuje się nadzór, nawet jeśli w diecezji, kłeryckim instytucie życia konsekrowanego lub stowarzyszeniu życia apostołskiego istnieje urząd kuratora ustanowiony ustawą lub osobnym dekretem. Brzmienie kanonu pozwala zatem na powierzenie funkcji nadzoru także innej osobie, niekoniecznie kuratorowi.

2. Metaprawny wymiar nadzoru

Jednym z zasadniczych wymiarów skutecznego i efektywnego nadzoru powinna być relacyjność. W przypadku stosowania instytucji prawnej nie wystarczy relacyjność o charakterze duchowo-psychologicznym. F. Puig zwrócił uwagę, że stworzenie dobrych relacji z osobą nadzorowaną, opartych na wzajemnym zaufaniu i profesjonalnym podejściu, wpływa pozytywnie na zapobieganie czynom nielegalnym i poważnym. Powtórzenie przestępstwa może wynikać z nieprawidłowego funkcjonowania relacji między nadzorcą i nadzorowanym. Dzieje się tak wtedy, gdy ten pierwszy sam staje się podmiotem wyrządzającym szkodę lub gdy nie dopełnia swoich obowiązków nadzoru i kontroli, współtworząc tym samym warunki

¹⁶ Por. R. Meyer, *Psychopatologia. Studia przypadków*, Gdańsk 2003, s. 253–257.

¹⁷ „Omnis directa violatio eiusdem ordinis (moralis sexualitatis) objective sit gravis”. Kongregacja Nauki Wiary, *Declaratio de quibusdam quaestionibus ad sexualem ethicam spectantibus* (29.12.1975), nr 10, AAS 68 (1976), s. 77–96.

sprzyjające recydywie¹⁸. Hiszpański kanonista odniósł się do rzeczy fundamentalnej, która powinna być brana pod uwagę przy określaniu sposobów oraz środków nadzoru w dekrete.

Na podstawie tezy postawionej przez Puiga można stworzyć metaprawny model, na którym powinna opierać się relacja kurator – sprawca. Niezbędnym elementem do nawiązania każdej relacji jest komunikacja interpersonalna. Każdy akt komunikacyjny składa się z następujących elementów¹⁹:

1) Kontekst – sposób, w jaki uczestnicy interakcji postrzegają siebie nawzajem. Znana w naukach społecznych teoria tożsamości społecznej odwołuje się do przynależności jednostek do określonych grup. Ma to wpływ na postrzeganie siebie jako członka tej, a nie innej grupy, kategorii czy społeczności. Istnienie grup, do których można zostać zakwalifikowanym, np. na skutek popełnienia przestępstwa, prowadzi nieuchronnie do zidentyfikowania tzw. własnej kategorii podmiotu (my) oraz kategorii pozostałych (oni). Przynależność do uznanych i poważanych grup jest z kolei ważnym źródłem pozytywnej samooceny. Teoria tożsamości społecznej wiąże się z teorią kategoryzacji, która wyjaśnia pochodzenie stereotypów²⁰.

Popełnienie stygmatyzującego społecznie przestępstwa *contra sextum cum minore* wiąże się z ryzykiem zaliczenia duchownego do grupy o najniższym statusie społecznym i kościelnym. Według Puiga niebezpieczeństwo recydywy jest związane m.in. z nieprawidłowym funkcjonowaniem relacji między nadzorcą i nadzorowanym, co przejawia się wyrządzeniem szkody osobie kontrolowanej, np. poprzez utwierdzenie stereotypów. Jak stwierdził papież Franciszek, system karny Kościoła, a także będąca jego częścią instytucja nadzoru, mają zapobiegać większemu złu i leczyć rany spowodowane ludzką słabością²¹. Nie można ulegać pokusie stygmatyzacji sprawców, przejawiającej się w dezaprobachie okazywanej osobom ukaranym i nadzorowanym, wyrażanej poprzez czynności prawne lub inne słowa i czyny, ponieważ „Bóg potępia grzech, ale stara się ocalić grzesznika. Idzie go szukać, aby sprowadzić go z powrotem na właściwą drogę”²².

¹⁸ Por. F. Puig, *Actividades punibles y vigilancia episcopal ante la responsabilidad penal de los entes eclesiales*, *Ius Canonicum* 2022, t. 62, nr 124, s. 594.

¹⁹ Zob. F.C. Lunenburg, *Communication: The Process, Barriers, and Improving Effectiveness*, *Schooling* 2010, t. 1, nr 1, s. 1–11.

²⁰ Por. J. Herberger, M. Kozłowska, *Relacje interpersonalne z perspektywy psychologii rozwoju człowieka*, *Relacje. Studia z Nauk Społecznych* 2017, nr 4, s. 44–45.

²¹ Por. Franciszek, *Constitutio Apostolica Pascite gregem Dei qua Liber VI Codicis Iuris Canonici reformatur* (23.05.2021), AAS 113 (2021) (dalej: PGD), s. 534–535.

²² Cyt. za: P. Pasierbek, *Papież: Bóg potępia grzech, ale stara się ocalić grzesznika*, *Vatican News*, 3.11.2019, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2019-11/paspiez-franciszek-aniol-panski-nawrocenie.html> [dostęp: 29.11.2023 r.].

2) Komunikat – treść przekazywana sprawcy

Ukarania sprawcy nie można mylić z przemianą duchową lub nawróceniem, ponieważ te dwie rzeczywistości wymykają się prawu kanonicznemu. Nie mogą być one również skutkiem przymusu. Niemniej J. Bernal zauważył, że postawy te powinny być promowane poprzez instytucje prawne i należy do nich zachęcać²³. W systemie ochrony małoletnich taką misję mają do spełnienia kuratorzy, a kodeksowa funkcja nadzoru powinna być integralnym elementem promowania postawy, która będzie się zewnętrznie charakteryzować sumiennym przestrzeganiem przepisów oraz wytycznych.

Przywołany kanonista jest autorem koncepcji tzw. reintegracji społecznej sprawcy, zgodnie z którą wymierzenie kary powoduje regenerację prawną, a ta z kolei stwarza warunki i kładzie fundamenty pod tzw. reintegrację społeczną²⁴. W tę koncepcję wpisuje się kodeksowa instytucja nadzoru. Po pierwsze, nadzór sprawowany nad sprawcą przestępstwa nie jest karą i nie może być tak postrzegany. Błąd odnoszący się do natury nadzoru może wynikać z zasygnalizowanego już niebezpieczeństwa nieprawidłowego ułożenia relacji kurator – sprawca. Dzieje się tak wtedy, gdy sprawca odbiera działalność kuratora jako zinstytucjonalizowane pozbawianie go jakichś dóbr, np. przysługujących mu praw, dobrego imienia itd., a przecież obowiązuje zasada *ne bis in idem*. Po drugie, to kara i tylko kara ma pozbawiać wiernego jakiegoś dobra (*privatio alicuius boni*), które może być duchowe lub doczesne (por. kan. 1312 § 2), celem przywrócenia sprawiedliwości, poprawy przestępcy i naprawienia zgorzenia (por. kan. 1311 § 2). W konsekwencji sprawowanie nadzoru ma być procesem transmisji dobra, które sprawca utracił na skutek przestępstwa. Bernal określił to dobro jako komunię we współżyciu społecznym, czyli społeczną reintegrację sprawcy²⁵.

3) Kanał przekazu – sposób komunikacji

Trzeci element w najbardziej podstawowym wymiarze odnosi się do sposobu komunikacji, tj. użytego środka (np. spotkanie bezpośrednie, rozmowa telefoniczna, e-mail, SMS), ale też pozwala ująć powyższe rozważania w triadę: kontakt – relacja – komunია. W 2023 r. Dykasteria ds. Komunikacji opublikowała dokument, w którym podkreślono potrzebę ponownego odkrycia ludzkiego spotkania w swej istocie. Stwierdzono, że „jako ludzie wierzący, jesteśmy powołani do bycia osobami komunikującymi się, które celowo dążą do spotkania. W ten sposób możemy szukać spotkań, które są znaczące i trwałe, a nie powierzchowne i efemeryczne”. Dobra

²³ Por. J. Bernal, *Sentido y régimen jurídico de las penas expiatorias*, *Ius Canonicum* 1998, t. 38, nr 76, s. 601.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

komunikacja – jak napisano w dokumencie – zaczyna się od słuchania i świadomości, że mam przed sobą drugiego człowieka²⁶, a nie tylko sprawcę nieakceptowalnego przestępstwa. Dodatkowo jest to człowiek, który odbył już lub odbywa karę. Dykasteria podkreśliła, że komunikacja zaczyna się od nawiązania kontaktu i zmierza w kierunku relacji, wspólnoty i komunii. Bycie wspólnotą oznacza dzielenie się z innymi fundamentalnymi prawdami o tym, co posiadamy i kim jesteśmy²⁷. Sprawca przestępstwa powinien wiedzieć, że przynależy do wspólnoty Kościoła, popełnił przestępstwo – które zgodnie z naukami psychologicznymi i seksuologicznymi związane jest z niebezpieczeństwem recydywy – ale poddając się instytucji nadzoru, przestrzegając przepisów prawa i korzystając z profesjonalnej pomocy, może pomyślnie zintegrować się ze społecznością kościelną i świecką.

Z punktu widzenia celów dowodowych oraz dokumentacyjnych wskazane jest sporządzanie notatek służbowych ze spotkań oraz kontaktów w ramach nadzoru sprawowanego nad sprawcą. Ordynariusz jest podmiotem, który poddaje duchownego nadzorowi, a sposób sprawowania nadzoru określa dekretem, z kolei urząd kuratora jest aktualizacją jego władzy. Powinien więc być na bieżąco informowany, w sposób przynajmniej dokumentujący, o czynnościach podejmowanych w ramach nadzoru.

3. Prawnkanoniczny wymiar nadzoru

Wymierzenie lub zadeklarowanie kary wobec duchownego, który popełnił przestępstwo *contra sextum cum minore*, powinno przełożyć się na szczególny akt administracyjny w formie dekretu, ustanawiający nadzór nad tymże duchownym. Podstawą prawną jest kan. 1339 § 5. Racją szczególnej więzi między ordynariuszem i duchownym, a tym samym uzasadnieniem dla obowiązku szczególnej troski o duchownego w myśl kan. 384, jest wyświęcenie go i inkardynowanie w konkretnym Kościele partykularnym. Szczególna troska wiąże się w razie konieczności z nadzorem w rozumieniu kan. 1339 § 5. Dotyczy to duchownego, wobec którego nie wymierzono kary wydalenia ze stanu duchownego, co oznacza, że obowiązek wynikający z kan. 384 trwa nadal, podobnie jak stosunek inkardynacji. Ten z kolei

²⁶ Por. Dykasteria ds. Komunikacji, *Ku pełnej obecności. Refleksja duszpasterska na temat zaangażowania w media społecznościowe*, https://www.vatican.va/roman_curia/dpc/documents/20230528_dpc-verso-piena-presenza_pl.html [dostęp: 29.11.2023 r.].

²⁷ Tamże.

z mocy prawa nakłada na ordynariusza obowiązek daleko idącej odpowiedzialności i szczególnej troski o duchownego w sferze duchowej i życiowej (por. kan. 271 § 1, kan. 1274). Jego zaniechanie może skutkować – jak to określa C. López Segovia – tzw. kanoniczną odpowiedzialnością pomocniczą²⁸. Może być ona uznana za przestępstwo kanoniczne na mocy kan. 1399²⁹.

Kogo ordynariusz może mianować kuratorem spełniającym funkcje nadzoru? Czy w świetle prawa kanonicznego mogą to być wierni świeccy obydwójga płci? Przepisy nie zabraniają tego, aby kuratorem została osoba świecka. Wierni świeccy są zdolni do objęcia urzędów związanych z władzą rządzenia, o ile nie wymagają one przyjmowania święceń (por. kan. 129 § 2). Urząd kuratora spełniającego funkcję nadzoru do takich nie należy. Zgodnie z kan. 149 § 1 powinien zostać powierzony osobie duchownej lub świeckiej, która jest do tego zdolna (*idonea persona*). Jak już zostało wykazane, podstawowe znaczenie ma stworzenie metaprawnej relacji kurator – sprawca. Wydaje się, że stworzenie takiej relacji zależy od przymiotów osobistych oraz biegłości w prawie, nie zaś od przyjęcia święceń lub płci.

W KPK/83 nie istnieje definicja „nadzoru”, jednak w literaturze kanonistycznej wyróżnia się dwa sposoby realizacji tej funkcji władzy rządzenia: zachowanie nienaruszonej wiary i obyczajów oraz unikanie nadużyć w dyscyplinie kościelnej³⁰. Chociaż wyprowadza się je z kan. 305, który reguluje nadzór nad stowarzyszeniami wiernych, wyrażają one normy kanoniczne dotyczące tej instytucji w ogólności, także w kanonicznym prawie karnym³¹. Przepis ten poszerza oraz uzupełnia zakres funkcji nadzoru, uwzględniając regulacje przyjęte w kan. 205 i 209. Zachowanie nienaruszonej wiary i obyczajów implikuje nakaz krzewienia i promowania komunii, którego podstawą prawną staje się kan. 212 § 1: „wierni, świadomi własnej odpowiedzialności, obowiązani są z chrześcijańskim posłuszeństwem wypełniać to, co święci pasterze, jako reprezentanci Chrystusa, wyjaśniają jako nauczyciele wiary lub postanawiają jako kierujący Kościołem”. Ponadto ustawodawca powierza władzy kościelnej kompetencje dotyczące regulowania korzystania z praw – czy to indywidualnie, czy w stowarzyszeniach – ze względu na dobro wspólne Kościoła,

²⁸ C. López Segovia, *Instrumentos jurídico-canónicos para la vigilancia de las entidades eclesiales en las Iglesias particulares*, Anuario de Derecho Canónico 2019, nr 8, s. 17.

²⁹ Nie mają tu zastosowania przepisy konstytucji apostolskiej *motu proprio Vos estis lux mundi*, w których penalizuje się działania lub zaniechania przełożonych, ale takie, które zakłócają lub powodują uniknięcie dochodzeń cywilnych lub kanonicznych, administracyjnych lub karnych. Franciszek, *Littera Apostolica in forma di Motu Proprio „Vos estis lux mundi”* (7.05.2019), *Communicationes* 2023, nr 55, s. 48–58 (dalej: VELM), art. 1 § 1b.

³⁰ Por. C. López Segovia, *Instrumentos jurídico-canónicos...*, s. 53–54.

³¹ Por. D. Cenalmor, *Sub can. 223*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, t. 2/1, red. A. Rodríguez Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 159–161.

uprawnienia innych oraz własne wobec nich obowiązki (por. kan. 223). Uwzględnia się słusznie ograniczenia, jakim podlega wykonywanie funkcji nadzoru i całej władzy rządzenia, w celu uniknięcia arbitralności, nadużyć lub zaniedbań. Funkcja nadzoru skupia się zatem na dwóch celach, do których powinna dążyć władza kościelna: komunii i misji³².

Duchowny ukarany za przestępstwo *contra sextum cum minore* i poddany nadzorowi musi wykonywać posługę oraz realizować swoje uprawnienia w granicach wyznaczonych w kan. 223, czyli mieć na uwadze dobro wspólne Kościoła, uprawnienia innych oraz własne wobec nich obowiązki. Dekret ordynariusza powinien zawierać szczegółowe nakazy, zakazy i wytyczne odnoszące się do tych trzech tytułów.

Już w prawie rzymskim dostrzegano normatywny wymiar dobra wspólnego, które jako ideał życia społecznego powinno stanowić najwyższe prawo w życiu obywatelskim³³. Najwyższy ustawodawca w Kościele stwierdził, że przestępstwa związane z wykorzystywaniem seksualnym obrażają Boga, powodują u ofiar szkody fizyczne, psychiczne i duchowe oraz szkodzą wspólnocie wiernych³⁴, a poszanowanie i przestrzeganie dyscypliny karnej jest obowiązkiem wszystkich³⁵. Dekret określający sposób sprawowania nadzoru powinien zobowiązać kuratora, bez względu na wykształcenie sprawcy, do wyłożenia poddanemu nadzorowi najnowszej dyscypliny karnej Kościoła oraz zasad prewencji, odebrania oświadczenia o ich bezwzględnym przestrzeganiu i do kontrolowania realizacji złożonego oświadczenia podczas czynności kontrolnych. W przypadku podejrzeń o nieprzestrzeganie przepisów i wytycznych powinien poinformować o tym ordynariusza.

Prawem wszystkich wiernych jest prawo do wychowania chrześcijańskiego (por. kan. 217), dzięki któremu zdobywają oni rzetelną znajomość sposobu osiągnięcia dojrzałości osoby ludzkiej, a jednocześnie poznają tajemnice zbawienia. Przepisy najczęściej predestynują do tego zadania rodziców i duszpasterzy. Duchowny ukarany za pedofilię lub efebofilię³⁶ nie powinien być dopuszczany do urzędów i posług umożliwiających bezpośredni, nienadzorowany kontakt z małoletnimi.

³² Por. C. López Segovia, *Instrumentos jurídico-canónicos...*, s. 38.

³³ Por. P. Zamelski, *Wybrane koncepcje dobra wspólnego w ujęciu prawnonaturalnym i normatywnym, w: Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Ewolucja i uwarunkowania europejskiego systemu ochrony praw człowieka, cz. 1. Współczesne rozumienie praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, Warszawa 2012, s. 184.

³⁴ Por. VELM, *Wstęp*.

³⁵ Por. PGD, s. 535.

³⁶ Efebofilię zalicza się do parafilii nieswoistych. Termin ten oznacza kontakty seksualne z osobami w późnym wieku dojrzewania. Por. J. Prusak, *Duchowny-pedofil, czyli kto?*, Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka 2015, t. 14, nr 1, s. 21.

O ile można by było rozważyć, jeśli nie istnieje niebezpieczeństwo zgorzenia, dopuszczenie takiego duchownego do aktywności nadzorowanych, np. homilia na Mszy św. dla dzieci, o tyle należy wykluczyć wszelkie aktywności nienadzorowane. Jedną z częstych kar wymierzanych duchownemu za przestępstwo *contra sextum cum minore* jest zakaz prowadzenia działalności wychowawczej z małoletnimi poniżej 18. roku życia. Przestrzeganie tej kary ze względu na brzmienie kan. 223, jak i wszystkich innych, powinno być przedmiotem nadzoru ze strony kuratora. Dodatkowo, po zakończeniu tej kary, jeśli ma ona charakter czasowy, należy roztropnie rozważyć wydanie nakazu niebędącego karą, o treści zakazującej prowadzenia działalności wychowawczej z małoletnimi poniżej 18. roku życia. W przypadku wydania nakazu jego wykonywanie powinno podlegać nadzorowi.

Oprócz obowiązków właściwych wszystkim duchownym, prawo kodeksowe określa obowiązki duchownych, którzy przyjmują konkretny rodzaj posługiwania, np. jako proboszczowie (por. kan. 519–538). Duchowny ukarany za przestępstwo *contra sextum cum minore* nie powinien jednak być mianowany na urząd duszpasterski, jeśli związany jest on z nienadzorowanym kontaktem z małoletnimi. KPK/83 wymienia kilkanaście wspólnych obowiązków, wśród których należy wyróżnić następujące jako potencjalnie ograniczające lub kształtujące posługę ukaranego duchownego:

- 1) okazywanie przełożonym szacunku i posłuszeństwa (por. kan. 273) – duchowni mają szczególny obowiązek okazywania szacunku i posłuszeństwa Ojcu Świętemu oraz własnemu ordynariuszowi, co wiąże się z posłuszeństwem w zakresie wszelkich działań związanych z ochroną małoletnich w Kościele;
- 2) obowiązek przyjęcia urzędu kościelnego (por. kan. 274 § 2) – duchowni mają obowiązek przyjąć i wiernie wypełnić zadanie powierzone im przez własnego ordynariusza. Nie powinien być to urząd związany z nienadzorowanym posługiwaniem wśród małoletnich;
- 3) obowiązek posługiwania kapłańskiego w jedności (por. kan. 275 § 1) – duchowni zobligowani są do nawiązania we wspólnocie Kościoła godnych relacji z innymi prezbiterami i diakonami. Przestępstwo uderza w całe prezbiterium, dlatego też podporządkowanie się nadzorowi oraz przestrzeganie przepisów i wytycznych jest wyrazem jedności w kapłańskim posługiwaniu;
- 4) obowiązek dążenia do świętości i doskonałości (por. kan. 276 § 1) – każdy duchowny jest zobligowany do troski o zdobycie osobistej świętości;
- 5) obowiązek doskonałej i wieczystej wstrzemięźliwości w celibacie (por. kan. 277 § 1) – źródłem celibatu jest własna, świadoma decyzja i życiowy wybór kandydata do święceń. Nadzorowany duchowny powinien do tego źródła powrócić;

- 6) obowiązek permanentnej formacji intelektualnej (por. kan. 279 § 1) – duchowni zobowiązani są kontynuować studia teologiczne, by lepiej przygotować się do podjęcia dialogu ze światem. Poglębiona refleksja filozoficzno-teologiczna na temat życia, godności i wolności osoby ludzkiej powinna być uzupełniana o wiedzę z zakresu konsekwencji nadużyć seksualnych. Duchowni mają obowiązek poznawania innych dyscyplin naukowych, szczególnie tych, które są związane z ich posługą i sytuacją oraz szeroko rozumianą ochroną małoletnich;
- 7) obowiązek skromnego życia (por. kan. 282 § 1) – prawo kodeksowe zobowiązuje wszystkich duchownych, nie na zasadzie ścisłego obowiązku, lecz kanonicznego zalecenia, aby część dóbr materialnych – pozyskiwanych z racji wykonywania urzędu kościelnego – przekazali na pomnożenie dobra Kościoła, wsparcie dzieł miłości oraz dzieł charytatywnych. Ordynariusz mógłby wydać nakaz przekazywania części dochodów z racji wykonywania urzędu na rzecz osób poszkodowanych wskutek nadużyć. Gdyby taki nakaz został wydany, jego egzekucja powinna być przedmiotem nadzoru;
- 8) obowiązek powstrzymania się od niestosownych i niegodnych czynności (por. kan. 285 § 1) – KPK/83 zobowiązuje duchownych do powstrzymania się od tego wszystkiego, co nie przystoi ich stanowi, a co szczegółowo powinny określić przepisy prawa partykularnego. Należałoby rozważyć, w przypadku sprawy przestępstwa, wydanie nakazu jako normy indywidualnego postępowania, poprzez który ordynariusz wskazałby czynności niestosowne. Wykonywanie nakazu należałoby objąć nadzorem.

Uwzględnienie powyższych obowiązków jako słusznie ograniczających posługę należy traktować jako konieczny element duszpasterskiego nawrócenia przełożonych kościelnych, do którego wzywa Stolica Apostolska. Czyny przestępcze duchownego – ich rodzaj, okoliczności, powtarzalność, pomimo popełnienia ich w przeszłości, zadeklarowania poprawy, odbycia kary czy nawet terapii, powinny być brane pod uwagę przy każdej decyzji przełożonych wyznaczających różne formy posługi. Z kolei sam duchowny powinien przyjąć ograniczenia nie jako kolejną karę, ale jako akt posłuszeństwa będącego istotnym elementem duchowości każdego kapłana.

Wnioski

1. Środek zaradczy, jakim jest nadzór wprowadzony wskutek nowelizacji Księgi VI, nie dotyczy wyłącznie przestępstw *contra sextum cum minore*, jednak te właśnie przestępstwa wyczerpują znamiona kan. 1339 § 5 jako ciężkie i obciążone niebezpieczeństwem popełnienia ich ponownie. Ukarani za nie sprawcy powinni w każdym przypadku podlegać nadzorowi.
2. Można zaproponować metaprawny model, na którym powinna opierać się relacja kurator – sprawca. Uwzględnia on kontekst, komunikat oraz kanał przekazu. Sprawowanie nadzoru nie jest karą i nie może być tak postrzegane. Ma ono prowadzić do przywrócenia sprawcy dobra, które utracił na skutek przestępstwa, a jest nim społeczna reintegracja.
3. Urząd kuratora osób duchownych można powierzyć osobie świeckiej.
4. Posługa sprawcy poddanego nadzorowi powinna ograniczać się i kształtować zgodnie z kan. 223. Podejmując właściwe decyzje, władza kościelna musi mieć na uwadze dobro wspólne Kościoła, uprawnienia innych oraz obowiązki sprawcy.
5. Jako postulat systemowy dotyczący polskiego systemu ochrony małoletnich proponuje się nielączenie jurydycznej funkcji nadzoru z całym szeregiem kompetencji pozaprawnych, przysługujących aktualnie kuratorom w ramach jednego urzędu. Argumentem przemawiającym pośrednio za koniecznością takiej zmiany jest postulat zawarty w sprawozdaniu podsumowującym pierwszą sesję XVI Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów, na którym zgłoszono problem trudności pogodzenia roli ojca i sędziego w posłudze biskupa³⁷. Analogicznie, trudno jest pogodzić posługę o charakterze duchowym i psychologicznym z funkcją nadzoru i kontroli. Wydaje się wskazane rozdzielenie tych funkcji, przy czym pozostawienie nazwy urzędu, do którego przyporządkuje się funkcję nadzoru, jest właściwym rozwiązaniem, ponieważ pojęcie „kuratora” wywodzi się ze świeckiego prawa administracyjnego oraz sądownictwa.
6. *De lege ferenda* należy rozważyć, analogicznie do normy postępowania, jaką jest nakaz karny (por. kan. 1319 § 1), zmianę polegającą na wprowadzeniu możliwości zagrożenia określonymi karami w dekrete w przypadku niepoddawania się nadzorowi lub nieprzestrzegania sposobu jego realizacji. Wyklucza się przy tym zagrożenie wieczystymi karami ekspiacyjnymi. Aktualnie w kan. 1339 § 5 nie przewiduje się żadnych sankcji w przypadku nieprzestrzegania zasad nadzoru, a – jak zostało wykazane – nadzór nad sprawcą przestępstwa ma na celu ochronę komunii oraz misji Kościoła.

³⁷ Por. XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Sprawozdanie podsumowujące. Kościół synodalny w misji* (28.10.2023), Rzym 2023, nr 12i.

Bibliografia

- Bernal J., *Cuestiones canónicas sobre los delitos más graves contra el sexto mandamiento del Decálogo*, Ius Canonicum 2014, t. 54, nr 107, DOI: 10.15581/016.54.251.
- Bernal J., *Noción de delito y delitos en el nuevo Libro VI reformado*, Ius Canonicum 2022, t. 62, nr 124, DOI: 10.15581/016.124.005.
- Bernal J., *Sentido y régimen jurídico de las penas expiatorias*, Ius Canonicum 1998, t. 38, nr 76, DOI: 10.15581/016.38.15887.
- Cenalmor D., *Sub can. 223*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. 2/1, red. A. Marzoa Rodríguez, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002.
- Desmazières A., *Le crime de sollicitation réinventé. Le Saint-Office face aux crimes sexuels des clercs (1916–1939)*, Archives de sciences sociales des religions 2021, nr 193, DOI: 10.4000/assr.58731.
- Fundacja św. Józefa Konferencji Episkopatu Polski, *Profesjonalny system, lepsza pomoc. Szkolenie diecezjalnych i zakonnych kuratorów*, <https://fsj.org.pl/profesjonalny-system-lepsza-pomoc-szkolenie-diecezjalnych-i-zakonnych-kuratorow/> [dostęp: 28.11.2023 r.].
- Herberger J., Kozłowska M., *Relacje interpersonalne z perspektywy psychologii rozwoju człowieka*, Relacje. Studia z Nauk Społecznych 2017, nr 4.
- López Segovia C., *Instrumentos jurídico-canónicos para la vigilancia de las entidades eclesiales en las Iglesias particulares*, Anuario de Derecho Canónico 2019, nr 8.
- Lunenburg F.C., *Communication: The Process, Barriers, and Improving Effectiveness*, Schooling 2010, t. 1, nr 1.
- Majer P., *Prawnokanoniczna ochrona dziecka przed nadużyciami seksualnymi*, w: *Prawa dziecka: perspektywa Kościoła*, red. P. Kroczyk, Kraków 2015, DOI: 10.15633/9788374-384353.07.
- Meyer R., *Psychopatologia. Studia przypadków*, Gdańsk 2003.
- Pasierbek P., *Papież: Bóg potępia grzech, ale stara się ocalić grzesznika*, Vatican News, 3.11.2019, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2019-11/paspiez-franciszek-aniol-panski-nawrocenie.html> [dostęp: 29.11.2023 r.].
- Prusak J., *Duchowny-pedofil, czyli kto?*, Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka 2015, t. 14, nr 1.
- Puig F., *Actividades punibles y vigilancia episcopal ante la responsabilidad penal de los entes eclesiales*, Ius Canonicum 2022, t. 62, nr 124, DOI: 10.15581/016.124.003.
- Zamelski P., *Wybrane koncepcje dobra wspólnego w ujęciu prawnonaturalnym i normatywnym*, w: *Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Ewolucja i uwarunkowania europejskiego systemu ochrony praw człowieka*, cz. 1. *Współczesne rozumienie praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, Warszawa 2012.

Teoretyczne implikacje argumentu z autorytetu

Theoretical implications of the argument from authority

Теоретические импликации аргумента к авторитету

Теоретичні наслідки аргументу авторитету

O. PRZEMYSŁAW MICHOWICZ

Dr hab., prof. Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

e-mail: przemyslaw.michowicz@upjp2.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0001-5642-8522>

Streszczenie: Popularność odwoływania się do autorytetów, tak w doktrynie, jak i w orzecznictwie, wielu wydaje się działaniem wręcz rutynowym. Oczywistość powszechnego zastosowania argumentu z autorytetu w dyskursie prawniczym i argumentacji interpretacyjnej skłania ku teoretycznym poszukiwaniom racji powoływania się na wypowiedzi podmiotów ogólnie uznanych za autorytet oraz przesłanek jego zastosowania. Przedmiotowe rozważania koncentrują się zatem na analizie ogólnych założeń takiej formy argumentacji, która wciąż budzi zainteresowanie doktryny i teoretyków prawa mimo swojej potencjalnej logicznej wadliwości oraz wątpliwej nieskuteczności perswazyjnej. W kontekście ogólnych analiz technik argumentacyjnych stosowanych zwłaszcza w dyskursie prawniczym, szczególna uwaga poświęcona będzie mechanizmowi działania argumentu *ex auctoritate* w odniesieniu do doktryny i orzecznictwa.

Słowa kluczowe: interpretacja prawnicza, argumentacja prawnicza, logika praktyczna, dyrektywy interpretacyjne, argument *ex auctoritate*

Summary: The popularity of referring to authorities, both in doctrine and case law, makes it appear as an almost routine activity for many. The obviousness of the widespread use of the argument from authority in legal discourse and interpretive argumentation prompts a theoretical search for the rationale for invoking the statements of entities generally recognised as authority and the grounds for its application. These considerations therefore focus on an analysis of the general assumptions of this form of argumentation, which continues to attract the interest of the doctrine and legal theoreticians despite its potential logical flaw and questionable persuasive ineffectiveness. In the context of general analyses of argumentative techniques used especially in legal discourse, particular attention will be paid to the mechanism of the *ex auctoritate* argument in relation to doctrine and case law.

Key words: legal interpretation, legal argumentation, practical logic, interpretative directives, argument from authority

Резюме: Популярность ссылки на авторитет, как в доктрине, так и в судебной практике, многим кажется почти рутинным действием. Очевидность повсеместного использования аргумента к авторитету в юридическом дискурсе и интерпретационной аргументации побуждает к теоретическому поиску обоснования для ссылки на высказывания субъектов, общепризнанных авторитетами, и предпосылок для его применения. Таким образом, рассматриваемые соображения сосредоточены на анализе общих предпосылок такой формы аргументации, которая продолжает вызывать интерес правовой доктрины и теоретиков, несмотря на ее потенциальный логический изъян и сомнительную аргументационную неэффективность. В контексте общего анализа аргументативных техник, особенно используемых в юридическом дискурсе, особое внимание будет уделено механизму действия аргумента *ex auctoritate* применительно к доктрине и судебной практике.

Ключевые слова: юридическая интерпретация, юридическая аргументация, практическая логика, интерпретационные директивы, аргумент *ex auctoritate*

Резюме: Популярність покладатися на авторитет як у доктрині, так і в судовій практиці здається багатьом майже рутинною діяльністю. Очевидність широкого використання аргументу авторитету в юридичному дискурсі та інтерпретаційній аргументації спонукає до теоретичного пошуку обґрунтування посилян на твердження суб'єктів, загально визнаних як авторитети, а також передумов його застосування. Тому ці міркування зосереджені на аналізі загальних припущень такої форми аргументації, яка продовжує привертати інтерес правової доктрини і теоретиків права, незважаючи на відсутність її логічного обґрунтування і сумнівну переконуючу ефективність. У контексті загального аналізу аргументативних технік, що використовуються зокрема, в юридичному дискурсі, особливу увагу буде приділено механізму дії аргументу *ex auctoritate* стосовно доктрини та судової практики.

Ключові слова: правове тлумачення, правова аргументація, практична логіка, інтерпретаційні директиви, аргумент *ex auctoritate*

[...] a legal argument is often understood to be a better legal argument just because someone has made it before, and a legal conclusion is typically taken to be a better one if another court either reached it or credited it on an earlier occasion [...]

F. Schauer, *Authority and Authorities*

Wprowadzenie

W nauce prawa teoria argumentacji jest bez wątpienia próbą ustalenia jego istoty poza znanymi i zastanymi już podejściami – naturalistycznym, pozytywistycznym czy realistycznym. W tym sensie prawo, rozumiane jako byt, jest nieustannie kreowane przez poznanie, a więc przez określony proces dociekania i ustalania, w którym uzasadnienie określonych racji lub decyzji ukierunkowane jest bądź na wzmocnienie żądania uznania tezy lub wsparcie samej tezy, bądź na wywołanie efektu w postaci uznania przez odbiorcę tak formułowanych poglądów, choćby w zakresie ich prawdziwości czy słuszności¹. W katalogu stosowanych przez prawników rodzajów argumentacji szczególne miejsce zajmuje argument *ex auctoritate* polegający na odwołaniu się do poważania i szeroko akceptowanego autorytetu, którego oponent nie śmie podważyć. Mimo powszechności jego użycia okazuje się, że kwerenda – dotycząca jego teoretycznych założeń i wynikających z nich konsekwencji zastosowania – w polskim piśmiennictwie nie została jeszcze wyczerpana².

¹ Por. J. Jabłońska-Bonca, K. Zeidler, *Prawnik a sztuka retoryki i negocjacji*, Warszawa 2016, s. 129.

² Do wartościowych pozycji zaliczyłbym: R. Sarkowicz, *Autorytet a obiektywna interpretacja tekstu*, w: *Prawo w zmieniającym się społeczeństwie. Księga jubileuszowa Profesora Marii Boruckiej-Arctowej*, red. G. Skąpska, M. Borucka-Arctowa, Kraków 1992, s. 199–201; J. Stelmach, B. Brożek, *Metody prawnicze: logika, analiza, argumentacja, hermeneutyka*, Kraków 2006, s. 230–235; J. Jabłońska-Bonca, *Argument z autorytetu w dyskursie prawniczym. Zarys tematu*, w: *Problemy współczesnego ustrojoznawstwa. Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Jastrzębskiego*, red. J. Dobkowski, Olsztyn 2007,

Do ponownego zainicjowania niniejszych studiów przynagla zjawisko coraz częstszego powoływania się na argument *ad verecundiam* zarówno przez doktrynę, jak i orzecznictwo. Chociaż – jak się nierzadko okazuje – odwoływanie się do czyjegoś autorytetu może sprawiać wrażenie czynności banalnej, niemniej jednak zadaniem teoretyka prawa jest kwestionowanie tego, co większość uważa za banał (wszechobecna jego akceptacja) oraz mobilizowanie do podjęcia zasadnej i koniecznej krytyki tego, co szerokie grono odbiorców przyjmuje za oczywiste³.

Rozważania podjęte w przedmiocie zagadnienia będą się koncentrować wokół ogólnych założeń argumentu *ex auctoritate* oraz jego teoretycznych implikacji w kontekście argumentacji interpretacyjnej stosowanej najczęściej przez doktrynę i orzecznictwo⁴.

1. αὐτὸς ἔφα⁵

Jest bezsporne, że odwoływanie się do opinii autorytetów jest nieuniknionym elementem racjonalnego argumentowania własnych poglądów i/lub przekonań. Trudno również podawać w wątpliwość fakt, że akceptacja wypowiedzi o charakterze eksperckim, a więc poleganie na opinii autorytetów, jest ściśle powiązane z zagrożeniami racjonalności procesu argumentowania, bowiem właściwe zastosowanie lub trafna ocena poprawności argumentu *ex auctoritate* implikuje zdolność rozpoznawania wiarygodności lub nieprawdziwości formułowanych pogląd-

s. 108–115; M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010, s. 315–325; J. Stelmach, B. Brożek, *Sztuka negocjacji prawniczych*, Warszawa 2011, s. 74; K. Kukuryk, *Argument ex auctoritate w argumentacjach prawniczych*, w: *Etyka zawodów prawniczych w praktyce. Relacje na sali rozpraw*, red. G. Borkowski, Lublin 2013, s. 243–254; M. Romanowicz, *Argument z autorytetu w dyskursie sądowym – próba wyjaśnienia*, w: *Wykładnia Konstytucji. Inspiracje, teoria, argumenty*, red. T. Stawecki, J. Winczorek, Warszawa 2014, s. 483–515; P. Sękowski, *Formalne aspekty argumentu z autorytetu*, *Bibliotheca Philosophica* 2016, nr 1, s. 41–50; B. Pretkiel, *Argument z autorytetu eksperta na przykładzie instytucji biegłego w polskim postępowaniu sądowym*, rozprawa doktorska, Warszawa 2018, rozdz. I; *Łacińska terminologia prawnicza*, red. J. Zajadło, Warszawa 2020, rozdz. VI, s. 232–234; P. Jabłoński, *Argument z autorytetu*, w: *Warsztaty prawnicze. Logika praktyczna z elementami argumentacji prawniczej*, red. W. Gromski i in., wyd. 3, Bielsko-Biała 2021, s. 174–181; B. Witkowska-Maksimczuk, *Argumentacja erystyczna. Analiza logiczna wybranych sofizmatów*, Warszawa 2021, s. 42–57.

³ Por. B. Celano, *La teoria del diritto di Hans Keslen. Una introduzione critica*, Milano 1999, s. 142–143.

⁴ O sile perswazji argumentu z autorytetu we współczesnych systemach prawnych informuje G. Tarello, *L'interpretazione della legge*, Milano 1980, s. 55.

⁵ Uczniowie Pitagorasa, powołując się na zdanie swojego mistrza, używali tego zwrotu jako ostatecznego argumentu w dyskusji. Por. S. Kalinkowski, *Aurea dicta. Złote słowa*, Warszawa 1997, s. 114.

dów. Innymi słowy: sam fakt, że pewien autorytet przedstawił ogląd sprawy w określony sposób, nie powoduje, że taki komunikat jest samoczynnie prawdziwy. Z punktu widzenia logiki dedukcyjnej, argument z autorytetu jest powszechnie kategoryzowany jako błąd⁶, i – być może właśnie z tego powodu – okrył się niechlubną sławą „najsłabszego argumentu”⁷. Tak postawiona teza nie uprawnia jednak do jego całkowitego odrzucenia i negatywnej oceny w procesie argumentacji, ponieważ, z zastrzeżeniem spełnienia pewnych przesłanek, czyjaś wypowiedź na temat X może stanowić zasadną rację, by mniemać o prawdopodobieństwie lub wysokim prawdopodobieństwie prawdziwości X. Wydaje się, że wspomnianym kryterium uznania wiarygodności formułowanych twierdzeń jest wiedza eksperta wypowiadającego osąd. Dla przykładu: nie domaga się większego uzasadnienia fakt, że sformułowany przez poważanego w środowisku naukowym historyka pogląd historiograficzny jest wystarczającą racją, by uważać taką opinię za prawdziwą. Inaczej byłoby w przypadku, gdyby ten sam historyk próbował wypowiadać się „z autorytetem” w zakresie astrofizyki bądź medycyny. Interesuje nas oczywiście pierwsza hipoteza, w której wypowiadający się badacz jest autorytetem teoretycznym, co czyni go takim fakt, że zwerbalizowana przez niego teza (poparta zdobytą wiedzą i wieloletnim doświadczeniem) jest prawdziwa lub przynajmniej wykazuje cechy prawdopodobieństwa i wiarygodności⁸. Ponadto obok autorytetów teoretycznych, w piśmiennictwie wyróżnia się także te o charakterze praktycznym⁹, których specyfika wyraża się w tym, że formułowane przez nie tezy są wystarczającym powodem, aby uważać je za motyw słusznego działania. Klasycznym przykładem obrazującym działanie autorytetu praktycznego są relacje zachodzące między dziećmi a rodzicami. Uogólniając jeszcze bardziej: zasadniczo w każdej strukturze o charakterze hierarchicznym fakt, że przełożony nakazuje swojemu podwładnemu wykonanie poleconego zadania, jest wystarczającą racją do tego, aby podwładny je wypełnił. Podobnie jak w pierwszym przypadku, odwołanie się

⁶ Por. M. Koszowy, K. Budzyńska, *Strategie retoryczne, techniki komunikacyjno-poznawcze, błędy i sofistykaty*, Warszawa 2015, s. 6.

⁷ Por. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, 1.1, 8 ad 2, t. 1. *O Bogu*, tłum. P. Belch, Londyn 1975, s. 38.

⁸ „Gdy ludzie są wyniesieni do wysokich godności, to wszelkie uchybienie ich godności ze strony innych i stawianie ich autorytetu pod znakiem zapytania jest uważane za uchybienie i brak należytego szacunku. [...] Każdy, kto swe poglądy opiera na takich autorytetach, mniema, że ze względu na nie powinien być górą w sporze i gotów jest nazwać zuchwalcem tego, kto przeciw niemu wystąpi. Myślę, że można to nazwać *argumentum ad verecundiam*”, J. Locke, *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*, tłum. B.J. Gawecki, t. 2, Warszawa 1955, s. 440–441.

⁹ Zob. P. Soper, *The Ethics of Deference*, Oxford 2002, s. 35–38; S. Shapiro, *Authority*, w: *The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law*, red. J. Coleman, S. Shapiro, Oxford 2002, s. 398–402; G. Lamond, *Persuasive Authority in the Law*, *The Harvard Review of Philosophy* 2010, t. 17, s. 16–35.

do autorytetu praktycznego jest dość ograniczone, jako że pracodawca (zwierzchnik) może domagać się tego typu podległości od pracownika jedynie w ramach świadczonyj mu przez pracownika usługi. Z powyższego wynika, że autorytet teoretyczny jest oparty na wiedzy eksperckiej, ten praktyczny zaś wynika wyłącznie z hierarchicznej zależności.

W jakimś sensie powoływanie się na argument z autorytetu jest ciągłym od-twarzaniem pewnej społecznie ustalonej formy międzyludzkich relacji; jest po-niekąd argumentem „bez względu na treść”¹⁰, bowiem w hipotezie odwołania się do [a] autorytetu teoretycznego bądź [b] praktycznego, meritum [a₁] prawdo-podobieństwa formułowanych poglądów lub [b₁] racji właściwego działania jest irrelevantne. Tym, co wiąże lub obli-guje, jest wypowiadający się podmiot. Warto również podkreślić, że powoływanie się na argument z autorytetu nie jest (i nie może być) kategori-cznym nakazem [a₂] przyjęcia wiarygodności określonych przekonań lub [b₂] dokonania umówionej czynności, ponieważ autorytet [a₃] może wypowiadać się w sprawach wykraczających poza obszar zdobytej specjali-zacji lub [b₃] domaganie się działania może kolidować z innymi, tj. egzystencjal-nie ważniejszymi racjami.

Jeśli zatem odniesienie się do autorytetów jest zjawiskiem zupełnie powszech-nym, dotyczącym zasadniczo każdego sektora życia społecznego, tym bardziej jest ono widoczne w interpretacyjnym dyskursie prawniczym¹¹. Mówiąc inaczej: jeśli określona teza interpretacyjna dotycząca normy prawnej uzyskała szeroką akcep-tację w efekcie odwołania się do argumentu *ex auctoritate*, może to oznaczać, że powoływanie się na wiedzę tegoż eksperta nosi znamiona argumentu interpreta-cyjnego, i tym samym jest określoną interpretacją prawa¹². Powszechność takiego zabiegu (a może wręcz rutyna) obli-guje do głębszych analiz przedmiotowej tema-tyki, nawet jeśli argument z autorytetu, w swej teoretycznej warstwie, nie zyskuje większego zainteresowania przynajmniej części szanowanej doktryny¹³.

¹⁰ Por. H.L.A. Hart, *Commands and Authoritative Legal Reasons*, w: *Essays on Bentham. Jurisprudence and Political Theory*, red. H.L.A. Hart, Oxford 1982, s. 243–268.

¹¹ Wyrażenie „dyskurs prawniczy” rozumiem za: F. Przybylski-Lewandowski, *Dyskurs prawniczy*, w: *Leksykon retoryki prawniczej*, red. P. Rybiński, K. Zeidler, wyd. 2, Warszawa 2018, s. 35–36.

¹² Nie chodzi oczywiście o opinię biegłego uważaną jako środek dowodowy (por. G. Carlizzi, *La valutazione della prova scientifica*, Milano 2019, s. 249), ale o zdanie doktryny lub utrwaloną linię orzeczni-czą.

¹³ Zob. R. Guastini, *L'interpretazione dei documenti normativi*, Milano 2004; D. Canale, G. Tuzet, *La giustificazione della decisione giudiziale*, Torino 2020.

2. Interpretacja i argumentacja prawnicza

Przez interpretację prawną rozumiem intelektualną operację, której celem jest przypisanie właściwego (słusznego) znaczenia dyspozycji zawartej w źródle prawa. Przyjmując tradycyjny koncept pojęcia interpretacji, sens nadany dyspozycji nazywamy normą. Jest ona zatem rezultatem interpretacji pewnej dyspozycji lub ich wielości. Zważywszy na dwuznaczność terminu interpretacja, który semantycznie może utożsamiać się bądź [a] z czynnością interpretowania lub [b] rezultatem tejże czynności¹⁴, dopuszczalnym jest twierdzenie, że norma zostaje wyróżniona [a₁] w procesie interpretacji, jak również [b₁] jest równoznaczna z dokonaną interpretacją. Elementarną strukturę [b₁] można zapisać w następujący sposób: D oznacza N lub N przyjmuje znaczenie D (tj. N jest wyrażona przez D), w którym N jest oczywiście normą wyrażającą znaczenie dyspozycji D, które zostało wyszczególnione dzięki procesowi interpretacji. Innymi słowy: mamy do czynienia z tezą interpretacyjną, według której N jest możliwą interpretacją D (mowa o normach wyrażonych) pod warunkiem, że taka operacja dokonała się z poszanowaniem określonych kryteriów ocenianych jako relewantne, dopuszczalne, akceptowalne czy wręcz obligatoryjne w kręgu danej kultury prawnej. Jest to zatem obszar argumentacji prawniczej lub, jeszcze ścisłej mówiąc, argumentacji interpretacyjnej. Argumentować bowiem znaczy tyle, co dostarczać istotnych racji wspierających pożądaną konkluzję. Argumentacja prawnicza, rozumiana dalej jako argumentacja interpretacyjna, służy zatem ukazaniu, że norma (rezultat interpretacji) utożsamia się znaczeniowo z dyspozycją oraz że jej znaczenie zostało prawnie rozpoznane (jako możliwe, prawdopodobne, najwłaściwsze lub jako jedyne słusne) według ustalonych standardów dominujących w określonej kulturze prawnej.

Praktyka dostarcza nadto i takich przykładów, według których D oznacza N ze względu na A, gdzie A oznacza określony rodzaj argumentowania. Zazwyczaj nie jest on kłopotliwy, bowiem znajduje częste zastosowanie w hipotezach powszechnie uważanych za oczywiste, tj. niewymagających użycia argumentu wzmacniającego interpretowany pogląd bądź formułowaną tezę¹⁵. Inaczej jest natomiast, kiedy

¹⁴ Por. J. Wróblewski, *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Warszawa 1990, s. 56 i n.

¹⁵ W takich przypadkach znajduje zastosowanie zasada ekonomii argumentacji, według której uzasadnienie powinno być poparte określonymi argumentami za każdym razem, kiedy interpretator mierzy się z poglądami wzbudzającymi zasadne kontrowersje. Zob. L. Gianformaggio, *Logica e argomentazione nell'interpretazione giuridica, ovvero i giuristi presi sul serio*, w: *Interpretazione e decisione. Diritto ed economia*, red. F. Gentile, Milano 1989, s. 43; E. Diciotti, *Interpretazione della legge e discorso razionale*, Torino 1999, s. 232, 250–251; E. Diciotti, *Verità e certezza nell'interpretazione della legge*, Torino 1999, s. 66–67.

interpretator mierzy się z wielością możliwych znaczeń tej samej dyspozycji, a więc konfrontuje się z mnogością możliwych do zastosowania norm według następującego schematu: D oznacza N_1 aniżeli N_2, N_3, N_4 itd., ze względu na A_1 . Taka hipoteza interpretacyjna, tj. wielość możliwych do zastosowania norm, obliuguje interpretatora do właściwego ich uzasadnienia, które powinno jednak pozostawać w ścisłym związku z użytym argumentem interpretacyjnym. Dlatego należy zauważyć, że jeśli osiągalne są alternatywne znaczenia normy (N_2, N_3, N_4 itd.), oznacza to najprawdopodobniej dostępność innych (równie ważnych) argumentów interpretacyjnych wspierających uzasadnienia tychże znaczeń. Wynika stąd zatem, że wyżej opisane rozumowanie (będące *de facto* tezą interpretacyjną) ilustruje świadomy wybór znaczenia N_1 względem innych możliwych znaczeń. Dokumentuje jednocześnie domniemaną preferencję wyboru argumentu A_1 na niekorzyść tych konkurencyjnych lub opcjonalnych według wzoru: powinno preferować się A_1 aniżeli A_2, A_3, A_4 itd. (które uzasadniałyby N_2, N_3, N_4 itd.). Wybór A_1 domaga się z kolei koniecznego uzasadnienia, choć nie służy bezpośrednio ustaleniu znaczenia interpretowanej dyspozycji; chodzi raczej o wskazanie racji, dla których właśnie ten argument, a nie inny został użyty w rozumowaniu interpretacyjnym (preferuje się A_1 aniżeli A_2, A_3, A_4 itd., *ponieważ...*).

3. Argumentacja interpretacyjna

Jest bezsporne, że każda kultura prawna dopuszcza lub wyklucza wykorzystanie niektórych argumentów w procesie interpretacji prawa, definiując je niekiedy jako dozwolone czy wręcz niegodziwe¹⁶, choć trudno mówić o istnieniu pewnego zamkniętego katalogu możliwych do użycia argumentów. W pewnych porządkach prawnych kontynentalnej Europy ustawodawca zdecydował się ustalić w formie paradygmatu niektóre ogólne zasady interpretacji¹⁷, mimo że ich zdecydowana większość pochodzi „z praktyki” i od praktyków. Dokumentują to ci spośród teoretyków prawa, którzy – świadomi złożoności zagadnienia i potencjalnych konsekwencji – zgrupowali dyrektywy wykładni prawa, tworząc *de facto* ich długie

¹⁶ W kanonicznym porządku prawnym istnieje pojęcie dowodu niegodziwego. O jego procesowym dopuszczeniu i użyteczności decyduje sędzia; por. R. Sobański, *Czy dokumenty prywatne zdobyte w sposób niegodziwy są dopuszczalne jako dowody w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa?*, *Ius Matrimoniale* 2003, t. 14, nr 8, s. 134.

¹⁷ Chodzi o art. 12 przepisów wstępnych włoskiego kodeksu cywilnego, jak również o art. 1 szwajcarskiego kodeksu cywilnego i art. 3 hiszpańskiego kodeksu cywilnego.

spisy¹⁸, lub wyodrębnili trzy tradycyjne kategorie interesujących reguł, wśród których dominują te o charakterze językowym, systemowym i funkcjonalnym (teleologicznym)¹⁹. Są przykładem próby aposteriorycznej racjonalizacji praktycznych działań interpretatorów. Ich poznawcza, porządkująca, a czasami i krytyczna funkcja jest jeszcze nie w pełni doceniona. W praktycznym zastosowaniu wykazują swoistą elastyczność, wzajemnie na siebie oddziaływując, czego przykładem jest użycie argumentu psychologicznego, tj. poszukiwania zamysłu ustawodawcy, który – rozumiany w swej „warstwie obiektywnej” („wola prawodawcy”) – może przybrać formę dyrektywy teleologicznej. Ta z kolei jawi się jako argumentacja odwołująca się do ogólnych zasad prawa, które – o ile przyjmują postać konstytucyjnych zasad prawa – stają się przykładami interpretacji „zgodnej z konstytucją”. Nierzadkie pokrywanie się dyrektyw interpretacyjnych może być spowodowane ich swobodnym, nieprecyzyjnym czy pospiesznym zastosowaniem, choć nie można wykluczyć, że w niektórych przypadkach mogą się przeplatać. Oznacza to, że nazbyt usztywnione posługiwanie się nimi może się okazać zwodniczym uproszczeniem²⁰.

W praktyce jednak, w celu wzmocnienia formułowanych poglądów, interpretator odwołuje się nie do jednego, lecz do kilku argumentów i tym samym korzysta z „argumentacji zbieżnej”²¹. Pod względem formalnym nie budzi zastrzeżenia fakt, że interpretator, posiłkując się różnymi, lecz konwergentnymi argumentami, wzmacnia kreowany przez siebie pogląd przede wszystkim dlatego, że [a] przyjęcie

---

¹⁸ C. Perelman, *Logique juridique. Nouvelle rhétorique*, Paris 1979, s. 55–59 (podaje ich 10); G. Tarello, *L'interpretazione della legge*, rozdz. VIII (wyróżnia 15 zasad); R. Summers, M. Taruffo, *Interpretation and Comparative Analysis*, w: *Interpreting Statutes. A Comparative Study*, red. N. MacCormick, R. Summers, London 1991, s. 464–465 (wyliczają 11 dyrektyw); E. Diciotti, *Interpretazione della legge...*, (wykazuje ich 20); L. Lombardi Valluri, *Corso di filosofia del diritto*, Venezia 1981, s. 55–57 (24 dyrektywy); P. Chiassoni, *Tecnica dell'interpretazione giuridica*, Torino 2007, s. 80–96 (wspomina o aż 25 zasadach). Na gruncie polskim przedmiotowa literatura jest równie obfita, szczególnie cenne są prace: R. Piszko, *Zasady techniki prawodawczej w praktyce wykładni prawa*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2002, t. 54, z. 1, s. 26–35 (6 dyrektyw); M. Zieliński, *Wykładnia prawa...*, s. 72–86 (9 zasad); Z. Pulka, *Wykładnia prawa*, w: *Wprowadzenie do nauk prawnych*, red. A. Bator, Warszawa 2016, s. 288–312 (15 zasad); M. Koszowski, *Dwadzieścia osiem wykładów ze wstępu do prawoznawstwa*, Warszawa 2019, s. 203–207 (8 zasad).

¹⁹ Dla przykładu L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010, *passim*; Z. Pulka, *Dyrektywy interpretacyjne*, w: *Wprowadzenie do nauk prawnych*, s. 267–269; J. Nowacki, Z. Tabor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2020, s. 300–307; N. MacCormick, *Argumentation and Interpretation in Law*, *Ratio Juris* 1993, t. 6, nr 1, choć R. Alexy dołącza jeszcze jedną kategorię dyrektyw praktycznych i ogólnych w: *Interpretazione giuridica*, w: *Enciclopedia delle scienze sociali*, t. 5, Torino 1996.

²⁰ Zob. M. Troper, *Cos'è la filosofia del diritto*, Milano 2003, s. 86; M. Barberis, *Pluralismo argomentativo. Sull'argomentazione dell'interpretazione*, *Etica & Politica* 2006, nr 1, s. 6.

²¹ Por. A. Iacona, *L'argomentazione*, Torino 2005, s. 38–39.

takiej interpretacji może skutkować jego powszechniejszą akceptacją z racji łączenia w sobie różnych punktów widzenia i że – [b] w przypadku kontestacji czy wręcz obalenia niektórych twierdzeń ustalonych w oparciu o zastosowanie niektórych argumentów – podnoszony pogląd wciąż pozostaje uzasadniony, ponieważ został wsparty niekwestionowanymi argumentami. Efektywne prezentowanie argumentacji prawniczej dowodzi, że w procesie interpretacji prawa należy odróżnić argumenty mocne od słabych, przy czym przez te pierwsze rozumie się ich zdolność do samodzielnego uzasadnienia pożądaných konkluzji, zaś w drugim przypadku ma się do czynienia z koniecznością posiłkowania się innymi racjami, np. „zbieżnymi”²². Korzystanie z tzw. mocnych argumentów jest działaniem bardzo pożądanym, wręcz koniecznym i dokumentuje dotrzymanie najlepszych standardów argumentowania interpretacyjnego (*the best practices*). W przypadku zastosowania tzw. argumentów słabych, ich użycie może czynić prezentowany pogląd bardziej prawdopodobny, kompletny, nawet elegancki, lecz interpretator nie jest zazwyczaj zobowiązany do wspomagania się nimi.

Charakterystyczne własności argumentów powodują również i to, że w niektórych przypadkach/kontekstach o tym samym argumentacie można powiedzieć, że jest słaby lub mocny. Dla przykładu: zastosowanie argumentu teleologicznego, który – co do zasady – jest argumentem mocnym, wykazuje cechy swej „mocy” wyłącznie wtedy, gdy *ratio legis* lub intencja ustawodawcy jawią się jako racje ewidentne; może być natomiast uważany za słaby za każdym razem, kiedy *ratio legis* lub promowana przez interpretatora intencja ustawodawcy jest mało prawdopodobna lub nie została odtworzona w zgodzie z przyjętymi rygorami interpretacji.

Nie można ponadto wykluczyć, że niektóre argumenty wykazują tendencję do „osadzania się” w innych. Dla przykładu, argument „stałości terminologicznej” (według którego ten sam termin używany w aktach prawnych hierarchicznie różnych posiada identyczne znaczenie) lub „niestałości terminologicznej” (według którego ten sam termin używany w aktach prawnych hierarchicznie różnych posiada odmienne znaczenia) może znaleźć swe zastosowanie w argumentacie psychologicznym, tj. woli ustawodawcy²³. W takim przypadku domniemana wola ustawodawcy skłania interpretatora do zachowania stałości bądź niestałości znaczeniowej określonych pojęć.

²² Przypadkiem granicznym słabego argumentu interpretacyjnego jest argument *ab absurdo*, bowiem funkcjonuje zasadniczo *in via negativa* i jest używany w celu podważenia prezentowanych poglądów, wykazując ich niedorzeczność. To oznacza niemożliwość uzasadnienia *in via positiva* określonej tezy interpretacyjnej.

²³ Por. A. Borowicz, *Argument interpretacyjny odwołujący się do woli rzeczywistego prawodawcy*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 2009, t. 79, s. 20–21.

4. Autorytet epistemiczny i systemowy

Jest bezsporne, że posługiwanie się elementami techniki erystycznej, jaką bez wątpienia jest argument z autorytetu, oznacza akceptację uzasadnionego poglądu sformułowanego w efekcie interpretacji wyłącznie na podstawie wypowiedianych przez podmiot poglądów²⁴. Utrzymując, że dyspozycja D może być interpretowana w sensie N_1 i N_2 wyłącznie przez sam fakt, że wypowiadający się interpretator określił treść i brzmienie N_1 jako poprawne, powoduje uznanie treści N_1 za właściwą. Schemat logiki powyższego argumentowania obnaża jednak jej słabe strony, bowiem jej elementem istotnym nie jest próba uzasadnienia określonego poglądu za pomocą interpretacji *per relationem* (w odniesieniu do argumentów przytoczanych przez innych), lecz sam fakt wypowiedzianego przez kogoś sądu. Mimo zasadnych zastrzeżeń, logika tego rozumowania posiada znamiona komunikatu wiarygodnego, co czyni go takim nie tyle właściwą oceną wypowiadającego się podmiotu (wiedza ekspercka, doświadczenie, powszechne poważanie w branżowym środowisku), co bardziej fakt, że przywoływany podmiot-autorytet jest również interpretatorem. Innymi słowy: należy podkreślić, że logika argumentu *ex auctoritate* rządzi *de facto* innymi dyrektywami interpretacyjnymi (np. argumentem psychologicznym lub z woli legislatora), ponieważ interpretator, proponując znaczenie danej dyspozycji, wzmacnia wiarygodność swej interpretacji tym, że owe znaczenie pozostaje w całkowitej zgodności z intencją ustawodawcy. Oznacza to, że interpretator przywołuje poprzednią (tj. precedensową) interpretację. To z kolei daje asumpt do stawiania pytań dotyczących precyzyjnego określenia roli orzeczeń sądów najwyższych, zwłaszcza względem własnych składów (związanie horyzontalne czy argument z autorytetu)²⁵; ta tematyka wykracza jednak poza możliwości niniejszych rozważań.

Jak zauważono wyżej, racja zastosowania argumentu z autorytetu dotyczy osoby, której interpretator przypisuje rolę autorytetu. Innymi słowy, wiarygodność jej poglądów ocenia się nie w oparciu o ich prawdopodobieństwo, lecz o pozytywną ocenę określonych własności tej osoby. W literaturze szeroko opisującej fenomen powszechności wskazywania na taki autorytet nazywa się go autorytetem

---

²⁴ Zob. F. Schauer, *Authority and Authorities*, Virginia Law Review 2008, t. 94, nr 8; tenże, *Thinking Like a Lawyer*, London 2009; G. Lamond, *Persuasive Authority...*; F. Shecaira, *Legal Arguments from Scholarly Authority*, Ratio Juris 2017, t. 30, nr 3.

²⁵ Zob. R. Guastini, *Precedenti interpretazioni*, w: *Il vincolo giudiziale del passato. I precedenti*, red. A. Carleo, Milano 2018, s. 87; M. Romanowicz, *Utrwalona linia orzecznicza jako argument z (własnego) autorytetu sądowego*, w: *Rola orzecznictwa w systemie prawa*, red. T. Giaro, Warszawa 2016, s. 173–201.

epistemicznym, różnym od tego systemowego²⁶. W pierwszym przypadku mowa o podmiocie cieszącym się znaczącą wiedzą (*expertise*) w określonej dyscyplinie wiedzy, a więc – w niniejszych rozważaniach – w naukach prawnych. Mowa oczywiście o doktrynie, a więc o nieoficjalnej interpretacji norm i przepisów dokonywanej przez podmioty pozbawione kompetencji władczych. Pozostaje bezsporne, że w procesie argumentowania obficie przytacza się opinie doktryny, zgodnie z łacińską paremią *tantum valet auctoritas, quantum valet ratio*. Czyni się tak również po to, aby prezentowane poglądy stanowiły dodatkowy argument wzmacniający formułowaną tezę, co do której interpretator nie ma wątpliwości w kwestii jej prawdziwości i słuszności. Nadto odwołaniu się do autorytetu epistemicznego towarzyszy obecność innych argumentów, które razem tworzą argumentację konwergentną (*v. supra*). Odniesienie do autorytetu epistemicznego pełni zatem rolę zdecydowanie subsydiarną nie tylko wtedy, gdy przytaczane są poglądy doktryny obowiązujące w ramach jednolitego systemu *civil law*, lecz także gdy odzwierciedlają praktykę prawniczą w innych kontekstach kulturowo-ustrojowych²⁷.

Autorytety systemowe z kolei utożsamiają się z organami stosującymi prawo, tj. z oficjalnymi podmiotami decyzyjnymi o charakterze władczym i zdolnymi do autorytatywnego rozstrzygnięcia kontrowersji. Charakterystycznym przykładem odwoływania się do autorytetów systemowych są precedensy sądowe, nawet w przypadku nieobowiązania w danym porządku prawnym doktryny precedensu wiążącego²⁸. Posiłkowanie się autorytetem systemowym w procesie argumentacji prawniczej swój fundament upatruje nie tyle w wartościach natury epistemologicznej, co bardziej praktycznej, bowiem mogą istnieć przesłanki etyczno-polityczne zdolne do uznania przez interpretatora istotnego znaczenia tego typu interpretacji prawa. Jest bezsporne, że organy sądowe (lub administracji publicznej) aplikujące prawo są gwarantem ciągłości interpretacji prawa w sensie ustalenia jednolitej linii orzeczniczej zapewniającej z kolei jego pewność, przewidywalność wyrokowania czy równość traktowania stron zgodnie z przyjętymi standardami konstytucyjnego państwa prawa. Racją odwołania się do autorytetu systemowego jest również i to, że niektórym oficjalnym interpretatorom przyznaje się instytucjonalną (autentyczną)

²⁶ Zob. G. Pino, *Ex auctoritate*, *Diritto & Questioni pubbliche* 2022, t. 22, nr 1, s. 293–295; A. Jakubowski, S. Gajewski, *Argument z linii orzeczniczej w orzecznictwie sądów administracyjnych*, Warszawa 2015, s. 42–50.

²⁷ G. de Vergottini określa taką technikę argumentacją komparatystyczną. Szerzej w: *Oltre il dialogo tra le Corti. Giudici, diritto straniero, comparazione*, Milano 2010, *passim*. Zob. M. Taruffo, *Precedente e giurisprudenza*, Napoli 2007, s. 31–36.

²⁸ Interesujące rozważania prezentuje L. Morawski, *Czy precedens powinien być źródłem prawa?*, w: *W kręgu problematyki władzy, państwa i prawa. Księga jubileuszowa w 70-lecie urodzin Profesora Henryka Groszyka*, red. J. Malarczyk, Lublin 1996, s. 187–202.

funkcję jednolitej interpretacji prawa (*nomofilachia*), za którą powinni podążać inni stosujący prawo²⁹. Ponadto ich osądowi poddawane są kwestie bezpośrednio związane z rozwiązaniem sporu, a odnoszące się w pierwszej kolejności do autorytatywnej interpretacji tekstu prawnego, będącego podstawą ich pewnego działania i wyrokowania. W efekcie rozstrzygnięcia oparte na zinterpretowanym znaczeniu aktów prawnych (zwłaszcza orzeczenia sądów ostatnich instancji) determinują rozstrzygnięcia przyszłych wyroków, niekoniecznie wprost i bezpośrednio dotyczących rozpoznanej sprawy. Nierzadko interpretacja prawa dokonywana na użytek konkretnego wyroku staje się później częścią języka prawniczego³⁰. Doniosłość i ciężar takiej interpretacji mogą sprawić, że w procesie argumentowania odwołanie się do autorytetu systemowego będzie jedynym wystarczającym argumentem, tj. argumentem mocnym.

5. Mechanizmy działania argumentu z autorytetu

Argumentacja prawnicza stwarza możliwość szerszego oglądu na określony problem, a jednocześnie, zrywając z dogmatycznymi założeniami posługiwania się sylogizmem, domaga się większego wysiłku intelektualnego. Analiza teoretycznych założeń argumentu odwołującego się do autorytetu uprawnia do kilku wstępnych obserwacji.

Pierwsza zamyka się w stwierdzeniu, zgodnie z którym argument z autorytetu pełni funkcję metaargumentu interpretacyjnego. Praktyka interpretacyjna dowodzi, iż interpretator odwołuje się w procesie argumentacji do faktu, że inny interpretator (np. poważany autorytet systemowy) wyszczególnił *ratio legis*, na podstawie której zaproponował interpretację teleologiczną określonej dyspozycji. W takiej hipotezie

---

²⁹ Por. L. Leszczyński, *Ujednolicanie orzecznictwa a precedens w sądowym stosowaniu prawa*, w: *Jednolitość prawa sądowego cywilnego a jego odrębności krajowe*, red. M. Sawczuk, Lublin 1997, s. 227; R. Hauser, J. Trzciniński, *Prawotwórcze znaczenie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego*, Warszawa 2008, passim; K. Grotkowska, *Problematyka argumentu z linii orzeczniczej*, w: *Refleksyjność w prawie. Inspiracje*, red. J. Karczewski, M. Żuralska, Warszawa 2015, passim.

³⁰ „Any claim about what aspects of a text or its production contribute to legal content must rest heavily on an account (either a description or some kind of interpretation) of the actual practice of legal officials in ascribing legal content to texts [...] the legal meaning of legal texts are determined ultimately if not entirely by the practices of legal officials”; J. Goldsworthy, *The Real Standard Picture, and How Facts Make It Law: A Response to Mark Greenberg*, *The American Journal of Jurisprudence* 2019, t. 64, nr 2, s. 175.

argumentacja interpretacyjna polega na zastosowaniu argumentu teleologicznego osadzonego w argumencie z autorytetu, bowiem przesłanką wyboru określonej linii interpretacyjnej jest fakt jej zgodności z *ratio* już wyartykułowaną przez szanowany sąd (motyw, dla którego tylko ta *ratio* jest właściwa). Podobny mechanizm zachodzi w przypadku, gdy dana teza lub konstrukcja dogmatyczna (dotycząca np. istoty jakiejś instytucji prawnej) została przedstawiona jako teza sformułowana przez autorytet epistemiczny bądź systemowy: mamy zatem do czynienia z argumentem o charakterze dogmatycznym osadzonym w argumencie z autorytetu. Podobnych kombinacji może być więcej.

Drugie spostrzeżenie dotyczy ciężaru argumentu *ex auctoritate*. Pozostaje bezsporne, że – w zależności od kultury prawnej i determinujących ją przesłanek – odnośnienie się do autorytetu prawnego może ulegać zmianie. W piśmiennictwie podnosi się³¹, iż wykładnia doktrynalna mająca określony wpływ na praktykę prawniczą, tak jak i waga prezentowanych przez nią racji są bardzo doceniane w kulturze prawnej niemieckiej, amerykańskiej i polskiej, mniej w porządku prawnym francuskim i brytyjskim³². Analogicznie rzecz ma się w sytuacji powoływania się na autorytet systemowy w takim znaczeniu, że współcześnie trudno wyobrazić sobie orzeczenie sądu, który uzasadniając wyrok, nie wskazywałby jednolitej linii orzeczniczej lub przynajmniej preferowanego kierunku wyrokowania w przypadku występujących rozbieżności interpretacyjnych³³ lub innych trudności. Oznacza to, że fakt wskazania autorytetu systemowego jako argumentu w dyskursie prawniczym oraz praktyce może być jedynym i wystarczającym uzasadnieniem interpretowanej kwestii. Tego samego nie można jednak powiedzieć o argumencie epistemicznym, który zazwyczaj jest częścią argumentacji zbieżnej (*v. supra*). Ponadto ciężar argumentu z autorytetu zależy będzie od innych zmiennych czynników, takich jak liczba konsultowanych autorytetów, ich jakość/prestiż, faktor czasu (wydaje się, że większy posłuch mogą uzyskać poglądy uwspółcześnione). Powyższe okoliczności mogą ponadto tworzyć różne kombinacje, których przedmiotowa analiza dostarczyłaby zapewne kolejnych interesujących wniosków.

³¹ Właśnie posłużyłem się argumentem z autorytetu.

³² Zob. H. Kötz, *Scholarship and the Courts: A Comparative Survey*, w: *Comparative and Private International Law. Essays in Honor of John Henry Merryman on His Seventieth Birthday*, red. D. Clark, Berlin 1990; N. Duxbury, *Jurists and Judges. An Essay on Influence*, Oxford 2001; T. Stawicki, W. Staśkiewicz, J. Winczorek, *Między policentrycznością a fragmentaryzacją. Wpływ Trybunału Konstytucyjnego na polski porządek prawny*, Warszawa 2008, s. 26.

³³ Niektórzy wprost mówią o dominującej autoreferencyjności orzecznictwa. Zob. C. Castronovo, *Eclissi del diritto civile*, Milano 2015; A. Cadoppi, *Giurisprudenza e diritto penale*, w: *Studi in onore di Mauro Ronco*, red. E.M. Ambrosetti, Torino 2017, s. 35 i n.; R. Pardolesi, *Dottrina e giurisprudenza: conflitti, dialoghi, monologhi*, *Diritto & Questioni pubbliche* 2019, t. 19, nr 1, s. 51–60.

Przyjmuje się także, że ciężar argumentu z autorytetu systemowego jest uzależniony od obowiązującej hierarchii organów państwowych (np. sądowych), od ich kompetencji *ratione materiae*, od liczby orzeczeń zgodnych bądź od faktu, że wyrok zapadł stosunkowo niedawno. Za każdym razem, kiedy tworzy się i utrwała ugruntowany/jednolity kierunek interpretacyjny potwierdzony orzeczeniami sądów najwyższych instancji (*living law*) i – tym samym – przełamuje dotychczas dominujący kierunek, odwołanie się do spójności doktryny i judykatury oznacza, że argument *ex auctoritate* jest ekstremalnie mocny³⁴. W przeciwnym wypadku, tj. kiedy określona teza interpretacyjna została przyjęta w sposób parcjalny, sporadyczny lub wyraża poglądy jednostki, taki kierunek, nawet jeśli jest promowany przez autorytet systemowy, ma słabą wartość argumentacyjną.

Warto również podkreślić, że w przypadku autorytetów epistemicznych czynnik [a] jakościowy jest uzależniony od osobistego prestiżu cytowanego autora, jego afiliacji akademickiej, a nawet wydawnictwa publikującego rezultaty badań naukowych. Natomiast czynnik [b] ilościowy wydaje się odgrywać drugorzędną rolę w uznaniu wypowiedzianych poglądów, choć „szanowana doktryna” zawsze fascynuje i przyciąga, nawet jeśli należy do mniejszości.

Trzecia obserwacja odnosi się do sposobu powoływania się na argument z autorytetu: praktyka dokumentuje, że [a] autorytet epistemiczny przywołuje się, wskazując imię i nazwisko eksperta, podczas gdy ten o [b] charakterze systemowym – poprzez jednoznaczne wskazanie organu państwowego. Oczywistym jest, że alternatywnym sposobem korzystania z analizowanej argumentacji jest [a₁] rzetelna informacja na temat publikacji lub [b₁] konkretnego orzeczenia. Równie popularną metodą jest posługiwanie się związkami wyrazowymi, takimi jak: [a₂] szanowana/ceniona doktryna, najnowsza doktryna, *probatī auctores* lub [b₂] utrwalona linia orzecznicza, dominująca linia orzecznicza, jednolite orzecznictwo, bez wskazywania jednak dodatkowych specyfikacji. O ile w procesie argumentacji doktrynalnej przeważa drugi sposób [a₁ i b₁], to w rozumowaniu sądowym autorytety epistemiczne przywoływane są na sposób [a₂], zaś te systemowe na sposób [b₁]³⁵.

Ostatnia uwaga dotyczy umiejscowienia odniesienia do autorytetu w redagowanym tekście. Ślad takiego działania zazwyczaj pozostawia się bądź w nawiasie (krótko i lakonicznie), bądź w postaci przypisu dolnego. Powyższy sposób przywoływania opinii autorytetów stanowi zwykle informację o stanie badań określonego

³⁴ Por. L. Mengoni, *Il diritto vivente come categoria ermeneutica*, w: *Ermeneutica e dogmatica giuridica. Saggi*, red. L. Mengoni, Milano 1996, s. 152.

³⁵ Interesująca jest dyspozycja art. 118 przepisów wykonawczych włoskiego kodeksu postępowania cywilnego wzbraniająca sędziemu bezpośredniego cytowania w wyrokach opinii poszczególnych prawników: „In ogni caso deve essere omessa ogni citazione di autori giuridici”.

zagadnienia i służy wskazaniu konkretnych poglądów³⁶; rzadziej prowadzi do ich głębszej analizy i rozwojowej polemiki.

Uwagi końcowe

Nieodzownym elementem interpretacji prowadzonej w ramach dyskursu prawniczego jest zastosowanie właściwej argumentacji. W praktycznym dyskursie prawniczym powszechność użycia argumentu odwołującego się do autorytetu jest zjawiskiem wręcz oczywistym i dlatego niedozwolona jest ignorancja interpretacji sądów i doktryny. Taki stan rzeczy po części wynika z faktu, że prawodawca nie jest w stanie objąć wiążącym normatywnym komunikatem wszelkich potencjalnych hipotez zastosowania przepisu prawa. Działaniem zasadnym jest zatem „dopowiadanie” treści normatywnej niewynikającej w sposób oczywisty, tj. bezpośrednio z treści interpretowanego przepisu; jest to wręcz powinność stosujących prawo, o ile nie zostają naruszone wymogi zasady legalizmu i wynikające z niej wartości (równości, słuszności, sprawiedliwości itp.). I choć tego typu interpretacje (rozumowania) prawnicze mogą być z samej swej istoty zawodne, to przypadek odwołania się do autorytetu systemowego (mniej do autorytetu epistemicznego) może stanowić samodzielną podstawę uzasadnienia określonych poglądów. Nie powinien być jednak ich ostatecznym i definitywnym rozstrzygnięciem, jako że – od uważanych za bezdyskusyjne zasad prawnych *lato sensu* – istnieje bardzo wiele odstępstw; z podobnym przekonaniem ich bronimy, co ustanawiamy od nich wyjątki. Ostatecznie nie można przeceniać znaczenia argumentu z autorytetu, jakkolwiek, mimo iż jest on pozbawiony dogmatycznej legitymizacji, wyraża wiele powszechnie akceptowanych we współczesnej kulturze prawnej intuicji.

Bibliografia

- Alexy R., *Interpretazione giuridica*, w: *Enciclopedia delle scienze sociali*, t. 5, Torino 1996.
 Barberis M., *Pluralismo argomentativo. Sull'argomentazione dell'interpretazione*, *Etica & Politica* 2006, nr 1.
 Borowicz A., *Argument interpretacyjny odwołujący się do woli rzeczywistego prawodawcy*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 2009, t. 79.

³⁶ Por. F. Sheciara, *Legal Arguments...*, s. 314; zob. przyp. 2 niniejszego opracowania.

- Cadoppi A., *Giurisprudenza e diritto penale*, w: *Studi in onore di Mauro Ronco*, red. E.M. Ambrosetti, Torino 2017.
- Canale D., Tuzet G., *La giustificazione della decisione giudiziale*, Torino 2020.
- Carlizzi G., *La valutazione della prova scientifica*, Milano 2019.
- Castronovo C., *Eclissi del diritto civile*, Milano 2015.
- Celano B., *La teoria del diritto di Hans Kelsen. Una introduzione critica*, Milano 1999.
- Chiassoni P., *Tecnica dell'interpretazione giuridica*, Torino 2007.
- Diciotti E., *Interpretazione della legge e discorso razionale*, Torino 1999.
- Diciotti E., *Verità e certezza nell'interpretazione della legge*, Torino 1999.
- Duxbury N., *Jurists and Judges. An Essay on Influence*, Oxford 2001.
- Gianformaggio L., *Logica e argomentazione nell'interpretazione giuridica, ovvero i giuristi presi sul serio*, w: *Interpretazione e decisione. Diritto ed economia*, red. F. Gentile, Milano 1989.
- Goldsworthy J., *The Real Standard Picture, and How Facts Make It Law: A Response to Mark Greenberg*, *The American Journal of Jurisprudence* 2019, t. 64, nr 2.
- Grotkowska K., *Problematyka argumentu z linii orzeczniczej*, w: *Refleksyjność w prawie. Inspiracje*, red. J. Karczewski, M. Żuralska, Warszawa 2015.
- Guastini R., *L'interpretazione dei documenti normativi*, Milano 2004.
- Guastini R., *Precedenti interpretazioni*, w: *Il vincolo giudiziale del passato. I precedenti*, red. A. Carleo, Milano 2018.
- Hart H.L.A., *Commands and Authoritative Legal Reasons*, w: *Essays on Bentham. Jurisprudence and Political Theory*, red. H.L.A. Hart, Oxford 1982.
- Hauser R., Trzeciński J., *Prawotwórcze znaczenie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego*, Warszawa 2008.
- Iacona A., *L'argomentazione*, Torino 2005.
- Jabłońska-Bonca J., *Argument z autorytetu w dyskursie prawniczym. Zarys tematu*, w: *Problemy współczesnego ustrojoznawstwa. Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Jastrzębskiego*, red. J. Dobkowski, Olsztyn 2007.
- Jabłońska-Bonca J., Zeidler K., *Prawnik a sztuka retoryki i negocjacji*, Warszawa 2016.
- Jabłoński P., *Argument z autorytetu*, w: *Warsztaty prawnicze. Logika praktyczna z elementami argumentacji prawniczej*, red. W. Gromski i in., wyd. 3, Bielsko-Biała 2021.
- Jakubowski A., Gajewski S., *Argument z linii orzeczniczej w orzecznictwie sądów administracyjnych*, Warszawa 2015.
- Kalinkowski S., *Aurea dicta. Złote słowa*, Warszawa 1997.
- Koszowski M., *Dwadzieścia osiem wykładów ze wstępu do prawoznawstwa*, Warszawa 2019.
- Koszowy M., Budzyńska K., *Strategie retoryczne, techniki komunikacyjno-poznawcze, błędy i sofizmaty*, Warszawa 2015.
- Kötz H., *Scholarship and the Courts: A Comparative Survey*, w: *Comparative and Private International Law. Essays in Honor of John Henry Merryman on His Seventieth Birthday*, red. D. Clark, Berlin 1990.
- Kukuryk K., *Argument ex auctoritate w argumentacjach prawniczych*, w: *Etyka zawodów prawniczych w praktyce. Relacje na sali rozpraw*, red. G. Borkowski, Lublin 2013.
- Lamond G., *Persuasive Authority in the Law*, *Harvard Review of Philosophy* 2010, t. 17.

- Leszczyński L., *Ujednolicanie orzecznictwa a precedens w sądowym stosowaniu prawa*, w: *Jednolitość prawa sądowego cywilnego a jego odrębności krajowe*, red. M. Sawczuk, Lublin 1997.
- Locke J., *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*, t. 2, tłum. B.J. Gawęcki, Warszawa 1955.
- Lombardi Valluri L., *Corso di filosofia del diritto*, Venezia 1981.
- Łacińska terminologia prawnicza, red. J. Zajadło, Warszawa 2020.
- MacCormick N., *Argumentation and Interpretation in Law*, Ratio Juris 1993, nr 6.
- Mengoni L., *Il diritto vivente come categoria ermeneutica*, w: *Ermeneutica e dogmatica giuridica. Saggi*, red. L. Mengoni, Milano 1996.
- Morawski L., *Czy precedens powinien być źródłem prawa?*, w: *W kręgu problematyki władzy, państwa i prawa. Księga jubileuszowa w 70-lecie urodzin Profesora Henryka Groszyka*, red. J. Malarczyk, Lublin 1996.
- Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010.
- Nowacki J., Tabor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2020.
- Pardolesi R., *Dottrina e giurisprudenza: conflitti, dialoghi, monologhi*, Diritto & Questioni pubbliche 2019, t. 19, nr 1.
- Perelman C., *Logique juridique. Nouvelle rhétorique*, Paris 1979.
- Pino G., *Ex auctoritate*, Diritto & Questioni pubbliche 2022, t. 22, nr 1.
- Piszko R., *Zasady techniki prawodawczej w praktyce wykładni prawa*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2002, t. 54, z. 1.
- Pretkiel B., *Argument z autorytetu eksperta na przykładzie instytucji biegłego w polskim postępowaniu sądowym*, rozprawa doktorska, Warszawa 2018.
- Przybylski-Lewandowski F., *Dyskurs prawniczy*, w: *Leksykon retoryki prawniczej*, red. P. Rybiński, K. Zeidler, wyd. 2, Warszawa 2018.
- Pulka Z., *Dyrektywy interpretacyjne*, w: *Wprowadzenie do nauk prawnych*, red. A. Bator, Warszawa 2016.
- Pulka Z., *Wykładnia prawa*, w: *Wprowadzenie do nauk prawnych*, red. A. Bator, Warszawa 2016.
- Romanowicz M., *Argument z autorytetu w dyskursie sądowym – próba wyjaśnienia*, w: *Wykładnia Konstytucji. Inspiracje, teoria, argumenty*, red. T. Stawecki, J. Winczorek, Warszawa 2014.
- Romanowicz M., *Utrwalona linia orzecznicza jako argument z (własnego) autorytetu sądowego*, w: *Rola orzecznictwa w systemie prawa*, red. T. Giaro, Warszawa 2016.
- Sarkowicz R., *Autorytet a obiektywna interpretacja tekstu*, w: *Prawo w zmieniającym się społeczeństwie. Księga jubileuszowa Profesor Marii Boruckiej-Arctowej*, red. G. Skąpska, M. Borucka-Arctowa, Kraków 1992.
- Schauer F., *Authority and Authorities*, Virginia Law Review 2008, t. 94, nr 8.
- Schauer F., *Thinking Like a Lawyer*, London 2009.
- Sękowski P., *Formalne aspekty argumentu z autorytetu*, Bibliotheca Philosophica 2016, nr 1.
- Shapiro S., *Authority*, w: *The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law*, red. J. Coleman, S. Shapiro, Oxford 2002.
- Shecaira F., *Legal Arguments from Scholarly Authority*, Ratio Juris 2017, t. 30, nr 3.
- Sobański R., *Czy dokumenty prywatne zdobyte w sposób niegodziwy są dopuszczalne jako dowody w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa?*, Ius Matrimoniale 2003, t. 14, nr 8.

- Soper P., *The Ethics of Deference*, Oxford 2002.
- Stawecki T., Staśkiewicz W., Winczorek J., *Między policentrycznością a fragmentaryzacją. Wpływ Trybunału Konstytucyjnego na polski porządek prawny*, Warszawa 2008.
- Stelmach J., Brożek B., *Metody prawnicze: logika, analiza, argumentacja, hermeneutyka*, Kraków 2006.
- Stelmach J., Brożek B., *Sztuka negocjacji prawniczych*, Warszawa 2011.
- Summers R., Taruffo M., *Interpretation and Comparative Analysis*, w: *Interpreting Statutes. A Comparative Study*, red. N. MacCormick, R. Summers, London 1991.
- Tarello G., *L'interpretazione della legge*, Milano 1980.
- Taruffo M., *Precedente e giurisprudenza*, Napoli 2007.
- Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, t. 1. *O Bogu*, tłum. P. Bełch, Londyn 1975.
- Troper M., *Cos'è la filosofia del diritto*, Milano 2003.
- de Vergottini G., *Oltre il dialogo tra le Corti. Giudici, diritto straniero, comparazione*, Milano 2010.
- Witkowska-Maksimczuk B., *Argumentacja erystyczna. Analiza logiczna wybranych sofizmów*, Warszawa 2021.
- Wróblewski J., *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Warszawa 1990.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010.

The legal situation of refugees from Ukraine. Current issues

Sytuacja prawna uchodźców z Ukrainy. Aktualne zagadnienia
Правовое положение беженцев из Украины. Актуальные вопросы
Правове становище біженців з України. Актуальні питання

JURIJ POPOVIČ

ICDr., PhD., University Associate Professor, University of Prešov
e-mail: jurij.popovic@unipo.sk, <https://orcid.org/0000-0002-7631-7739>

Summary: Almost two years ago, Europe, and we can say the whole world, was hit by one of the biggest refugee crises triggered by the war in Ukraine. This refugee crisis affected the neighbouring countries most of all, first and foremost Poland, and brought with it many humanitarian, economic and social problems. With the generous help of the neighbouring states and the international community, but especially Poland, it has been possible to manage this crisis. However, over time, the refugee crisis has also brought many questions and problems to the religious sphere. Questions have arisen about the celebration of the holy mystery of baptism and the inclusion of refugees in a particular church or in a church *sui iuris*, as well as their canonical status and the celebration of the initiation sacraments and marriage. Some of these questions are answered by canon law and the regulations of the various bishops' conferences, but some also need pastoral wisdom. These faithful are also faced with another problem, namely the great danger of losing their Eastern identity since they mostly live on the territory of the Latin Church. Therefore, there is a great call for the whole Church and the individual Churches *sui iuris* to help these refugees, first and foremost through the clear observance of the canonical norms and the regulations of the individual episcopal conferences, to preserve the Eastern patrimony, which expresses the richness of Christ's Church. In view of all these circumstances, the Church should seek and propose solutions to these problems, bearing in mind the canonical principle of *Salus animarum suprema lex*.

Key words: Church, CCEO, CIC, Church affiliation, canonical status, Church *sui iuris*, Orthodox Church

Streszczenie: Prawie dwa lata temu Europę, a nawet można powiedzieć, że i cały świat, dotknął jeden z największych kryzysów uchodźczych, wywołany wojną na Ukrainie. Kryzys uchodźczy objął przede wszystkim kraje sąsiednie Ukrainy, w tym zwłaszcza Polskę, i przyniósł ze sobą wiele problemów humanitarnych, gospodarczych i społecznych. Dzięki hojnej pomocy państw sąsiednich, społeczności międzynarodowej, a w szczególności Polski, udało się opanować zaistniałą sytuację. Jednak z czasem kryzys uchodźczy przyniósł także wiele wątpliwości i problemów w sferze religijnej. Pojawiły się pytania o celebrowanie świętej tajemnicy chrztu i włączenie uchodźców do Kościoła partykularnego lub Kościoła *sui iuris*, a ponadto o ich status kanoniczny oraz celebrowanie sakramentów inicjacji i małżeństwa. Na niektóre z postawionych pytań odpowiada prawo kanoniczne i rozporządzenia różnych konferencji biskupich, ale część wymaga również mądrości duszpasterskiej. Wierni ci są zagrożeni także innym problemem, a mianowicie niebezpieczeństwem utraty swojej wschodniej tożsamości, ponieważ w większości przypadków żyją na terytorium Kościoła łacińskiego. Dlatego pojawiło się wielkie wezwanie dla całego Kościoła, jak również dla poszczególnych Kościołów *sui iuris*, aby pomóc tym uchodźcom, przede wszystkim poprzez jasne przestrzeganie norm kanonicznych i przepisów poszczególnych konferencji episkopatów w celu zachowania wschodniego dziedzictwa, które wyraża bogactwo Kościoła Chrystusowego. Biorąc pod uwagę wszystkie te okoliczności, Kościół powinien szukać i proponować rozwiązania zasygnalizowanych problemów, mając na uwadze kanoniczną zasadę *Salus animarum suprema lex*.

Słowa kluczowe: Kościół, CCEO, CIC, przynależność obrządkowa, status kanoniczny, Kościół *sui iuris*, Kościół prawosławny

Резюме: Почти два года назад Европа, а можно сказать и весь мир, столкнулись с одним из крупнейших миграционных кризисов, вызванным войной в Украине. Миграционный кризис затронул в первую очередь соседние с Украиной страны, особенно Польшу, и принес с собой множество гуманитарных, экономических и социальных проблем. Благодаря щедрой помощи соседних стран, международного сообщества и, в частности, Польши, ситуацию удалось удержать под контролем. Однако со временем миграционный кризис также породил множество сомнений и проблем в религиозной сфере. Возникли вопросы о праздновании священного таинства крещения и о включении беженцев в отдельную Церковь или Церковь *sui iuris*, а также об их каноническом статусе и праздновании таинств крещения, миропомазания и Евхаристии, а также брака. На некоторые из поставленных вопросов отвечает каноническое право и постановления различных Конференций епископов, но некоторые также требуют пастырской мудрости. Этим верующим угрожает и другая проблема, а именно опасность потерять свою восточную идентичность, поскольку они в основном живут на территории латинской Церкви. Поэтому возник великий призыв ко всей Церкви, а также к отдельным Церквям *sui iuris*, помочь беженцам, прежде всего, четко соблюдая канонические нормы и правила отдельных Конференций епископов, сохранить восточное наследие, которое выражает богатство Церкви Христовой. Принимая во внимание все эти обстоятельства, Церковь должна искать и предлагать решения возникших проблем, помня о каноническом принципе *Salus animarum suprema lex*.

Ключевые слова: Церковь, *Codex Canonum Ecclesiae Orientalium* (CCEO), *Codex Iuris Canonici* (CIC), регистрация в Церкви, канонический статус, Церковь *sui iuris*, Православная церковь

Резюме: Майже два роки тому Європу і, можна сказати, весь світ вразила одна з найбільших криз біженців, спричинена війною в Україні. Криза біженців зачепила насамперед сусідні з Україною країни, зокрема Польщу, і принесла з собою багато гуманітарних, економічних і соціальних проблем. Завдяки щедрій допомозі сусідніх країн, міжнародної спільноти та Польщі зокрема, ситуацію вдалося взяти під контроль. Однак з часом криза біженців принесла також багато сумнівів і проблем у релігійній сфері. Виникли питання щодо уділення святої тайни хрещення та інкорпорації біженців у конкретний Костел або Костел *sui iuris*, а також щодо їхнього канонічного статусу та уділення таїнств ініціації та шлюбу. На деякі з поставлених питань дає відповідь канонічне право і декрети різних єпископських конференцій, але деякі також вимагають душпастирської мудрості. Цим вірним загрожує також інша проблема, а саме небезпека втрати своєї східної ідентичності, оскільки вони здебільшого живуть на території Латинського Костелу. Тому виник великий заклик до загального Костелу, а також до окремих костелів *sui iuris* допомогти цим біженцям, насамперед чітко дотримуючись канонічних норм і положень окремих Єпископських Конференцій, щоб зберегти східну спадщину, яка виражає багатство Христового Костелу. Беручи до уваги всі ці обставини, Костел повинен шукати і пропонувати рішення проблем, що виникли, пам'ятаючи про канонічний принцип *Salus animarum suprema lex*.

Ключові слова: Костел, CCEO, CIC, реєстрація у конкретному Костелі, канонічний статус, Костел *sui iuris*, Православний Костел

Introduction

We are currently facing the second anniversary of the bloody war waged by the Putin regime against Ukraine, and we continue to see the killing of innocent people, resulting in an ongoing humanitarian catastrophe. Russia's full-scale military aggression in Ukraine is leading not only to death and human suffering but also to the destruction of infrastructure, cultural and historical monuments, i.e. material

objects, and, consequently, to the deterioration of Ukraine's economic situation.¹ At the beginning of the war, many refugees from Ukraine assumed that the war would end quickly and that they would be back home in a month or so. But the reality is different. Nearly seven million people,² mostly women and children, are today forced to seek refuge from war to save their lives. The international community and the states that have been affected by the refugee crisis, especially Poland, have made enormous efforts to help solve this problem and provide everything necessary to deal with this crisis and subsequent integration into society. The Church, of course, together with other humanitarian organisations, was the first to provide aid. At the same time, it continues to strive to provide not only material aid but, first and foremost, spiritual support and care to these believers under the rules of law and other regulations. This issue is very broad and variable because the refugees coming from Ukraine belong to different Orthodox Churches, the Orthodox Church under the jurisdiction of the Moscow Patriarchate, the Orthodox Church of Ukraine, the Ukrainian Greek Catholic Church *sui iuris* and various religious communities. This article discusses the celebration of the initiatory holy mysteries of penance and marriage by these faithful.

1. Initiatory Holy Mysteries – an introduction to the life of the Church

Christian worship is an expression of the inner feeling by which believers acknowledge God and all that belongs to the sphere of the sacred. In an objective sense, worship is a set of liturgical acts by which the believer pays homage to God. Christian worship thus becomes an outward expression of faith in God as Creator and Lord of all things.³

By the very name divine cult, especially the sacraments, the legislator in this 16th title wants to emphasise the need to conform to the Eastern mindset according to which the holy mysteries, and especially the Eucharistic sacrifice, cannot be properly distinguished from the divine cult. The holy mysteries are, above all,

---

¹ W. Jakubczak, *Use of Genocide by the Russian Federation in the Conduct of Hybrid Activities and Warfare in Ukraine*, *Studia Prawnicze KUL* 2023, no. 4, p. 83.

² Eurostat Statistics Explained: Eurostat published statistics on the number of refugees from Ukraine benefiting from the Temporary Protection Mechanism as of November 2023, <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/ukraine-refugees-eu/> [access: 22.01.2024].

³ W.A. Bleiziffer, *Il culto dei santi, delle sacre icone o delle immagini e delle reliquie: aspetti disciplinari e teologici*, *Theologos. Theological Revue* 2018, vol. 20, no. 2, pp. 12–28.

a theophany of the Holy Trinity; therefore, by celebrating and conferring the holy mysteries, the Church, through her ministerial priesthood based on the Holy Spirit, places herself before the ministry of Christ and unites herself to the divine and perfect liturgy, which is celebrated there in the perpetual adoration of the Holy Trinity.⁴

The Church's liturgical lexicon, referring to the Latin *initiatio*, speaks of an initiation into a religious community in a special rite. This initiation has three parts: the symbolic rupture of the previous state, the actual change of the previous state and the initiation into the new state.⁵

The prescription of Can. 667 CCEO states that the Church is obliged to confer the holy mysteries to communicate the mysteries of Christ under a visible sign, and because in them "our Lord Jesus Christ sanctifies men by the power of the Holy Spirit, so that they may become true worshippers of God the Father, and inculcates them in himself and in the Church, his body". The holy mysteries, then, are above all the mysteries of Christ, all that He has done on earth to carry out the plan hidden from all ages in God who created all things (Eph. 3, 9–11): to "unite in Christ all things in heaven and on earth" (Eph. 1, 10), to present us "holy and blameless before His face in love" (Eph. 1, 4).⁶

The complete authority for arranging the public worship of God following Cann. 657 and 668 § 2 CCEO lies with hierarchs who head the Church *sui iuris*. According to the prescription of Can. 669 CCEO, it should be stated that the holy mysteries are sacraments of Christ, sacraments of the Church, sacraments of faith, sacraments of salvation and sacraments of eternal life,⁷ and belong to the divine treasure of the universal Church. Therefore, the supreme authority of the Church alone is enough to decide what is required for the validity and permission of the celebration of the various holy mysteries as prescribed in Cann. 42–54 CCEO.⁸

---

⁴ D. Salachas, *De culto divino et praesertim de sacramentis*, in: *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, eds. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, p. 551. Cf. *A Guide to the Eastern Code. A Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches (Kanonika 10)*, eds. G. Nedungatt, G. Ruysen, Rome 2020, p. 657.

⁵ M. Tkáč, *Na ceste do chrámu – iniciácia kresťana*, Prešov 2018, p. 43.

⁶ Kongregácia pre východné cirkvi, *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví*, Roma 1998, p. 34.

⁷ Ch. Schönborn, *Die Katholische Lehre von den Sakramenten nach dem Katechismus der Katholischen Kirche*, in: *Ius et Iustitia Acta VI. Symposii iuris canonici anni 1996*, Spišské Podhradie 1997, p. 64. Cf. *A Guide to the Eastern Code...*, p. 589.

⁸ Cf. Д. Недунгатт, *Путівник по Східному Кодексу. Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков*, Львів 2008, p. 411. Cf. *A Guide to the Eastern Code...*, p. 589.

At the Second Vatican Council, the Catholic Church made a decisive shift in its attitudes in its efforts to bring the divided Christian world together. In fact, what is at stake here on the part of the Catholic Church is the realisation of an entirely new view of non-Catholic Christian churches and ecclesial communities.⁹ At the Council, the Catholic Church recognised the freedom of human conscience and freedom from all compulsions against one's conscience, as stated in *Dignitatis Humanae*.¹⁰

Because we are currently facing a very delicate and complex problem, which is the celebration of the holy mysteries by refugees from Ukraine. How should the Catholic Church proceed when the faithful of the Orthodox Church come asking for the holy mystery of baptism to be conferred. We will look for an answer to these questions in the prescriptions of law and particular norms.

2. Enrolment in a *sui iuris* or Orthodox Church

As a result of the war, many believers from Ukraine found themselves in a country outside the structures of the Ukrainian Greek Catholic Church or other Eastern Catholic Church *sui iuris*. But there may also be a situation where there is only one personal Eastern Catholic parish in the country or a mission for Eastern Catholics in a Latin parish, or only a Latin parish, and the faithful come asking for the conferral of the holy mysteries of initiation or matrimony.¹¹ In such a situation, it must be borne in mind that the Eastern Catholic celebrant is governed by the CCEO and the Latin celebrant by the CIC and the regulations issued by the various episcopal conferences on such matters. Of course, both codes introduce the new principle that with the reception of baptism comes, by right, the enrolment of everyone in a particular Church *sui iuris*, i.e. by receiving baptism, everyone belongs to the Church *sui iuris* to which the Catholic father belongs.¹² According to the previous legisla-

---

⁹ F. Čitbaj, *Cirkev nie sú steny a strecha, ale viera a život...*, Prešov 2010, p. 207.

¹⁰ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Declaratio de libertate religiosa Dignitatis humanae* (7.12.1965), no. 4, *Acta Apostolicae Sedis* (hereinafter: AAS) 58 (1966), https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_en.html [access: 22.01.2024].

¹¹ Cf. A. Танасійчук, *Канонічне право. Східних Католицьких Церков*, Львів 2019, p. 270.

¹² *A Guide to the Eastern Code...*, pp. 141–142.

tion, under Can. 98 § 1 CIC 1917 and Can. 6 *motu proprio* Cleri Sanctitati of 1957, it was the liturgical rite of baptism that marked, as a rule, the inscription in the rite.¹³

According to the new principle, more ecclesiological registration is made in a particular Church *sui iuris* or the Latin Church rather than in an Order.¹⁴ It is not a rite, but the Church *sui iuris* constitutes the juridical person represented in all legal acts by the one who presides over it. The distinguishing factor for enrolment in a Church *sui iuris* is that the parents, in particular, belong to that Church *sui iuris*. Consequently, according to the law, the liturgical rite of baptism should correspond to the rite of the Church *sui iuris*, in which the baptised person is by right to be enrolled, not vice versa.¹⁵

By the Apostolic Letter *De Concordia inter Codices* in the form of a *motu proprio* of the Holy Father Francis, published on 15 September 2016, certain forms of the Code of Canon Law for the Latin Church, i.e. Cann. 111 and 112, which refer to registration in the Church *sui iuris*, were changed precisely to harmonise them with the CCEO.¹⁶

If the parents belong to different Churches *sui iuris*, in conformity with the customs of the Eastern countries and the “personal statutes”, the father primacy principle is applied, deciding in which the Churches *sui iuris* the child must be canonically enrolled by baptism under Can. 111 § 1 CIC 1983. Of course, this is a Catholic father.¹⁷

In the MP DCIC, Can. 111 abrogates this juridical primacy of fathers, which has been reproached in some regions of the Middle East for fear of the “extinction of their Church” in favour of the Latin Church. Consequently, if one parent belongs to the Latin Church and the other to the Church *sui iuris*, the child belongs to the Latin Church if the parents have agreed on baptism in the Latin Church; only in the absence of agreement between the parents is the child enrolled in the Church *sui iuris* to which the father belongs.¹⁸ As to the Catholic mother in a mixed marriage, to her belongs the solemn obligation to do everything in her power to see that all children

---

¹³ C.G. Fürst, *Sviatosť krstu: „status“ pokršteného veriacého v Cirkvi vo svetle CIC a CCEO*, in: *Ius et Iustitia Acta VI. Symposii iuris canonici anni 1996*, Spišské Podhradie 1997, p. 83.

¹⁴ *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, ed. P. Majer, Warszawa 2023, pp. 110–112.

¹⁵ Kongregácia pre východné cirkvi, *Inštrukcia...*, p. 40.

¹⁶ Francis, Apostolic Letter issued *Motu Proprio De concordia inter Codices, modifying some norms of the Code of Canon Law*, 31.05.2016, https://www.vatican.va/content/francesco/es/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20160531_de-concordia-inter-codices.html [access: 22.01.2024]. Cf. *Codex Iuris Canonici...*, pp. 109–110.

¹⁷ *A Guide to the Eastern Code...*, p. 142.

¹⁸ Cf. G. Nedungatt, *Путівник по Східному Кодексу...*, pp. 98–99.

are baptised and brought up in the Catholic Church and enrolled by baptism in the Catholic Church *sui iuris* to which she belongs (Can. 814, 1). Should she fail to comply with this obligation, she is subject to the appropriate penalty (Can. 1439).¹⁹

In danger of death, § 4 allows the child to be baptised against the will of the parents – Catholic or non-Catholic. This clearly contradicts the prescription of Can. 586 CCEO.²⁰ Therefore, it must be emphasised that such sacramental action is legitimate only on the condition that the celebrant of the holy mystery of baptism does not in any way seek to proselytise or “force Catholicism.”²¹

Finally, the legislator permits the baptism of the child of non-Catholics if the parents, or at least one of them, or whoever legitimately represents them, so requests and if it is physically or morally impossible for them to reach their celebrant. However, the child is not enrolled in the Catholic Church *sui iuris*, in the liturgical rite in which the child received the holy mystery of baptism, but in the non-Catholic Church to which the child’s parents belong unless the parents request that the child be received into the Catholic Church. In this case, Can. 900 CCEO applies.

So far, this doctrine is consistent with Catholic teaching. The problem arises, however, in following these mysteries in succession. In the Eastern tradition, the sacrament of baptism restores the image of God, and chrismation with holy myron (confirmation) initiates the image-building in the Holy Spirit. Therefore, these sacraments are also conferred at the same time.²²

In fact, the Orthodox Church insists that before a newly baptised person can be a partaker of the Eucharist, it is necessary that the person first receive the gift of the Holy Spirit, that is, the anointing of the myrrh. It follows that the order of initiation of the sacraments used by the Latin Church today is unacceptable to the Orthodox.²³ Not only is the Eucharist dependent on the mystery of the myrrh, but also vice versa. Chrismation with holy myron is dependent on the Eucharist because the gift of the Holy Spirit, which the neophyte has received in Chrismation with holy myron, can only develop and at the same time grow spiritually if this Christian is a partaker of the Eucharist. Without the Eucharist, the Christian would not have developed spiritually and could not have fulfilled the mission of the universal priesthood and the resulting proclamation of the true Gospel.²⁴

¹⁹ Cf. Can. 814, 1° CCEO and Can. 1439 CCEO.

²⁰ Can. 586 CCEO.

²¹ L. Gerosa, *Právo Cirkvi*, Prešov 2005, p. 165.

²² M. Petro, *Človek – Boží obraz*, Theologos. Theological Revue 2018, vol. 20, no. 2, p. 49.

²³ M. Tkáč, *Na ceste do chrámu...*, p. 52.

²⁴ Cf. I. Belejkaníč, *Pravoslávne dogmatické bohoslovie II*, Prešov 1996, p. 54.

In some countries, bishops' conferences have issued instructions regarding the conferral of baptism on Orthodox believers. For example, on 8 March 2022, the Polish Bishops' Conference issued a decree on how to proceed with the conferral of the holy mysteries. In conferring the holy mystery of baptism, priests of the Latin Church are obliged to observe the following regulations:

1. Observe the prescription of Can. 868 § 3 CIC and Can. 681 § 5 CCEO.
2. A Catholic clergyman may justifiably baptise a child at the request of parents who are not Catholic only if they do not have access to a clergyman of their Church. They should formulate their request in writing. By keeping such a document in the parish archives, the Catholic pastor will be able to protect himself against the charge of proselytism, i.e. unworthy inducement to change religion. This reservation does not apply in the case of endangering a child or parents. Baptism must be administered under the liturgical books of the Catholic Church.
3. In such a case, the Catholic cleric at the baptism will not incorporate the child into the Catholic Church. Therefore, it must be recorded in the baptismal register that the child belongs to another church which is not in communion with the Catholic Church.
4. In the case of the baptism of a person over fourteen years of age, the rules for the baptism of adults must be observed, while in the case of children over seven years of age, they, too, must express their wish to be baptised.²⁵

The Spanish Pastoral Instruction on the Pastoral Care of Eastern Catholics in Spain prescribes that a child of non-Catholic Christians may be validly baptised in the Catholic Church, subject to two requirements of the CCEO: if baptism is requested by the parents or at least one of them, or a person legally representing them, and also for reasons of physical or moral unavailability of the Orthodox celebrant.²⁶

Concerning the entry in the baptismal register, PRO MEMORIA indicates: "In such a case, the Catholic clergyman, when baptizing the child, does not incorporate the child into the Catholic Church, and therefore it must be stated in the book of the baptized that the child belongs to another Church which is not in communion with the Catholic Church."²⁷ However, the Spanish instruction prescribes that baptism should not be entered in the baptismal register in a Catholic parish unless

---

²⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *PRO MEMORIA dotyczące posług religijnych udzielanych wiernym z Kościołów i Wspólnot kościelnych niemających pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim*, 8.03.2022, <https://episkopat.pl/pro-memoria-dotyczace-poslug-religijnych-udzielanych-wiernym-z-kosciolow-i-wspolnot-koscielnych-niemajacych-pełnej-wspolnoty-z-kosciolem-katolickim/> [access: 22.01.2024].

²⁶ А. Танасійчук, *Канонічне право...*, p. 271.

²⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *PRO MEMORIA...*, point 5.

a reasoned request is made, and only then should the parish priest enter it. The Catholic celebrant must issue a baptism certificate if the baptism is not registered.²⁸

Can. 30 stipulates that every baptised person who has reached the fourteenth year of life is free to choose any Church *sui iuris* to be enrolled upon baptism received in it without violating the particular law established by the Apostolic See. This canon, as well as the canon corresponding to it in the CIC, provides that anyone who has not yet been baptised and has reached the fourteenth year of life may freely choose to be baptised in the Latin Church or in any Eastern Church *sui iuris* into which that person is actually enrolled by receiving baptism. This canon applies whether the parents are Catholic, non-Catholic or mixed. The saving clause of the special law is not intended to restrict the freedom of choice of the candidate, which is the same in the East and the West, but to avoid conflict with the personal status of Christians in countries such as Lebanon, where the rite is registered in civil law and denotes the identity of the person, and a change of religion is not permitted for minors.²⁹

First, Can. 588 emphasises that “catechumens have the right to enroll in any Church *sui iuris* according to the norm of Can. 30. But one must beware of persuading them to do anything that might hinder their enrolment in a church that is appropriate to their culture. A baptized person who has reached his fourteenth year of age at the time when he seeks to receive baptism is considered to be competent in the matter of a personal decision to be enrolled in a church *sui iuris*.”³⁰

The Polish bishops’ regulation PRO MEMORIA states that in the case of the baptism of a person over fourteen years of age, the rules for adult baptism must be followed, while in the case of children over seven years of age, they too must express their wish to be baptised.³¹

In this case, the prescription of Can. 35 CCEO applies.³² The prescription of this canon speaks of baptised non-Catholics who, of their own free will, enter into full communion with the Catholic Church. Above all, the precept confirms the statement of the Second Vatican Council.³³

²⁸ A. Танасійчук, *Канонічне право...*, pp. 27–272.

²⁹ *A Guide to the Eastern Code...*, p. 143. Cf. A. Танасійчук, *Канонічне право...*, pp. 146–147.

³⁰ L. Adamowicz, *Przynależność do kościoła sui iuris według obowiązującego prawa kościelnego*, *Roczniki Nauk Prawnych* 1998, vol. 8, p. 144.

³¹ Konferencja Episkopatu Polski, *PRO MEMORIA...*, n. 5.

³² Can. 35 CCEO.

³³ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum Orientalium Ecclesiarum* (21.11.1964), no. 4, AAS 57 (1965), https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_orientalium-ecclesiarum_en.html [access: 22.01.2024].

Restoring full unity with the Catholic Church does not mean losing one's Christian identity or alienating oneself from it and from one's own rite, which is understood as liturgical, theological, spiritual and disciplinary heritage. The Council enjoins that when non-Catholics enter into full communion with the Catholic Church, they should preserve, honour and respect their heritage. To carry this out, Can. 35 commands that they enrol in the Church *sui iuris* of their own rite, leaving intact the right to appeal to the Apostolic See in special cases. The canon expresses a principle that is more extensively explained and regulated in the aforementioned Cann. 896–901 CCEO concerning baptised non-Catholics entering into full communion with the Catholic Church. Can. 35 effectively forbids Eastern non-Catholic Christian believers from being received into the Latin Church without the special consent of the Apostolic See, and the CIC does not contain this prescription.

3. Conditions for the reception of the Holy Mysteries by non-catholic Christians in the Catholic Church

As we have already noted, the Catholic Church at the Second Vatican Council made a decisive reversal in its attitudes in its efforts to bring the divided Christian world closer together. In fact, what is at stake here on the part of the Catholic Church is an entirely new view of non-Catholic Christian Churches and ecclesial communities.³⁴

In worship and especially in the holy mysteries, the Church affirms and reveals the unity of the Church. This is why faithful Catholics participate in Catholic public worship. However, the Catholic faithful may also participate in the worship of other Christians, i.e. in non-sacramental worship, while preserving the prescription of Can. 670, which establishes as a basic prerequisite for the participation of Eastern Catholics in the worship of other Christians *quae habita ratione gradus communionis cum Ecclesia catholica*, i.e. the norm of participation is the degree of communion with the Catholic Church. It must be borne in mind that the degree of communion with the Eastern non-Catholic Churches is very profound since they “possess the true sacraments, and especially – by the power of apostolic succession – the priesthood and the Eucharist.”³⁵ But as far as Reformed churches and ecclesial societies are concerned, the degree of communion is not so

³⁴ F. Čitbaj, *Cirkev nie sú steny a strecha...*, p. 207.

³⁵ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de oecumenismo *Unitatis redintegratio* (21.11.1964), no. 15, AAS 57 (1965), https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_unitatis-redintegratio_en.html [access: 22.01.2024].

profound because³⁶ “according to our faith, they do not retain the true and intact essence of the Eucharistic mystery, mainly because they lack the sacrament of the sacred state.”³⁷

Can. 670 § 2 gives authority to the eparchial bishop to permit the use of a Catholic building, cemetery or church according to the norm of the particular law of his own Church *sui iuris*. The basic proposition is the legitimate possibility of lending spaces owned by Catholics to non-Catholics in places where non-Catholics do not have their sacred places or cemeteries. Unadulterated ecumenical cooperation is one means of countering a secularised and liberal society that seeks to undermine the influence of the Church on social events and the lives of individuals. This prescription of the canon thus also becomes a means that ultimately serves the work of God, which all Christian churches and communities serve.³⁸ In addition, other Church documents provide some guidance on the issue to help deal with local problems.³⁹

At the same time, it must be remembered that even though the Catholic faithful are involved in Sunday ecumenical prayers, they have a solemn obligation to be present at the Divine Liturgy of their own Church *sui iuris*. According to Can. 671 § 3, Catholic ministers are also permitted to administer the sacraments of penance, the Eucharist and anointing of the sick to the faithful in Christ of the Eastern churches which are not in full communion with the Catholic Church if they voluntarily request it and are duly dispensed. This is also true of members of other churches in which the said sacraments are recognised and are, in the view of the Apostolic See, in the same position as the said Eastern churches.

The basic principle governing the common conferral of these holy mysteries celebrated in the Catholic Church on non-Catholic Christians of other churches or ecclesial communities was laid down by the Second Vatican Council in the Decree on Ecumenism *Unitatis Redintegratio*.⁴⁰

³⁶ *A Guide to the Eastern Code...*, p. 590.

³⁷ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de oecumenismo...*, no. 15.

³⁸ F. Čitbaj, *Cirkev nie sú steny a strecha...*, p. 208. Cf. Pápežská rada pre napomáhanie jednoty kresťanov, *Direktórium na vykonávanie princípov a noriem o ekumenizme*, 25.03.1993, no. 137, <https://konferencia.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/direktorium-na-vykonavanie-principov-a-noriem-o-ekumenizme> [access: 22.01.2024].

³⁹ Pontifical for the Pastoral care of Migrants and Itinerant people, *Instruction Erga migrantes caritas Christi*, 3.05.2004, part II, no. 56, https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/documents/rc_pc_migrants_doc_20040514_erga-migrantes-caritas-christi_en.html [access: 22.01.2024]. Cf. A. Танасійчук, *Канонічне право...*, p. 255.

⁴⁰ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de oecumenismo...*, no. 8.

Although the CCEO allows the Catholic faithful to receive the holy mysteries in the Orthodox Church, the canonical discipline of the Orthodox Church itself does not allow this because the Orthodox Church considers the faithful of the Catholic Church to be schismatics, who are forbidden to participate in the Holy Liturgy.⁴¹ To Eastern non-Catholics, for the same reasons given above, Catholic ministers may confer the holy mysteries of penance, the Eucharist and anointing of the sick if they voluntarily request these holy mysteries and are adequately prepared and available. The Directory for the Application of Principles and Norms on Ecumenism admonishes Catholic celebrants to avoid the appearance of proselytism.⁴²

Although the norm of the canon is less strict, it does not speak of emergencies or the possibility of contacting one's own cleric. The Orthodox often criticise it as an attempt at proselytism. In fact, the aim of this prescription is not proselytism but pastoral ministry with respect for other churches.⁴³

Can. 671 § 4⁴⁴ affects the faithful who descend from the Reformation of the fifteenth to the seventeenth centuries and later, which were formed by further schisms and which we know today as Protestant Christian churches. Above all, however, it should be noted that, despite the present state of relations between the Catholic Church and the ecclesial societies of the Reformed churches, agreement has not yet been reached concerning the holy mysteries, especially the holy orders. Consequently, the regulations concerning the celebration of the holy mysteries of penance, the Eucharist and the anointing of the sick by the faithful of these communities have more restrictions.⁴⁵

Can. 671 § 5 prescribes that for the cases referred to in §§ 2, 3 and 4, norms of particular law are not to be issued without consulting at least the local competent authority of the non-Catholic Church or ecclesial society concerned. The prescription of this section allows for laying down more detailed regulations, which are found in the preceding sections, according to the particular law. Such norms require consulting at least the local competent authority of the non-Catholic Church or ecclesiastical society concerned.⁴⁶

---

⁴¹ P.I. Boumis, *Kánonické parvo pravoslávnej cirkvi*, Prešov 1997, p. 104.

⁴² Pápežská rada pre napomáhanie jednoty kresťanov, *Direktórium na vykonávanie princípov...*, no. 125.

⁴³ A. Танасійчук, *Канонічне право...*, p. 258.

⁴⁴ Can. 671 § 4 CCEO.

⁴⁵ *A Guide to the Eastern Code...*, p. 591. Cf. D. Salachas, K. Nitkiewicz, *Rapporti interecclesiali tra cattolici orientali e latini*, Roma 2007, p. 136; L. Lorusso, *Il culto divino nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Bari 2008, p. 50.

⁴⁶ Cf. D. Salachas, *De culto divino...*, p. 557. Cf. Pápežská rada pre napomáhanie jednoty kresťanov, *Direktórium na vykonávanie princípov...*, no. 107.

As we have stated, the norms adopted by the various bishops' conferences at the country level are intended to provide for the faithful in their pastoral needs. For example, the Polish Bishops' Conference issued PRO MEMORIA, norms concerning the religious rites provided to the faithful from churches and religious communities not in full communion with the Catholic Church.⁴⁷ Also, detailed norms were issued for Catholic pastors to confer the holy mysteries of penance, the Eucharist and anointing of the sick for Protestants.⁴⁸

4. Blessing of marriage

The local hierarch may confer the sacrament of matrimony on non-Catholics by any Eastern or Latin Catholic priest in the area. First, however, the requirements of Can. 833 CCEO must be met. The norms of PRO MEMORIA prescribe, citing the regulations of Can. 1116 § 1 CIC and Can. 832 CCEO.⁴⁹ At the same time, they bring the guideline that a pastor does not have the authority to bless the marriage of two non-Catholics. If a Catholic priest is approached by two Orthodox Christians and expresses a desire to marry, the authority to bless the marriage must be requested from the ordinary of the place. The ordinary of the place cannot grant such authority to a deacon (Can. 1108 § 3 CIC and Can. 828 CCEO). Persons intending to marry should formulate their request in writing for the opportunity to marry in the Catholic Church.⁵⁰

The PRO MEMORIA norms guide Catholic priests that in the absence of documents attesting to baptism and witness statements, affidavits made by the persons intending to marry should be used. The testimonies and declarations of such persons should also be used to confirm their unmarried status. A person of the Eastern Rite intending to get married should be explicitly asked whether they have previously contracted a religious marriage. This is necessary because, in the non-Catholic Eastern churches, second and third marriages can be entered into, so the state of singleness may be understood differently. However, an examination of specific cases of decrees or declarations of divorce issued by the bishops of the Russian Orthodox Church does not show that any canonical examination has taken place

⁴⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *PRO MEMORIA*..., passim.

⁴⁸ Ibidem, Chapter III. *Udzielanie sakramentów innym chrześcijanom (np. protestantom)*.

⁴⁹ Can. 832 CCEO.

⁵⁰ Konferencja Episkopatu Polski, *PRO MEMORIA*..., Chapter II, point 6. *Małżeństwo dwojga prawosławnych*.

or that one of the grounds enumerated in the Church's legislation applies. Thus, we often find ourselves faced with statements that simply proceed based on the request made by the interested party. Consequently, the blessing of the dissolution of the ecclesiastical marriage and remarriage is then granted.⁵¹

So, the problem in principle is that in the judgements or decisions issued by the leaders of the Orthodox Churches, it is practically impossible to distinguish between “extinguishing nullity”, “annulment”, “dissolution” or “divorce”. Often, there are no serious reasons for issuing such a decision. Moreover, there are legitimate doubts about the seriousness of the canonical processes examining the eventual validity or nullity of marriage in the Orthodox Churches. This constitutes a real doubt as to the motives and legitimacy of such pronouncements and their further application in the Catholic Church. In fact, there is often legitimate doubt on this front. According to the principles of Catholic matrimonial law, the validity of a marriage is to be torn in doubt until the contrary is proven. However, many Orthodox Churches practically only approve the divorce decree of the civil court, i.e. the dissolution of a marriage celebrated in the temple. In other Orthodox Churches, for example, in the Middle East, the ecclesiastical hierarchy, which has exclusive competence in matrimonial matters, uses the *oikonomia* to pronounce judgements on the dissolution of the ecclesiastical matrimonial union.⁵² Such a practice is found in Orthodox Churches in Europe and Slovakia, i.e. to pronounce an ecclesiastical divorce, an application for an ecclesiastical divorce and a civil court decision on the divorce must be submitted to the Orthodox Church.⁵³ After the parish priest has reviewed these particulars, the entire documentation must be submitted to the diocesan curia, along with the request for permission to bless the marriage. The marriage should be recorded in the parish marriage register, clearly indicating the confession of the spouses, and a marriage certificate should be issued to the spouses.⁵⁴

---

⁵¹ C. Vasil, *Odlúčenie, rozviazanie manželského zväzku, rozvod a nový sobáš. Teologický a praktický postoj pravoslávnych cirkvi – otázky a odpovede pre katolícku prax*, in: *Vytrvať v Kristovej pravde*, ed. R. Dorado, Kežmarok 2015, p. 91.

⁵² *Ibidem*, pp. 103–104.

⁵³ *Ibidem*, p. 104.

⁵⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *PRO MEMORIA...*, Chapter II, point 6. *Małżeństwo dwojga prawosławnych*.

Conclusion

The issue of the largest refugee crisis in Europe as a result of Russia's aggression against Ukraine is very broad. It encompasses various areas, including socio-economic issues, but, of course, the spiritual area is no less critical, that is to say, the question of the religious care of these believers. This issue is wide-ranging because it concerns believers enrolled in various churches and religious communities, such as the Ukrainian Greek Catholic Church *sui iuris*, the Orthodox Church of Ukraine and the Russian Orthodox Church. In addition to having played a significant role in helping Europe to cope with this crisis, the Catholic Church has first and foremost taken care to address the issue of the conferral of the holy mysteries and the fulfilment of spiritual needs. The pastoral care of the faithful of the Ukrainian Greek Catholic Church *sui iuris* is not overly challenging because this Church has official structures almost all over Europe, except for a few countries such as Slovakia, the Czech Republic or Romania. The great challenge for the Catholic Church is the faithful who belong to the Orthodox Churches, and it is, therefore, suitable that the individual national episcopal conferences should adopt specific regulations concerning the pastoral care of these faithful in addition to the canon laws which regulate inter-ecclesial relations, as the Catholic Church in Poland has done. These regulations reflect the danger of losing the Eastern identity,⁵⁵ because many documents of the Church say that Eastern believers have the right and duty to preserve their heritage, know it and live it. These prescriptions also respect and consider the ecumenical principles and laws of the Catholic Church. However, no such regulations have yet been issued by the Slovak Bishops' Conference, although many dioceses in Slovakia are actively involved in helping to address the pastoral needs of these faithful.

Bibliography

- Adamowicz L., *Przynależność do kościoła sui iuris według obowiązującego prawa kościelnego*, Roczniki Nauk Prawnych 1998, vol. 8.
- A Guide to the Eastern Code. A Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches (Kanonika 10)*, eds. G. Nedungatt, G. Ruysen, Rome 2020.
- Belejkanich I., *Pravoslávne dogmatické bohoslovie II*, Prešov 1996.

---

⁵⁵ Kongregácia pre východné cirkvi, *Inštrukcia...*, p. 12.

- Bleiziffer W.A., *Il culto dei santi, delle sacre icone o delle immagini e delle reliquie: aspetti disciplinari e teologici*, Theologos. Theological Revue 2018, vol. 20, no. 2.
- Boumis P.I., *Kánonické právo pravoslávnej cirkvi*, Prešov 1997.
- Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, ed. P. Majer, Warszawa 2023.
- Conferenza Episcopale Italiana, Ufficio Nazionale per l'ecumenismo e il dialogo interreligioso, Ufficio Nazionale per il problemi giuridici, *Vademecum per la pastorale delle parrocchie cattoliche verso gli orientali non cattolici*, https://www.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/31/2017/09/06/Vademecum-orient_non_catt.pdf [access: 22.01.2024].
- Čitbaj F., *Cirkev nie sú steny a strecha, ale viera a život...*, Prešov 2010.
- Fürst G.G., *Sviatosť krstu: „status“ pokršteného veriacého v Cirkvi vo svetle CIC a CCEO*, in: *Ius et Iustitia Acta VI. Symposii iuris canonici anni 1996*, Spišské Podhradie 1997.
- Gerosa L., *Právo Cirkvi*, Prešov 2005.
- Jakubczak W., *Use of Genocide by the Russian Federation in the Conduct of Hybrid Activities and Warfare in Ukraine*, *Studia Prawnicze KUL* 2023, no. 4.
- Konferencja Episkopatu Polski, *PRO MEMORIA dotyczące posług religijnych udzielanych wiernym z Kościołów i Wspólnot kościelnych niemających pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim*, 8.03.2022, <https://episkopat.pl/pro-memoria-dotyczace-poslug-religijnych-udzielanych-wiernym-z-kosciolow-i-wspolnot-koscielnych-niemajacych-pelnej-wspolnoty-z-kosciolem-katolickim/> [access: 22.01.2024].
- Kozak I., *Crime of Ecocide in Ukraine – Environmental Consequences of Russian Military Aggression*, *Studia Prawnicze KUL* 2023, no. 4.
- Lorusso L., *Il culto divino nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Bari 2008.
- Petro M., *Človek – Boží obraz*, Theologos. Theological Revue 2018, vol. 20, no. 2.
- Salachas D., *De culto divino et praesertim de sacramentis*, in: *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, ed. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001.
- Salachas D., Nitkiewicz K., *Rapporti interecclesiali tra cattolici orientali e latini*, Roma 2007.
- Schönborn Ch., *Die Katholische Lehre von den Sakramenten nach dem Katechismus der Katholischen Kirche*, in: *Ius et Iustitia Acta VI. Symposii iuris canonici anni 1996*, Spišské Podhradie 1997.
- Tkáč M., *Na ceste do chrámu – iniciácia kresťana*, Prešov 2018.
- Vasil' V., *Odlúčenie, rozviazanie manželského zväzku, rozvod a nový sobáš. Teologický a praktický postoj pravoslávnych cirkvi – otázky a odpovede pre katolícku prax*, in: *Vytrvať v Kristovej pravde*, ed. R. Dorado, Kežmarok 2015.
- Недунгатт Д., *Путівник по Східному Кодексу. Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков*, Львів 2008 [Nedungatt D., *Putivnik po Shidnotnikodeksu. Komentar do Kodeksu Kanoniv Shidnih Cerkov*, L'viv 2008].
- Танасійчук А., *Канонічне право. Східних Католицьких Церков*, Львів 2019 [Tanasijčuk A., *Kanonічне право. Shidnih Katolic'kih Cerkov*, L'viv 2019].

Kanon 666 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich jako przepis zawierający normy z zakresu prawa własności intelektualnej

Canon 666 of the Code of Canons of the Eastern Churches as a provision containing
norms of intellectual property law

Канон 666 Кодекса Канонов Восточных церквей как положение, содержащее
нормы в области права интеллектуальной собственности

Канон 666 Кодексу Канонів Східних Церков як положення, що містить норми
у сфері права інтелектуальної власності

MARCIN JAN STĘPIEŃ

Dr, Uniwersytet Szczeciński

e-mail: marcin.stepien@usz.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-0762-548X>

Streszczenie: Kanon 666 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich uznawany jest za przepis wypełniający „lukę” w systemie prawnym Kościoła łacińskiego w zakresie regulacji prawa autorskiego. Wykładnia przedmiotowego przepisu sugeruje, że zakres zastosowania zawartych w nim norm jest szerszy i bynajmniej nie odnosi się wyłącznie do materii prawa autorskiego. Kanon 666 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczy dóbr intelektualnych w ogólności. Jako taki, przepis ten zawiera uregulowanie o istotnym znaczeniu dla uznania ochrony prawnej przedmiotów prawa własności intelektualnej na gruncie prawa kanonicznego.

Słowa kluczowe: Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, prawo autorskie, prawo własności intelektualnej, dobra niematerialne, utwór, twórca

Summary: Canon 666 of the Code of Canons of the Eastern Churches is considered to be a provision that fills a ‘gap’ in the legal system of the Latin Church regarding the regulation of copyright law. The interpretation of the provision in question suggests that the scope of application of the norms contained therein is broader and by no means refers exclusively to the matter of copyright law. Canon 666 of the Code of Canons of the Eastern Churches concerns intellectual property in general. As such, this provision contains a regulation of significant importance for the recognition of the legal protection of intellectual property objects under canon law.

Key words: Code of Canons of the Eastern Churches, copyright, intellectual property law, intangible goods, work, creator

Резюме: Канон 666 Кодекса Канонов Восточных церквей рассматривается как положение, восполняющее «пробел» в правовой системе Латинской церкви в области регулирования авторского права. Толкование данного положения предполагает, что сфера применения изложенных в нем норм шире и отнюдь не относится исключительно к вопросам авторского права. Канон 666 Кодекса Канонов Восточных церквей касается интеллектуальной собственности в целом. Как таковой, данный канон содержит норму, имеющую существенное значение для признания правовой охраны объектов интеллектуальной собственности в рамках канонического права.

Ключевые слова: Кодекс Канонов Восточных церквей, авторское право, право интеллектуальной собственности, нематериальные блага, произведение, создатель

Резюме: Канон 666 Кодексу Канонів Східних Церков розглядається як норма, що заповнює “прогалину” у правовій системі Латинської Церкви щодо регулювання авторського права. Тлумачення цього положення дозволяє припустити, що сфера застосування норм, які в ньому містяться, є ширшою і аж ніяк не

стосується виключно питання авторського права. Канон 666 Кодексу Канонів Східних Церков стосується інтелектуальної власності загалом. Як таке, це положення містить норму, що має важливе значення для визнання правової охорони об'єктів інтелектуальної власності за канонічним правом.

Ключові слова: Кодекс Канонів Східних Церков, авторське право, право інтелектуальної власності, нематеріальні блага, твір, творець

Wstęp

W kontekście prawa kanonicznego często formułowany jest zarzut braku szczególnej regulacji materii prawa autorskiego. Jako jedyny przepis na gruncie ustawodawstwa Kościoła, zawierający normy z zakresu prawa autorskiego, wskazuje się kan. 666 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich. Stolica Apostolska pozostaje ponadto stroną aktów międzynarodowych o podstawowym znaczeniu dla ochrony prawnoautorskiej, a mianowicie Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych oraz Powszechnej konwencji o prawie autorskim. Lakońskie brzmienie kan. 666 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich może rodzić wątpliwości interpretacyjne, w tym pytanie o zakres zastosowania norm wynikających z tego przepisu. Niniejszy artykuł stanowi próbę nowego spojrzenia na regulację z kan. 666 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, jako zawierającego normy nie tylko z zakresu prawa autorskiego, lecz także odnoszące się do całego prawa własności intelektualnej. W tekście sformułowano również uwagi na tle polskiego tłumaczenia kan. 666 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, w tym w oparciu o analizę porównawczą z innymi, wybranymi tłumaczeniami tego przepisu.

1. Zakres zastosowania kan. 666 § 1 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich

Stolica Apostolska jest stroną konwencji międzynarodowych regulujących materię prawa własności intelektualnej, w tym Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych (dalej: Konwencja berneńska¹), Powszechnej konwencji

---

¹ Stolica Apostolska przystąpiła do Konwencji berneńskiej dnia 12 września 1935 r., zaś od 24 kwietnia 1975 r. związana jest Aktem paryskim Konwencji berneńskiej z dnia 24 lipca 1971 r., por. <https://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/docs/pdf/berne.pdf>, s. 11 [dostęp: 25.11.2023 r.].

o prawie autorskim², Konwencji rzymskiej o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych³ czy Konwencji paryskiej o ochronie własności przemysłowej⁴.

Przepisy prawne Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich (dalej: KKKW⁵) zalicza się do przepisów powszechnego ustawodawstwa Kościoła katolickiego i mają one tę samą moc co przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego (dalej: KPK⁶)⁷. W piśmiennictwie wskazuje się, że choć KPK nie zawiera przepisów regulujących materię prawa autorskiego, to „lukę” tę w systemie prawnym Kościoła łacińskiego wypełnia kan. 666 KKKW⁸. Jednakże kan. 666 KKKW dotyczy nie tylko materii prawa autorskiego. Analiza tego przepisu prowadzi bowiem do wniosku, że odnosi się on również do innych niż utwory dóbr intelektualnych.

Kanon 666 zawarty został w Tytule XV *De magisterio Ecclesiastico*, Rozdziale IV *De instrumentis communicationis socialis et in specie de libris* KKKW, poświęconym środkom społecznego przekazu. Występuje zatem obok regulacji poświęconej książkom (por. kan. 651, 654) czy radiofonii lub telewizji (por. kan. 653), tj. dotyczącej obiektów „bliskich” lub łączonych z szeroko rozumianym prawem własności intelektualnej. Podstawę do odnoszenia uregulowania z kan. 666 KKKW do prawa obowiązującego w całym Kościele, w tym w Kościele łacińskim, w obliczu

² Stolica Apostolska ratyfikowała 5 lipca 1955 r. Powszechną konwencję o prawie autorskim z dnia 24 lipca 1971 r., por. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/universal-copyright-convention-appendix-declaration-relating-article-xvii-and-resolution-concerning#item-3> [dostęp: 25.11.2023 r.].

³ Właśc. Międzynarodowa konwencja o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych, sporządzona w Rzymie dnia 26 października 1961 r., por. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/international-convention-protection-performers-producers-phonograms-and-broadcasting-organizations> [dostęp: 27.11.2023 r.].

⁴ Por. https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028011642b&clang=_en [dostęp: 27.11.2023 r.]. Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej z dnia 20 marca 1883 r. była kilkakrotnie zmieniana, ostatnio Aktem sztokholmskim sporządzonym dnia 14 lipca 1967 r.

⁵ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), Acta Apostolicae Sedis (dalej: AAS) 82 (1990), s. 1045–1364.

⁶ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 5–348.

⁷ Por. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002, s. 31; G. Tylec, *Prawo autorskie w działalności religijnej*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2016, t. 19, s. 94.

⁸ M. Skwierczyński, *Autorskie prawa majątkowe do utworu kościelnego w świetle prawa kanonicznego i prawa polskiego*, Wrocław–Kraków 2020, s. 36–37; tenże, *The Church Institution's Purchase of the Foreign License for Publication of a Literary Creation in Poland*, Wrocławski Przegląd Teologiczny 2019, t. 27, nr 2, s. 189. Podobnie G. Tylec, *Prawo autorskie w działalności...*, s. 94 oraz W. Wenz, M. Skwierczyński, *Ochrona praw autorskich profesora zakonnego post mortem auctoris*, Prawo Kanoniczne 2018, t. 61, nr 3, s. 108–109.

braku stosownego uregulowania w KPK materii prawa autorskiego (szerzej – prawa własności intelektualnej), stanowi kan. 19 KPK. Kanon ten nakazuje w razie braku przepisu ustawy odwoływać się m.in. do prawa powszechnego, obowiązującego w całym Kościele⁹. Natomiast KKKW obok KPK stanowi podstawowy zbiór obowiązujących powszechnie norm prawa kanonicznego¹⁰. Przy tym, jak zauważa J.E. Lynch, porównując przepisy kan. 1 KPK oraz kan. 1 KKKW, regulujące zakresy zastosowania obu kodeksów, to o ile pierwszy z nich ma zastosowanie wyłącznie do Kościoła łacińskiego, o tyle zakres zastosowania drugiego dotyczy wszystkich kościołów, w tym może być źródłem prawa również dla Kościoła łacińskiego¹¹. Dodatkowo w piśmiennictwie zauważa się, iż z uwagi na fakt, że KKKW został przyjęty przez tego samego ustawodawcę co KPK, to w sytuacjach wątpliwych lub niejasnych może być traktowany jako tekst „równoległy” do tekstu KPK dla Kościoła łacińskiego. Jednakże w żadnym wypadku nie może zmieniać przepisów KPK¹². W rezultacie, w obliczu braku w KPK przepisu regulującego materię prawa własności intelektualnej, zasadne jest odwołanie się do kan. 666 KKKW¹³.

Zgodnie z kan. 666 § 1 KKKW „[o]pus intellectuale auctoris sub tutela iuris est sive, quatenus manifestat personalitatem illius, sive, quatenus fons est iurium patrimonialium”¹⁴. Sformułowanie „opus intellectuale” można rozumieć jako działalność intelektualną (ew. pracę, wysiłek intelektualny) lub rezultat takiej działalności – dzieło intelektualne (ew. przedmiot pracy, wysiłku intelektualnego)¹⁵. Dzieło, a precyzyjnej dobro intelektualne jest pojęciem obszernym, obejmującym różne postacie takich dóbr. Należą do nich nie tylko utwory (będące przedmiotami praw autorskich), lecz także przedmioty praw pokrewnych – wśród nich m.in. artystyczne wykonania, fonogramy czy wideogramy, jak również przedmioty praw własności przemysłowej: wynalazki, wzory użytkowe, wzory przesyłowe, znaki towarowe lub usługowe i inne. Z kolei działalność intelektualna może obejmować działalność artystyczną, naukową, wynalazczą czy racjonalizatorską. Jako takie, aktywności te

⁹ *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Warszawa 2023, s. 66.

¹⁰ Por. M. Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, s. 138.

¹¹ J.E. Lynch, *The Eastern Churches: Historical Background*, *The Jurist* 1991, t. 51, s. 1.

¹² G.D. Gallaro, D. Salachas, *Interecclesial Matters in the Communion of Churches*, *The Jurist* 2000, t. 60, s. 261.

¹³ Por. M. Skwirczyński, *Autorskie prawa majątkowe...*, s. 37–38.

¹⁴ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 438.

¹⁵ Słowo łac. *opus* może być tłumaczone w następujący sposób: „opus, eris n. 1. zajęcie, robota, praca 2. budowla, budowanie 3. nauka, sztuka [...] 6. staranie, wysiłek 7. przedmiot pracy, materiał [...] 10. dzieło literackie, plastyczne”, J. Pieńkos, *Słownik łacińsko-polski. Łacina w nauce i kulturze*, Kraków 2001, s. 309.

przeważnie stanowią przedmioty ochrony dóbr osobistych¹⁶. Na wstępie rozważenia wymaga zatem, czy analizowany kan. 666 § 1 KKKW stanowi o „dziele intelektualnym” czy o „działalności intelektualnej”.

W świetle kan. 1499 KKKW, który posiada podobne brzmienie do kan. 17 KPK¹⁷, „[l]eges intellegendae sunt secundum propriam verborum significationem in textu et contextu consideratam, quae si dubia et obscura mansit, secundum locos parallelos, si qui sunt, legis finem ac circumstantias et mentem legislatoris”¹⁸ [wyróżnienie – M.J.S.]. Zatem przepisy kodeksu należy w pierwszej kolejności interpretować zgodnie ze znaczeniem słów w nich użytych, rozważanym w tekście oraz kontekście¹⁹. Tak więc w treści kan. 666 § 1 KKKW w kontekście sformułowania „opus intellectuale” użyto zwrotu „auctoris” (tj. autora lub twórcy), co zdaje się sugerować, że chodzi o działalność lub dzieło – rezultat działalności – człowieka. Powszechnie bowiem za twórcę dzieła intelektualnego (ewentualnie podmiot aktywności, która do takiego rezultatu prowadzi) uważa się wyłącznie człowieka (osobę fizyczną)²⁰. Analizowany przepis w dalszej treści stanowi, że „dzieło” (ew. – działalność) podlega ochronie prawnej, „zarówno gdy tworzy jego uprawnienia osobiste [tj. twórcy – M.J.S.], jak też jako źródło praw dziedzicznych”²¹. Powyższe sugeruje zatem, że zakresem normy prawnej z kan. 666 § 1 KKKW mogą być objęte dobra, które: *po pierwsze* są przedmiotem praw podmiotowych o charakterze osobistym; *po drugie* są przedmiotem praw o charakterze dziedzicznym, przy czym dziedziczność jest charakterystyczna dla praw podmiotowych majątkowych²²; *po trzecie* są przedmiotem zarówno praw podmiotowych o charakterze osobistym, jak i praw podmiotowych o charakterze majątkowym. I tak działalność intelektualna w jej najróżniejszych postaciach, w tym działalność artystyczna, naukowa czy

¹⁶ Por. M. Pazdan, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 1. *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 1139–1140.

¹⁷ Kanon 17 KPK stanowi dokładnie: „[l]eges ecclesiasticae intellegendae sunt secundum propriam verborum significationem in textu et contextu consideratam; quae si dubia et obscura manserit, ad locos parallelos, si qui sint, ad legis finem ac circumstantias et ad mentem legislatoris est recurrendum”, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład Polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, tłum. E. Sztafrowski, Poznań 1984, s. 44.

¹⁸ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 848.

¹⁹ W polskim przekładzie kan. 1499 KKKW czytamy: „[u]stawy kościelne należy rozumieć zgodnie z własnym znaczeniem słów, rozważanym w tekście i kontekście [...]”, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 849.

²⁰ Por. M. Skwierczyński, *Autorskie prawa majątkowe...*, s. 79. Por. uwagi w: A. Niewęglowski, *Prawo autorskie. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 37.

²¹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 439.

²² Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007, s. 102–103. Podobnie W. Wenz, M. Skwierczyński, *Ochrona praw autorskich...*, s. 111.

wynalazcza, stanowi przedmiot ochrony praw podmiotowych osobistych. Z kolei dobra intelektualne, w tym utwory²³, artystyczne wykonania, fonogramy czy wideogramy, wynalazki, wzory użytkowe, wzory przemysłowe czy znaki towarowe lub usługowe, mogą być przedmiotem praw podmiotowych majątkowych, jak również – w niektórych przypadkach – jednocześnie przedmiotem praw podmiotowych osobistych.

Na marginesie analizy treści kan. 666 § 1 *in fine* KKKW należy także zwrócić uwagę, iż respektuje ona występowanie różnych modeli ochrony prawnoautorskiej. Na gruncie systemu Europy kontynentalnej prawa autorskiego wyróżnia się bowiem tzw. model monistyczny oraz model dualistyczny praw autorskich. Model monistyczny, wywodzący się z prawa niemieckiego, zakłada istnienie jednego prawa autorskiego względem utworu, obejmującego uprawnienia o charakterze osobistym, jak i o charakterze majątkowym²⁴. Z kolei model dualistyczny, wywodzący się z prawa francuskiego, zakłada istnienie dwóch praw lub dwóch grup praw, przysługujących względem utworu, a mianowicie autorskich praw osobistych oraz autorskich praw majątkowych²⁵. Natomiast treść kan. 666 § 1 *in fine* KKKW nie przesądza modelu prawa podmiotowego przysługującego względem danego dobra, które w świetle tego przepisu może być prawem „mieszanym” obejmującym tak uprawnienia o charakterze osobistym, jak i majątkowym, ewentualnie odrębnym prawem – odpowiednio o charakterze osobistym albo majątkowym. W konsekwencji treść kan. 666 § 1 *in fine* KKKW jest sformułowana w taki sposób, iż uwzględnia zarówno model dualistyczny prawa autorskiego, jak i model monistyczny, co pozwala na lepsze zsynchronizowanie uregulowania prawa kanonicznego z najróżniejszymi regulacjami krajowymi prawa cywilnego, hołdującymi konkretnemu z ww. modeli praw autorskich²⁶.

Treść kan. 666 § 1 KKKW oraz kontekst zwrotów w nim zawartych zdaje się sugerować, że przepis ten może odnosić się zarówno do dzieł (dóbr) intelektualnych, jak i do działalności intelektualnej, będącej przedmiotem dóbr osobistych. Jednakże wymagania wynikające z treści kan. 17 KPK i kan. 1499 KKKW wprowadzają wymóg uwzględnienia szerszego kontekstu przy wykładni przepisów prawa kanonicznego, w tym analizowanego kan. 666 KKKW. Należy zatem zauważyć, że następujące po paragrafie pierwszym kan. 666 KKKW postanowienia odnoszą się do

²³ Por. W. Broński, *Treść prawa autorskiego do kazania*, Roczniki Pastoralno-Katechetyczne 2010, nr 2 (57), s. 136 i n.

²⁴ E. Traple, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 13. *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2017, s. 141–142.

²⁵ Tamże, s. 142–143; M. Skwierczyński, *Autorskie prawa majątkowe...*, s. 50–53.

²⁶ Co nie jest bez znaczenia również w kontekście uregulowania z kan. 666 § 3 KKKW, o czym szczegółowo w dalszej części opracowania.

rezultatów działalności intelektualnej, nie zaś do samej tego rodzaju działalności. To mogłoby z kolei sugerować, że w ramach analizowanego przepisu celem ustawodawcy było uregulowanie materii wyłącznie dóbr intelektualnych. Podobny pogląd wyrażono w komentarzu do kan. 828 KPK, któremu odpowiada kan. 666 § 2 KKKW, w którym stwierdzono, że kan. 666 KKKW „w § 1 i § 2 ustanawia ogólne zasady **prawa własności intelektualnej**”²⁷ [wyróżnienie – M.J.S.]. Ponadto należy uwzględnić okoliczność, iż problematyka ochrony dóbr osobistych jest przedmiotem regulacji w ramach innej jednostki redakcyjnej niż kan. 666 KKKW. Jak wskazuje się w piśmiennictwie, ochrona dóbr osobistych została uregulowana w kan. 220 KPK (oraz odpowiadającym mu kan. 23 KKKW)²⁸. Wydaje się zatem, że ochrony działalności intelektualnej, jako należącej do sfery ochrony dóbr osobistych człowieka (twórcy), należałoby doszukiwać się właśnie w tym przepisie. Powyższy kontekst regulacyjny kan. 666 § 1 KKKW na tle innych regulacji powszechnego prawa kanonicznego dodatkowo unaocznia, że celem ustawodawcy było uregulowanie w ramach tego przepisu wyłącznie kwestii dotyczących dzieł (dóbr) intelektualnych.

Znamienne jest przy tym, że przekłady treści kan. 666 § 1 KKKW na język polski lub język angielski również odnoszą się wyłączenie do rezultatu działalności intelektualnej, a nie działalności intelektualnej *per se*. Zgodnie z polskim tłumaczeniem analizowanego przepisu: „[d]zieło intelektualne autora jest pod ochroną prawną [...]”²⁹. Natomiast w przekładzie angielskim zaproponowano następujące brzmienie omawianej regulacji: „the fruit of an author’s intellectual effort”³⁰, co oznacza „rezultat wysiłku intelektualnego twórcy”. Jedynie na marginesie niniejszych rozważań można zauważyć, że przekład w wersji anglojęzycznej, posługujący się terminem rezultatu wysiłku intelektualnego twórcy zamiast dzieła, jest bardziej adekwatny w stosunku do pojęć przyjętych na gruncie prawa własności intelektualnej. Podczas gdy zaproponowane w polskim przekładzie sformułowanie „dzieło intelektualne autora”, choć odpowiada założeniom regulacji z kan. 666 § 1 KKKW, jako odnoszącym się do dobra intelektualnego, może budzić wątpliwości w kontekście użytego terminu dzieło, charakterystycznego dla innych instytucji

²⁷ *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego...*, s. 512.

²⁸ W doktrynie wskazuje się, że „bona fama”, o którym stanowi analizowany kanon, wykracza poza pojęcie odnoszące się wyłącznie do dobrego imienia, a z przepisu tego wywodzi się ochronę również innych dóbr osobistych mających swoje źródło w godności osoby ludzkiej, por. G. Bzdyrak, *Ochrona dóbr osobistych naruszonych w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2022, nr 5, s. 372. Wydaje się zatem, że źródło ochrony także takich dóbr osobistych, jak twórczość artystyczna, naukowa czy wynalazcza, powinien stanowić kan. 220 KPK (odpowiadającym mu kan. 23 KKKW).

²⁹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 439.

³⁰ *Code of Canons of the Eastern Churches: Latin-English Edition*, Waszyngton 1992, s. 333.

prawa cywilnego (np. rezultatu umowy o dzieło, który może być przedmiotem materialnym).

Konkludując, jeżeli uznać, że kan. 666 § 1 KKKW zawiera normy regulujące stosunki prawne z uwagi na określone dobra intelektualne twórcy, to niewątpliwie zawiera on normy prawa własności intelektualnej. Wydaje się zatem, że analizowany przepis nie odnosi się tylko do utworów, rozumianych jako przedmioty praw autorskich, lecz także do innych rezultatów działalności intelektualnej, w tym przedmiotów prawa własności przemysłowej czy przedmiotów praw pokrewnych.

2. Pomocnicza rola prawa obowiązującego w danym państwie przy ustaleniu norm prawa kanonicznego w sferze własności intelektualnej

Zgodnie z kan. 666 § 3 KKKW „[i]ure particulari uniuscuiusque Ecclesiae sui iuris normae magis determinatae de hac re ferantur servatis praescriptis iuris civilis circa iura auctoris”³¹. Jak zauważa M. Skwirczyński, analizowany przepis KKKW zawiera jedynie normy o charakterze ogólnym³². Na tym tle może wystąpić wątpliwość, czy przepis ten stanowi odesłanie do cywilnych ustaw państwowych w świetle kan. 1504 KKKW (który odpowiada kan. 22 KPK³³), czy też jedynie nakazuje wzorować się na prawie cywilnym obowiązującym w danym kraju przy ustaleniu treści norm prawnych prawa kanonicznego szczegółowo regulujących prawa twórcy. Kanon 1504 KPK stanowi, że „[i]us civile, ad quod ius Ecclesiae remittit, in iure canonico eisdem cum effectibus servetur, quatenus iuri divino non est contrarium et nisi aliter iure canonico cavetur”³⁴. Odnośnie do kan. 22 KPK, któremu na gruncie KKKW odpowiada właśnie kan. 1504, w piśmiennictwie wskazuje się, że przepis ten „uznaje prawo cywilne, rozumiane szeroko jako prawo obowiązujące w danym kraju za źródło pomocnicze prawa kanonicznego w przypadkach, w których prawodawca kościelny odwołuje się bezpośrednio do tegoż porządku prawnego. Dlatego Kościół wchodząc w obrót regulowany prawem cywilnym, jest zobligowany do respektowania tego prawa”³⁵. Jednakże w analizowanym kan. 666 § 3 KKKW brak

³¹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 438.

³² M. Skwirczyński, *Autorskie prawa majątkowe...*, s. 77.

³³ „Leges civiles ad quas ius Ecclesiae remittit, in iure canonico eisdem cum effectibus serventur, quatenus iuri divino non sint contrariae et nisi aliud iure canonico caveatur”, *Codex Iuris Canonici auctoritate...*, s. 46.

³⁴ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 850.

³⁵ M. Skwirczyński, *Autorskie prawa majątkowe...*, s. 39.

jest bezpośredniego odwołania do prawa cywilnego danego państwa. Wydaje się, że w przedmiotowym przepisie nie „rezygnuje się” z ustalenia norm prawnych prawa kanonicznego szczegółowo regulujących materię „praw twórcy” na rzecz przyjęcia tych obowiązujących w prawie świeckim³⁶. Kanon 666 § 3 KKKW stanowi jedynie, że przy ustaleniu treści norm prawa partykularnego³⁷ należy posiłkować się uregulowaniami prawa cywilnego, dotyczącymi praw twórcy, obowiązującymi w danym państwie³⁸. Takie uregulowanie może służyć ustalaniu norm prawa kanonicznego zgodnych lub co najmniej niesprzecznych z normami prawa własności intelektualnej danego państwa³⁹, zapewniając tym samym większą kompatybilność z prawem krajowym prawa kanonicznego na poziome prawa partykularnego. W żadnym jednak wypadku nie może mieć na celu przyjmowania norm prawa świeckiego jako obowiązujących na gruncie prawa kanonicznego.

Sformułowanie „iura auctoris” zawarte w kan. 666 § 3 *in fine* KKKW sugeruje, iż należy je roznieć jako prawa twórców. Wymaga to zaznaczenia w obliczu zaproponowanego w polskim przykładzie brzmienia – „praw autorskich”⁴⁰. Takie ujęcie, tj. „praw autorskich” zamiast „praw twórców” („praw autorów”), może stanowić nieuprawniony asumpt do wykładni, zgodnie z którą regulacja z art. 666 § 3 *in fine*

³⁶ Przyjęcie bowiem stanowiska odmiennego, mianowicie iż analizowany przepis KKKW w myśl kan. 22 KPK (odpowiednio kan. 1504 KKKW) odsyła do ustawodawstwa państwowego, byłoby równoznaczne z przyjęciem poglądu o tzw. kanonizowaniu ustaw regulujących materię prawa własności intelektualnej danego państwa. Jak wskazuje się w doktrynie, „[z]godnie z najnowszym rozumieniem problemu kanonizowanie ustaw cywilnych następuje w sytuacji, gdy kościelny ustawodawca rezygnuje ze stanowienia prawa w określonej dziedzinie, odsyłając do unormowań państwowych i polecając stosować je także w systemie prawa kanonicznego”, *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego...*, s. 67. W przypadku analizowanego kan. 666 § 3 KKKW brak jest takiego odesłania do ustawodawstwa państwowego.

³⁷ W świetle kan. 1493 § 2 KKKW prawo partykularne (*ius particulare*) odnosi się do „wszystkich ustaw, prawnych zwyczajów, statutów i innych norm prawa, które nie są wspólne dla całego Kościoła powszechnego ani dla wszystkich Kościołów wschodnich”, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 847. Mirosław Sitarz wyjaśnia, że ze względu na zakres obowiązywania norm prawnych wyróżnia się prawo kanoniczne „powszechne”, które obowiązuje w całym Kościele, oraz „prawo partykularne”, które należy rozumieć jako „obowiązujące w danym kraju lub Kościele partykularnym”, M. Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, s. 138. Typową postacią Kościoła partykularnego jest diecezja, R. Kantor, *Stanowienie prawa w Kościele partykularnym. Kompetencje synodu diecezjalnego i konferencji biskupów*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015, s. 81. Podobnie *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego...*, s. 271. Na gruncie KPK pojęcie Kościoła partykularnego wyraża kan. 368.

³⁸ W kontekście m.in. regulacji z kan. 666 § 3 KKKW G. Tylec wyraził pogląd, że „obowiązująca ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r. wraz z aktami wykonawczymi w zakresie, w jakim nie jest ona sprzeczna z normami prawa kanonicznego, może być stosowana przed sądami kościelnymi w Polsce”, G. Tylec, *Prawo autorskie w działalności...*, s. 94.

³⁹ Tak M. Skwierczyński, *Autorskie prawa majątkowe...*, s. 77.

⁴⁰ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 439.

KKKW odnosi się wyłącznie do ustalenia norm prawnych w obszarze prawa autorskiego. Taka zawężająca interpretacja nie wydaje się uzasadniona zarówno z uwagi na przyjęte w wersji łacińskiej brzmienie kan. 666 § 3 KKKW, jak i z uwagi na kontekst tego przepisu, który powinien uwzględniać chociażby uregulowanie § 1, który – jak wykazano powyżej – odnosi się do dóbr własności intelektualnej w ogólności, a nie tylko do utworów – przedmiotów praw autorskich. Prawdopodobnie zaproponowanej w tym miejscu wykładni zdaje się potwierdzać analiza porównawcza z przekładem kan. 666 § 3 KKKW zaproponowanym w języku angielskim, w którym posłużono się sformułowaniem „rights of authors”⁴¹, co oznacza właśnie „prawa twórców”. Natomiast nie posłużono się w przekładzie anglojęzycznym charakterystycznym dla określenia prawa autorskiego w systemie anglosaskim słowem *copyright*⁴².

Podsumowując tę część rozważań, należy uznać, że kan. 666 § 3 KKKW wskazuje jedynie na pomocniczą rolę przepisów prawa cywilnego danego państwa przy ustaleniu treści norm prawnych prawa partykularnego szczególnie regulujących prawa twórców w prawie kanonicznym. Przy tym pojęcie twórcy (lub autora) nie jest relewantne jedynie dla regulacji prawa autorskiego, a sformułowanie „prawa twórców”, użyte w kan. 666 § 3 KKKW, należy interpretować jako traktujące również o innych niż autorskie prawach intelektualnych.

3. Ochrona tekstów prawnych i oficjalnych dokumentów władzy kościelnej

Kanon 666 § 2 KKKW stanowi: „[s]ub tutela iuris sunt textus legum et actorum officialium cuiuscumque auctoritatis ecclesiasticae atque eorum collectiones authenticae; ideoque ea iterum edere non licet nisi impetrata eiusdem vel auctoritatis superioris licentia et servatis condicionibus ab eadem praescriptis”⁴³. Wytwory takie jak akty normatywne, w tym teksty zawartych w nich przepisów prawnych, jak również dokumenty urzędowe, stanowią rezultaty działalności twórczej człowieka i z uwagi na ich charakter⁴⁴ mogą aspirować do bycia objętymi ochroną jako

⁴¹ *Code of Canons of the Eastern Churches: Latin-English Edition...*, s. 333.

⁴² Por. M. Nowikowska, w: *Prawo własności intelektualnej. Teoria i praktyka*, red. J. Sieńczyło-Chlabicz, Warszawa 2021, s. 44.

⁴³ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 438. Co w przekładzie polskim oddano następująco: „[p]od ochroną prawną znajdują się teksty praw i oficjalnych dokumentów jakiegokolwiek władzy kościelnej i ich autentyczne zbiory; nie godzi się więc ponownie ich wydawać, chyba że za wyraźnym pozwoleniem tej samej lub wyższej władzy i z zachowaniem warunków przez nią przepisanych”, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 439.

⁴⁴ Podobny do utworów literackich lub szerzej – utworów wyrażonych słowem.

utwory – przedmioty praw autorskich. Prawnoautorskim aspektem aktów normatywnych poświecono uwagę m.in. w Konwencji berneńskiej. Zgodnie z art. 2 ust. 4 tej konwencji „[u]stawodawstwu państw należących do Związku zastrzega się określenie, jakiej ochrony udziela się urzędowym tekstom aktów prawodawczych, administracyjnych lub sądowych oraz urzędowym tłumaczeniom tych tekstów”⁴⁵. W ślad za tym przepisem wiele państw – stron Konwencji berneńskiej⁴⁶, w tym Rzeczpospolita Polska, wyłącza spod ochrony prawa autorskiego akty normatywne oraz ich urzędowe projekty⁴⁷. Podyktowane jest to zapewnieniem nieskrępowanego dostępu do tekstów aktów normatywnych. Skoro bowiem ustawodawca dąży do tego, by adresaci norm prawnych stosowali się do nich, muszą oni posiadać dostęp do przepisów wyrażających te normy i nie może im tego uniemożliwiać m.in. ochrona prawnoautorska⁴⁸. Przy tym, jak zauważono wyżej, jeśli większość tekstów aktów normatywnych zasadniczo można by zaliczyć do utworów, np. wyrażonych słowem, to w przypadku braku stosownych przepisów – wprowadzających ekskluzję aktów normatywnych spod ochrony prawa autorskiego – korzystanie z takich wytworów co do zasady wymagałoby zgody twórcy lub innego podmiotu uprawnionego z tych praw. Jednocześnie, mimo że kan. 666 § 2 KKKW stanowi o „ochronie prawnej” tekstów ustaw lub oficjalnych dokumentów⁴⁹, nie precyzując charakteru tejże ochrony, nie powinno budzić wątpliwości, że ustawodawca kościelny miał na względzie właśnie prawnoautorską ochronę takich wytworów. Po pierwsze, z uwagi na wspomniany charakter owych wytworów intelektualnych człowieka, który pozwala im pretendować do ochrony właśnie jako utworów. Po drugie, z uwagi na kontekst regulacyjny, bowiem za nieprzypadkowe należy uznać zamieszczenie przez ustawodawcę kościelnego analizowanego uregulowania wśród przepisów kan. 666 KKKW, regulującego kwestie dotyczące dóbr intelektualnych.

Konwencja berneńska pozostawia w tym zakresie ustawodawstwu państw – stron konwencji określenie zastrzeżenia, „jakiej ochrony udziela się” urzędowym tekstom

⁴⁵ Dz. U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474.

⁴⁶ Precyzyjniej: państw należących do Związku Berneńskiego, bowiem zgodnie z art. 1 Konwencji berneńskiej „[p]aństwa, do których ma zastosowanie niniejsza konwencja, tworzą Związek w celu ochrony praw autorów do ich dzieł literackich i artystycznych”.

⁴⁷ Zgodnie z art. 4 pkt 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 2509: „[n]ie stanowią przedmiotu prawa autorskiego: [...] akty normatywne lub ich urzędowe projekty”.

⁴⁸ Jak stwierdzili J. Barta, R. Markiewicz i A. Matlak, „[r]atio legis takiego uregulowania wydaje się łatwo rozpoznawalne; chodzi o interes społeczny wyrażający się zarówno w prawie do informacji na temat zamierzeń legislacyjnych, jak i w prawie dostępu oraz swobodzie korzystania z aktów normatywnych”, J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 13, s. 76.

⁴⁹ Por. tłumaczenie w *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 439.

aktów normatywnych oraz ich urzędowym tłumaczeniom. Jak już nadmieniono, stroną Konwencji berneńskiej jest również Stolica Apostolska. W konsekwencji uregulowanie przyjęte na gruncie kan. 666 § 2 KKKW należy uznać za dopuszczalne w świetle postanowień Konwencji berneńskiej, podobnie jak odpowiadające mu uregulowanie z kan. 828 KPK. Mając na względzie brzmienie art. 2 ust. 4 Konwencji berneńskiej, jak również porównanie z brzmieniem kan. 828 KPK⁵⁰, należy uznać, że na podstawie KKKW dokonano określenia ochrony urzędowych tekstów aktów normatywnych władzy kościelnej w ten sposób, że pod ochroną prawa autorskiego pozostają ich utrwalenia, czyli pierwotne wersje tychże tekstów⁵¹. Wskazuje na to szczególnie fragment kan. 666 § 2 KKKW, zgodnie z którym „nie godzi się więc ponownie ich wydawać”, ewentualnie – „za wyraźnym pozwoleniem tej samej lub wyższej władzy i z zachowaniem warunków przez nią przepisanych”⁵². Podobne rozwiązanie wyraża kan. 828 KPK, ale w tym przepisie ujęte od strony pozytywnej, tj. „mogą być ponownie wydane”, lecz – „po uzyskaniu zgody tejże władzy i z zachowaniem warunków przez nią przepisanych”⁵³. Powyższe sugeruje zatem, że zwielokrotnianie rzeczonych tekstów jest możliwe, ale za zezwoleniem podmiotów uprawnionych. Odnosi się to również do zwielokrotnienia w innej wersji językowej, czyli tłumaczenia. Tłumaczenie utworów w prawie autorskim rozumiane jest jako opracowanie cudzego utworu (por. art. 2 ust. 3 Konwencji berneńskiej), niemniej, zdaniem niektórych teoretyków prawa własności intelektualnej, tłumaczenie stanowi właśnie postać zwielokrotnienia utworu⁵⁴.

Uregulowanie z kan. 666 § 2 KKKW nie jest przy tym rozwiązaniem niespotykanym. Nasuwa skojarzenie z uregulowaniem przyjętym na gruncie przepisów Protokołu nr 2 do Powszechnej konwencji o prawie autorskim, dotyczącym „stosowania konwencji do dzieł niektórych organizacji międzynarodowych”. I tak, zgodnie z art. 1 lit a ww. protokołu, „[o]chrona przewidziana w artykule II ustęp 1 Konwencji z 1971 roku będzie stosowana do dzieł opublikowanych po raz pierwszy przez Organizację Narodów Zjednoczonych, przez związane z nią organizacje wyspecjalizowane lub przez Organizację Państw Amerykańskich”. Wspomniany art. II

⁵⁰ „Collectiones decretorum aut actorum ab aliqua auctoritate ecclesiastica editas, iterum edere non licet, nisi impetrata prius eiusdem auctoritatis licentia et servatis condicionibus ab eadem praescriptis”, *Codex Iuris Canonici auctoritate...*, s. 354.

⁵¹ W kontekście odróżnienia pojęcia utrwalenia i zwielokrotnienia utworu E. Traple wskazała, iż „[g]eneralnie można przyjąć, że utrwalenie łączy się ze sporządzeniem pierwszego nośnika materialnego, zwielokrotnianie zaś polega na sporządzeniu kolejnych egzemplarzy na podstawie tego nośnika”, E. Traple, w: *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 333-334.

⁵² Za: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium...*, s. 439.

⁵³ Za: *Codex Iuris Canonici auctoritate...*, s. 355.

⁵⁴ С.А. Судариков, *Авторское право*, Moskwa 2011, s. 151.

ust. 1 konwencji wskazuje właśnie na ochronę prawnoautorską, a regulację z art. 1 lit. a ww. protokołu „traktuje się czasem jako sugestią wprowadzenia – przynajmniej w pewnym zakresie – ochrony dla materiałów urzędowych”⁵⁵.

W rezultacie kan. 666 § 2 KKKW ustanawia prawnoautorską ochronę tekstów aktów normatywnych, a możliwość ich zwielokrotniania uzależnia od zezwolenia podmiotów uprawnionych. Pod pojęciem zwielokrotniania należy w tym przypadku rozumieć również teksty aktów normatywnych w innych niż łacińska wersjach językowych, a mianowicie ich tłumaczenia.

Wnioski

Kanon 666 § 1 KKKW zawiera normy prawne w sposób ogólny traktujące o ochronie dóbr intelektualnych. Posłużenie się terminem „auctoris” w kontekście sformułowania „opus intellectuale”, pojęciowe znaczenia tych terminów, jak również porównanie z innymi jednostkami redakcyjnymi kan. 666 KKKW sugeruje wykładnię, zgodnie z którą przepis ten nie ogranicza się wyłącznie do przedmiotów praw autorskich – utworów, lecz zakresem normowania obejmuje także dobra własności intelektualnej w ogólności. W obliczu braku na gruncie KPK przepisu, który, podobnie jak kan. 666 § 1 KKKW, regulowałby materię ochrony dóbr intelektualnych, w tym zakresie kanon ten pełni szczególną rolę na gruncie całego prawa Kościoła katolickiego, gdyż stanowi źródło norm prawnych nie tylko dla Kościołów Wschodnich, lecz ponadto dla Kościoła łacińskiego.

W § 3 kan. 666 KKKW zawarto nakaz ustalenia treści norm prawa kanonicznego szczegółowo regulujących materię praw własności intelektualnej na poziome prawa partykularnego, do czego przepisy prawa cywilnego danego państwa mogą być wykorzystywane pomocniczo. Takie rozwiązanie zapewnia dużą elastyczność, pozwalającą na zapewnienie kompatybilności prawa kanonicznego (na poziome prawa partykularnego) z regulacjami prawa cywilnego w zakresie prawa własności intelektualnej obowiązującego w danym państwie.

Wreszcie kan. 666 § 2 KKKW zawiera bardziej szczegółową w stosunku do pozostałych jednostek redakcyjnych kan. 666 KKKW regulację, dotyczącą uznania prawnoautorskiej ochrony tekstów aktów normatywnych pochodzących od władzy kościelnej. Regulacja w nim zawarta zakłada ochronę w prawie kanonicznym

---

⁵⁵ Tak J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 13, s. 76.

pierwszych utrwałen takich tekstów, ale również ich zwielokrotnień, w tym w postaci opracowań, np. w innych wersjach językowych.

Bibliografia

- Broński W., *Treść prawa autorskiego do kazania*, Roczniki Pastoralno-Katechetyczne 2010, nr 2 (57).
- Bzdryk G., *Ochrona dóbr osobistych naruszonych w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2022, nr 5.
- Code of Canons of the Eastern Churches: Latin-English Edition*, Waszyngton 1992.
- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład Polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, tłum. E. Sztafrowski, Poznań 1984.
- Codex Iuris Canonici*. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Warszawa 2023.
- Gallaro G.D., Salachas D., *Interecclesial Matters in the Communion of Churches*, The Jurist 2000, t. 60.
- Kantor R., *Stanowienie prawa w Kościele partykularnym. Kompetencje synodu diecezjalnego i konferencji biskupów*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015.
- Lynch J.E., *The Eastern Churches: Historical Background*, The Jurist 1991, t. 51.
- Niewęglowski A., *Prawo autorskie*. Komentarz, Warszawa 2021.
- Pieńkos J., *Słownik łacińsko-polski. Łacina w nauce i kulturze*, Kraków 2001.
- Prawo autorskie i prawa pokrewne*. Komentarz, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2011.
- Prawo własności intelektualnej. Teoria i praktyka*, red. J. Sięczyło-Chlabicz, Warszawa 2021.
- Radwański Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007.
- Skwirczyński M., *Autorskie prawa majątkowe do utworu kościelnego w świetle prawa kanonicznego i prawa polskiego*, Wrocław–Kraków 2020.
- Skwirczyński M., *The Church Institution's Purchase of the Foreign License for Publication of a Literary Creation in Poland*, Wrocławski Przegląd Teologiczny 2019, t. 27, nr 2.
- Sitarz M., *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004.
- System Prawa Prywatnego*, t. 1. *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007.
- System Prawa Prywatnego*, t. 13. *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2017.
- Tylec G., *Prawo autorskie w działalności religijnej*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2016, t. 19.
- Wenz W., Skwirczyński M., *Ochrona praw autorskich profesa zakonnego post mortem auctoris*, Prawo Kanoniczne 2018, t. 61, nr 3.
- Судариков С.А., *Авторское право*, Москва 2011 [S.A. Sudarikov, *Avtorskoe pravo*, Moskva 2011].

Ewolucja instytucji inkardynacji od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego II

Evolution of the institution of incardination from the Council of Trent
to the Second Vatican Council

Эволюция института инкардинации от Триденцкого собора
до II Ватиканского собора

Еволюція інституту інкардинації від Триденцького Собору
до Другого Ватиканського Собору

KS. WOJCIECH WĄSIK¹

Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: wwasiak@kielce.opoka.org.pl, <https://orcid.org/0000-0001-9443-3429>

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest rozwój instytucji inkardynacji w okresie od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego II. Autor dokonując historyczno-prawnych analiz norm dotyczących inkardynacji, starał się ukazać, jak ta instytucja ewoluowała od ściśle dyscyplinarnej, będącej narzędziem nadzoru i kontroli nad duchownymi, do instytucji w służbie budowania kapłańskiej wspólnoty. O ile normy Trydentu, aż do Kodeksu z 1917 r., traktowały inkardynację jedynie jako prawny obowiązek przypisania duchownych do diecezji i do własnego biskupa, o tyle Vaticanum II stworzył fundamenty współczesnego modelu tej instytucji, biorąc pod uwagę nie tylko racje prawne, lecz także duszpasterskie, lepsze rozmieszczenie prezbiterów w nowych strukturach kościelnych oraz możliwość realizowania zadań apostołskich. Odszedł też od feudalnego systemu beneficjów jako tytułu do otrzymania święceń.

Słowa kluczowe: inkardynacja, sakrament święceń, duchowny

Summary: The subject of this article is the development of the institution of incardination in the period from the Council of Trent to the Second Vatican Council. The author, by conducting historical and legal analyses of the norms of incardination, sought to show how this institution has evolved from a strictly disciplinary one, an instrument of supervision and control over clergy, to an institution in the service of building the priestly community. Whereas the norms of Trent, until the 1917 Code, treated incardination merely as a legal obligation to assign clergy to a diocese and to their own bishop, Vatican II laid the foundations of the modern model of this institution, taking into account not only legal but also priestly rationales, the better distribution of presbyters in the new ecclesiastical structures and the possibility of carrying out apostolic tasks. It also moved away from the feudal system of benefices as a title to receive ordination.

Key words: incardination, sacrament of holy orders, clergy

Резюме: Предметом данной статьи является развитие института инкардинации в период от Триденцкого собора до II Ватиканского собора. Автор, проведя историко-правовой анализ норм инкардинации, попытался показать, как этот институт превратился из сугубо дисциплинарного, который был инструментом надзора и контроля над духовенством, в институт, стоящий на службе созидания общины духовенства. Если нормы Триденцкого собора, вплоть до Кодекса 1917 года, рассматривали инкардинацию лишь как юридическое обязательство подчинения духовенства диоцезу и своему епископу, то II Ватиканский собор заложил основы современной модели этого института, принимая во внимание не

---

¹ Korektę tekstu, ze względu na śmierć Autora (w dniu 8 lutego 2024 r.), wykonał ks. dr hab. Grzegorz Wojciechowski.

только юридические, но и пастырские основания, лучшее распределение пресвитеров в новых церковных структурах и возможность выполнения апостольских задач. Он также отошел от феодальной системы бенефиций как требования для получения рукоположения.

Ключевые слова: инкардинация, таинство рукоположения, духовенство

Резюме: Предметом статьи є розвиток інституту інкардинації в період від Тридентського Собору до Другого Ватиканського Собору. Автор, роблячи історико-правовий аналіз норм щодо інкардинації, намагався показати, як ця інституція еволюціонувала від дисциплінарної, яка була інструментом нагляду та контролю над духовенством, до інституції у службі розбудови священницької спільноти. У той час як норми Триденту, аж до Кодексу 1917 року, розглядали інкардинацію лише як юридичний обов'язок призначати духовенство до єпархії та до свого єпископа, Другий Ватиканський Собор заклав основи сучасної моделі цієї інституції, беручи до уваги не лише правові, але й душпастирські правди, кращий розподіл священників у нових церковних структурах і можливість виконання апостольських завдань. Він також відійшов від феодальної системи бенефіцій як титулу для отримання висвячення.

Ключові слова: інкардинація, таїнство висвячення, священник

Wstęp

Kościół został ustanowiony jako wspólnota Ludu Bożego, którą kieruje następca św. Piotra oraz Kolegium Biskupów, we wspólnocie z nim. Będąc strukturą hierarchicznie uporządkowaną, wymaga on zachowania dyscypliny oraz subordynacji wobec kompetentnej władzy², ponieważ władza i autorytet są czynnikami wprowadzającymi ład i koordynującymi działania wiernych³. Dlatego w Kościele od czasów starożytnych nie uznawano niezdyscyplinowanych i sprawiających poważne problemy duchownych tułaczy⁴, którzy nie byli włączeni w struktury Kościoła ani podporządkowani hierarchicznym przełożonym. Narzędziem służącym eliminowaniu *clerici vagi* stała się instytucja inkardynacji. Wprowadził ją Sobór Nicejski z 325 r., a potwierdził Sobór Chalcedoński z 451 r., który nakazał, aby podporządkować duchownych przełożonym kościelnym oraz włączyć ich w hierarchiczne struktury

² Por. D. Cenalmor, J. Miras, *Prawo kanoniczne*, Warszawa 2022, s. 163; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła w porządku prawnym Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2013, s. 24; H. de Lubac, *Medytacje o Kościele*, Kraków 1997, s. 78; M. Zaborowski, *Inkardynacja i ekskardynacja duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 roku*, *Roczniki Nauk Prawnych* 2011, t. 21, nr 1, s. 245 i n.; J. Dyduch, W. Góralski, E. Górecki, J. Krukowski, M. Sitarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1. *Księga II. Lud Boży*, Poznań 2005, s. 17.

³ Por. M. Zaborowski, *Inkardynacja i ekskardynacja duchownych...*, s. 245; M. Żurowski, *Podstawy władzy kościelnej z punktu widzenia teologiczno-kanonicznego*, *Prawo Kanoniczne* 1962, t. 5, nr 3–4, s. 140.

⁴ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957, s. 304; R. Naz, *Incardination*, w: *Dictionnaire de droit canonique. Contenant tous les termes du droit canonique [...]*, t. 5, red. R. Naz, Paris 1953, kol. 1293; H. von Schwendenwein, *Die Kleriker. Die Zugehörigkeit zu einem geistlichen Heimatverband*, w: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, red. J. Listl, H. Müller, H. Schmitz, Regensburg 1983, s. 198.

Kościół⁵. W niniejszym artykule zajmiemy się ewolucją norm dotyczących inkardynacji od Soboru Trydenckiego do Vaticanum II, czyli w okresie, w którym kształtował się współczesny model tej instytucji.

1. Inkardynacja według kanonów dyscyplinarnych Soboru Trydenckiego

W XVI w. Kościół katolicki stanął przed poważnymi trudnościami natury doktrynalnej i dyscyplinarnej, dlatego papież Paweł III powołał komisję kardynalską, której celem było przeanalizowanie istniejących nieprawidłowości. Komisja ta opublikowała w 1537 r. raport pt. *Consilium de emendanda Ecclesia*, w którym zwrócono uwagę m.in. na: lekkomyślne udzielanie sakramentu święceń przez biskupów, kumulację beneficjów, brak rezydencji kleru przy określonym kościele, niezdiscyplinowanie duchownych⁶. Prawo dekretów nie zdołało też wyeliminować udzielania *ordinationes absolutae*⁷ ani rozwiązać problemu *clerici vagi*, których liczba wzrastała ze względu na nowe tytuły święceń. W celu przeprowadzenia reform papież zwołał sobór powszechny do Trydentu, który zainicjował dzieło odnowy Kościoła. Ojcowie soborowi zajęli zdecydowane stanowisko wobec nadużyć⁸, starając się uporząd-

⁵ Por. M. Piechocka-Kłos, *Sobory powszechne w epoce późnego cesarstwa (IV–VI w.)*, Studia Warmińskie 2011, t. 48, s. 301; K. Schatz, *Sobory Powszechne. Punkty zwrotne w historii Kościoła*, tłum. J. Zakrzewski, Kraków 2001, s. 54–59; B. Zubert, *Inkardynacja – ekskardynacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, red. S. Wielgus, Lublin 1997, kol. 224–226.

⁶ Por. *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński, polski*, t. IV/2 (1511–1870). *Lateran V, Trydent, Watykan I*, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, s. 185; E.G. Gleason, *Gasparo Contarini, Venice, Romae, and Reform*, Berkeley–Los Angeles–Oxford 1993, s. 143 i n.; K. Schatz, *Sobory Powszechne...*, s. 167.

⁷ *Ordinationes absolute* – święcenia absolutne, termin wprowadzony przez Sobór w Chalcedonie, który w kan. 6 zabraniał udzielania święceń prezbiterom lub diakonom bez wyznaczenia wyświęconemu kościoła lub posiadłości albo sanktuarium (martyrium), albo klasztoru, czyli w sposób absolutny. Taka ordynacja była uważana za nieważną, a wyświęceni w ten sposób duchowni nie mogli wypełniać swoich funkcji. Święcenia absolutne objęte były zakazem i traktowane jako niepubliczne. W Dekrecie Gracjana *ordinationes absolutae* zostały zrównane ze święczeniami udzielanymi przez obcego biskupa; por. K. Nasilowski, *Z problematyki okresu święceń relatywnych*, Prawo Kanoniczne 1985, t. 28, nr 1–2, s. 159–162.

⁸ Por. M. Conte a Coronata, *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*, t. 1, Taurini 1939, s. 204; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 69; *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński, polski*, t. IV/2 (1511–1870). *Lateran V, Trydent, Watykan I*, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, s. 187 i n.

kować w sposób radykalny również kwestie związane ze święczeniami absolutnymi oraz z duchownymi tułaczami⁹.

Na 14. sesji Soboru Trydenckiego, w kan. 2 *Dekretu o reformie* zakazano biskupom tytularnym udzielania pierwszej tonsury oraz święceń niższych i wyższych bez wyraźniej zgody właściwego ordynariusza miejsca, nawet jeśli taki biskup rezydował na terenie nienależącym do żadnej diecezji lub na terenie wyjętym albo na terenie jakiegoś klasztoru. Motywowano to tym, że często święcenia udzielano kandydatom odrzuconym przez własnego biskupa, niezdolnym lub niegodnym pełnienia służby Bożej. Złamanie zakazu skutkowało dla biskupa udzielającego święcenia sankcją karną rocznej suspensy w pełnieniu funkcji oraz suspensą dla osoby promovanej w pełnieniu posługi wynikającej z przyjętych święceń¹⁰.

Na sesji 21., w kan. 2 *Dekretu o reformie* Sobór nakazał, by w przyszłości żaden kleryk diecezjalny nie był dopuszczany do święceń, zanim wcześniej nie uzyska się pewności co do tego, że posiada on beneficjum kościelne. Natomiast posiadacze majątku lub pensji, czyli tzw. patrymonium, mogli być wyświęceni, jeżeli biskup uznał, że powinni zostać przyjęci do służby w swoich kościołach ze względu na konieczność lub potrzebę. Najpierw jednak biskup musiał sprawdzić, czy kandydat faktycznie posiada majątek albo pensję, a także czy wystarczą one na jego utrzymanie¹¹. Beneficjum będące tytułem do święceń musiało charakteryzować się tym, iż było: 1) kościelne, co wykluczało prebendy zależne od patronów lub władzy świeckiej; 2) aktualnie posiadane, nie wystarczała obietnica nadania beneficjum lub nadanie beneficjum bez posiadania; 3) spokojnie posiadane – do którego nikt nie mógł rościć sobie pretensji, a ponadto nie toczył się żaden spór o to beneficjum; 4) wystarczające do prowadzenia uczciwego życia; 5) stałe, czyli zapewniające stabilność utrzymania i posługi¹².

Na sesji 23. Soboru Trydenckiego, w kan. 6 *Dekretu o reformie* określono warunki otrzymania beneficjum. Ten, kto otrzymał pierwszą tonsurę albo niższe święcenia, mógł dostać beneficjum kościelne po ukończeniu 14 roku życia. Posiadanie beneficjum i służenie jakiemuś kościołowi z polecenia biskupa pozwalały, aby taki kandydat został skierowany przez biskupa do seminarium duchownego i mógł

⁹ Por. J.T. McBride, *Incardination and Excardination of Seculars. A Historical Synopsis and Commentary*, Washington 1941, s. 54–58; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 68–74.

¹⁰ Por. *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński, polski*, t. IV/1 (1511–1870). *Lateran V, Trydent, Watykan I*, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, s. 514–517; J.T. McBride, *Incardination and Excardination...*, s. 55.

¹¹ Por. *Dokumenty Soborów Powszechnych...*, t. IV/2, s. 615–617.

¹² Por. J.T. McBride, *Incardination and Excardination...*, s. 54–58; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 68–74.

otrzymać święcenia wyższe¹³. Na tej samej sesji, w kan. 9 przyjęto dodatkowy, nowy tytuł własnego biskupa do udzielania święceń, tzw. familiaritas. Polegał on na tym, że kandydat, aby otrzymać święcenia, musiał przez trzy lata być domownikiem mieszkającym w otoczeniu biskupa. Wraz z tonsurą otrzymywał on natychmiast beneficjum¹⁴. Trydent przyjął trzy tytuły do udzielania święceń: beneficjum, patrymonium i familiaritas. Wykluczył natomiast inne tytuły, nawet te wywodzące się z bardzo starej tradycji, które czyniły duchownego nieużytecznym dla posługi duszpasterskiej albo sprawiały, że stawał się on duchownym tułaczem, bez własnego ordynariusza¹⁵. Kanon 8 przywołanego *Dekretu* stanowił, że kandydat może zostać wyświęcony tylko przez własnego biskupa, a udzielenie święceń przez innego biskupa może się dokonać wyłącznie na podstawie dymisoriów¹⁶. W myśl kan. 10 udzielanie święceń wszystkim klerykom zarezerwowane zostało dla biskupów tych diecezji, na terenie których owi klerycy przebywali¹⁷. Zaś kan. 16 stanowił, że kleryk mógł otrzymać święcenia tylko wtedy, gdy w ocenie swojego biskupa był potrzebny albo było to konieczne lub korzystne dla Kościoła. Postanowiono też złączyć duchownych z konkretnymi miejscami posługi, aby wyeliminować zjawisko tułania się. Mieli być święceni tylko ci, którzy byli przypisani do konkretnego kościoła albo miejsca pobożnego. Jeżeli zaś duchowny opuściłby to miejsce bez porozumienia z własnym biskupem, to podlegał karze suspensy¹⁸.

2. Inkardynacja w okresie potrydenckim

W okresie posoborowym papież Innocenty XII w Konstytucji Apostolskiej *Speculatoris* z 1694 r. doprecyzował i uporządkował normy dotyczące inkardynacji. Dokument ten zakazał klerykom, którzy otrzymali tonsurę od jednego biskupa – i poprzez ten obrzęd zostali promowani do niższych święceń – przyjmowania od innego biskupa święceń wyższych z racji jakiegokolwiek beneficjum, bez pisemnego zezwolenia własnego biskupa. Zgodnie z normami omawianej Konstytucji duchowny podlegał

¹³ Por. *Dokumenty Soborów Powszechnych...*, t. IV/2, s. 694–695.

¹⁴ Por. tamże, s. 697.

¹⁵ Por. M. Conte a Coronata, *Institutiones iuris canonici...*, t. 1, s. 204; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 68–74.

¹⁶ Por. *Dokumenty Soborów Powszechnych...*, t. IV/2, s. 697; J.T. McBride, *Incardination and Excardination...*, s. 55.

¹⁷ Por. *Dokumenty Soborów Powszechnych...*, t. IV/2, s. 697–698; J.T. McBride, *Incardination and Excardination...*, s. 55.

¹⁸ Por. *Dokumenty Soborów Powszechnych...*, t. IV/2, s. 703.

temu biskupowi, który przydzielał mu beneficjum. Beneficjum nie można było uzupełniać majątkiem rodzinnym. Papież wprowadził też zasadę prawną, w myśl której poprzez tonsurę i promocję do święceń zyskiwało się nie tylko własnego ordynariusza, lecz także przynależność do konkretnego Kościoła partykularnego. W ten sposób inkardynacja została złączona z otrzymaniem tonsury¹⁹.

Do omówionej Konstytucji Apostolskiej *Speculatores* nawiązał *Dekret Świętej Kongregacji Soboru* z dnia 20 lipca 1898 r., który określał zasady ekskardynacji i inkardynacji do nowej diecezji. Dekret ten zabronił dokonywania ekskardynacji bez słusznej i zgodnej z prawem przyczyny oraz bez równoczesnej inkardynacji do nowej diecezji. Ekskardynacji należało dokonać na piśmie, miała ona być bezwarunkowa i na stałe, z wykluczeniem wszelkich ograniczeń i limitów, aby duchowny mógł inkardynować się do nowej diecezji. *Dekret* szczegółowo określił też procedury związane z ekskardynacją i inkardynacją do nowej diecezji. W tekście omawianego dokumentu w odniesieniu do przypadku duchownego, który inkardynował się do nowej diecezji po ekskardynacji z dotychczasowego Kościoła lokalnego, użyto terminu technicznego *mancipatio*, który został zapożyczony z prawa rzymskiego. W tym przypadku *mancipatio* oznaczało akt prawny, poprzez który nowy biskup brał w swoje władztwo duchownego będącego do tej pory pod hierarchiczną władzą innego biskupa. W ten sposób *Dekret* wyraźnie wskazał, iż inkardynacja oznaczała nie tylko nabycie przynależności przez duchownych do określonej jednostki kościelnej, ale również konstytuowała prawną relację duchownego wobec swojego biskupa, co było nowością²⁰.

3. Inkardynacja w Kodeksie z 1917 r.

Każdy duchowny, zgodnie z kan. 111 § 1 KPK 1917, powinien być przypisany do jakiejś diecezji albo do jakiegoś zakonu. Tym samym zakazano działalności, jaką prowadzili duchowni tułacze²¹. W analizowanym kanonie prawodawca wprowadził prawny obowiązek inkardynacji duchownych do diecezji i odróżnił ją od ad-

¹⁹ Por. Innocenty XII, *Constitutio Speculatores* (4.11.1694), w: *Magnum Bullarium Romanum a Beato Leone Magno usque ad S.D.N. Clementem XII. Opus Absolutissimum. Laertii Cherubini [...]*, t. 7, Luxemburgi 1741, s. 233–235; M. Conte a Coronata, *Institutiones iuris canonici...*, t. 1, s. 204; J.T. McBride, *Incardination and Excardination...*, s. 58–61; W. Szafrąński, *Święcenia w prawie kanonicznym*, Prawo Kanoniczne 1959, t. 2, nr 3–4, s. 283; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 74.

²⁰ Por. *Decretum S.C. Concilii de excardinatione et s. ordinatione* (20.07.1898), w: *Litterae circulares ad venerabilem clerum archidioecesis colocensis et bacsiensis, anno 1909*, Coloczae 1909, s. 47; *Mancipatio*, w: W. Litewski, *Słownik encyklopedyczny prawa rzymskiego*, Kraków 1998, s. 167.

²¹ Por. kan. 111 § 1 KPK 1917.

skrypcji do zakonu²². Obowiązek ten uzasadniono w ten sposób, że duchowi nie są święceni dla własnego pożytku, ale z potrzeby lub dla użyteczności, jaką pociąga za sobą służba Boża w Kościele²³. Kodeks silnie wyeksponował dyscyplinarny charakter inkardynacji, która miała być narzędziem nadzoru i kontroli nad duchownymi²⁴. Skutkami inkardynacji oraz adskrypcji było powstanie więzi o charakterze prawnym pomiędzy duchownym a diecezją lub zakonem oraz zyskanie własnego ordynariusza lub przełożonego zakonnego. Inkardynacja podporządkowywała duchownego biskupowi zarówno w sferze posług kościelnych, jak i na płaszczyźnie życia prywatnego oraz zobowiązywała go do bycia w pełni dyspozycyjnym wobec swojego hierarchicznego przełożonego²⁵.

Inkardynację rozumiano jako akt prawny, za sprawą którego kleryk zostawał przypisany do jakiejś diecezji lub zrównanego z diecezją kościoła partykularnego: wikariatu apostolskiego, prefektury apostolskiej, prałatury lub do opactwa – *abbatia nullius* z własnym terytorium, które nie podlegało żadnemu biskupowi. Duchowny taki nie mógł być inkardynowany równocześnie do dwóch różnych diecezji²⁶. Adskrypcja była aktem prawnym, zgodnie z którym kleryk zostawał przypisany do jakiegoś zakonu i podporządkowany przełożonemu zakonnemu. Sama przynależność do zakonu nie była tym samym co adskrypcja do zakonu. Zgodnie z kan. 115 oraz kan. 585 KPK 1917 zakonnik tracił przynależność do swojej diecezji dopiero poprzez złożenie profesji wieczystej²⁷. Skutkiem takich regulacji prawnych zakonnik, który przyjął święcenia niższe przed wstąpieniem do zakonu, a następnie dobrowolnie, przed złożeniem profesji wieczystej odszedł z zakonu, mógł albo powrócić do diecezji, do której był inkardynowany, albo też, zgodnie z kan. 211 § 2 KPK 1917, mógł być przeniesiony do stanu świeckiego. Jeżeli natomiast wystąpił on z zakonu po złożeniu profesji wieczystej, to stawał się duchownym tułaczem, bez przełożonego hierarchicznego i bez inkardynacji. W przypadku wydalenia takiego zakonnika, zgodnie z kan. 211 § 2, kan. 648 i kan. 669 § 2 KPK 1917, tracił on przynależność do stanu duchownego²⁸. Zakonnik, który przyjął święcenia wyższe przed wstąpieniem do zakonu, następnie zaś odszedł lub został wydalony z zakonu przed złożeniem profesji wieczystej, stosownie do kan. 641 § 1 KPK 1917, zobowiązany był powrócić

²² Por. H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 80; E. Regatillo, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1. *Pars praeliminaris. Normae generales. De personis*, Santander 1956, s. 176–177.

²³ Por. H. Jone, *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, t. 1, Padeborn 1950, s. 127.

²⁴ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 248.

²⁵ Por. R. Naz, *Incardination*, kol. 1293; E. Regatillo, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, s. 177.

²⁶ Por. M. Conte a Coronata, *Institutiones iuris canonici...*, t. 1, s. 203; R. Naz, *Incardination*, kol. 1293; P. Jone, *Commentarium in Codicem...*, s. 126–127; E. Regatillo, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, s. 177.

²⁷ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne...*, t. 1, s. 306–307; E. Regatillo, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, s. 177.

²⁸ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne...*, t. 1, s. 306–307; kan. 212 § 2 KPK 1917; kan. 669 § 2 KPK 1917.

do swojej diecezji, zaś biskup miał obowiązek go przyjąć, przy czym mógł zastosować wobec niego trzyletnią lub dłuższą próbę, w czasie której duchowny nie mógł wykonywać żadnych czynności zarezerwowanych dla wyższych święceń. Zakonnik, który przyjął święcenia wyższe i opuścił zakon po złożeniu profesji wieczystej, nie odzyskiwał przynależności do diecezji. Sprawę takiego zakonnika mogła rozstrzygnąć Stolica Apostolska, wydając dekret sekularyzacyjny²⁹.

Kodeks Pio-Benedyktyński wymieniał różne sposoby inkardynacji. Pierwszy z nich polegał na przyjęciu tzw. pierwszej tonsury, zgodnie z kan. 111 § 2 KPK 1917. W ten sposób kleryk zostawał inkardynowany do diecezji, dla służby której został promowany. Był to zwyczajny i powszechnie praktykowany sposób inkardynacji. Według kan. 956 KPK 1917 tego rodzaju inkardynacja dokonywała się poprzez przyjęcie tonsury z rąk biskupa, na terenie którego diecezji święcony miał *domicilium cum origine* lub *domicilium qualificatum cum iuramento*. Biskup mógł udzielić tonsury tylko tym kandydatom do święceń, którzy mieli stałe zamieszkanie na terenie jego diecezji i z niej pochodzili albo gdy złożyli przysięgę, że pozostaną na stałe w diecezji tego biskupa. Przyjęcie pierwszej tonsury łączyło się z wejściem laika do stanu duchownego i zapisaniem go do służby na rzecz konkretnej diecezji, dla której był promowany. Należy podkreślić, iż przyjęcie tonsury nie stanowiło okazji do powstania inkardynacji, ale powodowało inkardynację. Na określenie tego sposobu inkardynacji przedstawiciele jurysprudencji używali różnych terminów technicznych: Matthaeus Conte a Coronata nazywał ją *incardinatio orginaria*; Raoul Naz – *incardinatio explicite*; Eduardo Regatillo posłużył się sformulowaniem *incardinatio per primam tonsuram*, a Henryk Stawniak i Marek Zaborowski – inkardynacja przez przyjęcie tonsury³⁰.

Kanon 969 § 2 KPK 1917 dopuszczał możliwość promowania przez biskupa do święceń własnego podwładnego, z przeznaczeniem go w późniejszym czasie na służbę w innej diecezji, przewidując zgodną z prawem ekskardynację i inkardynację do nowej diecezji. Świecki, który od własnego biskupa otrzymał tonsurę *pro servitio alius dioecesis*, po porozumieniu się zainteresowanych biskupów, był inkardynowany do drugiej diecezji. Potwierdziła to Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authentice Interpretandos w odpowiedzi z dnia 24 lipca 1939 r.³¹

²⁹ Por. F. Bączkowiec, *Prawo kanoniczne...*, t. 1, s. 307; kan. 641 § 1 KPK 1917.

³⁰ Por. kan. 111 § 2 KPK 1917; M. Conte a Coronata, *Institutiones iuris canonici...*, t. 1, s. 205; R. Naz, *Incardination*, kol. 1294; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 83 i n.; F. Bączkowiec, *Prawo kanoniczne...*, t. 1, s. 305; E. Regatillo, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, s. 177 i n.

³¹ Por. kan. 969 § 2 KPK 1917; Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authentice Interpretandos, *Responsa ad proposita dubia*, Acta Apostolicae Sedis (dalej: AAS) 31 (1939), s. 321; W. Szafranski, *Święcenia w prawie kanonicznym*, s. 283; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 86 i n.;

Innym sposobem inkardynacji była inkardynacja *per litteras*, nazywana również *incardinatio formalis*. Według kan. 112 i 116 KPK 1917 obejmowała ona dwa akty prawne: ekskardynację duchownego z jednej diecezji, z powodu słusznej przyczyny, oraz towarzyszącą jej inkardynację do drugiej diecezji. Do warunków formalnych wymaganych do uzyskania ważności takiej inkardynacji należało podpisanie przez dotychczasowego ordynariusza duchownego przenoszącego się do innej diecezji aktu ekskardynacji bezwarunkowej i wieczystej, bez ograniczeń czasowych (tzw. *litterae excardinationis perpetue et absolutae*), oraz podpisanie przez ordynariusza przyjmującego duchownego do swojej diecezji aktu jego bezwarunkowej i wieczystej inkardynacji (tzw. *litterae incardinatiois perpetue et absolutae*)³². Duchowny inkardynowany do nowej diecezji składał przysięgę wobec ordynariusza, zgodnie z kan. 117, 3° KPK 1917, że chce do jego diecezji należeć.

Kolejnym rodzajem inkardynacji, według kan. 114 KPK 1917, była *incardinatio virtualis*, nazywana również *incardinatio implicite* albo *incardinatio ipso iure* lub też *ratione beneficij*. Racją dla wprowadzenia tego rodzaju inkardynacji była zasada, w myśl której duchowny powinien być inkardynowany tam, gdzie pełni służbę Bożą. Inkardynacja z racji beneficjum obejmowała ekskardynację duchownego z jednej diecezji i inkardynację do drugiej diecezji, poprzez udzielenie przez ordynariusza obcemu duchownemu beneficjum rezydencjalnego w swojej diecezji (np. parafii, kanonii). Chodziło o beneficjum w rozumieniu kan. 1411, 3° KPK 1917, które łączyło się z obowiązkiem rezydencji beneficjenta, o ile duchowny taki otrzymał wcześniej od swojego ordynariusza pisemną zgodę na objęcie tego beneficjum bądź gdy otrzymał on zezwolenie własnego ordynariusza na opuszczenie diecezji na stałe³³. Tego rodzaju beneficjum rezydencjalne według jednych autorów, m.in. Heriberto Jone'a, nie musiało być *beneficium inamovibile*, a więc udzielonym na zawsze, czyli nieusuwalnym. Wystarczało przydzielenie beneficjum udzielanego na określony czas, po upływie którego mogło być odwołane. Natomiast Eduardo Regatillo wyraził opinię, iż powinno to być *beneficium subiective perpetuum*, czyli trwałe subiektywnie, innymi słowy nieusuwalne³⁴.

M. Pastuszko, *Sakrament święceń (kanony 1008–1054)*, Kielce 2008, s. 163; E. Regatillo, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, s. 178.

³² Por. kan. 112 KPK 1917; kan. 116 KPK 1917; F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne...*, t. 1, s. 306; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 92 i n.; M. Conte a Coronata, *Institutiones iuris canonici...*, t. 1, s. 207–208.

³³ Por. kan. 114 KPK 1917; F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne...*, t. 1, s. 306; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 97 i n.; M. Conte a Coronata, *Institutiones iuris canonici...*, t. 1, s. 206; F. Pasternak, *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*, Warszawa 1970, s. 135 i n.

³⁴ Por. P. Jone, *Commentarium in Codicem...*, t. 1, s. 128; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 98; S. Congregatio Concilii, *Incardinationis* (11.07.1925), AAS 18 (1926), s. 53 i n.; F. Pasternak,

4. Pokodeksowe innowacje dotyczące inkardynacji w dokumentach Stolicy Apostolskiej

W pierwszej połowie XX w. doszło do wielkiej fali migracji. Przed Kościołem pojawiło się nowe zadanie, aby otoczyć troską duszpasterską migrantów oraz umożliwić zorganizowanie im odpowiednich form działań pastoralnych³⁵. Dla zaradzenia potrzebom duchowym migrantów papież Pius XII wydał Konstytucję Apostolską *Exsul Familia* z dnia 1 sierpnia 1952 r. Dokument wprowadził przepisy dotyczące ekskardynacji oraz inkardynacji do nowej diecezji kapłanów – misjonarzy. Ponieważ zostali oni objęci przepisami o migracji, musieli otrzymać specjalne pozwolenie Kongregacji Konsystorialnej na inkardynację w diecezjach zamorskich. Bez takiego pozwolenia, mimo spełnienia wszystkich kodeksowych wymogów formalnych, inkardynacja misjonarza nie następowała. Duchowny nie tracił inkardynacji do własnej diecezji mimo pracy na stałe lub objęcia beneficjów rezydencjalnych na emigracji³⁶.

Ten sam papież, pragnąc zaradzić problemowi braku kapłanów na terenach misyjnych i nierównomiernemu rozmieszczeniu duchowieństwa, szczególnie w Afryce, wydał 21 kwietnia 1957 r. encyklikę *Fidei donum*, w której wezwał Episkopat do wysyłania duchownych diecezjalnych do krajów misyjnych w celu podjęcia tam posługi duszpasterskiej wśród miejscowej ludności. Wcześniej było to zarezerwowane dla niektórych zakonów³⁷.

5. Nauczanie Soboru Watykańskiego II na temat inkardynacji

Dokumenty Soboru Watykańskiego II nie zostały napisane językiem jurydycznym ani nie zawierają norm dyscyplinarnych. Zgodnie z założeniami nakreślonymi w encyklice Pawła VI *Ecclesiam suam* z dnia 6 sierpnia 1964 r. treści tam zawarte miały stać się zasadniczym źródłem inspiracji w dziele rewizji całego prawa kano-

---

Urzędy i beneficja kościelne..., s. 136.

³⁵ Por. H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 124–125; P. Greiner, *L'incardination des clercs, Prêtres diocésains* 2006, nr 1435, s. 329 i n.

³⁶ Por. Pius XII, *Constitutio Apostolica De spirituali emigrantium cura Exsul Familia* (1.08.1952), AAS 44 (1952), s. 692 i n.; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 123–124.

³⁷ Por. Pius XII, *Litterae encyclicae Fidei donum* (21.04.1957), AAS 49 (1957), s. 225–248; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 116–119; P. Greiner, *L'incardination...*, s. 331.

nicznego³⁸. Do dokumentów tych zostały wpisane także wytyczne, które miały służyć odnowie instytucji inkardynacji. Wzięto przy tym pod uwagę naukę na temat Kościoła, z uwzględnieniem nowych struktur kościelnych; doktrynę o posłudze Biskupa we wspólnocie Ludu Bożego; teologię kapłaństwa, które realizuje się na uniwersalnej płaszczyźnie misji powierzonej kapłanom przez Chrystusa, a także mocno podkreślono wątek duszpasterski³⁹. Javier Hervada zauważa, że soborowa reforma instytucji inkardynacji została wymuszona przez takie czynniki, jak: konieczność lepszego rozmieszczenia kleru (*distribución geográfica del clero*); możliwość prowadzenia apostołstwa specjalistycznego przez włączanie się w specyficzne struktury duszpasterskie, różne od terytorialnych, i wreszcie możliwość zmiany diecezji przez duchownego ze względów osobistych⁴⁰.

W Dekrecie o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, w numerze 10 zamieszczone zostały wskazania na przyszłość, zgodne z którymi omawiana instytucja prawa kanonicznego miała być odnowiona w taki sposób, aby lepiej odpowiadała współczesnym potrzebom duszpasterskim. Postulowano, by kierując się racjami apostołstwa, nie tylko ułatwić lepsze rozmieszczenie prezbiterów, lecz także zorganizować specjalne dzieła duszpasterskie dla różnych grup społecznych. W tym celu miały być tworzone specjalne diecezje, prałatury personalne bądź też inne instytucje, do których mogliby być inkardynowani prezbiterzy, w sposób do ustalenia dla każdego z tych poczynań i z zachowaniem praw ordynariuszy miejscowych⁴¹.

Doniosłe znaczenie dla instytucji inkardynacji miał numer 20 omawianego Dekretu. Postanawiał on, że trzeba zaniechać systemu beneficjalnego albo zreformować go tak, aby beneficjum uważać za coś drugorzędnego, a pierwsze miejsce przyznać urzędowi kościelnemu⁴². Skutkowało to koniecznością przyjęcia nowego tytułu do inkardynacji. Sobór Watykański II rzezonego problemu nie rozwiązał. Dokonał tego dopiero papież Paweł VI, na mocy Motu Proprio *Ad pascendum*

³⁸ Por. Paweł VI, Litterae encyclicae *Ecclesiam suam* (6.08.1964), AAS 56 (1964), s. 628; P. Hemperek, W. Góralski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, cz. 1. *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, Lublin 1995, s. 134–140; W. Wąsik, *Papież Jan Paweł II – najwyższy prawodawca. Wkład papieża Jana Pawła II w rozwój prawa kanonicznego na tle prac nad rewizją Kodeksu Prawa Kanonicznego*, w: *Idee i wartości. Humaniora Jana Pawła II*, red. M. Marczevska, Z. Trzaskowski, Kielce 2011, s. 330–331.

³⁹ Por. H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 139–158; P. Greiner, *L'incardination...*, s. 332; B. Zubert, *Inkardynacja – ekskardynacja*, kol. 224.

⁴⁰ Por. J. Hervada, *La incardinación en la perspectiva conciliar*, *Ius Canonicum* 1967, t. 7, nr 14, s. 501.

⁴¹ DK 10; T. Pieronek, *Próba dostosowania norm prawa kanonicznego o inkardynacji i ekskardynacji do współczesnych potrzeb duszpasterstwa*, *Prawo Kanoniczne* 1968, t. 11, nr 1–2, s. 55; P. Greiner, *L'incardination...*, s. 332.

⁴² DK 20.

z dnia 15 sierpnia 1972 r.⁴³, ustanawiając jako nową podstawę inkardynacji przyjęcie święceń diakonatu⁴⁴.

Dekret o pasterskich zadaniach Biskupów w Kościele *Christus Dominus* w numerze 28 przypomniał, że kapłani diecezjalni, będąc współpracownikami biskupa, przez inkardynację lub przydzielenie do danego Kościoła pozostają w pełni do jego dyspozycji, tworząc jedno kapłańskie grono i jedną rodzinę, której ojcem jest biskup. Ponadto uchylił prawa i przywileje ograniczające biskupa, aby mógł on odpowiednio i równomiernie rozdzielać święte posługi wśród swoich kapłanów⁴⁵. Inkardynacja w świetle tego dokumentu jawi się jako więź prawna, motywowana racjami organizacyjnymi i dyscyplinarnymi, lecz także jako więź duchowa, gdyż wynika z niej łączność duchownego z biskupem w jednym kapłaństwie, uczestniczenie w jego trosce o sprawy Kościoła oraz zaangażowanie w ewangeliczną troskę o Lud Boży⁴⁶. Więzy inkardynacji mają podporządkowywać duchownego biskupowi, jako przełożonemu⁴⁷, lecz przede wszystkim biskup powinien odnosić się do swoich kapłanów jak ojciec rodziny, który buduje klimat zaufania w taki sposób, aby jego presbiterzy mogli odpowiadać posłuszeństwem płynącym z przekonania, a unikać posłuszeństwa pojmowanego na sposób bierny i nieodpowiedzialny; ponadto w taki sposób ukierunkowywać pracę presbiterów, z poszanowaniem dla ich godności ludzkiej i kapłańskiej, aby służyli dobru dusz oraz potrzebom diecezji⁴⁸.

Javier Hervada komentując nowość doktryny Soboru Watykańskiego II na temat inkardynacji, podkreślił, że instytucja ta zyskała wymiar duszpasterski, ponieważ jej racją bytu jest powierzenie duchownych posłudze we wspólnocie Ludu Bożego. Ich misja wiąże się z uniwersalną misją wobec całego Kościoła. Natomiast przeznaczenie do wykonywania posługi w ramach konkretnej diecezji lub w określonej strukturze duszpasterskiej konkretyzuje się na podstawie aktu inkardynacji, mającej pewien stopień nieokreśloności, który zostaje dopełniony dopiero przez nadanie urzędu lub funkcji w ramach misji kanonicznej⁴⁹.

---

⁴³ Por. Paweł VI, Litterae Apostolicae Motu Proprio *Ad pascendum* (15.08.1972), AAS 64 (1972), s. 534–540.

⁴⁴ Por. tamże, s. 540: „Ingressus in statum clericalem et incardinatio alicui dioecesi ipsa ordinatione Diaconali habentur”.

⁴⁵ DB 28; P. Greiner, *L'incardination...*, s. 333.

⁴⁶ Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów. Tekst i komentarze*, Tarnów 1995, s. 31 [n. 26]; W. Wąsik, *Instytucja inkardynacji w przepisach dyscyplinarnych Kościoła od Soboru Watykańskiego II do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, w: *Sługa Kapłańskiego Ludu. O diecezjalnej duchowości presbitera*, red. T. Rusiecki, Kielce 2017, s. 204–205.

⁴⁷ Por. Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze Biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005, s. 84–85.

⁴⁸ Por. tamże, s. 85 i n.; W. Wąsik, *Instytucja inkardynacji...*, s. 205.

⁴⁹ J. Hervada, *La incardinación...*, s. 507–509.

Zakończenie

Odpowiedzią na narastającą potrzebę reform w Kościele katolickim było zwołanie Soboru Trydenckiego, który musiał zmierzyć się również z kwestią dyscypliny kleru oraz z problemem duchownych tułaczy. Sobór ten wprowadził szereg zasad wymierzonych przeciwko święceniom absolutnym, przydzielając duchownym konkretne miejsce posługi oraz zabraniając sprawowania funkcji kapłańskich bez inkardynacji. Zakazał też udzielania święceń kandydatom, którzy nie posiadali beneficjum lub patrymonium. Czynnikiem materialnym sprowadzającym się do godziwego utrzymania duchownych stał się zasadniczym elementem inkardynacji i decydował o udzieleniu kandydatowi święceń. Ogólne normy Soboru Trydenckiego na temat inkardynacji zostały doprecyzowane i uzupełnione przez Konstytucję *Speculatores* papieża Innocentego XII, łączącą inkardynację z przyjęciem tonsury, oraz *Dekret Świętej Kongregacji Soboru* z dnia 20 lipca 1898 r., określający procedury związane z ekskardynacją i inkardynacją duchownego do nowej diecezji.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. wprowadził unowocześnione i bardzo szczegółowe normy na temat inkardynacji, która wiązała duchownego z diecezją lub zakonem, podporządkowywała go hierarchicznemu przełożonemu, a ponadto stała się narzędziem nadzoru i kontroli kleru, wzmacniając tym samym dyscyplinę kościelną. Normy tego zbioru zakazywały działalności charakterystycznej dla duchownych tułaczy, podtrzymały trydencką zasadę związaną z beneficjum jako tytułem do udzielenia święceń oraz łączyły inkardynację z przyjęciem pierwszej tonsury.

Jakkolwiek Sobór Watykański II nie wydał przepisów dyscyplinarnych na temat inkardynacji, wypracował jednak wytyczne, które miały w przyszłości służyć reformie tej instytucji. Przyjęte założenia dotyczące inkardynacji uwzględniały odnowioną naukę o posłudze Biskupa we wspólnocie Ludu Bożego oraz teologię kapłaństwa, akcentując przy tym godność osoby ludzkiej. Z instytucji mającej jedynie wymiar dyscyplinarny, inkardynacja miała stać się instytucją prawno-pastoralną, w służbie budowania kapłańskiej wspólnoty. Ponadto dokumenty Vaticanum II wzięły pod uwagę racje związane z lepszym realizowaniem zadań apostolskich oraz możliwość ułatwienia właściwszego rozmieszczenia prezbiterów w nowych strukturach kościelnych. Postanowiono też odejść od systemu beneficjalnego i przyznać pierwszeństwo urzędowi kościelnemu, co skutkowało koniecznością stworzenia i przyjęcia nowej podstawy do inkardynacji. W ten sposób Sobór Watykański II stworzył fundamenty do wprowadzenia zreformowanej i dostosowanej do obecnych czasów instytucji inkardynacji.

Bibliografia

- Bączkowicz F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957.
- Canalmore D., Miras J., *Prawo kanoniczne*, Warszawa 2022.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab Emo Petro Card. Gasparri auctus*, Romae 1948.
- Conte a Coronata M., *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*, t. 1, Taurini 1939.
- Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński, polski*, t. IV/1 (1511–1870). Lateran V, Trydent, Watykan I, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007.
- Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński, polski*, t. IV/2 (1511–1870). Lateran V, Trydent, Watykan I, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007.
- Dyduch J., Góralski W., Górecki E., Krukowski J., Sitarz M., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1. *Księga II. Lud Boży*, Poznań 2005.
- Gleason E.G., *Gasparo Contarini, Venice, Romae, and Reform*, Berkeley–Los Angeles–Oxford 1993.
- Greiner P., *L'incardination des clercs, Prêtres diocésains* 2006, nr 1435.
- Hemperek P., Góralski W., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, cz. 1. *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, Lublin 1995.
- Hervada J., *La incardinación en la perspectiva conciliar*, *Ius Canonicum* 1967, t. 7, nr 14.
- Jone H., *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, t. 1, Padeborn 1950.
- Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011.
- Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze Biskupów „Apostolorum Successores”*, tłum. M. Kozubek, Kielce 2005.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów. Tekst i komentarze*, Tarnów 1995.
- de Lubac H., *Medytacje o Kościele*, Kraków 1997.
- Mancipatio*, w: W. Litewski, *Słownik encyklopedyczny prawa rzymskiego*, Kraków 1998.
- McBride J.T., *Incardination and Excardination of Seculars. A Historical Synopsis and Commentary*, Washington 1941.
- Nasiłowski K., *Z problematyki okresu święceń relatywnych*, *Prawo Kanoniczne* 1985, t. 28, nr 1–2.
- Naz R., *Incardination*, w: *Dictionnaire de droit canonique. Contenant tous les termes du droit canonique [...]*, t. 5, red. R. Naz, Paris 1953.
- Pasternak F., *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*, Warszawa 1970.
- Pastuszko M., *Sakrament święceń (kanony 1008–1054)*, Kielce 2008.
- Piechocka-Kłós M., *Sobory powszechne w epoce późnego cesarstwa (IV–VI w.)*, *Studia Warmińskie* 2011, t. 48.
- Pieronek T., *Próba dostosowania norm prawa kanonicznego o inkardynacji i ekskardynacji do współczesnych potrzeb duszpasterstwa*, *Prawo Kanoniczne* 1968, t. 11, nr 1–2.
- Regatillo E., *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1. *Pars praeliminaris. Normae generales. De personis*, Santander 1956.

- Schatz K., *Sobory Powszechne. Punkty zwrotne w historii Kościoła*, tłum. J. Zakrzewski, Kraków 2001.
- von Schwendenwein H., *Die Kleriker. Die Zugehörigkeit zu einem geistlichen Heimatverband*, w: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, red. J. Listl, H. Müller, H. Schmitz, Regensburg 1983.
- Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, red. M. Przybył, Poznań 2002.
- Stawniak H., *Inkardynacja w misji Kościoła w porządku prawnym Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2013.
- Szafranski W., *Święcenia w prawie kanonicznym*, Prawo Kanoniczne 1959, t. 2, nr 3–4.
- Wąsik W., *Instytucja inkardynacji w przepisach dyscyplinarnych Kościoła od Soboru Watykańskiego II do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, w: *Sługa Kapłańskiego Ludu. O diecezjalnej duchowości prezbitera*, red. T. Rusiecki, Kielce 2017.
- Wąsik W., *Papież Jan Paweł II – najwyższy prawodawca. Wkład papieża Jana Pawła II w rozwój prawa kanonicznego na tle prac nad rewizją Kodeksu Prawa Kanonicznego*, w: *Idee i wartości. Humaniora Jana Pawła II*, red. M. Marczevska, Z. Trzaskowski, Kielce 2011.
- Zaborowski M., *Inkardynacja i ekskardynacja duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 roku*, Roczniki Nauk Prawnych 2011, t. 21, nr 1.
- Zubert B., *Inkardynacja – ekskardynacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, red. S. Wielgus, Lublin 1997.
- Żurowski M., *Podstawy władzy kościelnej z punktu widzenia teologiczno-kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 1962, t. 5, nr 3–4.

**Materiały i glosy /
Materials and commentaries**

Ksiądz Walerian Meysztowicz (1893–1982). Droga do objęcia katedry nadzwyczajnej prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie

Father Walerian Meysztowicz (1893–1982). The road to the Extraordinary Chair of Canon Law at the Faculty of Theology of the Stephen Bathory University in Vilnius

Священник Валериан Мейштович (1893–1982).

Путь к заведованию Чрезвычайной кафедрой канонического права на Богословском факультете Университета Стефана Батория в Вильнюсе

Священик Валериан Мейштович (1893–1982).

Шлях до завідувача Надзвичайної кафедри канонічного права на Богословському факультеті Вільнюського університету імені Стефана Баторега

PRZEMYSŁAW MARCIN ŻUKOWSKI

Dr hab., prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego

e-mail: p.m.zukowski@uj.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-8584-3917>

Streszczenie: Artykuł traktuje o pewnym okresie życia ks. Waleriana Meysztowicza (1893–1982) i jego związkach z Wilnem. Autor stara się przybliżyć okoliczności pobierania nauki na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie oraz w wileńskim Seminarium Duchownym. Następnie omawia sprawę nostryfikacji uzyskanego w Rzymie doktoratu świętej teologii, co umożliwiło W. Meysztowiczowi objęcie wykładów zleconych oraz otworzyło drogę kariery naukowej. Kolejnym etapem była habilitacja i uzyskanie docentury z zakresu prawa kanonicznego. Po przejściu na emeryturę ks. Bronisława Żongołłowicza to w W. Meysztowiczu widziano jego następcę w Katedrze Prawa Kanonicznego na Wydziale Teologicznym USB. Sam B. Żongołłowicz bardzo promował W. Meysztowicza. Na podstawie przewidzianej prawem procedury W. Meysztowicz otrzymał od Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej nominację profesorską w dniu 14 września 1937 r. z uwagi na liczne obowiązki dyplomatyczne wynikające z posady w Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej przy Stolicy Apostolskiej, W. Meysztowicz nie mógł wykonywać swoich obowiązków wykładowcy akademickiego. Kariere naukową w Wilnie przerwał mu wybuch II wojny światowej.

Słowa kluczowe: Walerian Meysztowicz, II Rzeczpospolita, Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, prawo kanoniczne, historia nauki

Summary: The article discusses a period in the life of Fr. Walerian Meysztowicz (1893–1982) and his connections with Vilnius. The author attempts to describe the circumstances of his education at the Stephen Bathory University in Vilnius and at the Vilnius Seminary. He then discusses the recognition of the doctorate of sacred theology obtained in Rome, which enabled W. Meysztowicz to take up commissioned lectureships and opened the way to an academic career. This was followed by habilitation and a docent title in canon law. After Fr. Bronisław Żongołłowicz's retirement, it was W. Meysztowicz who was seen as his successor in the Chair of Canon Law at the Faculty of Theology of the Stephen Bathory University. B. Żongołłowicz himself intensely promoted W. Meysztowicz. Based on the procedure envisaged by law, W. Meysztowicz received his professorial appointment from the President of the Republic of Poland on 14 September 1937. Due to his numerous diplomatic duties resulting from his post at the Embassy of the Republic of Poland to the Holy See, W. Meysztowicz

was unable to fulfil his duties as an academic lecturer. His academic career in Vilnius was interrupted by the outbreak of the Second World War.

Key words: Walerian Meysztowicz, Second Polish Republic, Stephen Bathory University in Vilnius, canon law, history of science

Резюме: В статье рассматривается определенный период жизни священника Валериана Мейштовича (1893–1982), а также его связи с Вильнюсом. Автор пытается описать обстоятельства его обучения в университете Стефана Батория в Вильнюсе и в Вильнюсской семинарии. Затем он обсуждает вопрос о нострификации полученной в Риме степени кандидата наук в области священного богословия, которая позволила В. Мейштовичу получить заказ на проведение лекций и открыла путь к академической карьере. Следующим этапом стало получение степени доктора и должности доцента в области канонического права. После ухода на пенсию священника Бронислава Жонголловича именно в В. Мейштовиче видели его преемника на Кафедре канонического права на Богословском факультете Университета Стефана Батория. Сам В. Жонголлович значительно продвигал В. Мейштовича. В соответствии с установленной законом процедурой В. Мейштович получил профессорское назначение от президента Республики Польша 14 сентября 1937 г. Из-за многочисленных дипломатических обязанностей, связанных с его должностью в Посольстве Республики Польша при Святом Престоле, В. Мейштович не мог выполнять свои обязанности в качестве академического преподавателя. Его научная карьера в Вильнюсе была прервана началом Второй мировой войны.

Ключевые слова: Валериан Мейштович, Вторая Речь Посполитая, Университет Стефана Батория в Вильнюсе, каноническое право, история науки

Резюме: Стаття присвячена певному періоду в житті Священника Валеріана Мейштовича (1893–1982) та його зв'язкам з Вільнюсом. Автор намагається описати обставини його навчання у Вільнюському університеті імені Стефана Баторега та у Вільнюській семінарії. Далі він розглядає питання нострифікації отриманого в Римі докторату священного богослов'я, що дозволило В. Мейштовичу займатись замовленими лекціями і відкрило шлях до академічної кар'єри. Потім була габілітація і ступінь доктора з канонічного права. Після виходу на пенсію Священника Броніслава Жонголовича, саме у В. Мейштовичеві вбачали його наступника на кафедрі канонічного права на Богословському факультеті ВУСБ. Сам В. Жонголович всіляко сприяв просуванню В. Мейштовича. Згідно з юридично встановленою процедурою, 14 вересня 1937 р. В. Мейштович отримав номінацію на професорське звання від Президента Республіки Польща. Через численні дипломатичні зобов'язання, пов'язані з посадою в Посольстві Республіки Польща при Апостольській столиці, В. Мейштович не міг виконувати свої обов'язки академічного викладача. Його академічна кар'єра у Вільнюсі була перервана початком Другої світової війни.

Ключові слова: Валеріан Мейштович, Друга Річ Посполита, Віленський університет Стефана Баторега, канонічне право, історія науки

Wprowadzenie

W swoim dzienniku pod datą 23 listopada 1931 r. Walerian Meysztowicz zapisał:

Nikt nie zrozumie, czym dla nas Litwinów (nie lituwisów) jest Uniwersytet Wileński. To nie tylko źródło chwały i świetności dziadów, to nietylko zrealizowanie marzeń młodości, z czasów rosyjskiej szkoły. To jeszcze ostatnia reduka dawnej wielkości Litwy i Wilna, kiedy było ono jedynym miastem północy – kiedy jeszcze Berlin był wioską, Moskwa była Karawansarajem, Petersburga nie było, Warszawa była powiatówką, Paryż, Londyn ledwie się rodziły, to ostatnie wspomnienie królewskości Wilna, ostatni strzęp gospodarskiej purpury.

Boli, jak obelga, obojętność w stosunku do Uniwersytetu, obojętność tak zwykła i wśród [wyraz nieczytelny – M.Ż.] i wśród rodzimej demokracji nic nie pamiętającej¹.

Z przytoczonego cytatu przebija ogromny szacunek nie tylko do samej idei Uniwersytetu, lecz w szczególności do Wszechnicy Wileńskiej. Celem, jaki sobie postawiłem w niniejszym tekście, jest przybliżenie akademickiej drogi Waleriana Meysztowicza, począwszy od studiów na fakultecie teologicznym na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (USB), przez nostryfikację stopnia doktorskiego, po uzyskanie prawa wykładania oraz objęcie katedry prawa kanonicznego na tej Wszechnicy.

Nasz bohater urodził się 24 (11 starego stylu)² czerwca 1893 r. w Pojościu koło Poniewieża (wówczas powiat poniewieski, gubernia kowieńska w Rosji; parafia poniewieska, diecezja żmudzka). Ojcem był Aleksander, a matką Zofia hrabina Korwin-Kossakowska herbu Ślepowron³. Szkołę średnią ukończył w Petersburgu, uczęszczając w latach szkolnych 1907/08–1912/13 do Cesarskiego Liceum Aleksandrowskiego (Aleksandra I), gdzie w 1913 r. otrzymał dyplom. Szkoła oferowała

¹ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (dalej: LCVA), F. 1258, Ap. 1, b. 29, Spuścizna W. Meysztowicza, „Dziennik” (fragmenty). Por. W. Meysztowicz, *Gawędy o czasach i ludziach*, Londyn 1983 [oraz inne wydania w Polsce].

² Mimo że sam W. Meysztowicz podawał takie daty urodzenia, są one błędne. W XIX w. różnica między nowym a starym stylem kalendarzy wynosiła 12 dni. Różnica 13 dni obowiązuje od 1 marca 1900 r. Powinno być 23 (11 starego stylu) czerwca lub 24 (12 starego stylu) czerwca. Za datę urodzin W. Meysztowicza przyjmuje się powszechnie 24 czerwca według kalendarza gregoriańskiego. Zatem, stosując kalendarz juliański, trzeba uznać za dzień urodzin 12 czerwca.

³ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, zaświadczenie z 21 czerwca 1930 r.; tamże, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, zaświadczenie z 2 października 1922 r. W „Karcie ubezpieczeniowej” z 1935 r. wpisano jako datę urodzenia 25 czerwca 1893 r. Por. LCVA, F. 175, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, Karta ubezpieczeniowa z 1935 r. Szerzej o biografii W. Meysztowicza zob. S. Gajewski, *Meysztowicz Walerian*, w: *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. K–P, red. R. Bender, Lublin 1994; J. Kopiec, Ks. *Walerian Meysztowicz (1893–1982). Dyplomata, prawnik i historyk w służbie kraju*, w: *Duchowieństwo polskie w świecie. Materiały VII Międzynarodowego Sympozjum Biografistyki Polonijnej. Papieski Uniwersytet Urbaniański, Rzym, 17–18 października 2002*, red. A. i Z. Judyccy, Toruń 2002; T. Krahel, *Meysztowicz Walerian*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995; K. Lanckorońska, *Walerian Meysztowicz (1893–1982). In memoriam*, Antemurale (Rzym) 1982–1983, t. 26; P. Libera, *Walerian Meysztowicz (1893–1982)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 4, red. R. Łatka, Warszawa 2022; M. Paszkiewicz, *Walerian Meysztowicz (1893–1982)*, *Teki Historyczne* 1985, t. 18; E. Szczepanik, *Śp. prof. Ks. Prałat Walerian Meysztowicz*, *Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie* (Londyn) 1981/82, t. 25; E. Tierling, *Ksiądz Meysztowicz „Gawędy o czasach i ludziach”*, w: *Literackie Kresy i bezkresy. Księga ofiarowana profesorowi Bolesławowi Hadaczkowi*, red. K.R. Łozowska, E. Tierling, Szczecin 2000; E. Wilemska, *Meysztowicz Walerian*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 12, red. E. Ziemann, Lublin 2008; H.D. Wojtyska, Ks. *Walerian Meysztowicz i jego „Antemurale”*, w: *Mistrz i przyjaciel. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Marka Tomasza Zahajkiewicza*, red. J. Pałucki, Lublin 1997.

zajęcia z zakresu gimnazjum klasycznego oraz prawa⁴. Na rok akademicki 1913/14 udał się do Wiednia na studia z zakresu rolnictwa i handlu w Akademii Eksportowej. Wybuch I wojny światowej przerwał edukację W. Meysztowicza⁵.

W czasie Wielkiej Wojny, od 1914 do 1918 r. służył w armii Imperium Rosyjskiego, a od 1918 r. w Wojsku Polskim w 2 i 3 pułku ułanów, do lipca 1918 r. w Legionie Wschodnim oraz 13 Pułku Ułanów Wileńskich. Jako wachmistrz został zdemobilizowany w styczniu 1921 r.⁶ Odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari* (nr 1482/24), Krzyżem Walecznych, dwukrotnie (nr 3440/4 i 38510) oraz Medalem Niepodległości dnia 19 grudnia 1930 r.⁷

Po demobilizacji w roku akademickim 1921/22 studiował filozofię i teologię w Seminarium Duchownym w Wilnie⁸. Następnie w latach akademickich 1922/23–1923/24 był studentem (słuchaczem) zwyczajnym Wydziału Teologicznego USB. Podanie o przyjęcie w charakterze studenta (słuchacza) zwyczajnego złożył 2 października 1922 r.⁹ Jako że nie dysponował oryginałem świadectwa dojrzałości, a takowe było wymagane przy wpisie, przedstawił zaświadczenie dwóch księży z Seminarium Duchownego w Wilnie – Jana Uszyłło, rektora oraz Zygmunta Lewickiego, profesora – którzy pod „odpowiedzialnością przysięgi służbowej” poświadczali, że W. Meysztowicz uzyskał w aleksandrowskim liceum w Petersburgu w 1910 r. maturę klasyczną, a w 1913 r. zaświadczenie odbytych w tymże liceum kursów prawniczych¹⁰. Dnia 22 października 1922 r. Komisja Kwalifikacyjna oświadczyła, że nie widzi przeszkód w przyjęciu naszego bohatera w poczet słuchaczy USB¹¹. W księdze immatrykulacyjnej zapisany został 30 stycznia 1923 r. pod numerem 1315¹².

Warto podkreślić, że w II trymestrze roku akademickiego 1922/23 W. Meysztowicz zapisał się na dwa seminaria – do Bronisława Żongołłowicza z prawa kanonicznego oraz do Antoniego Skorko z teologii dogmatycznej. To ostatnie kontynuował

⁴ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje, protokół z 14 listopada 1930 r.

⁵ Tamże, życiorys z 21 czerwca 1930 r.

⁶ Tamże. Por. LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, karta wpisowa na trymestr I roku akademickiego 1922/23.

⁷ Tamże, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, życiorys z 1935 r. Por. Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (dalej: MWRiOP), sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, życiorys 1935 r.

⁸ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje, życiorys z 21 czerwca 1930 r., protokół z 14 listopada 1930 r.

⁹ Tamże, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, podanie z 7 października 1922 r.

¹⁰ Tamże, zaświadczenie z 2 października 1922 r.

¹¹ Tamże, zaświadczenie z 22 października 1922 r.

¹² LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje, życiorys z 21 czerwca 1930 r., protokół z 14 listopada 1930 r. Por. tamże, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, kwestionariusz z 16 grudnia 1923 r.

w trymestrze III¹³ oraz w I roku akademickiego 1923/24¹⁴. W II trymestrze roku akademickiego 1923/24 zapisał się na seminarium z teologii apologetycznej do Bolesława Wilanowskiego¹⁵, a w III trymestrze tego roku na seminarium hebrajskie do Pawła Nowickiego¹⁶.

Od 1923 r. W. Meysztowicz był równocześnie sekretarzem arcybiskupa Wilna oraz prefektem Seminarium Diecezjalnego tamże¹⁷. W roku 1924 był członkiem Zarządu Koła Teologów Studentów USB¹⁸.

Z Wilna przeniósł się na studia do Rzymu, gdzie był słuchaczem Wydziału Prawa Papieskiego Ateneum (Atheneum Pontifici Seminarii Romani ad Lateranum). Spędził tam lata akademickie 1924/25–1925/26. Po przedłożeniu rozprawy zatytułowanej *Domicilium et quasi-domicilium eorumque effectus in Codice Juris Canonici* („Monographie Juridicae ex Ephemeride jus Pontificium excerptatae eiusue cura editae”, series I, fascic. XIX, Romae 1926) oraz złożeniu rygorozów (egzaminów ścisłych) uzyskał doktorat z prawa kanonicznego w dniu 1 lipca 1926 r.¹⁹

Po ukończeniu studiów we Włoszech powrócił do Wilna i został sekretarzem oraz kapelanem od września 1926 r. do 1928 r. nowego arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego. W 1928 r. objął funkcję prefekta w Seminarium Duchownym w Wilnie, gdzie wykładał prawo kanoniczne²⁰.

¹³ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, karty wpisowe dla Dziekana-tu za rok akademicki 1922/23.

¹⁴ Tamże, b. 302, Karty albumowe z roku akademickiego 1923/24, W. Meysztowicz, karta za trymestr I.

¹⁵ Tamże, karta za trymestr II.

¹⁶ Tamże, karta za trymestr III.

¹⁷ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje, życiorys z 21 czerwca 1930 r. Jako prefekt Seminarium W. Meysztowicz przyzwolił pod koniec 1929 r. na powstanie czasopisma „Dzwonek Seminaryjny. Czasopismo studentów Seminarium Wileńskiego”. Por. J. Zając, *Czasopiśmiennictwo kościelnej prowincji wileńskiej w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2019.

¹⁸ P. Tomaszewski, *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939. Studium z dziejów organizacji i postaw ideowych studentów*, Toruń 2018, s. 172.

¹⁹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje, życiorys z 21 czerwca 1930 r., protokół z 14 listopada 1930 r. Por. tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, odpis dyplomu doktorskiego wraz z adnotacją o nostryfikacji.

²⁰ P. Libera, *Walerian Meysztowicz...*

1. Nostryfikacja doktoratu prawa kanonicznego jako doktoratu teologii

Według sprawozdania Wydziału Teologicznego USB za rok akademicki 1929/30 nostryfikowano dyplom doktora teologii (jako świętej teologii) W. Meysztowicza²¹. Nie jest to zupełnie zgodne z prawdą, gdyż nostryfikacja została zatwierdzona 27 listopada 1930 r., a zatem w roku akademickim 1930/31²².

Przejdźmy do szczegółowego omówienia tej sprawy. Dnia 21 czerwca 1930 r. W. Meysztowicz, zamieszkały wówczas w Wilnie przy ul. Mostowej 12 m. 6, wniósł „do Rady Wydziałowej Wydziału Teologicznego” podanie o nostryfikację uzyskanego w „Uniwersytecie św. Apolinarego w Rzymie” doktoratu prawa kanonicznego. Jako alegata załączył: 1) życiorys, 2) zaświadczenie (zamiast metryki), 3) świadectwo dojrzałości, 4) dokument wojskowy potwierdzający obywatelstwo polskie, 5) świadectwo moralności, 6) dyplom liceum z Petersburga, 7) dyplom doktorski, 8) broszurę „De Domicilio”²³.

Komisja nostryfikacyjna Wydziału Teologicznego zebrała się 14 listopada 1930 r. celem rozpatrzenia podania. Podczas posiedzenia stwierdzono:

- z uwagi na fakt, że W. Meysztowicz był studentem zwyczajnym na Wydziale Teologicznym, czyli spełniał wówczas wymogi zapisu, nie może być przeszkodą przy nostryfikacji nieposiadanie przez petenta świadectwa dojrzałości wydanego przez polską szkołę;
- czas studiów W. Meysztowicza wyniósł pięć lat: jeden rok w Seminarium Duchownym w Wilnie oraz po dwa lata na uczelniach w Wilnie oraz w Rzymie;
- podczas tych studiów W. Meysztowicz wysłuchał wszystkich przedmiotów przepisanych w programie studiów teologicznych²⁴.

W związku z powyższym Komisja, w myśl rozporządzenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) z dnia 3 kwietnia 1924 r. o nostryfikacjach, uchwaliła wystąpić do Rady Wydziałowej, aby dyplom doktora prawa kanonicznego uznać za równoważny z dyplomem doktora świętej teologii wydawanym przez Wydział Teologiczny USB. Za datę nostryfikacji uznaje się dzień posiedzenia Komisji, czyli 27 listopada 1930 r.²⁵

²¹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 29, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1929/30.

²² Tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, odpis dyplomu z adnotacją o nostryfikacji z 27 listopada 1930 r.

²³ Tamże, b. 20, Nostryfikacje, podanie z 21 czerwca 1930 r. Wszystkie dokumenty odebrał 20 lutego 1931 r.

²⁴ Tamże, protokół z 14 listopada 1930 r.

²⁵ Tamże.

Był to chronologicznie czwarty (z 12 łącznie) nostryfikowany doktorat świętej teologii na Wydziale Teologicznym USB²⁶.

2. Wykłady zleczone

Nostryfikacja dyplomu doktorskiego zainicjowała naukowe związki W. Meysztowicza z wileńskim fakultetem teologicznym. W latach akademickich 1930/31–1931/32 prowadził on wykłady zleczone. Współtworzył, jako duszpasterz akademicki, miesięcznik „Pax”²⁷.

W 1932 r. W. Meysztowicz został radcą kanonicznym Ambasady Rzeczypospolitej przy Stolicy Apostolskiej²⁸. Bronisław Żongołłowicz widział bohatera niniejszego tekstu w Rzymie już w 1931 r. W tymże roku, 26 maja, zmarł ks. Kazimierz Skirmunt, dotychczasowy radca kanoniczny. Wyjazd opóźnił się za sprawą samego Bronisława Żongołłowicza, który nie chciał „[...] siebie pozbawiać następcy na katedrze w Wilnie”²⁹. Zdanie to można uznać za myśl przewodnią tego tekstu, gdyż – toutes proportions gardées – katedra uniwersytecka czekała na W. Meysztowicza wcześniej, niż on powziął zamiar ubiegania się o nią, a w sprawie jej obsadzenia B. Żongołłowicz odegrał kluczową rolę. Nie tylko – wyprzedzając chronologię narracji – jako wiceminister resortu odpowiedzialnego za obsadę katedr, ale przede wszystkim jako profesor, który zwolni dla W. Meysztowicza katedrę prawa kanonicznego w Wilnie. Zatem kiedy 12 czerwca 1931 r. B. Żongołłowicz powiedział W. Meysztowiczowi o nominacji, ten nie był tą informacją zachwycony. „Zdaje się Meysztowicz woli – skonstatował B. Żongołłowicz – katedrę profesorską w Wilnie, niż posadę w Rzymie przy Ambasadzie”³⁰.

Przywołany tu B. Żongołłowicz, profesor prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym USB, dziekan tegoż wydziału i prorektor Almae Matris Vilmensis, był również od czerwca 1930 do kwietnia 1936 r. podsekretarzem stanu (w randze wiceministra) w MWRiOP. Dlatego też w latach akademickich 1930/31–1935/36

²⁶ Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, odpis dyplomu doktorskiego wraz z adnotacją o nostryfikacji.

²⁷ J. Zając, *Czasopiśmiennictwo kościelnej prowincji...*, passim. W. Meysztowicz był współzałożycielem Korporacji „Concordia”. Por. B. Żongołłowicz, *Dzienniki 1930–1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa 2004, s. 192.

²⁸ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, życiorys z 1935 r. Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, życiorys 1935 r.

²⁹ B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 175.

³⁰ Tamże, s. 179.

wobec licznych i absorbujących obowiązków w resorcie miał ograniczoną pulę zajęć (dziś powiedzielibyśmy pensum) na fakultecie. Przede wszystkim nie prowadził ćwiczeń seminaryjnych. Tylko w I trymestrze roku akademickiego 1935/36 opuścił 12 godzin wykładów³¹.

Zastępczo wykłady za B. Żongołłowicza prowadził W. Meysztowicz. I tak, na podstawie uchwały Rady Wydziału Teologicznego z dnia 21 czerwca 1930 r., na rok akademicki 1930/31 W. Meysztowicz miał zlecone trzy godziny tygodniowo wykładów z prawa kanonicznego³². Podobnie rzecz się miała z wykładami (uchwała Rady Wydziałowej z dnia 18 czerwca 1931 r.) na rok akademicki 1931/32. Te, według ogłoszenia W. Meysztowicza, miały się rozpocząć 5 października 1931 r. i dotyczyć prawa publicznego Kościoła³³. Można nadmienić, iż W. Meysztowicz uczestniczył we Fryburgu w zjeździe „Pax Romana” w 1931 r. (w kontekście Unii)³⁴.

Sytuacja z wykładami zastępczymi miała się powtórzyć i w kolejnym roku akademickim – 1932/33, ale W. Meysztowicz z wykładów zrezygnował³⁵. Wiadomym powodem tej decyzji był fakt wspomnianej nominacji na radcę kanonicznego Ambasady Rzeczypospolitej przy Stolicy Apostolskiej. Wykłady powierzono Janowi Ellertowi, w wymiarze 2 godzin w trymestrze z prawa publicznego Kościoła³⁶. On również prowadził wykłady w latach akademickich 1933/34–1934/35: kościelne prawo publiczne – 2 godziny oraz kanoniczny przewód sądowy – 1 godzina³⁷.

---

³¹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 73, Sprawy Wydziału Teologicznego 1932–1939, pismo z 22 stycznia 1936 r.

³² Tamże, b. 87, Zastępcy profesorów 1928–1940, pismo z 25 czerwca 1930 r. Por. tamże, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933, pismo z 25 czerwca 1930 r., pismo z 12 VIII 1930 r.

³³ Tamże, b. 87, Zastępcy profesorów 1928–1940, pismo z 19 czerwca 1931 r. Por. tamże, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933, pismo z 29 września 1931 r., pismo z 5 października 1931 r.

³⁴ B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 194. Jako radca kanoniczny w Rzymie m.in. tym się zajmował (sprawa organizacji kościoła na Wschodzie). Por. B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 392, 431, 433, 457.

³⁵ LCVA, F. 175, Ap. 1(I)A, b. 290, Wykłady zlecone 1931–1933, pismo z 28 października 1932 r., pismo z 15 listopada 1932 r.; tamże, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933, pismo z 10 czerwca 1932 r., pismo z 5 lipca 1932 r.

³⁶ Tamże, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933, pismo z 28 października 1932 r., pismo z 21 listopada 1932 r.

³⁷ Tamże, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 21 października 1933 r., pismo z 30 października 1933 r. Por. tamże, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933, pismo z 19 maja 1933 r.; tamże, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 20 czerwca 1934 r., pismo z 6 kwietnia 1935 r.

3. Habilitacja z zakresu prawa kanonicznego³⁸

Pierwsze wzmianki o habilitacji W. Meysztowicza pochodzą z 10 października 1930 r. Wówczas B. Żongołłowicz zanotował, że zgadza się, aby przedłożona mu do opinii rozprawa *Prawo Kościoła w Polsce* autorstwa naszego bohatera „[...] mogła być również rozprawą habilitacyjną po przeróbkach. Biada Meysztowicz, że źle posiada łacinę”³⁹. Kiedy 6 grudnia 1930 r. B. Żongołłowicz był z wizytą w domu rodzinnym Aleksandrostwa Meysztowiczów, ci podkreślili, że pragnęliby, aby ich syn „[...] najprędzej został profesorem”⁴⁰. Nic z tych szybkich planów jak dotąd nie wychodziło. Pod datą 6 marca 1931 r. B. Żongołłowicz zapisał, iż radził W. Meysztowiczowi „przenieść studia kanonistyczne na grunt historyczny, opracować własność u nas na Kościołach XVI–XVIII w. – będzie to rewelacja w nauce, gdyż Zachód kończy własność na kościołach XIII w.”⁴¹.

Dnia 5 października 1931 r. B. Żongołłowicz zanotował, iż Aleksander Meysztowicz uważa, że syn powinien pojechać do Rzymu. Nie widzi dla niego w Wilnie żadnej przyszłości poza katedrą, ale dopiero po emerytowaniu B. Żongołłowicza. Sam B. Żongołłowicz widział W. Meysztowicza jako biskupa, dla dobra Kościoła, lecz bał się, aby w Rzymie „przez jedno nieostrożne powiedzenie” nie stracił czy to biskupiego stolca, czy uniwersyteckiej katedry na Wydziale Teologicznym USB⁴².

O meritum załatwienia sprawy można mówić od momentu „polecenia” wydanego przez „księdza profesora” B. Żongołłowicza, podsekretarza stanu w MWRiOP. Pod datą 29 września 1935 r. zapisał: „Wczoraj, sobota, od godz. 6 do 8.45 był u mnie w biurze Meysztowicz. Wręczył rozprawę habilitacyjną z prawa kościelnego”⁴³. Następnym krokiem było wysłanie trzech listów; dwóch prywatnych do Heleny

³⁸ *Statut Tymczasowy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, Wilno 1919; ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247. Por. J. Jastrzębski, *Habilitacja w państwowym szkolnictwie akademickim II Rzeczypospolitej*, *Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki* 2010, t. 19, nr 1–2, s. 63–81; K. Wojtczak, *O stopniach naukowych i veniam legendi w II Rzeczypospolitej (część I)*, *Studia Prawa Publicznego* 2014, nr 3; też, *O stopniach naukowych i veniam legendi w II Rzeczypospolitej (część II)*, *Studia Prawa Publicznego* 2014, nr 4.

³⁹ B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 59.

⁴⁰ Tamże, s. 93.

⁴¹ Tamże, s. 143.

⁴² Tamże, s. 225. B. Żongołłowicz rekomendował 31 marca 1932 r. premierowi A. Prystorowi W. Meysztowicza na biskupa Pińska. Premier wyszedł z propozycją Tarnowa. Na początku 1932 r. nuncjusz apostolski w Polsce przedstawił trzech kandydatów na biskupstwo polowe: Jana Mauersbergera, W. Meysztowicza i B. Żongołłowicza. Jednak żadna z tych kandydatur nie przeszła z powodu następującej argumentacji: pierwszy – niepoważny, drugi – za młody, a trzeci to profesor i nie umie rozmawiać z żołnierzami. Por. tamże, s. 314–315, 348, 362, 366.

⁴³ Tamże, s. 663.

Kozieł-Poklewskiej, sekretarz Dziekanatu Wydziału Teologicznego i Leona Puciaty oraz jednego oficjalnego do Rady Wydziałowej fakultetu teologicznego USB.

Szanowna Pani,

Ksiądz Prof. Żongołłowicz chciał, bym złożył do Rady Wydziałowej podanie o habilitację. Podanie takowe przesyłam na ręce Pani, z prośbą by Pani zechciała wnieść je do Księdza Dziekana. Tylko dobroć Pani i Jej wielka życzliwość pozwalają mi na zwrócenie się do Pani bezpośrednio: chodzi bowiem o uzupełnienie mego podania załącznikami. Zostawiłem w piśmie do Rady wydziałowej miejsce, gdzie ilość tych załączników ma być wpisana, gdyż sam nie wiem, jakie załączniki są potrzebne. Na wszelki wypadek przesyłam równocześnie moje dyplomy (Liceum, i doktorat nostryfikowany) – oraz „Curriculum vitae”. Być może, że trzeba załączyć moją pracę, na podstawie której habilitacja się ma odbyć: może Pani zechce wydostać odpowiednią ilość egzemplarzy od „Studiów Teologicznych”. Jeżeli trzeba załączyć dawniejsze prace, to Pani ma w Dziekanacie egzemplarze „De Domicilio” i „De Conditine Juridica Ecclesiae in Polonia”. Niech Pani je załączy nie czekając nim przyślę z Rzymu inne egzemplarze, dla uzupełnienia biblioteki Wydziału.

Pani wybaczy moją śmiałość z jaką o to wszystko Panią proszę.
Wdzięczność moja będzie prawdziwa i szczerą.
Proszę przyjąć wyrazy bardzo wysokiej czci.
Sługa w Chrystusie
X. W. Meysztowicz⁴⁴

Szanowny i Kochany Księżu Profesorze,

Miałem audjencję u Księdza Ministra. Polecono mi natychmiast złożyć podanie do Rady Wydziałowej. Zauważyłem pewien pośpiech ze strony Jego Ekscelencji – zapowiedział mi, że chce, by w ciągu trzech tygodni najdalej habilitacja była skończona. Kazał mi, bym ze swojej strony zrobił wszystko natychmiast. W jednym tylko nie usłuchałem rozkazów: podanie i załączniki posłałem nie Księdzu Profesorowi, lecz Pani Poklewskiej prosząc ją równocześnie o uzupełnienie braków tego aktu. Ale donoszę o wszystkim Księdzu Profesorowi, gdyż taka była wysoko wola.

Zresztą nic nowego. Qui nessuno sa niente.
Modlitwom się polecam
X Walerjan Meysztowicz⁴⁵

---

⁴⁴ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, list z 29 września 1935 r.

⁴⁵ Tamże, list bez daty.

Z Warszawy dnia 30 września 1935 r. W. Meysztowicz przesłał na ręce dziekana (Rady Wydziałowej) Wydziału Teologicznego USB podanie o udzielenie *venia legendi* z zakresu prawa kanonicznego na podstawie rozprawy zatytułowanej *Dobra kościelne jako przedmiot uprawnień w prawie Wielkiego Księstwa Litewskiego* („Studia Teologiczne” 1935, t. 8)⁴⁶. Dnia 10 października 1935 r. Rada przychyliła się do prośby petenta, w skład komisji habilitacyjnej powołując jednomyślnie B. Żongołłowicza jako referenta głównego oraz Aleksandra Wóycickiego jako prodziekana i przewodniczącego tejże Komisji z własnego grona, a także Bolesława Wilanowskiego, który nadal występował jako ksiądz, członka Rady Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB – jako koreferentów⁴⁷.

Dnia 11 marca 1935 r. z Warszawy B. Żongołłowicz przesłał referat o rozprawie habilitacyjnej W. Meysztowicza. Jak sam napisał, przesyła „spóźnioną przez nawał pracy ocenę rozprawy habilitacyjnej X. D-ra Meysztowicza”⁴⁸. Dnia następnego pod referatem podpisał się B. Wilanowski i do też zawartych w opinii głównego referenta „dołączył się całkowicie”⁴⁹. Komisja już 13 marca 1936 r. odbyła posiedzenie, na którym B. Żongołłowicz przedstawił swój referat co do kwalifikacji naukowych i personalnych kandydata. Komisja uchwaliła jednogłośnie wystąpić do Rady o nadanie prawa wykładania W. Meysztowiczowi z jednoczesnym zwolnieniem od drugiego (dyskusja) i trzeciego (wykład) aktu habilitacyjnego⁵⁰.

Pomimo powyższego stanowiska Komisji W. Meysztowicz załączył do swojego podania trzy propozycje tematu ewentualnego wykładu habilitacyjnego: 1) „Dobra kościelne w Wielkim Księstwie Litewskim”, 2) „Literatura i źródła do traktatu o stosunku kościoła i państwa w Polsce współczesnej” oraz 3) „Procedura w sprawach o dyspensowanie małżeństwa niedokonanego”⁵¹.

⁴⁶ Tamże, podanie z 30 września 1935 r. Podanie wpłynęło do Dziekanatu 2 października 1935 r.

⁴⁷ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 69, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału Teologicznego, protokół z 10 października 1935 r. Por. tamże, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, odpis protokołu z 10 października 1935 r., pismo z 24 kwietnia 1936 r.; AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 24 kwietnia 1936 r., odpis protokołu z 10 października 1935 r. Do B. Wilanowskiego pismo zostało oficjalnie wysłane 16 października 1935 r., a do B. Żongołłowicza dzień później. Por. LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, pismo z 16 października 1935 r., pismo z 17 października 1935 r.

⁴⁸ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, pismo z 11 marca 1936 r.

⁴⁹ Por. Aneks 2.

⁵⁰ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, protokół posiedzenia Komisji z 13 marca 1936 r., pismo z 24 kwietnia 1936 r. Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, odpis protokołu posiedzenia Komisji z 13 marca 1936 r., pismo z 24 kwietnia 1936 r.

⁵¹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, spis propozycji wykładów z 1936 r. Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, spis propozycji wykładów z 1936 r.

Dnia 23 kwietnia 1936 r. Rada Wydziałowa wysłuchała referatu Komisji i uchwaliła jednogłośnie przyznanie prawa wykładania i tytułu docenta prawa kanonicznego USB⁵². Senat Akademicki USB zatwierdził uchwałę dnia 24 kwietnia 1936 r., a minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego zatwierdził habilitację już 14 maja 1936 r.⁵³

4. Ankieta profesorska i procedura nominacji⁵⁴

W 1935 r. B. Żongołłowicz osiągnął 65. rok życia. Zgodnie z ówczesnymi przepisami prawa oznaczało to nabycie prawa do przejścia na emeryturę przez profesora pozostającego na katedrze. Niemniej na wniosek zainteresowanego, poparty uchwałą właściwej rady wydziałowej, minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego mógł – mimo osiągnięcia *venia etatis* – pozostawić profesora na katedrze. Przedłużenie pozostania na katedrze mogło zostać wydane na kolejny rok akademicki, jednak nie dłużej niż na pięć kolejnych lat, zatem do osiągnięcia 70. roku życia wykładowcy. W przypadku B. Żongołłowicza Rada Wydziału Teologicznego wystąpiła do MWRiOP o przedłużenie jego zatrudnienia na rok akademicki 1935/36. W tym samym czasie Rada pochyliła się nad sprawą następstwa na katedrze prawa kanonicznego, gdyż wszystko wskazywało na to, że wraz z końcem tego roku akademickiego B. Żongołłowicz nie będzie prosił o przedłużenie *venia etatis* i przejście na zasłużoną emeryturę⁵⁵. Zwłaszcza że – tak jak i w latach poprzednich – w roku akademickim 1935/36 wykład zlecony z kanonicznego przewodu sądowego prowadził J. Ellert⁵⁶.

⁵² LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 69, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału Teologicznego, protokół z 23 kwietnia 1936 r.; tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 24 kwietnia 1936 r. Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 24 kwietnia 1936 r., odpis protokołu z 23 kwietnia 1936 r.

⁵³ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, zatwierdzenie z 14 maja 1936 r. Por. tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, zatwierdzenie z 14 maja 1936 r.; tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1935/36; *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/37*, Wilno 1937, s. 10.

⁵⁴ Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.

⁵⁵ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 11 lipca 1935. Por. tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1935/36; Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o stosunku służbowym profesorów państwowych szkół akademickich i pomocniczych sił naukowych tych szkół, Dz. U. z 1928 r. Nr 24, poz. 204.

⁵⁶ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 8 października 1935 r. Por. tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1935/36.

Z dniem 1 maja (30 kwietnia) 1936 r., z powodu przekroczenia granicy wieku i na prośbę samego petenta złożoną 2 kwietnia 1936 r., minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego przeniósł B. Żongołłowicza w stan spoczynku⁵⁷. Na dzień 28 kwietnia 1936 r. dziekan Wydziału Teologicznego Ignacy Świrski zaprosił (na godzinę 16.00 w sali VII w głównym gmachu USB) na jego ostatni wykład z prawa kanonicznego⁵⁸.

Ustąpienie B. Żongołłowicza nastąpiło niemal dwa miesiące przed wakacjami i dlatego na wdrożenie procedury zmierzającej do obsadzenia uwolnionej katedry zostało za mało czasu. Z tego powodu, aby w wykładach nie nastąpiła luka, Rada Wydziałowa dnia 15 września 1936 r. uchwaliła powierzenie wykładów zleconych z prawa kanonicznego, opłaconych z budżetu nieobsadzonej katedry, ponownie J. Ellertowi⁵⁹.

Jednocześnie jako zatwierdzony docent W. Meysztowicz miał obowiązek ogłosić wykłady. W liście nadanym 3 września 1936 r. z Rzymu zadeklarował:

[...] gotowość do wygłoszenia dziesięciu wykładów na temat „Religia i Kościół Katolicki w konstytucjach państw współczesnych”.

Proszę o wskazanie mi terminu, w którym mógłbym wymienione wykłady wygłosić.

Wolałbym, ze względu na możliwość urlopu, by termin ten wypadł możliwie na samym początku roku akademickiego, i by wykłady następowały jeden po drugim w jak najkrótszych odstępach, nie wiążąc mnie z Wilnem na dłużej, niż na tydzień lub dwa. Lato w tutejszym upale zmęczyło mnie bardzo, i będę prawdopodobnie potrzebował kuracji⁶⁰.

W tym samym czasie ruszyła procedura zmierzająca do wyboru najodpowiedniejszego kandydata na katedrę prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym USB. W tym celu do wszystkich profesorów wykładających ten przedmiot we wszystkich szkołach akademickich została wysłana 18 maja 1936 r. ankieta z prośbą o wskazanie, kogo widzą jako najodpowiedniejszego kandydata do zaproponowania na nieobsadzoną katedrę⁶¹.

⁵⁷ Tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z kwietnia 1936 r. Por. tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1935/36.

⁵⁸ Tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, ogłoszenie z 27 kwietnia 1936 r.

⁵⁹ Tamże, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 15 września 1936 r.

⁶⁰ Tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, list z 3 września 1936 r. Propozycja godzin i dni wykładów została przesłana W. Meysztowiczowi 29 września 1936 r. Por. tamże, pismo z 29 września 1936 r.

⁶¹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pisma z 18 maja 1936 r.

Odpowiedzi na ankietę udzielili – w kolejności chronologicznej: Ignacy Grabowski, Władysław Abraham, Michał Wyszyński, Tadeusz Silnicki, Bolesław Wilanowski, Adam Vetulani⁶².

Ignacy Grabowski, profesor Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie, wskazał w swojej krótkiej, kilkulinijkowej odpowiedzi z dnia 28 maja 1936 r. W. Meysztowicza⁶³.

Z kolei dnia 31 maja 1936 r. napisał Władysław Abraham:

Czyniąc zadość życzeniom Rady Wydziału teologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w sprawie wskazania kandydata na opróżnioną katedrę prawa kanonicznego, mam zaszczyt, obok tych ewentualnych kandydatów, którzy jako profesorowie zwyczajni lub nadzwyczajni zajmują już katedry uniwersyteckie, zwrócić uwagę przede wszystkim na jednego z młodszych kanonistów Ks. Dra Piotra Kałwę z Lublina. Jest on kandydatem niezwykle ukwalifikowanym nie tylko jako historyk prawa kanonicznego, lecz również jako dogmatyk. Pracuje naukowo niemal od lat 10-ciu a jego obszerna praca historyczno prawna, Powstanie i rozwój polskiej kolendy jako daniny kościelnej, Lwów 1933, str. 353, tak pod względem znajomości przedmiotu, literatury i metody badań naukowych nauce naszej zaszczyt przynosi. Poza tem zajmował się on również całym szeregiem różnorodnych innych zagadnień jak: Rady Kościelne / Przegl. diec. Kielecki 1926, Małżeństwa mieszane – w pracy zbiorowej Małżeństwa w świetle nauki katolickiej, Lublin 1928, Działalność kościelna Katarzyny Wapowskiej, Lwów 1931, Unieważnienia małżeństwa, Rozłączenie i rozwód, w pracy zbiorowej Rozbiór krytyczny projektu prawa małż. Komisji Kodyf., Lublin 1932, Przywilej fundacyjny Władysława Jagiełł. dla Kapituły Chełmskiej w Kwartalniku hist. 1933, Skutki adopcji cywilnej w Kościelnym prawie małżeńskim, Lublin 1935 i wreszcie Kościół i sprawy religijne w nowej konstytucji Polskiej, w pracy zbiorowej „Kościół”, Lublin 1936. Wszystkie te prace odznaczają się ściśle naukowym ujęciem przedmiotu, oryginalnością poglądów historycznych lub prawniczą bystrością. Kandydat ten wykłada prawo kanoniczne od szeregu lat na Wydziale tegoż Prawa w Uniwersytecie Lubelskim a przed dwoma laty habilitował się do tego przedmiotu na Wydziale prawnym Uniwersytetu Lwowskiego. Jest on też zarazem bardzo cenną siłą pedagogiczną⁶⁴.

⁶² Dnia 15 czerwca 1936 r. dziekan I. Świrski wysłał przypomnienie do profesorów B. Wilanowskiego, T. Silnickiego oraz A. Vetulaniego, aby ci nadesłali swoje odpowiedzi. Por. LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pisma z 15 czerwca 1936 r.

⁶³ AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 28 maja 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 28 maja 1936 r.

⁶⁴ AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 31 maja 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 31 maja 1936 r.

Wskazał zatem P. Kałwę, docenta Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (UJK)⁶⁵.

Michał Wyszyński, profesor prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym UJK, odpisał 9 czerwca 1936 r. następująco:

W przeświadczeniu, że żaden z profesorów, wykładających prawo kanoniczne przy Wydziałach Uniwersytetów w Polsce, nie reflektuje na katedrę prawa kanonicznego przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego, muszę zwrócić uwagę na dwóch docentów prawa kanonicznego, a mianowicie na Księdza Krzemienieckiego docenta Uniwersytetu Krakowskiego i Księdza Piotra Kałwę, docenta Uniwersytetu Lwowskiego.

Pierwszy kandydat został już wzięty pod uwagę przy obsadzaniu wakuującej katedry prawa kanonicznego przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Krakowskiego, zatem moim zdaniem nie wchodzi tu w rachubę.

Drugi kandydat t.j. Ksiądz Kałwa nadaje się moim zdaniem w całej pełni, aby go wzięto pod rozwagę przy obsadzaniu wakuującej katedry prawa kanonicznego na Waszym Wydziale, a to z następujących powodów: posiada ukończone dwa Wydziały, teologiczny i prawniczy; prace jego zostały przychylnie ocenione przez krytykę polską jak i zagraniczną; jako wykładowca przy Wydziale prawniczym Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie cieszy się jak najlepszą opinią⁶⁶.

Pojawiło się więc drugie wskazanie na P. Kałwę oraz doszedł trzeci kandydat – Jan Krzemieniecki z Krakowa⁶⁷.

Długą i obszerną – w porównaniu do innych – opinię nadesłał z Poznania 17 czerwca 1936 r. T. Silnicki:

[...] Przedewszystkiem proszę przyjąć me usprawiedliwienie, że nie dałem odpowiedzi na pismo pierwsze z dn. 18.V. w tej samej sprawie. Bawiłem bowiem wówczas w Niemczech /Wrocław – Berlin/, dokąd wyjechałem dla badań naukowych, a kiedy przed 10ciu dniami powróciłem i w domu czekające na mnie owo pismo znalazłem, nie byłem pewny, czy z powodu opóźnienia rzecz jest jeszcze aktualna. Skoro jednak zostałem drugim listem przynaglony, postaram się uczynić zadość życzeniu Księdza dziekana. Najpierw stwierdzić muszę rzecz dobrze znaną, że w dziedzinie prawa kościelnego brak jest obecnie młodych sił o takim wyrobieniu naukowym i pedagogiczno-universyteckim, by im bez większego ryzyka można było powierzyć katedrę tak ważnego przedmiotu. Co najwyżej możnaby mówić o godzinach zleconych – nawet bowiem na zastępcę profesora nie widzę na razie odpowiedniego kandydata. W szczególności nie

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 9 czerwca 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 9 czerwca 1936 r.

⁶⁷ Tamże.

uważam jeszcze za takiego Ks. Meysztowicza, o którym krążą pogłoski, że właśnie na to miejsce kandyduje. Zapewne za lat kilka, gdy będzie mógł wykazać się liczniejszym ilościowo, a lepszym jakościowo dorobkiem naukowym, niż dotychczasowy, będzie wzięty pod uwagę, w tej chwili jednak stawia on pierwsze kroki na naukowym polu i dlatego na tak szczupłej podstawie niepodobna o jego przyszłości przesądzać, a tem bardziej odrazu katedry mu dawać.

Natomiast pośród pracowników zupełnie dojrzałych jest na szczęście kandydat pierwszorzędnej wartości. Jest nim X. Piotr Kałwa, profesor uniwersytetu lubelskiego. Wyszedł on z najlepszej w Polsce szkoły, bo ze słynnego seminarjum prof. Władysława Abrahama we Lwowie i jak to dobrze wiem z rozmów osobistych – był przez Mistrza zawsze wysoko ceniony, co zdarza się rzadko, gdyż prof. Abraham na ogół odnosił się do młodszych pracowników z dużym krytycyzmem. X. Kałwa jest autorem wielkiej i niezwykle cennej pracy prawno-histerycznej p.t. „Kolenda jako danina Kościelna w Polsce”, która to praca o wprost rewelacyjnych wynikach stanowi nader poważne wzbogacenie naszej dość ubogiej kanonistycznej literatury. Poza tem w Księdze pamiątkowej ku czci prof. Abrahama ogłosił piękną historyczną rozprawę p.t. „Działalność kościelna Katarzyny Wapowskiej w ziemi sanockiej”, ostatnio zaś wydał pracę dogmatyczno-prawną p.t. „Skutki adopcji”. Dowodzi to wszechstronności jego uzdolnień i przygotowania. Opanował bowiem w równie doskonałym stopniu obie potrzebne kanoniście metody: historyczną i dogmatyczną, i na obu polach pochlubić się może wynikami nader dodatnimi. Zważywszy przytem jego doświadczenie pedagogiczne wyniesione z działalności kilkuletniej na uniwersytecie w Lublinie można go istotnie życzyć dla każdego, nawet stołecznego uniwersytetu. Jest to poza tem człowiek skromny i cichy, koleżeński i miły w obcowaniu tak, że w żadnym środowisku, nawet bardzo odmiennem od tego, do którego przywykł, nie raziłby, bo wszędzie potrafiłby się dostosować i byłby tylko czynnikiem harmonji, nie zaś rozdzwiku. Jest to wybitny kapłan. Nie wiem tylko, czy X. Prof. Kałwa zdecydowałby się na zamianę Lublina na Wilno, gdyż nie porozumiewałem się z nim w tej sprawie. Jest to zresztą rzecz wykraczająca poza ramy opinji, którą miałem napisać⁶⁸.

Tym samym trzeci głos padł na P. Kałwę przy jednoczesnej konstatacji, że W. Meysztowicz nie jest jeszcze gotowy do objęcia katedry⁶⁹.

Kolejną odpowiedź, z 18 czerwca 1936 r., przesłał B. Wilanowski. Ten był ksiądz i profesor Wydziału Teologicznego USB, a w chwili zajmowania stanowiska w sprawie obsadzenia katedry prawa kanonicznego na fakultecie teologicznym był profesorem na katedrze prawa kościelnego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych

⁶⁸ AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 17 czerwca 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 17 czerwca 1936 r.

⁶⁹ Tamże.

USB, skonstatował, iż „[...] mojem zdaniem, najodpowiedniejszym będzie dr. Walerian Meysztowicz, docent Wydziału Teologicznego U.S.B.”⁷⁰.

Kolejna odpowiedź nadeszła z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Dnia 25 czerwca 1936 r. A. Vetulani napisał:

W odpowiedzi na pismo Przewielebnego Księdza Dziekana L.785 ex 1935/36 z dnia 15 czerwca b.r. mam zaszczyt donieść, że najgodniejszymi kandydatami na wakującą katedrę prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego są zdaniem mojem X. Prof. Dr. M. Wyszyński profesor prawa kanonicznego we Lwowie, na drugim zaś miejscu X. Prof. Dr. P. Kałwa profesor nadzwyczajny tegoż przedmiotu na Wydziale prawa kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Ponieważ jednakże jest mało prawdopodobnem, aby obaj wymienieni zechcieli opuścić swe dotychczasowe placówki, dlatego wymieniam jeszcze najbardziej zdaniem mojem utalentowanego z pośród docentów prawa kanonicznego X. Dr. Meysztowicza, docenta Uniwersytetu Stefana Batorego⁷¹.

Powyższa opinia krakowskiego uczonego, zgodnie z którą wskazani przez niego uczeni ze Lwowa i Lublina zapewne nie będą skłonni zrezygnować ze swoich dotychczasowych stanowisk, oraz konstatacja, że najbardziej utalentowanym ze wszystkich docentów – i tym samym najbardziej predysponowanym – do objęcia katedry jest W. Meysztowicz przechylały szalę na korzyść naszego bohatera. Tym samym kandydatura W. Meysztowicza stawała się coraz bardziej pewna.

Dnia 10 listopada 1936 r. spotkała się komisja powołana w sprawie obsadzenia katedry w składzie I. Świrski, jako dziekan i przewodniczący, oraz Czesław Falkowski i L. Puciata. Dziekan przedstawił wyniki ankiety profesorskiej. I tak podsumujmy:

Kandydaturę P. Kałwy *primo et unico loco* zgłosili: W. Abraham, T. Silnicki, a *secundo loco*: A. Vetulani, M. Wyszyński. Kandydaturę W. Meysztowicza odpowiednio I. Grabowski, B. Wilanowski, *secundo loco* nikt, a *tertio loco* A. Vetulani. Po jednym zgłoszeniu *primo loco* otrzymali M. Wyszyński (od A. Vetulaniego) oraz J. Krzemieniecki (od M. Wyszyńskiego). Dziekan podsumował, iż na „uwagę” zasługują dwie kandydatury – P. Kałwy z Lublina oraz W. Meysztowicza z Wilna. L. Puciata skonstatował – nie wiemy, na jakiej podstawie, być może zgodnie z sugestią A. Vetulaniego – że kandydatura uczonego z Lublina „jest nierealna” i należy zatrzymać się nad kandydaturą docenta macierzystego fakultetu. W związku z tym

⁷⁰ AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 18 czerwca 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 18 czerwca 1936 r.

⁷¹ AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 25 czerwca 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 25 czerwca 1936 r.

zlecono dziekanowi przygotowanie referatu o tejże osobie, czyli o W. Meysztowiczu i jego naukowym dorobku⁷².

W tym samym czasie I. Świrski wysłał do arcybiskupa metropolity Wilna Romualda Jałbrzykowskiego 12 listopada 1936 r. prośbę o udzielenie – „[...] o ile ku temu nic na przeszkodzie nie stoi” – tzw. misji kanoniczej, aby można było powołać W. Meysztowicza, który jest najpoważniejszym kandydatem do nominacji na wakującą, po B. Żongołłowiczu, katedrę prawa kanonicznego⁷³. Arcybiskup przychylił się do prośby i 21 listopada 1936 r. udzielił „misji kanonicznej” księdzu Walerianowi Meysztowiczowi do wykładania prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym USB, jak i w Seminarium Archidiecezjalnym Wileńskim⁷⁴.

Dnia 3 grudnia 1936 r. zebrała się ponownie komisja w sprawie obsadzenia katedry prawa kanonicznego, celem przeprowadzenia dyskusji nad przygotowanym przez I. Świrskiego referatem. Po jego wysłuchaniu komisja uchwaliła wniosek, by zwrócić się do Rady Wydziałowej, aby ta wyjednała – via Senat Akademicki USB i MWRiOP – u Prezydenta Rzeczypospolitej nominację dla W. Meysztowicza na katedrę prawa kanonicznego w charakterze profesora nadzwyczajnego⁷⁵.

Następnego dnia odbyło się posiedzenie Rady i wniosek komisji został przyjęty. Odpowiednie pismo do Senatu Akademickiego USB wystosowano 9 grudnia 1936 r.⁷⁶ Dnia 14 stycznia 1937 r. uzupełniono wniosek o pismo, w którym W. Meysztowicz zgadza się na objęcie katedry⁷⁷. Tym samym rozpoczęło się – trwające niemal rok – oczekiwanie na rozpatrzenie wniosku.

---

⁷² LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, protokół z posiedzenia komisji z 10 listopada 1936 r.

⁷³ Tamże, pismo z 12 listopada 1936 r.

⁷⁴ Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 21 listopada 1936 r. Por. tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 21 listopada 1936 r. W Dzienniku pod datą 25 stycznia 1931 r. B. Żongołłowicz zapisał, iż arcybiskup zabronił W. Meysztowiczowi pisać do „Słowa”, a także „przemawiać w radio, spowiadać oprócz niedziel, głosić kazań. To represja za jego polityczne przekonania. Był usunął go z »Odrodzenia«, lecz na prośbę odrodzeniowców przywrócił”. Wszystko to miało związek z protestem w sprawie brzeskiej. Por. B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 126.

⁷⁵ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, protokół posiedzenia komisji z 3 grudnia 1936 r. Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, protokół posiedzenia Komisji z 3 grudnia 1936 r.

⁷⁶ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 69, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału, protokół z 4 grudnia 1936 r. Por. tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1936/37; tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 14 grudnia 1936 r.; tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 9 grudnia 1936 r., pismo z 14 grudnia 1936 r.; AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, odpis protokołu z 4 grudnia 1936 r.

⁷⁷ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 9 grudnia 1936 r., pismo z 14 stycznia 1937 r.

W tym czasie, w I trymestrze roku akademickiego 1936/37 W. Meysztowicz przeprowadził wykład zatytułowany „Religia i Kościół Katolicki w konstytucjach państw współczesnych”. Wykład zlecony w liczbie 5 godzin oraz dwie godziny ćwiczeń z prawa kanonicznego prowadził J. Ellert. Miał wykładać do czasu objęcia katedry przez profesora, co miało nastąpić w tym roku akademickim⁷⁸.

Tymczasem sprawa nominacji na katedrę wciąż nie była zakończona. Dnia 3 lipca 1937 r. W. Meysztowicz napisał z Rzymu odpowiedź na list z 16 czerwca 1937 r. (w sprawie ogłoszenia wykładów). Podał w nim, że do czasu ostatecznego załatwienia sprawy nominacji na katedrę prosi Wydział Teologiczny o zwłokę w odpowiedzi czy wykłady na rok akademicki 1937/38 będzie ogłaszał już jako profesor, czy nadal jako docent. Poinformował, że przygotował do druku pracę *Les religions dans les constitutions des états modernes*, która chciałby ogłosić drukiem w lecie⁷⁹.

5. W. Meysztowicz profesorem na nadzwyczajnej katedrze prawa kanonicznego Wydziału Teologicznego USB⁸⁰

Prezydent mianował ostatecznie W. Meysztowicza na katedrę dekretem z dnia 14 września 1937 r.⁸¹ W związku z ogłoszoną nominacją 21 września 1937 r. I. Świrski zwrócił się do W. Meysztowicza, przebywającego wówczas w Rzymie, aby ten zadeklarował, kiedy przystąpi do wykładów w Wilnie, a jeżeli nie będzie to możliwe, to również dziekan prosi o stosowną deklarację, gdyż wówczas zostaną podjęte kroki w celu zlecenia wykładów komuś w zastępstwie⁸². Niezależnie od tej korespondencji, dzień później W. Meysztowicz napisał z Rzymu prywatny list do dziekana Wydziału Teologicznego, w którym przekazał, że wie z gazet o nominacji, ale będzie czekał na oficjalne pismo. Dodał, iż – w porozumieniu z Ministerstwem

⁷⁸ Tamże, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 22 września 1936 r., pismo z 5 października 1936 r. Por. tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1936/37. Można dodać, iż w roku akademickim 1936/37 J. Ellert przerabiał ze studentami proces małżeński, a na seminarium uczęszczało 5 studentów. Por. tamże; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, wykłady zlecone w roku akademickim 1936/37.

⁷⁹ Tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1936/37, list WM z 3 lipca 1937 r. [wersja opublikowana: *Les religions dans les constitutions des états modernes*, Roma 1938].

⁸⁰ Por. *Księga Pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 1. *Z dziejów dawnego Uniwersytetu*, t. 2. *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno 1929; M. Przeniosło, *The Faculty of Theology of the Stefan Batory University in Vilnius 1919–1939, The Person and the Challenges* 2015, t. 5, nr 2.

⁸¹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, odpis nominacji z 14 września 1937 r.

⁸² Tamże, pismo z 21 września 1937 r.

Spraw Zagranicznych (MSZ) – będzie starał się wyjechać z Włoch około 10 listopada 1937 i „[...] raczej wcześniej niż później”⁸³.

Już 28 września list wysłany 21 września 1937 r. znalazł się w Rzymie. W. Meysztowicz odpisał, iż uzależnia zadeklarowanie daty rozpoczęcia wykładów od otrzymania oficjalnego pisma o nominacji, gdyż na razie o tym fakcie wie wyłącznie z doniesień prasowych. Zadeklarował jeszcze, że zakończenie prac w Rzymie i powrót do Wilna zajmie mu około 6 tygodni⁸⁴. Dziekan oficjalnie przesłał informację o nominacji W. Meysztowiczowi 4 października 1937 r.⁸⁵

Wobec opóźniana się przyjazdu W. Meysztowicza wykłady zlecone z prawa kanonicznego prowadził – ostatecznie w I trymestrze (jesiennym) roku akademickiego 1937/38 – Jan Ellert⁸⁶. Choć W. Meysztowicz deklarował w liście z 7 października 1937 r., że obejmie wykłady 15 listopada 1937 r.⁸⁷, to złożenie przysięgi służbowej wobec rektora USB i dziekana Wydziału Teologicznego nastąpiło 15 (17) listopada 1937 r.⁸⁸ Niemniej z powodu ważnych zajęć w Ambasadzie otrzymał urlop i rozpoczął wykłady oraz przejął kierownictwo Seminarium Prawa Kanonicznego z dniem 1 lutego 1938 r., czyli dopiero w II trymestrze (zimowym). Wówczas całe jego wynagrodzenie było już wypłacane z budżetu USB, a nie przez MSZ⁸⁹.

Długo w Wilnie W. Meysztowicz nie zabawił. Dnia 7 marca 1938 r. MSZ poprosiło USB o wyrażenie zgody na urlopowanie W. Meysztowicza od 1 kwietnia do 13 maja 1938 r. celem ponownego wyjazdu do Rzymu. W tym czasie zaplanowano uroczystości kanonizacyjne Andrzeja Boboli i obecność W. Meysztowicza – jako radcy kanonicznego Ambasady – wydawała się niezbędną⁹⁰. Podanie o sześciotygo-

---

⁸³ Tamże, list z 22 września 1937 r.

⁸⁴ Tamże, list z 28 września 1937 r.

⁸⁵ Tamże, pismo z 4 października 1937 r.

⁸⁶ Tamże, b. 353, Wykładający, umowa z 22 września 1937 r. Por. tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 5 października 1937 r.

⁸⁷ Tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, list z 7 października 1937 r.

⁸⁸ Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, ślubowanie z 18 listopada 1937 r. Por. tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 22 listopada 1937 r.; *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1937/38*, Wilno 1938, s. 10.

⁸⁹ LCVA, E. 175, Ap. 8(V)B, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1937/38. Por. tamże, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 6 października 1937 r., pismo z 6 lipca 1937 r.; tamże, Ap. 15, b. 301, Teczka personalna W. Meysztowicza, dekret z 14 września 1937 r., pismo z 22 listopada 1937 r.; tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 14 września 1937 r., pismo z 22 listopada 1937 r., pismo z 3 stycznia 1938 r.

⁹⁰ Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 7 marca 1938 r. Por. tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 7 marca 1938 r.

dniowy urlop poparł dziekan I. Świrski⁹¹, a Aleksander Wóycicki 21 marca 1938 r. urlopu udzielił⁹².

Co wiemy o pracy naszego bohatera na fakultecie teologicznym jako profesora? Według sprawozdania z Seminarium Prawa Kanonicznego w roku akademickim 1937/38:

- na Seminarium było zapisanych dwunastu słuchaczy;
- tematem zebrań seminaryjnych były źródła prawa kanonicznego. Uczniowie zapoznali się praktycznie z Corpus Iuris Canonici oraz z księgami liturgicznymi, jak również z Acta Sanctae i Acta Apostolicae Sedis, ze źródłami Gasparoańskimi, Bullariuszami i aktami ówczesnie obowiązujących i dawniejszych niektórych synodów polskich;
- na zebraniach seminaryjnych były odczytywane i omawiane następujące wypracowania uczniów: 1) Bohdanowicza – „O dekretach Grzegorza X”, 2) p. Kisielówny – „O pracy Malakauska’sa p.t. Bażnitiusu Teisu Saltiniai”, 3) S. Lenarczyków – „O postulacie zakonnym w Codex Iuris Canonici i w dawniejszym prawie”⁹³.

Z kronikarskiego obowiązku można nadmienić, iż W. Meysztowicz był członkiem komisji do nostryfikacji doktoratu ks. Leonarda Świdorskiego (doktorat z Uniwersytetu Gregoriańskiego) w 1938 r., ks. Kazimierza Grzybowski (doktorat prawa kanonicznego z Uniwersytetu Gregoriańskiego), gdzie wydał opinię za nostryfikacją w 1938 r., oraz ks. Mieczysława Gisztera (doktorat z Instytutu Katolickiego w Paryżu) w 1939 r.⁹⁴

Na rok akademicki 1938/39 W. Meysztowicz ogłosił następujące wykłady i ćwiczenia:

- „Prawo publiczne Kościoła Katolickiego” (2 godziny tygodniowo, w czwartki, 18–20, sala VII oraz we wtorki, 11–12 i czwartki, 8–9, sala Seminarium Duchownego, aula IV);
- „Komentarz na I Księgę Kodeksu Prawa Kanonicznego” (3 godziny tygodniowo, w piątki, 9–10 i soboty, 10–12, sala Seminarium Duchownego, aula IV);
- „Proseminarium z prawa kanonicznego” (2 godziny tygodniowo, piątki, sala Seminarium Duchownego) oraz
- „Ćwiczenia seminaryjne z prawa publicznego Kościoła Katolickiego” (2 godziny tygodniowo w salach Seminarium Teologicznych)⁹⁵.

⁹¹ Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 17 marca 1938 r. Por. tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 17 marca 1938 r.

⁹² Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 21 marca 1938 r.

⁹³ Tamże, Ap. 8(V)B, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1937/38.

⁹⁴ Tamże, b. 20, Nostryfikacje, tu ich akta nostryfikacyjne.

⁹⁵ *Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1938–1939, Wilno 1938–1939*, s. 68.

Nie zaniedbywał pracy z młodzieżą akademicką, w tym aktywnie współpracował ze Stowarzyszeniem Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”. Jak zauważył Patryk Tomaszewski, lata 1931–1934 to okres ożywienia działalności tej organizacji. Jej inicjatorami byli właśnie W. Meysztowicz i Henryk Hlebowicz⁹⁶. W. Meysztowicz był kapłanem „Odrodzenia”⁹⁷, a podczas jego nieobecności (wyjazdy do Rzymu) zastępował go H. Hlebowicz⁹⁸. Możemy podać kilka przykładów aktywności naszego bohatera na tym polu. „Odrodzenie” urządziło w niedzielę 23 października 1938 r. o godzinie 12.00 w lokalu własnym (ul. Uniwersytecka 7–9a) zebranie dyskusyjne, które zagał W. Meysztowicz na temat: „Zagadnienia etyczne w »Krzyżowcach« Szczuckiej”⁹⁹. Staraniem Stowarzyszenia zaplanowano od 31 października do 2 listopada 1938 r. ogólnoakademickie rekollekcje zamknięte dla studentek w Czarnym Borze, a dla studentów w klasztorze oo. Misjonarzy: „Konferencje prowadzić będą: dla koleżanek Józef Zawadzki, dla kolegów prof. Walerian Meysztowicz”¹⁰⁰. W kolejnym roku, 7 maja o godzinie 18.00 w Sali Śniadeckich Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” urządziło „odczyt z referatem” W. Meysztowicza¹⁰¹. Ksiądz profesor miał być również filistrem honorowym korporacji „Conradia”, ale nie znalazłem na to potwierdzenia w dokumentacji¹⁰².

Również i w tym czasie, z uwagi na obowiązki dyplomatyczne, W. Meysztowicz zmuszony był odwoływać swoje wykłady i ćwiczenia. Z poruczenia MSZ w roku akademickim 1938/39 dwukrotnie wyjeżdżał do Rzymu, aby świadczyć prace specjalne w Ambasadzie Rzeczypospolitej przy Stolicy Apostolskiej. Obowiązki profesora uniwersytetu i radcy kanonicznego połączył, kiedy reprezentował Wydział Teologiczny USB na pogrzebie Ojca Świętego Piusa XI¹⁰³.

⁹⁶ P. Tomaszewski, *Uniwersytet Stefana Batorego...*, s. 216, 360, 475–476. Por. W. Meysztowicz, *Gawędy...*, passim.

⁹⁷ B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 58.

⁹⁸ P. Tomaszewski, *Uniwersytet Stefana Batorego...*, s. 363.

⁹⁹ LCVA, F. 175, Ap. 15, b. 52, Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, ogłoszenie (brak daty).

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ LCVA, F. 175, Ap. 15, b. 52, Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, pismo z 22 kwietnia 1939 r.

¹⁰² www.archiwumkorporacyjne.pl [dostęp: 23.10.2022 r.]. Por. LCVA, F. 175, Ap. 15, b. 40, Akademicka Korporacja „Conradia”.

¹⁰³ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1938/39. Por. tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, telegramy z 1939 r. (m.in. w sprawie przedłużenia urlopu); tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 8 marca 1939 r.

Zakończenie

Piękne lato roku 1939 nie zwiastowało tego, że świat wielu milionów ludzi, w tym naszego bohatera, nie tylko się zawali, lecz także zostanie bezpowrotnie zniszczony. Dwór rodzinny Meysztowiczów w Pojościu (Pajuostis) został opuszczony około 1920 r., kiedy tereny te przypadły niepodległej Litwie (tzw. Kowieńskiej). Wydarzenia II wojny światowej dopełniły procesu zniszczenia¹⁰⁴.

W. Meysztowicz w czerwcu 1939 r. przemawiał na pogrzebie Jana Tyszkiewicza, swojego kolegi z wojska i przyjaciela, który zginął 31 maja 1939 r. w katastrofie awionetki¹⁰⁵. W czasie letnich wakacji roku akademickiego 1938/39 W. Meysztowicz zamierzał wyjechać w celach naukowych na Litwę i Łotwę¹⁰⁶. Został jednak wezwany do Rzymu, gdzie zastała go wiadomość o wybuchu II wojny światowej. Dnia 2 września 1939 r. wyruszył w podróż powrotną do kraju, a 10 września zameldował się w 13 pułku ułanów wileńskich. Został kapelanem szwadronu w tymże pułku. Po klęsce kampanii wrześniowej przez Kowno, Szwecję i Wielką Brytanię powrócił do Rzymu, gdzie pod okiem swojego nowego szefa, ambasadora Kazimierza Papée, kontynuował służbę dyplomatyczną i prace naukowe. W rodzinne strony już nigdy nie powrócił¹⁰⁷.

Nadzieja na funkcjonowanie USB mimo toczącego się konfliktu nie zniknęła. Wobec nieobecności profesora należało powierzyć wykłady i ćwiczenia z prawa kanonicznego. I tak, na rok akademicki 1939/40, decyzją Rady Wydziału Teologicznego z dnia 25 września 1939 r., obowiązki zastępcy profesora na katedrze prawa kanonicznego zostały powierzone ponownie J. Ellertowi w pełnym wymiarze godzin wraz z kierownictwem zakładu, aż do odwołania¹⁰⁸. J. Ellert rozpoczął wykłady formalnie 1 października 1939 r.¹⁰⁹ Wzmiankę o W. Meysztowiczu znajdziemy jeszcze w aktach formularza czy ankiety zawierającej „wiadomości o zespole naukowym, technicznym i administracyjnym USB”. Informacji, o jakie prosiły władze litewskie, nie wypełnił

¹⁰⁴ R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, cz. 1, t. 3. *Województwo trockie, Księstwo Żmudzkie, Inflanty Polskie, Księstwo Kurlandzkie*, Wrocław 1992, s. 115–122.

¹⁰⁵ A. Mycielski, *Chwile czasu minionego*, oprac. E. Mycielska-Dowgiałło, M. Mycielski, Warszawa 2012, s. 263.

¹⁰⁶ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 64, Ogólne 1932–1940, pismo z 6 czerwca 1939 r.

¹⁰⁷ S. Gajewski, *Meysztowicz Walerian*, passim; J. Kopiec, *Ks. Walerian Meysztowicz...*, passim; T. Krahel, *Meysztowicz Walerian*, passim; M.A. Supruniuk, *Ks. Prof. Walerian Meysztowicz i Polski Instytut Historyczny w Rzymie*, Archiwum Emigracji 2013, z. 1 (18).

¹⁰⁸ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 87, Zastępcy profesorów 1928–1940, pismo z 30 X 1939 r.

¹⁰⁹ Tamże, pismo z 13 października 1939 r. Por. LCVA, F. 175, Ap. 1(I)Ba, b. 60, Wnioski o nominacje profesorów (nie załatwione), pismo z 7 października 1939 r., pismo z 30 października 1939 r.; tamże, Ap. 8(V)B, b. 64, Ogólne 1932–1940, pismo z 25 września 1939 r., pismo z 27 września 1939 r.; tamże, Ap. 14, b. 7, Teczka personalna J. Ellerta.

„[...] z powodu nieobecności w Wilnie”¹¹⁰. Działalność W. Meysztowicza jako profesora polskiego uniwersytetu zakończyło zamknięcie USB 15 grudnia 1939 r.¹¹¹ Tak bezpowrotnie – jak miało się okazać – zamknął się litewski okres życia W. Meysztowicza, a otworzył emigracyjny, co nie stanowi już przedmiotu naszych rozważań.

Aneksy

Aneks 1. Wykaz przedmiotów, na jakie uczęszczał W. Meysztowicz podczas studiów na Wydziale Teologicznym USB

Przedmiot	Liczba godzin	Imię i nazwisko profesora
Rok akademicki 1922/23, trymestr I		
Teologia fundamentalna – o istnieniu Boga	3	B. Wilanowski
Teologia fundamentalna – o źródłach objawienia	1	B. Wilanowski
Prawo kanoniczne – ius matrimoniale	3	B. Żongołłowicz
Historia kościoła – wieki średnie	2	C. Falkowski
Historia kościoła – odrodzenie i reformacja	3	C. Falkowski
Teologia moralna – De sacramentis	5	I. Świrski
Teologia dogmatyczna – De Deo Uno et Trino	5	A. Skorko
Trymestr II		
Prawo kanoniczne	3	B. Żongołłowicz
Historia kościoła – wieki średnie	2	C. Falkowski
Historia kościoła – odrodzenie i reformacja	3	C. Falkowski
Teologia dogmatyczna – De Deo Uno et Trino	5	A. Skorko
Teologia moralna – De sacramentis	5	I. Świrski
Seminarium prawa kanonicznego	2	B. Żongołłowicz
Seminarium teologii dogmatycznej	2	A. Skorko
Trymestr III		
Pismo św. – wstęp do Nowego Testamentu	2	B. Wilanowski
Kościelne prawo karne	3	B. Żongołłowicz

¹¹⁰ Tamże, Ap. 8(V)B, b. 64, Ogólne 1932–1940, pismo z 9 listopada 1939 r. Por. tamże, Ap. 13, b. 663, Ankiety niebędących na służbie pracowników i wiadomości o zespole naukowym USB – tu znajduje się tylko karta z nazwiskiem i informacją, że uposażenie miesięczne wynosi 658 złp i 60 groszy plus dodatek służbowy 40 złp.

¹¹¹ *Likwidacja Uniwersytetu Stefana Batorego przez władze litewskie w grudniu 1939 roku. Dokumenty i materiały*, oprac. P. Łossowski, Warszawa 1991 (wyd. 2: *Ostatnie dni Uniwersytetu Stefana Batorego. Świadectwo dokumentalne*, Warszawa 2012).

Teologia moralna – De primis quattuor decalogi, praeceptis	5	I. Świrski
Teologia dogmatyczna – De Deo Uno et Trino	5	A. Skorko
Seminarium teologii dogmatycznej	2	A. Skorko ¹¹²
Rok akademicki 1923/24, trymestr I		
Teologia dogmatyczna – De sacramentis	5	A. Skorko
Historia kościoła w XIII i XIV w.	2	C. Falkowski
Jus canonici – jus matrimoniale	3	B. Żongołłowicz
Teologia moralna fundamentalna	5	I. Świrski
Teologia pasterska	3	L. Puciata
Egzegeza Ewangelii św. Łukasza	2	B. Wilanowski
Seminarium teologii dogmatycznej	2	A. Skorko ¹¹³
Trymestr II		
Teologia moralna	5	I. Świrski
Prawo kanoniczne	3	B. Żongołłowicz
Teologia pastoralna	3	L. Puciata
Język hebrajski	3	P. Nowicki
Scriptura sacre N. Test	3	B. Wilanowski
Teologia dogmatyczna	2	B. Wilanowski
Seminarium teologii apologetycznej	2	B. Wilanowski
Historia Kościoła	5	C. Falkowski ¹¹⁴
Trymestr III		
Encyklopedia i metodyka nauk teologicznych	1	B. Wilanowski
Teologia fundamentalna, cz. II	4	B. Wilanowski
Dzieje Reformacji	3	C. Falkowski
Historia Kościoła w XIII i XIV w.	2	C. Falkowski
Historia ksiąg Starego Testamentu	3	W. Michalski
Egzegeza wybranych ustępów Starego Testamentu	2	W. Michalski
Teologia moralna	5	I. Świrski
Teologia pasterska	3	L. Puciata
Wstęp do Pisma Św. Nowego Testamentu	2	B. Wilanowski
Egzegeza św. Łukasza	2	B. Wilanowski
Wstęp do Pisma Św. Starego Testamentu	2	Nowicki
Język hebrajski	3	Nowicki
Seminarium hebrajskie	2	Nowicki

Źródła: LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, karty wpisowe na rok akademicki 1922/23. Miejscem zamieszkania W. Meysztowicza było Wilno, ul. Mostowa 12. LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 302, Karty albumowe z roku akademickiego 1923/24; por. LCVA, F. 175, Ap. 10(II)Ca, b. 18, Karty wpisowe dla Kwestury za rok akademicki 1922/23; F. 175, Ap. 10(II)Ca, b. 25, Karty wpisowe dla Kwestury za rok akademicki 1923/24.

¹¹² Złożył egzaminy z 1) prawa kanonicznego, 2) teologii moralnej, 3) teologii dogmatycznej. Podpis dziekana B. Wilanowskiego.

¹¹³ Dziekan B. Wilanowski zaliczył trymestr 15 grudnia 1923 r.

¹¹⁴ Dziekan B. Wilanowski potwierdził (bez daty) trymestr.

Aneks 2. Ocena rozprawy habilitacyjnej „Dobra Kościelne jako przedmiot uprawnień w prawie W. Ks. Litewskiego” X. D-ra Walerjana Meysztowicza

Powstanie dóbr kościelnych w W. X. Litewskim przez nadania, darowizny, kupno, zbywanie tych dóbr, zamianę, obciążenia stanowią przedmiot i materiał dotychczas naukowo nieopracowany. Z tych względów kanonistyczno-historyczna rozprawa X. Dr. Meysztowicza, stanowiąca dorobek zarówno w historii Kościoła jak i w nauce kanonistycznej, daje mu niezaprzeczalne prawa do otrzymania veniam legendi.

Ponadto w toku rozprawy X. Meysztowicz na podstawie ogromnego materiału rzeczowego poruszył i oświetlił w sposób całkowicie nowy trzy podstawowe zagadnienia kanonistyczne: osobowość prawna instytucji kościelnych, prawo patronatu, własność prywatna Kościoła, obalając dotychczasowe w powyższych trzech zagadnieniach dogmaty w kanonistyce.

Na podstawie materiałów z dziedziny stosunków prawno-kanonistycznych w Zachodniej Europie i w Królestwie Polskiem ustalono w nauce kanonistycznej, że instytucje kościelne zyskały osobowość prawną w Europie w wieku XI i XIII, jak to ostatecznie ustalili w szeregu świetnych rozpraw znakomity kanonista Stutz, w Polsce nasz świetny kanonista uczony prof. Abraham.

Rozprawa X. Meysztowicza obala dotychczasowe pewniki kanonistyczne w tej dziedzinie i ustala z pewnością niewzruszalną, że w W. X. Litewskim do upadku Rzeczypospolitej t.j. do końca wieku XVIII instytucje kościelne, z wyjątkiem Wileńskiego Kolegium, nie uzyskały i nie posiadały ani faktycznie ani prawnie osobowości prawnej.

Ustalono również oddawna w nauce kanonistycznej, że własność na Kościołach prywatna zanikła na Zachodzie najpóźniej w wieku XI /Stutz/, w Polsce w wieku XIII /Abraham/. X. Meysztowicz ustalił na podstawie materiałów nieznanymi zachodnio-europejskim i polskim kanonistom, że własność prywatna na Kościołach w pewnym względzie dochowała się i przetrwała w W. X. Litewskim do końca wieku XVIII.

Na podstawie twórcy nauki o patronacie /Gracjan/ Aleksander III w dekretach ustalił cechy i właściwości prawne patronatu. Nauka Gracjana o patronacie, ujęta w formę prawną przez Aleksandra III w dekretach przetrwała niezmienna i niewzruszona aż do naszych czasów, stanowiąc elementarne składniki i zasady kanonistyczne instytucji patronatu, powszechnie przyjętej i uznawanej w nauce kanonistycznej i znanej każdemu z podręczników prawa kościelnego.

X. Meysztowicz w rozprawie omawianej ustalił z całkowitą pewnością zgoła odmienne pojęcie patronatu w W. X. Litewskim, udowadniając na podstawie obfitego

materiału odmienne i dodatkowe składniki patronatu i przez to wykazał, iż nauka kanonistyczna o składnikach patronatu, ustalona w nauce kanonistycznej jako niewzruszony pewnik, nie jest słuszna ani w treści swojej, ani w rozciągłości w przestrzeni i w czasie.

Tezy powyższe zagadnienie w oświeceniu X. Meysztowicza stanowią nie tylko całkowity nowy dorobek w ogromnej rozpiętości i skali, lecz całkiem prawie rewolucyjny a niezbity wynik naukowy, zmuszający naukę kanonistyczną do rewizji prawnej instytucji patronatu w jego treści i rozciągłości w przestrzeni i czasie.

W rozprawie swej X. Meysztowicz poruszał – ubocznie szereg innych zagadnień kanonistycznych, rzucających nowe światło na szereg ustalonych przepisów kanonistycznych i na ich doktrynalne interpretacje. Tak naprzykład udowodnił, jakkolwiek ani wymienił ani powołał Konstytucji /Ambitiosae/, że powszechne prawo kościelne o alienacji dóbr kościelnych nie było stosowane w W. X. Litewskim.

X. Meysztowicz wyzyskał olbrzymi materiał źródłowy. Naukowa metoda opracowania bez zarzutu.

Rozprawa X. Meysztowicza posiada ogromną doniosłość naukową w dziedzinie nauki kanonistycznej powszechnej.

Rozprawą omawianą X. Meysztowicz nie tylko udowodnił, iż zasługuje na habilitację, lecz uzyskał niewątpliwie prawo – pomijam tu przepis formalny – do mianowania go profesorem nadzwyczajnym, bez związku nawet z jego pracami poprzednimi, jedynie na podstawie pracy „Dobra kościelne jako przedmiot uprawnień w prawie W. Ks. Litewskiego”, przerastającej wszelkie wymagania jakie się stawia pracom habilitacyjnym.

Doradzałbym autorowi tej pracy wydać ją w języku niemieckim, co by niewątpliwie dało autorowi duże nazwisko w naukowym świecie kanonistycznym a zarazem udostępniło europejskim kanonistom sposobność zrewidować i skorygować dotychczasowe pewniki w nauce kanonistycznej.

Prof. Bronisław Żongołłowicz
Warszawa 11.III.1936.

Do opinii Księdza Ministra Prof. Dr. Br. Żongołłowicza oceniającej pracę X. Dr. W. Meysztowicza dołączam się całkowicie.

X. Prof. Bolesław Wilanowski
Wilno, 12.III.1936.

Źródła: AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, referat z 11 marca 1936; LCVA, E. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, referat z 11 marca 1936 r.

Aneks 3. Opinia I. Świrskiego o kandydaturze W. Meysztowicza na nadzwyczajną katedrę prawa kanonicznego

Ks. Dr. Walerian Meysztowicz urodził się dnia 11/24 czerwca 1893 r. w Pojościu /Ziemi Kowieńskiej/. Studia odbywał w Cesarskim Liceum Aleksandrowskim w Petersburgu, na Wydziale Teologicznym U.S.B. i na Wydziale Prawnym Papieskiego Ateneum w Rzymie, gdzie w roku 1926 otrzymał z Prawa Kanonicznego stopień doktora, nostryfikowany przez Uniwersytet Stefana Batorego w dniu 27.XI.1930 r.

Podczas wojny służył w 3 pułku ułanów i 13 pułku ułanów Wileńskich, został odznaczony krzyżem *Virtuti Militari*, Krzyżem Walecznych i Medalem Niepodległości.

Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego prowadził wykłady zlecone z prawa kanonicznego w latach 1930/31 i 1931/32. Od czerwca 1932 r. zajmuje stanowisko radcy kanonicznego Ambasady Rzeczypospolitej przy Stolicy Apostolskiej.

W dniu 23 kwietnia 1936 r. po przedłożeniu pracy p.t. „Dobra kościelne jako przedmiot uprawnień w prawie W. Ks. Litewskiego” otrzymał na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego *veniam legendi* z zakresu prawa kanonicznego. Habilitacja ta została zatwierdzona przez Pana Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w dniu 14.V.1936 r.

Z prac Ks. Dr. Waleriana Meysztowicza dotychczas drukiem ogłoszonych na uwagę zasługują następujące:

I. *Domicilium et quasi-domicilium eorumque effectus in codice Juris Canonici. Romae 1926, str. 43.*

Autor postawił sobie za zadanie wyświetlenie używanych w prawie kanonicznym dwóch pojęć; „*domicilii*” i „*quasi-domicilii*”. Najpierw precyzuje treść tych pojęć, treść jaką miały one w prawie Rzymskim a następnie przechodzi do prawa kanonicznego, ustala zgodności i różnice pomiędzy nimi w prawie kanonicznym do wydania kodeksu przez Benedykta XV i w samym kodeksie.

Po sprecyzowaniu tych pojęć przechodzi do analizy skutków, jakie one za sobą pociągają w stosunku do norm ogólnych, przyjmowania i udzielania sakramentów, pogrzebu, forum odpowiedniego w procesach sądowych oraz zaciągania kar kościelnych.

W pracy autor wykazał dobrą znajomość literatury kanonistycznej, zmysł prawniczy i umiejętność podejścia do tematu.

II. *De conditione juridica Ecclesiae in Polonia, Romae, 1931, str. 30.*

Praca ta, jak sam jej tytuł wskazuje stawia sobie br. skromne zadanie, a mianowicie ma zamiar scharakteryzować obecny stan prawny Kościoła Katolickiego

w Polsce. Ten stan prawny określa Konstytucja z dnia 17 marca 1921 r., która wyznaniu katolickiemu wyznacza pierwsze miejsce w pośród innych wyznań jednako uprawnionych. Kościołowi katolickiemu na mocy konkordatu przyznana została swoboda rządzenia się owymi własnymi prawami. Państwo wzięło na siebie obowiązek obrony tych praw, a klerowi katolickiemu zapewniło swoją protekcję. Wiernym pozostawiona została pełna swoboda komunikowania się ze Stolicą Apostolską.

Prawo małżeńskie nie zostało jeszcze zreformowanym i na terytorium Polski w rozmaitych jej częściach moc obowiązującą zachowały 5 kodeksów.

Praca ta nosi charakter informacyjny przede wszystkim dla zagranicy.

III. Dobra kościelne jako przedmiot uprawnień w prawie W. Ks. Litewskiego. Wilno, 1935, str. X + 167.

We wstępie autor omawia źródła, określa dokładnie swój temat, uzasadnia podstawę obranego przez siebie podziału na okresy, ustala na podstawie prawa kanonicznego znaczenie terminu „dobra kościelne” oraz stwierdza fakt, że normy Gracjana i Dekretalów weszły w życie w W. Ks. Litewskim dopiero po długiej ewolucji prawa litewskiego. Ten proces ewolucyjny autor dzieli na cztery okresy.

Okres I, do 1387 r. Okres ten jest tem charakterystyczny, że dla braku źródeł nic o nim pewnego i określonego powiedzieć nie można.

Dobra kościelne, bardzo zresztą nieliczne, istniały. Posiadały je kościoły: katolicki i prawosławny, ale na zasadach, jak przypuszczać należy, wyjątkowych. Zjawisko to na kształtowanie się prawa litewskiego wpływu nie wywarło. Wpływ ten zaczyna się dopiero od roku 1387 i stanowi drugi okres w rozwoju prawa i ciągnie się do roku 1430.

Okres II, 1387–1430 r. W okresie tym powstają liczne nadania hospodarskie, poczynione przez Jagiełłę i Witolda biskupom, katedrom, kapitułom, klasztorom i kościołom parafialnym. Ponadto kościoły zdobywają sobie dobra drogą zawładnięcia terenów niczych. Autor podaje dość obszerny wykaz dóbr, jakie w tym okresie kościół zdobywa, zaznaczając, że wykaz ten jest tylko fragmentaryczny. Autor stwierdza, że posiadanie tych dóbr przez Kościół nie było pełne, lecz ograniczało się tylko do użytkowania i administrowania. Bez zezwolenia hospodara nie wolno je było alienować, hospodar mógł je w każdej chwili wycofać i prawo użytkowania kończyło się ze śmiercią hospodara. Stąd wniosek, że jedynym podmiotem prawa własności był W. Ks. Litewski, a jedynym tytułem zdobycia dóbr, nadanie przez niego poczynione. Tem się tłumaczy też fakt, że nadań ze strony osób prywatnych w tym okresie nie spotykamy. Tytuł zdobycia dóbr drogą zawładnięcia tej absolutnej władzy książęcej nie przeczy, gdyż i w tym wypadku tytuł własności należał do hospodara.

Nietylko w tym okresie, lecz też znacznie później prawo litewskie nie zna jeszcze osoby moralnej, jako podmiotu prawa i nadania otrzymują tylko osoby fizyczne, jednakże osoby fizyczne w używaniu tych dóbr były skrupowane przez określenie celów, na jakie nadania były przeznaczone. To określenie celów zastępowało w prawie litewskim lukę, istniejącą w niem przez nieuznawanie osoby moralnej. „Wydaje się nam wystarczające – powiada autor, że możemy w tym okresie stwierdzić niezgodność pomiędzy prawem kanonicznym, uznającym osobowość prawną jednostek kościelnych, a prawem W. Ks. Litewskiego, nie znającym tej osobowości. Ten konflikt z dziedziny pojęć nie przenosił się w dziedzinę praktyczną. Prawa, dotyczące dóbr kościelnych, dawały się ułożyć praktycznie w pewien sposób, zadawalający obie strony” /str. 40/.

Okres III /1430–1632/. Od roku 1431 zaczyna się nowy okres w rozwoju prawa litewskiego. Cechami wyróżniającymi ten okres od poprzedniego podług autora są dwa zjawiska; 1/ wzrost praw szlacheckich, 2/ ustabilizowanie pojęcia instytucji kościelnej.

Nadania gospodarskie w okresie tym są bardzo nieliczne i powoli zanikają widocznie dlatego, że kościół w poprzednim okresie został już dostatecznie uposażony, jak też i dlatego, że obok gospodarskiego, otworzyło się nowe źródło zdobywania dóbr kościelnych, a mianowicie nadania szlacheckie. Szlachta, o ile z jednej strony dopomagała Wielkiemu Księciu w budowie kościołów, o tyle z drugiej strony sprzeciwiała się uposażeniom kleru przez Wielkiego Księcia. Takie postępowanie podyktowane było ich dążeniami do skoncentrowania ziemi we własnym posiadaniu.

Ziemie nadane klerowi przez Wielkiego Księcia, wolne były od obowiązku służby wojskowej, szlachcie zaś chodziło o zmuszenie kleru do niesienia ciężarów służby wojskowej z tych dóbr przynajmniej, które zostały nabyte inną drogą, niż przez nadanie wielkksiążęce. Stąd nowy powód do sprzeciwu nadaniom wielkksiążęcym.

W poprzednim okresie prawo do dóbr kościelnych należało do Wielkiego Księcia, w okresie zaś powitoldowym ten prosty stan rzeczy bardzo się komplikuje. Obok Wielkiego Księcia występują też jako właściciele dóbr kościelnych również panowie, o ile poczynili nadania Kościołowi. Prawo panów do dóbr kościelnych otrzymuje nazwę „prawa patronatu”. Termin zapożyczony jest z prawa kanonicznego, ale ma zupełnie inne znaczenie.

W okresie tym kanoniczne pojęcie osoby prawnej zaczyna powoli przenikać do prawa litewskiego. Za właściciela dóbr kościelnych zaczynają uważać Boga, lub którego ze świętych, to znowu duchownego i jego następców, aż nareszcie ustala się pogląd, że podmiotem prawa jest instytucja kościelna.

Ten ostatni pogląd został wniesiony do trzeciego statutu litewskiego w roku 1588, ale w praktyce zjawiał się on znacznie wcześniej.

Prawa kleru na razie bardzo ograniczone przez Wielkiego Księcia i panów, powoli zaczynają się rozszerzać, aż nareszcie zrównały się z prawami panów.

Zanim się jednak zrównały, obowiązywały „prawa patronatu”. Terminem tym objęte były następujące uprawnienia panów: 1/ prawo wycofywania dóbr kościelnych albo zamiany ich na inne dobra; 2/ prawo wymagania ponoszenia ciężarów wojskowych: osobowych i rzeczowych; 3/ prawo sądowego wglądu do dóbr kościelnych; 4/ prawo mianowania beneficjentariuszów.

Z prawa zamiany obficie skorzystał król Zygmunt August dla przeprowadzenia wielkiej reformy agrarnej. Prawo to wygasło pod koniec wieku XVII *per non usum*. Obowiązek pełnienia służby wojskowej jako wyraźnie kolidujący z prawem kanonicznym, powoli zamienia się w obowiązek dostarczania żołnierzy do wojska.

Prawo ferowania wyroków sądowych w sprawie dóbr kościelnych zarezerwowane Wielkiemu Księciu oraz panom, było również w sprzeczności z prawem kanonicznym. Dla uniknięcia tego konfliktu utworzona została przez Stefana Batorego za zgodą Grzegorza XIII specjalna instytucja „Tribunal Compositi Judicii”, złożona z równej liczby sędziów duchownych i świeckich, którzy rozpatrywali sprawy dóbr kościelnych w drugiej instancji.

Gdy w wieku XVI rozpoczął się ruch reformacyjny i wielu panów przyjęło protestantyzm, prawo patronatu dawało im możliwość zarówno kościoły, jak też dobra kościelne będące w ich posiadaniu, oddawać w ręce protestantów. Z prawa tego panowie korzystali obficie. Jednakże wyroki Trybunału Compositi Judicii wydane w drugiej połowie wieku XVI i na początku wieku XVII położyły kres temu.

Trybunał Compositi Judicii ustalił zasadę, że panom nie wolno przeznaczać kościołów na inne wyznanie, niż to, dla którego były ufundowane. Na skutek tego wielka ilość kościołów, w których już zainstalowani byli kaznodzieje protestanccy, wraca do kleru katolickiego.

Okres IV. Po roku 1632 następuje nowy okres, okres można powiedzieć zastoju w rozwoju prawa litewskiego. Zasady prawne ustalone w poprzednim okresie pozostają niezmiennymi, aż do czasów rozbioru Polski.

Temat przez autora opracowany jest zupełnie nowy, dotychczas nie poruszany i dlatego czyni jego pracę bardzo ciekawą i bardzo pożyteczną.

Plan i konstrukcja pracy są bardzo przejrzyste, język poprawny, argumentacja ścisła. Autor operuje chociaż niekompletnym, ale bardzo bogatym materiałem archiwalnym. Wszystkie dostępne źródła zostały wyzyskane dobrze.

Autor w wyprowadzaniu wniosków jest bardzo ostrożny i dlatego rezultaty jego pracy nie budzą wątpliwości. Literatura dotycząca historii prawa litewskiego wykorzystana została sumiennie i ze znajomością podejścia do tematu.

Biorąc pod uwagę wszystkie zalety tej pracy oraz tę okoliczność, że autor jest docentem naszego Uniwersytetu, pochodzi z Wileńszczyzny, interesuje się zagadnieniami związanymi z tym terenem, co daje gwarancję, że w przyszłości będzie w tym kierunku dalej owocnie pracował, stawiam jego kandydaturę na katedrę prawa kanonicznego Uniwersytetu Stefana Batorego i proponuję powołać go w charakterze profesora nadzwyczajnego.

Wilno, dnia 3 grudnia 1936 r.

Ks. Ignacy Świrski

Źródła: AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia I. Świrskiego z 3 grudnia 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia I. Świrskiego z 3 grudnia 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia I. Świrskiego z 3 grudnia 1936 r.

Bibliografia

Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza.

Lietuvos centrinis valstybės archyvas, Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie

- F. 175, Ap. 1(I)A, b. 290, Wykłady zlecone 1931–1933.
- F. 175, Ap. 1(I)Ba, b. 60, Wnioski o nominacje profesorów (nie załatwione).
- F. 175, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 29, Sprawozdania Wydziału.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 64, Ogólne 1932–1940.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 69, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału Teologicznego.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 72, Sprawozdania Wydziału.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 73, Sprawy Wydziału Teologicznego 1932–1939.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 87, Zastępcy profesorów 1928–1940.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 302, Karty albumowe z roku akademickiego 1923/24.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 353, Wykładający.

- F. 175, Ap. 13, b. 663, Ankiety niebędących na służbie pracowników i wiadomości o zespole naukowym USB.
- F. 175, Ap. 14, b. 7, Teczka personalna J. Ellerta.
- F. 175, Ap. 15, b. 40, Akademicka Korporacja „Conradia”.
- F. 175, Ap. 15, b. 52, Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”.
- F. 175, Ap. 15, b. 301, Teczka personalna W. Meysztowicza.
- F. 1258, Ap. 1, b. 29, Spuścizna W. Meysztowicza, „Dziennik” (fragmenty).

Źródła drukowane

- Księga Pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 1. *Z dziejów dawnego Uniwersytetu*, t. 2. *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno 1929.
- Likwidacja Uniwersytetu Stefana Batorego przez władze litewskie w grudniu 1939 roku. Dokumenty i materiały*, oprac. P. Łossowski, Warszawa 1991 (wyd. 2: *Ostatnie dni Uniwersytetu Stefana Batorego. Świadectwo dokumentalne*, Warszawa 2012).
- Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1938–1939*, Wilno 1938–1939.
- Statut Tymczasowy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, Wilno 1919.
- Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/37*, Wilno 1937.
- Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1937/38*, Wilno 1938.

Wspomnienia

- Meysztowicz W., *Gawędy o czasach i ludziach*, Londyn 1983 [oraz inne wydania w Polsce].
- Mycielski A., *Chwile czasu minionego*, oprac. E. Mycielska-Dowgiałło, M. Mycielski, Warszawa 2012.
- Żongołłowicz B., *Dzienniki 1930–1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa 2004.

Literatura

- Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, cz. 1, t. 3. *Województwo trockie, Księstwo Żmudzkie, Inflanty Polskie, Księstwo Kurlandzkie*, Wrocław 1992.
- Gajewski S., *Meysztowicz Walerian*, w: *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. K–P, red. R. Bender, Lublin 1994.
- Jastrzębski J., *Habilitacja w państwowym szkolnictwie akademickim II Rzeczypospolitej*, *Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki* 2010, t. 19, nr 1–2.
- Kopiec J., Ks. *Walerian Meysztowicz (1893–1982). Dyplomata, prawnik i historyk w służbie kraju*, w: *Duchowieństwo polskie w świecie. Materiały VII Międzynarodowego Symposiumu Biografistyki Polonijnej. Papieski Uniwersytet Urbanański, Rzym, 17–18 października 2002*, red. A. i Z. Judyccy, Toruń 2002.
- Kraheil T., *Meysztowicz Walerian*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995.
- Lanckorońska K., *Walerian Meysztowicz (1893–1982). In memoriam*, *Antemurale* (Rzym), 1982–1983, t. 26.
- Libera P., *Walerian Meysztowicz (1893–1982)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 4, red. R. Łatka, Warszawa 2022.

- Meysztowicz W., *Les religions dans les constitutions des états modernes*, Roma 1938.
- Paszkiewicz M., *Walerian Meysztowicz (1893–1982)*, Teki Historyczne 1985, t. 18.
- Przeniosło M., *The Faculty of Theology of the Stefan Batory University in Vilnius 1919–1939, The Person and the Challenges* 2015, t. 5, nr 2.
- Supruniuk M.A., *Ks. Prof. Walerian Meysztowicz i Polski Instytut Historyczny w Rzymie*, Archiwum Emigracji 2013, z. 1 (18).
- Szczepanik E., *Śp. prof. Ks. Prałat Walerian Meysztowicz*, Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie (Londyn) 1981/82, t. 25.
- Tierling E., *Księdza Meysztowicza „Gawędy o czasach i ludziach”*, w: *Literackie Kresy i bezkresy. Księga ofiarowana profesorowi Bolesławowi Hadaczkowi*, red. K.R. Łozowska, E. Tierling, Szczecin 2000.
- Tomaszewski P., *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939. Studium z dziejów organizacji i postaw ideowych studentów*, Toruń 2018.
- Wilemska E., *Meysztowicz Walerian*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 12, red. E. Ziemann, Lublin 2008.
- Wojtczak K., *O stopniach naukowych i veniam legendi w II Rzeczypospolitej (część I)*, Studia Prawa Publicznego 2014, nr 3.
- Wojtczak K., *O stopniach naukowych i veniam legendi w II Rzeczypospolitej (część II)*, Studia Prawa Publicznego 2014, nr 4.
- Wojtyska H.D., *Ks. Walerian Meysztowicz i jego „Antemurale”*, w: *Mistrz i przyjaciel. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Marka Tomasza Zahajkiewicza*, red. J. Pałucki, Lublin 1997.
- Zając J., *Czasopiśmiennictwo kościelnej prowincji wileńskiej w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2019.

Netografia

www.archiwumkorporacyjne.pl [dostęp: 23.10.2022 r.].

**Materiały źródłowe /
Source materials**

**Umowa o współpracy kulturalnej między Rządem Kanady
i Rządem Chińskiej Republiki Ludowej
sporządzona w Pekinie dnia 20 stycznia 2005 r.**

Cultural Agreement between the Government of Canada and the Government
of the People's Republic of China done at Beijing on 20 January 2005

Соглашение о культурном сотрудничестве между Правительством Канады
и Правительством Китайской Народной Республики
заключенное в Пекине 20 января 2005 года

Угода про культурне співробітництво між Урядом Канади та Урядом Китайської
Народної Республіки укладена в Пекіні 20 січня 2005 року

SZYMON RATUS

Mgr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: szymon.ratus@kul.pl, <https://orcid.org/0009-0005-3805-2177>

THE GOVERNMENT OF CANADA AND THE
GOVERNMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF
CHINA, hereinafter referred to as "the Parties";

DESIROUS to consolidate and strengthen
the friendly ties and reciprocal under-
standing between their peoples; and

CONSCIOUS of the desirability of promot-
ing to the greatest possible extent the mu-
tual knowledge and understanding of their
respective cultures and intellectual and ar-
tistic achievements, as well as their history
and way of life, by means of friendly coop-
eration between their respective countries;

RZĄD KANADY I RZĄD CHIŃSKIEJ REPU-
BLIKI LUDOWEJ, zwane dalej „Stronami”;

ZDECYDOWANE utrwalić i wzmocnić przy-
jazne więzy oraz wzajemne zrozumienie
między ich narodami; oraz

ŚWIADOME potrzeby promowania w naj-
wyższym możliwym stopniu wzajem-
nej wiedzy i zrozumienia swoich kultur,
osiągnięć intelektualnych i artystycznych,
a także swoich historii i stylu życia, za po-
średnictwem przyjaznej współpracy mię-
dzy ich Państwami;

HEREBY AGREE as follows:

Article 1. Purpose

1. The Parties, eager to broaden knowledge of each other's civilization and culture for the purpose of strengthening ties between their countries, shall collaborate to this end.
2. In particular, they shall encourage the establishment and intensification of close and continuous contacts between the Chinese and Canadian peoples as well as cultural institutions.

Article 2. Fields of cooperation

The Parties shall encourage:

- a. the study of the languages, literature, culture and heritage, including those of indigenous groups, of each other's country;
- b. the development of cultural relations between their countries, including the exchange of study and lecture visits by specialists in relevant areas;
- c. cooperation between museums, galleries, art centres, schools of art, and any other institutions involved in promoting the objectives of this Agreement;
- d. cooperation in the field of literature and between libraries, including for the exchange of books and other publications;
- e. cooperation in the fields of press and publication, new media, broadcasting, film and television;
- f. youth exchanges and cooperation between youth organizations;
- g. contacts and cooperation between sporting organizations of the two countries;

NINIEJSZYM UZGADNIAJĄ, co następuje:

Artykuł 1. Cel

1. Strony, pragnąc poszerzyć wzajemną wiedzę o cywilizacji i kulturze drugiej Strony, w celu wzmocnienia więzi między nimi, będą współpracować w tym celu.
2. W szczególności będą zachęcać do nawiązywania i wzmacniania bliskich i ciągłych kontaktów między narodami chińskim i kanadyjskim, a także instytucjami kultury.

Artykuł 2. Obszary współpracy

Strony będą zachęcać do:

- a. badania języków, literatury, kultury i dziedzictwa, w tym rdzennych grup każdego z Państw;
- b. rozwijania relacji kulturalnych między ich Państwami, w tym wymiany naukowej specjalistów w odpowiednich dziedzinach;
- c. współpracy między muzeami, galeriami sztuki, ośrodkami artystycznymi, szkołami artystycznymi i innymi instytucjami zaangażowanymi w promowanie celów niniejszej Umowy;
- d. współpracy w dziedzinie literatury oraz między bibliotekami, w tym wymiany książek i innych publikacji;
- e. współpracy w dziedzinie prasy i wydawnictw, nowych mediów, radiofonii, filmu i telewizji;
- f. wymiany młodzieży i współpracy między organizacjami młodzieżowymi;
- g. kontaktów i współpracy między organizacjami sportowymi obu Państw;

- h. the development of tourism between the two countries;
- i. the sharing of experience and the exchange of information in the fields of arts, culture and cultural heritage; and
- j. any other forms of related cooperation as may be acceptable to the Parties or relevant institutions in both countries.

Article 3. Programmes of cooperation

For the purpose of implementing this Agreement, the Parties or implementing agencies of the Parties to be designated by the Parties shall, as accepted upon from time to time, enter into Programmes of Cooperation, valid for specific periods.

Article 4. Other levels of cooperation

1. The Parties shall encourage the establishment of contacts and cooperation at various levels, including between cultural departments, agencies and institutions, non-governmental institutions and organizations and individuals in both countries in the fields covered by this Agreement, and shall encourage non-governmental cultural exchanges between the two countries.
2. In the implementation of the provisions of the Agreement, the cultural institutions of both Parties, may enter into and maintain relations at their own disposal, subject to the domestic law of the respective States.

Article 5. Understandings with a province of Canada

The relevant authority of the People's Republic of China and a province of Canada may conclude understandings concerning

- h. rozwijania turystyki między obydwooma Państwami;
- i. dzielenia się doświadczeniem i wymiany informacji w dziedzinie sztuki, kultury i dziedzictwa kulturowego;
- j. wszelkich innych form współpracy akceptowalnych dla Stron lub odpowiednich instytucji obu Państw.

Artykuł 3. Programy współpracy

W celu realizacji niniejszej Umowy, Strony lub agencje wykonawcze Stron wyznaczone przez Strony, zgodnie z uzgodnieniami, będą zawierać co jakiś czas Programy Współpracy obowiązujące w określonych terminach.

Artykuł 4. Inne poziomy współpracy

1. Strony będą zachęcać do nawiązywania kontaktów i współpracy na różnych poziomach, w tym między resortami kultury, agencjami i instytucjami, instytucjami i organizacjami pozarządowymi oraz osobami fizycznymi w obu Państwach, w dziedzinach objętych tą Umową, a także będą wspierać pozarządową wymianę kulturową między obydwooma Państwami.
2. W realizacji postanowień Umowy instytucje kultury obu Stron mogą nawiązywać i utrzymywać stosunki we własnym zakresie z uwzględnieniem prawa wewnętrznego poszczególnych Państw.

Artykuł 5. Porozumienia z prowincją Kanady

Odpowiednie władze Chińskiej Republiki Ludowej oraz prowincji Kanady mogą zawierać porozumienia dotyczące wszelkich

any cultural matter covered by this Agreement within provincial jurisdiction in Canada in so far as those understandings are not inconsistent with the provisions of this Agreement and Chinese law.

Article 6. Illicit transfer of cultural property

The Parties reaffirm their commitment to prohibit and prevent the illicit import, export and transfer of ownership of cultural goods in accordance with the 1970 UNESCO "Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property" to which they are parties.

Article 7. Disputes

Any dispute between the Parties as to the interpretation and implementation of this Agreement shall be resolved amicably through consultation or negotiation between the Parties.

Article 8. Amendments

1. This Agreement may be amended or modified by an agreement between the Parties through an Exchange of Notes in conformity with each Party's internal procedures.
2. Any amendments or modifications of the Agreement, shall enter into force on the date of the last Note.

Article 9. Entry into force

1. This Agreement shall enter into force on the date of its signature.

zagadnień kulturowych objętych niniejszą Umową, pozostających w gestii ustawodawstwa prowincji Kanady, o ile porozumienia te nie są sprzeczne z postanowieniami niniejszej Umowy oraz prawem Chińskiej Republiki Ludowej.

Artykuł 6. Nielegalny transfer dóbr kultury

Strony ponownie podtrzymują swoje dążenia do zakazu i zapobiegania nielegalnemu importowi, eksportowi i przenoszeniu własności dóbr kultury zgodnie z Konwencją dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzoną w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r., której są Stronami.

Artykuł 7. Spory

Wszelkie spory między Stronami dotyczące interpretacji i stosowania niniejszej Umowy będą rozstrzygane polubownie w drodze konsultacji lub negocjacji pomiędzy Stronami.

Artykuł 8. Poprawki

1. W niniejszej Umowie można dokonywać poprawek i modyfikacji za zgodą obu Stron poprzez wymianę not zgodnie z wewnętrznymi procedurami każdej ze Stron.
2. Wszelkie poprawki i modyfikacje Umowy wchodzi w życie w dniu otrzymania ostatniej noty.

Artykuł 9. Wejście w życie

1. Niniejsza Umowa wchodzi w życie w dniu jej podpisania.

2. This Agreement shall remain in force unless terminated in accordance with Article 10.

Article 10. Termination

Either Party may terminate this Agreement at any time by giving six months' written notice to that effect to the other Party.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned, being duly authorized thereto by their respective Governments, have signed this Agreement.

DONE at Beijing on this 20th day of January, 2005, in duplicate, in the English, French and Chinese languages, each version being equally authentic.

Raymond Chan
For the Government of Canada

Sun Jiazheng
For the Government of the People's Republic of China

2. Niniejsza Umowa pozostaje w mocy, chyba że zostanie wypowiedziana zgodnie z postanowieniami Artykułu 10.

Artykuł 10. Wypowiedzenie umowy

Każda ze Stron może wypowiedzieć niniejszą Umowę w dowolnym momencie, przekazując drugiej Stronie pisemne powiadomienie z zachowaniem sześciomiesięcznego terminu wypowiedzenia.

NA DOWÓD CZEGO niżej podpisani, odpowiednio umocowani przez swoje rządy, podpisali niniejszą Umowę.

SPORZĄDZONO w Pekinie w dniu 20 stycznia 2005 r., w dwóch egzemplarzach, w językach angielskim, francuskim i chińskim, przy czym każdy tekst jest tekstem autentycznym.

Raymond Chan
W imieniu Rządu Kanady

Sun Jiazheng
W imieniu Rządu Chińskiej Republiki Ludowej

Sprawozdania / Reports

**XII Ogólnopolska Konferencja Naukowa
pt. „Kodeks Prawa Kanonicznego w badaniach młodych naukowców”,
Lublin, 3 czerwca 2023 r.**

XII Nationwide Scientific Conference entitled “The Code of Canon Law in the Research of Young Scientists”, Lublin, 3 June 2023

XII Всеполюская научная конференция «Кодекс канонического права в исследованиях молодых ученых», Люблин, 3 июня 2023 года

XII Загальнопольська наукова конференція “Кодекс канонічного права в дослідженнях молодих науковців”, Люблін, 3 червня 2023 р.

KS. PAWEŁ LEWANDOWSKI

Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: pawel.lewandowski@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0003-4543-4382>

Dnia 3 czerwca 2023 r. w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II odbyła się XII Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. „Kodeks Prawa Kanonicznego w badaniach młodych naukowców”. Została zorganizowana przez Katedrę Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego KUL, Komisję Prawniczą Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (SAWP KUL) oraz Stowarzyszenie Kanonistów Polskich (SKP).

Otwarcia Konferencji dokonali: ks. prof. dr hab. Mirosław Sitarz – Prorektor KUL ds. administracji, kierownik Katedry Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego KUL, przewodniczący SAWP KUL oraz ks. prof. dr hab. Józef Krukowski – prezes PAN Oddział w Lublinie, prezes SKP.

Po modlitwie ks. prof. M. Sitarz wyraził radość, iż Konferencja zatytułowana „Kodeks Prawa Kanonicznego w badaniach młodych naukowców” cieszy się nieślabnącym zainteresowaniem. Potwierdzeniem tego jest fakt, że podczas dotychczasowych 11 konferencji referaty wygłosiło ponad 370 prelegentów z Polski, Ukrainy, Litwy, Słowacji, Czech, Włoch, Wenezueli i Indii. Do XII edycji Konferencji zakwalifikowano 28 prelegentów z ośmiu ośrodków naukowych: Uniwersytetu Pałackiego w Ołomuńcu, Akademii Prawa Kanonicznego w Brnie, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach oraz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Witając wszystkich uczestników, ks. Prorektor zauważył, że kilku prelegentów występujących jako doktorzy we

wcześniejszych konferencjach z cyklu „Kodeks Prawa Kanonicznego w badaniach młodych naukowców” to już samodzielni pracownicy naukowci. Ks. Prorektor zachęcił tegorocznych prelegentów do uczestniczenia w całej Konferencji, nie tylko w swojej sesji. Zaprosił także do przesyłania wygłoszonych referatów w formie opracowań naukowych, zaakceptowanych przez promotorów, które po otrzymaniu pozytywnych recenzji wydawniczych będą sukcesywnie publikowane w czasopiśmie „Kościół i Prawo” oraz znajdują się w kolejnym tomie monografii *Kodeks Prawa Kanonicznego w badaniach młodych naukowców*.

Następnie przemówił ks. prof. J. Krukowski, który zachęcił uczestników Konferencji do zapisania się do Stowarzyszenia Kanonistów Polskich działającego od 1990 r. i liczącego aktualnie blisko 900 członków. Prezes SKP przypomniał, że celem zarówno Stowarzyszenia, jak i otwieranej Konferencji jest rozwój i upowszechnianie nauki prawa kanonicznego w Polsce. Wyrażając wdzięczność ks. Prorektorowi za zorganizowanie kolejnej Konferencji, życzył wszystkim uczestnikom owocnych obrad.

XII Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. „Kodeks Prawa Kanonicznego w badaniach młodych naukowców” składała się z siedmiu sesji: jednej plenarnej i sześciu odbywających się w dwóch równoległych panelach. Po każdej sesji miała miejsce ożywiona dyskusja.

Pierwszej sesji przewodniczył o. prof. dr Damián Němec (UP w Ołomuńcu), prelegentami zaś byli: dr Monika Menke (UP w Ołomuńcu) – „Wytyczne dla duszpasterstwa osób rozwiedzionych i osób żyjących w nowych związkach małżeńskich po *Amoris laetitia* w Republice Czeskiej”; ks. dr Marcin Kołodziej (UKSW) – „Duchowni w mediach społecznościowych. Aspekt kanoniczny” oraz mgr lic. Daria Michałowska (KUL) – „Rola rodziców w wychowaniu potomstwa do dojrzałego funkcjonowania w sferze seksualnej”.

Sesji II A przewodniczył o. dr hab. Marek Saj, prof. UKSW. Jej prelegentami byli: ks. dr Štefan Brinda (APK w Brnie) – „Przymioty kandydata na biskupa w pierwotnym Kościele”; Piotr Ulrich (UKSW) – „Personalne kryterium przynależności do struktur Kościoła partykularnego – wybrane aspekty”; ks. mgr lic. Piotr Wasilewski – „Nowe regulacje prawne Konferencji Episkopatu Polski w sprawie występowania w mediach duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego, stowarzyszeń życia apostołskiego oraz niektórych wiernych świeckich” oraz mgr lic. Maciej Kiliszek (UKSW) – „Relacja Biskupa Rzymu do Kolegium Biskupów”.

Ks. prof. Krukowski przewodniczył sesji II B, w czasie której referaty zaprezentowali: ks. mgr Przemysław Lemieszek (KUL) – „Wiek osoby a urzędy kościelne”; ks. mgr lic. Karol Rawicz-Kostro (UKSW) – „Uświęcające zadanie Kościoła w dokumentach końcowych Zgromadzeń Kontynentalnych Synodu o synodalności”;

o. mgr Mateusz Przytułski OP (UKSW) – „Dysymulacja czy zaniedbanie – o zaniechaniu reakcji władzy kościelnej na naruszenia prawa” oraz Maciej Makowski (UKSW) – „U źródeł prawa jako Codex Iuris w ujęciu Harolda Bermana”.

Ks. prof. Sitarz przewodniczył sesji III A, w czasie której referaty wygłosili: mgr lic. Marcin Rycek (KUL) – „Czy po akcie apostazji można żądać wykreślenia swoich danych z ksiąg parafialnych? Analiza wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 18 listopada 2022 r., III OSK 2461/21”; ks. mgr lic. Bartosz Skawiński (UKSW) – „Zagadnienie wolności sumienia w Kodeksie Prawa Kanonicznego na przykładzie wybranych przepisów (kan. 218, kan. 229 § 1, kan. 1330)”; Bartłomiej Madej (UWM) i Filip Pańczyk (UW) – „Prawo dziecka do otrzymania chrztu a prawo rodziców do wychowania go zgodnie z własnymi przekonaniem” oraz ks. mgr Paweł Kasperowicz (UKSW) – „Sprawiedliwe i godziwe przyjmowanie ofiar mszalnych”.

Sesji III B przewodniczył ks. dr hab. Krzysztof Mikołajczuk, prof. KUL. W jej trakcie referaty przedstawił: ks. mgr lic. František Ponižil (UP w Ołomuńcu) – „Comparazione delle irregolarità e degli ostacoli all'ordinazione in CIC/1917 e CIC/1983”; mgr lic. Piotr Stec (KUL) – „Egzekucja komornicza z majątku kościelnych osób prawnych”; ks. mgr Kamil Pańkowiec (UKSW) – „Hipoteka przymusowa na nieruchomości kościelnej w kanonicznym porządku prawnym” oraz dr Maciej Andrzejewski (UPJPII) – „Znaczenie zasady jawności procesu w kontekście ochrony danych osobowych w Kościele katolickim”.

Sesji IV A przewodniczyła dr Agnieszka Romanko (KUL). W gronie prelegentów znaleźli się: mgr lic. Małgorzata Kliczka-Bielenda (KUL) – „Rodzaje procesów sądowych w prawie kanonicznym. Proces karny – zarys problematyki”; ks. mgr Marcin Dunaj (KUL) – „Wykorzystywanie seksualne małoletnich w aktualnie obowiązującym prawie kanonicznym” oraz ks. dr Krzysztof Kiełpiński (UKSW) – „Kanoniczny Trybunał Karny we Francji. Trybunał regionalny (międzydiecezjalny) wobec przestępstw kościelnych. Analiza prawno-kanoniczna”.

Ks. dr Paweł Lewandowski (KUL) przewodniczył sesji IV B, której prelegentami byli: br. mgr Piotr Krawczyk (KUL) – „Zróżnicowanie życia zakonnego w perspektywie historycznej”; ks. dr Marcin Bider (UPH w Siedlcach) – „Obowiązki i prawa diakonis w Ormiańskim Kościele Apostolskim w ujęciu historyczno-prawnym”; mgr lic. Sabina Karp (KUL) – „Niepołączalność tytułów prawnych w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa kanonicznego” oraz mgr lic. Anna Anufrienko-Łazarska (UPJPII) – „*Communicatio in sacris* a małżeństwo mieszane”.

Zamknięcia Konferencji dokonali: o. prof. M. Saj – dyrektor Instytutu Prawa Kanonicznego UKSW oraz ks. prof. M. Sitarz. Ojciec prof. Saj, doceniając wysoki poziom merytoryczny Konferencji, zauważył, że żaden inny uniwersytet w Polsce zajmujący się prawem kanonicznym nie organizuje dla studentów, doktorantów

i doktorów tak doniosłego wydarzenia naukowego, które nie tylko stanowi okazję do wygłoszenia referatu, lecz także umożliwia publikację artykułu pokonferencyjnego w czasopiśmie naukowym lub recenzowanej monografii.

Natomiast ks. prof. Sitarz podziękował Radzie Naukowej Konferencji w składzie: ks. prof. J. Krukowski, o. prof. D. Němec, ks. prof. M. Sitarz, prof. dr hab. Cezary Sławiński, ks. prof. K. Mikołajczuk i o. prof. M. Saj oraz Komitetowi Organizacyjnemu w składzie: ks. dr P. Lewandowski, dr A. Romanko i dr Agnieszka Smoluchowska. Zaprosił również na kolejną konferencję w 2024 r. XII Ogólnopolską Konferencję Naukową pt. „Kodeks Prawa Kanonicznego w badaniach młodych naukowców” zakończył modlitwą.

**Konferencja Naukowa pt. „Finansowanie Kościołów.
Rozwiązania polskie na tle europejskim”, Warszawa, 7 września 2023 r.**

Scientific Conference entitled “Financing of Churches.
Polish solutions against the European background”, Warsaw, 7 September 2023

Научная конференция под названием «Финансирование церквей.
Польские решения на европейском фоне», Варшава, 7 сентября 2023 г.

Наукова конференція на тему “Фінансування костелів.
Польські рішення на європейському тлі”, Варшава, 7 вересня 2023 року

ANETA ABRAMOWICZ

Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: aneta.abramowicz@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0002-1601-6969>

W dniu 7 września 2023 r. w Rezydencji Arcybiskupów Warszawskich odbyła się Konferencja naukowa zatytułowana „Finansowanie Kościołów. Rozwiązania polskie na tle europejskim”. Organizatorami tego naukowego spotkania były Katolicka Agencja Informacyjna oraz Katedra Prawa Wyznaniowego Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL we współpracy z Instytutem Nauk o Polityce i Administracji UKSW. Inspiracją do zorganizowania konferencji była chęć podjęcia dyskusji na temat kierunków potrzebnej reformy, jak również wypracowania nowoczesnego modelu finansowania Kościoła w Polsce – w nawiązaniu do niezrealizowanego wciąż art. 22 ust. 2 Konkordatu. Celem konferencji było omówienie i ocena sposobu finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych w Europie ze środków publicznych oraz ukazanie, jak na tym tle prezentują się rozwiązania obowiązujące w Polsce.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonał Marcin Przeciszewski, Prezes Katolickiej Agencji Informacyjnej, witając przybyłych gości, prelegentów oraz przedstawicieli świata nauki, mediów, polityki i biznesu. W szczególności powitani zostali: Arcybiskup Metropolita Lubelski Stanisław Budzik, były Sekretarz Konferencji Episkopatu Polski i były Przewodniczący Komisji Konkordatowej; ks. Janusz Majda, Ekonom Konferencji Episkopatu Polski; Arcybiskup Lubelski i Chełmski Abel z Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego; ks. mitrat dr Doroteusz Sawicki; ks. dr Adam Malina, Prezes Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego oraz ks. dr Grzegorz Giemza, Dyrektor Polskiej Rady Ekumenicznej. Następnie głos zabrał gospodarz miejsca, kard. Kazimierz Nycz, dołączając się do powitania wszystkich przybyłych. Wyraził radość, że KAI po raz kolejny w tym miejscu

organizuje tak ważną konferencję. Podkreślił, że zagadnienie finansowania kościołów ma charakter ekumeniczny, ponieważ dotyczy wielu wspólnot religijnych w Polsce. Ponadto wyraził nadzieję, że wiedza przekazana podczas konferencji, dotycząca problematyki finansowania kościołów trafi do szerszego grona odbiorców.

Pierwsza część, zatytułowana „Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych w Europie”, odbyła się pod przewodnictwem ks. prof. dr. hab. Piotra Stanisza (KUL). Jako pierwszy swój referat wygłosił ks. prof. dr. hab. Mirosław Kossek (UKSW) – „Niemiecki model finansowania Kościołów”. Omówił w nim niemiecki system finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych, zwracając szczególną uwagę na kwestię podatku kościelnego. Jako drugi prelekcję wygłosił dr. hab. Konrad Walczuk (prof. Akademii Sztuki Wojennej), nt. „Słowacki i czeski model finansowania Kościołów”, w której zaprezentował właściwy dla omówionych systemów finansowania sposób rozwiązania trudności wynikających z okresu, w którym prowadzona była polityka antykościelna. Kolejne wystąpienie przedstawił dr. Michał Zawisłak (KUL), pt. „Francuski model finansowania Kościołów”. Prelegent podkreślił, że mimo zakazu finansowania związków wyznaniowych francuski prawodawca dostrzega społeczną rolę kościołów oraz istnienie religijnych potrzeb obywateli, umożliwiając finansowanie tych potrzeb ze środków publicznych. Z kolei mgr Łukasz Bernaciński (Ordo Iuris, UŁ) wygłosił referat pt. „Model finansowania wspólnot religijnych oparty na asygnacie podatkowej. Geneza i rozwój”, w którym zaprezentował najważniejsze, charakterystyczne cechy trzech modeli opartych na tzw. asygnacie podatkowej, funkcjonujących w Hiszpanii, Włoszech i na Węgrzech.

Przewodniczenie części drugiej, zatytułowanej „Kościoły i inne związki wyznaniowe w Polsce. Model finansowania”, objął dr. hab. Sławomir Sowiński (prof. UKSW). Jako pierwszy głos zabrał ks. prof. dr. hab. Piotr Stanisza (KUL), wygłaszając prelekcję nt. „Konstytucyjne i konkordatowe uwarunkowania systemu finansowania Kościołów i innych związków wyznaniowych w Polsce”. Prelegent zwrócił uwagę na obowiązek całościowego regulowania relacji państwo–Kościół przez państwo, który wynika z Konstytucji RP, w tym spraw majątkowych i finansowych wchodzących w ten zakres. Ponadto wskazał, że wypracowane rozwiązania prawne w tym zakresie powinny być zgodne z przepisami konstytucyjnymi gwarantującymi poszanowanie wolności sumienia i religii, równouprawnienia związków wyznaniowych, bezstronności władz publicznych oraz autonomii i niezależności tych podmiotów. Drugie wystąpienie, wygłoszone przez ks. dr. hab. Dariusza Walencika (prof. UO), było zatytułowane „Kwestia finansowania Kościołów i innych związków wyznaniowych w Polsce w projektach z lat 2012–2022”. Przedstawione zostały w nim trzy projekty ustaw dotyczących reformy systemu finansowania związków wyznaniowych w Polsce, jednak żaden z nich nie znalazł odzwierciedlenia w obowiązujących

rozwiązaniach prawnych. Ostatni referat tej części został zaprezentowany przez red. Łukasza Kaspera (KAI) i nosił tytuł „Z jakich środków publicznych i w jakiej skali korzystają Kościoły w Polsce?”. Ukazano w nim, jak w praktyce wygląda finansowanie związków wyznaniowych ze środków publicznych i z jakich źródeł finansowania podmioty te mogą korzystać. Powyższe wystąpienia stały się następnie inspiracją do ciekawej dyskusji, w której wzięli udział prelegenci oraz inni uczestnicy tego wydarzenia.

Zwieńczeniem konferencji była debata nt. „Jaka przyszłość finansowania Kościołów w Polsce? Perspektywy wprowadzenia modelu asygnaty podatkowej”, pod przewodnictwem Marcina Preciszewskiego, w której udział wzięli: abp Stanisław Budzik, prof. Sławomir Sowiński (UKSW), ks. dr Grzegorz Giemza i prof. Paweł Borecki (UW). Odnoszono się m.in. do potrzeby reformy systemu finansowania kościołów ze środków publicznych w Polsce, wskazując art. 22 Konkordatu, który przewiduje konieczność uregulowania tych spraw. Dyskutowano także nad rozwiązaniami funkcjonującymi w różnych systemach europejskich, wskazując, które z nich byłyby najlepsze z polskiego punktu widzenia bądź czy należy jednak wypracować polski, oryginalny model finansowania związków wyznaniowych. Rozważając potrzebę reformy, podjęto również temat funkcjonowania Funduszu Kościelnego jako sposobu finansowania związków wyznaniowych.

Po zakończonej debacie ks. prof. dr hab. P. Stanisław dokonał podsumowania konferencji. Wskazał, że mimo iż na państwie nie spoczywa obowiązek zagwarantowania wspólnotom religijnym potrzebnych im środków, to jednak jest ono odpowiedzialne za wprowadzenie w tym zakresie uczciwych i korzystnych społecznie rozwiązań, które uwzględnią potrzeby obywateli, w tym potrzeby duchowe, a także społeczną rolę wspólnot religijnych. Podkreślił potrzebę wypracowania właściwych rozwiązań prawnych, w przypadku których można czerpać z doświadczeń innych państw albo wypracować oryginalne polskie rozwiązania. Konferencja została uroczystie zamknięta przez ks. abp. Stanisława Budzika, który wyraził wdzięczność organizatorom za trud włożony w przygotowanie konferencji i podziękował ks. kard. Kazimierzowi Nyczowi za możliwość spotkania w Rezydencji Arcybiskupów Warszawskich. Ponadto zwrócił się do przedstawicieli bratnich kościołów, składając na ręce ks. abp. Abła podziękowania za ekumeniczny wymiar tego spotkania. Wyrazy wdzięczności zostały również skierowane do wszystkich prelegentów i osób, które wzięły udział w dyskusji oraz przedstawicieli mediów i wszystkich uczestników tego spotkania. Na zakończenie Ksiądz Arcybiskup podkreślił, że było to ubogacające spotkanie – nie tylko w wymiarze duchowym, lecz także w zakresie wiedzy w skomplikowanej dziedzinie finansowania kościołów.

**Z życia Wydziału /
Faculty activities**

DIARIUSZ

Kalendarium ważniejszych wydarzeń naukowych z udziałem pracowników
Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL
październik – grudzień 2023 r.

DIARY

Calendar of major scientific events with the participation of academic staff
of the Faculty of Law, Canon Law and Administration
of the John Paul II Catholic University of Lublin
October – December 2023

КАЛЕНДАРЬ МЕРОПРИЯТИЙ

Главные научные события с участием сотрудников Факультета права,
канонического права и администрации
Люблинского католического университета Иоанна Павла II
октябрь – декабрь 2023 года

ЖУРНАЛ ПОДІЙ

Kalendar головних наукових заходів за участю співробітників факультету Права,
Канонічного Права та Адміністрації
Люблінського католицького університету Івана Павла II
жовтень – грудень 2023 р.

PAWEŁ BUCOŃ

Dr hab., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: pawel.bucon@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0002-4413-2588>

Październik

6 października 2023 r. – dr hab. **Marzena Dyjakowska**, podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej nt. *Akademia Zamojska: ku doskonałości człowieka i Ojczyzny*, zorganizowanej przez Akademię Zamojską oraz Miasto Zamość, wygłosiła referat pt. *Nauczanie prawa w Akademii Zamojskiej 1594–1784*.

16–20 października 2023 r. – ks. kan. dr **Paweł Lewandowski** odbył staż naukowo-dydaktyczny w Universidad de Huelva sfinansowany z funduszy programu Erasmus+.

19 października 2023 r. – dr hab. **Dominik Tyrawa**, podczas VI Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. *Funkcje państwa wobec społeczeństwa i gospodarki w warunkach kryzysu*, zorganizowanej przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego

w Kielcach, wygłosił referat pt. *Gminne programy mieszkaniowe a działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego w warunkach kryzysu.*

20 października 2023 r. – dr hab. **Paweł Fajgielski**, podczas V Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. *Nowe technologie i sztuczna inteligencja. Aspekty prawne i praktyczne gospodarki cyfrowej*, zorganizowanej przez Katedrę Prawa Gospodarczego, Cywilnego i Gospodarki Cyfrowej Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej (UKEN) w Krakowie, Katedrę Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowego UKSW, Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy oraz Akademię Prawa Nowych Technologii UKEN, wygłosił referat pt. *Zgoda na przetwarzanie danych osobowych a dostarczanie treści lub usług cyfrowych.*

20 października 2023 r. – dr **Ilona Grądzka** wraz z dr **Kamila Doktor-Bindas**, podczas polsko-włoskiego seminarium prawa konstytucyjnego, zorganizowanego przez Katedrę Prawa Wyznaniowego na WPPKiA KUL oraz Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego, wygłosiły referat pt. *Migracja ekologiczna a bezpieczeństwo państwa.*

24 października 2023 r. – ks. kan. dr **Paweł Lewandowski**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej nt. *Rodzina siłą Człowieka i całego Narodu*, zorganizowanej przez Akademię Wojsk Lądowych im. generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu i Fundację Campus w Stalowej Woli, wygłosił referat pt. *Małżeństwo według ks. Stefana Wyszyńskiego na podstawie publikacji w Ładzie Bożym.*

26 października 2023 r. – podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej nt. *Efektywne prawo w efektywnym państwie. Uwarunkowania lokalne w kontekście globalnym wobec wyzwań XXI w. w walce z przestępczością*, zorganizowanej przez Fundację Instytut Prawa Ustrojowego, dr **Iwona Bień-Węglowska** wygłosiła referat pt. *Prawny obowiązek zawiadomienia organów ścigania o przestępstwie wykorzystania seksualnego dziecka*, dr **Zuzanna Gądzik** wystąpiła z referatem pt. *Prawnokarne środki przeciwdziałania przestępczości wobec zwierząt*, natomiast dr **Ilona Grądzka** wygłosiła referat zatytułowany *Ochrona dzieci przed dostępem do treści pornograficznych w Internecie. Rozwiązania polskie na przykładzie rządowego projektu ustawy.*

27 października 2023 r. – podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej nt. *Idea i funkcje uniwersytetu. Colloquium z okazji 142 rocznicy urodzin ks. Antoniego Szymańskiego*, zorganizowanej przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II oraz Instytut De Republica, ks. prof. dr hab. **Antoni Dębiński** wygłosił referat pt. *Wierność tradycji – otwarcie na nowe. Misja uniwersytetu katolickiego w poglądach i działalności Antoniego Szymańskiego*, natomiast prof. dr hab. **Magdalena**

Pyter wygłosiła referat pt. *Miejsce Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w systemie szkolnictwa akademickiego w okresie II Rzeczypospolitej*.

28 października 2023 r. – podczas XIV Międzynarodowej Konferencji Interdyscyplinarnej nt. *Przemiany kulturowe wyzwaniem dla współczesnego świata*, zorganizowanej przez Akademię Kujawsko-Pomorską w Bydgoszczy, Fundację Watykańską Joseph Ratzinger – Benedykt XVI, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz Urząd Miasta Bydgoszczy, na kongresie pt. *Jeden świat – wiele kultur* dr hab. **Grzegorz Tylec**, prof. KUL, wygłosił referat zatytułowany *Prawo cywilne czy karne, co jest lepszym instrumentem ochrony uczuć religijnych*, natomiast dr **Artur Lis** zaprezentował referat pt. *Kulturowe i prawne dziedzictwo chrześcijaństwa w Polsce XII i XIII wieku*.

Listopad

10 listopada 2023 r. – dr **Artur Lis**, podczas Ogólnopolskiego Sympozjum Historycznego, zorganizowanego przez Stowarzyszenie Center for American Studies, wygłosił referat pt. *„Idemptitas est mater societatis”. Narodziny i rozwój monarchii stanowej w Polsce – uwagi historycznoprawne*.

20 listopada 2023 r. – uchwałą nr 18/11/2023 Rady Instytutu Nauk Prawnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II nadano dr. **Pawłowi Buconiowi** stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

20–21 listopada 2023 r. – podczas VI Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. *Społeczno-prawne aspekty opieki i wychowania w XXI wieku. Wyzwania, zagrożenia, nadzieje*, zorganizowanej przez Collegium Witelona Uczelnia Państwowa w Legnicy, Akademię Ekonomiczno-Humanistyczną w Warszawie, Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki w Drohobyczu, Państwowy Uniwersytet Humanistyczny w Równem, Instytut Praw Dziecka im. Janusza Korczaka oraz Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Warszawie, ks. prof. dr hab. **Mirosław Sitarz** wygłosił referat pt. *Prawa dziecka w prawie kanonicznym*, natomiast dr **Agnieszka Romanko** zaprezentowała wystąpienie zatytułowane *Obowiązek wychowania w ujęciu bł. Stefana Wyszyńskiego*.

21 listopada 2023 r. – podczas międzynarodowej konferencji naukowej nt. *Samotności pamiętaj – niebo jest wszędzie*, zorganizowanej przez Akademię Wojsk Lądowych im. generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu i Fundację Campus w Stalowej Woli, ks. kan. dr **Paweł Lewandowski** wygłosił referat pt. *Biskup Stefan*

Wyszyński jako Wielki Kanclerz KUL, natomiast dr **Artur Lis** wystąpił z referatem pt. *Kościół św. Dominika w Turobinie – perła renesansu lubelskiego*.

23 listopada 2023 r. – dr **Artur Lis**, podczas IV Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. *Current legal challenges: Exploring digitalization's impact on private and public law*, zorganizowanej przez Czerniowiecki Uniwersytet Narodowy im. Jurija Fedkowycza, wygłosił referat pt. *Legal aspects of digital solutions before administrative courts in Poland*.

24 listopada 2023 r. – dr **Robert Tabaszewski**, podczas IV Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. *Current legal challenges: Exploring digitalization's impact on private and public law*, zorganizowanej przez Czerniowiecki Uniwersytet Narodowy im. Jurija Fedkowycza, wygłosił referat pt. *Exploring digitalization's impact on private law: Legal challenges in the world of online dating*.

25 listopada 2023 r. – dr **Aneta Maria Abramowicz**, podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej nt. *Gwarancje oraz zagrożenia bezstronności. Dyskurs interdyscyplinarny*, zorganizowanej przez Katedrę Prawa Wyznaniowego na WPPKiA KUL oraz Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego, wygłosiła referat pt. *Prawo osoby osadzonej w zakładzie karnym do wyżywienia uwzględniającego wymogi religijne a zasada bezstronności władz publicznych*.

27 listopada 2023 r. – odbyła się publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr **Dominiki Wójcik** pt. *Rozszerzona prawomocność materialna orzeczeń w procesie cywilnym*. Promotor: prof. dr hab. Joanna Misztal-Konecka. Odbyła się także publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr **Marcina Jędrejka** pt. *Nadużycie prawa w polskim prawie spadkowym*. Promotor: dr hab. Hanna Witczak, prof. KUL.

28 listopada 2023 r. – odbyła się publiczna obrona rozprawy doktorskiej ks. mgr **Tomasza Kwietnia** pt. *Sakramentalność powtórnych małżeństw w Kościele katolickim i Kościele prawosławnym*. Promotor: ks. dr hab. Leszek Adamowicz, prof. KUL.

29 listopada 2023 r. – odbyła się publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr **Kingi Cichawy** pt. *Powrót do przestępstwa w prawie kanonicznym i prawie polskim*. Promotor: ks. dr hab. Krzysztof Mikołajczuk, prof. KUL. Odbyła się także publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr **Ingrid Kovářovej-Kochovej** pt. *Realizacja zasady prawdy obiektywnej w sprawach o nieważność małżeństwa w prawie kanonicznym i w sprawach małżeńskich w prawie czeskim*. Promotor: dr hab. Marta Greszata-Telusiewicz, prof. KUL.

30 listopada 2023 r. – dr **Paweł Widerski**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej nt. *Challenges of the Modern World – Decline of Democracy and Geopolitical Friction*, zorganizowanej przez Faculty of Organisation Studies in Novo

Mesto w Słowenii, wygłosił referat pt. *The legal framework for assisting displaced persons from Ukraine in meeting their housing needs in Poland introduced by the Act of March 12, 2022 on assistance to citizens of Ukraine in connection with the armed conflict in the territory of that state.*

30 listopada 2023 r. – ks. kan. dr **Paweł Lewandowski**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej nt. *Financing of the Catholic Church in Treaties and Agreements*, zorganizowanej przez Uniwersytet Trnawski w Tranwie w ramach projektu naukowego VEGA 1/0170/21: *International Legal Obligations of the Slovak Republic in the Field of Financing of the Catholic Church*, zaprezentował referat zatytułowany *Financing religious education in public kindergartens and schools in Poland.*

Grudzień

1 grudnia 2023 r. – ks. prof. dr hab. **Piotr Stanisz**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej nt. *Człowiek, społeczeństwo i państwo w niestabilnym świecie*, zorganizowanej przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, wygłosił referat pt. *Chrześcijanin i instytucja sprzeciwu sumienia*. Dr hab. **Jadwiga Potrzebszczak**, prof. KUL, podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej nt. *Środki ochrony praw i wolności w perspektywie komparatystycznej*, zorganizowanej przez Instytut Prawa Ustrojowego, wygłosiła referat pt. *Skarga konstytucyjna jako środek ochrony konstytucyjnych wolności lub praw w polskim porządku prawnym*. Ponadto dr hab. **Dominik Tyrawa**, podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej nt. *Model prawny nieruchomości w ochronie środowiska. Nieruchomość w procesie inwestycyjno-budowlanym*, zorganizowanej przez Katedrę Prawa Administracyjnego i Nauki Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, wygłosił referat pt. *Zastosowanie administracyjnej kary pieniężnej w stosunku do posiadacza nieruchomości w związku z usunięciem drzewa lub krzewu bez zezwolenia*.

4 grudnia 2023 r. – odbyła się publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr. **Aliakseia Shulha** pt. *Udzielanie cudzoziemcom ochrony międzynarodowej na terytorium Republiki Białorusi*. Promotor: dr hab. Wojciech Sz. Staszewski, prof. KUL.

8 grudnia 2023 r. – dr hab. **Grzegorz Tylec**, prof. KUL, podczas konferencji naukowej nt. *Prawo autorskie w działalności biblioteki akademickiej*, zorganizowanej przez Instytut Nauk Prawnych oraz Bibliotekę Uniwersytetu Opolskiego, wystąpił z referatem pt. *Prawnoautorskie aspekty funkcjonowania sztucznej inteligencji w działalności bibliotek*. Ponadto dr **Ilona Grądzka**, podczas ogólnopolskiego seminarium nt. *Pozycja małżeństw jedнопłciowych i zarejestrowanych związków partnerskich w Unii Europejskiej*, wygłosiła referat pt. *Legalizacja związków jedнопłciowych w Czechach i na Słowacji*.

16–17 grudnia 2023 r. – dr **Artur Lis**, podczas 8th International CEO Communication, Economics & Organization Social Sciences Congress, zorganizowanego przez Polytechnic Institute of Portalegre, wygłosił referat pt. *Sources of law in the Frankish State (Lex Salica)*.

18 grudnia 2023 r. – dr hab. **Paweł Fajgielski**, podczas konferencji naukowej nt. *Kompetencje cyfrowe w siatce pojęciowej transformacji cyfrowej*, zorganizowanej przez Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, wygłosił referat pt. *Występowanie terminu kompetencje cyfrowe w wielopoziomowej regulacji prawnej*.

Bibliografia pracowników naukowych Instytutu Prawa Kanonicznego z Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II za rok 2019

Bibliography of academic staff of the Institute of Canon Law of the Faculty of Law, Canon Law and Administration of the John Paul II Catholic University of Lublin for 2019

Библиография трудов научных сотрудников Института канонического права Факультета права, канонического права и администрации Люблинского католического университета Иоанна Павла II за 2019 год

Бібліографія наукових співробітників Інституту канонічного права Факультету права, канонічного права та адміністрації Люблінського католицького університету Івана Павла II за 2019 рік

KINGA DRÓŹDŹ-CHMIEL

Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: kinga.drozd-zchmiel@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0001-7554-5601>

Przyjęto następującą klasyfikację: I. Opracowania książkowe; II. Artykuły i studia; III. Hasła encyklopedyczne; IV. Glosy; V. Recenzje i noty; VI. Sprawozdania; VII. Inne.

Adamowicz Leszek

II

Adamowicz L., *Diakonat stały – ujęcie kanoniczno-prawne*, Ateneum Kapłańskie 2019, t. 172, z. 1, s. 46–65.

Adamowicz L., *Prace Konferencji Episkopatu Polski nad nową regulacją przygotowania do zawarcia małżeństwa kanonicznego (cz. II)*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich 2019, t. 29, nr 32, s. 7–29.

Bar Wiesław

I

Bar W., *Ofiary rzezi czy męczennicy za wiarę? O możliwości prowadzenia procesów beatyfikacyjnych*, w: *Nie zabijaj. Nacjonalizm i ludobójstwo na Kresach wobec Kościoła, etyki chrześcijańskiej i zasad humanizmu*, red. W. Osadczy, A. Kulczycki, IPN – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2019, ss. 415.

Bar W., *Sprawy kanonizacyjne za pontyfikatu papieża Franciszka*, w: *Prawo i praktyka kanonizacyjna za pontyfikatu papieża Franciszka*, red. L. Fiejdasz-Buczek, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, ss. 176.

Bar W., *Stan spraw kanonizacyjnych męczenników z XX i XXI wieku*, w: *Świadkowie wielkiej sprawy Bożej. Problematyka męczeństwa XX i XXI wieku*, red. M. Gogolik, P. Hoppe, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – Wydział Teologiczny, Poznań 2019, ss. 236.

II

- Bar W., *Les dénominations polonaises et françaises des outils d'artisanat en tant qu'attributs des Saints et des Bienheureux dans l'iconographie*, Roczniki Humanistyczne 2019, t. 67, z. 8, s. 81–103.
- Bar W., *Studia z prawa kanonicznego w odmetach reform*, Kościół i Prawo 2019, t. 8 (21), nr 1, s. 9–28.

III

- Bar W., *Advocatus Dei*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 44–45.
- Bar W., *Advocatus Diaboli*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 45.
- Bar W., *Commentarium pro Religiosis et Missionaris*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 444–445.
- Bar W., *Cud w sprawach kanonizacyjnych*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 464–470.
- Bar W., *Doktor Kościoła*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 569–574.
- Bar W., *Dowody w prawie kanonizacyjnym*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 588–594.
- Bar W., *Męczeństwo (kanonizowane)*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1726–1732.
- Bar W., *Misyjne prawo*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1759–1761.
- Bar W., *Promotor wiary*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2340–2344.
- Bar W., *Prośba postulATORSKA*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2346–2350.
- Bar W., *Przełożony zakonny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2377–2382.

Burczak Krzysztof

I

Burczak K., *Dagome iudex prototypem konkordatu*, w: *Konkordaty Polskie. Historia i terażniejszość*, red. J. Krukowski, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2019, s. 35–60.

II

Burczak K., *100 lat prawa kanonicznego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, *Studia Prawnicze KUL* 2019, nr 1, s. 29–60.

Burczak K., *Dagome iudex jako prototyp konkordatów*, *Roczniki Nauk Prawnych* 2019, t. 29, nr 1, s. 23–50.

Bzdyrak Grzegorz

II

Bzdyrak G., *Pieniactwo sądowe na przykładzie spraw toczących się przed Sądem Metropolitalnym w Lublinie*, *Studia Prawnicze KUL* 2019, nr 1, s. 61–77.

Fiejdasz-Buczek Lidia

I

Fiejdasz-Buczek L., *Dowodzenie cudu według Regulaminu Konsulty Medycznej z 23 września 2016 r.*, w: *Prawo i praktyka kanonizacyjna za pontyfikatu papieża Franciszka*, red. L. Fiejdasz-Buczek, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 37–56.

Fiejdasz-Buczek L., *Sprawy kanonizacyjne za pontyfikatu papieża Benedykta XVI. Studium prawnokanoniczne*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, ss. 600.

Fiejdasz-Buczek L., Misztal H., *Sanctorum Mater. Коментар до Інструкції Конгрегації у справах Святих про проведення дієцезіяльного або єпархіального розслідування в канонізаційних справах*, Lwów 2019, ss. 232.

Prawo i praktyka kanonizacyjna za pontyfikatu papieża Franciszka, red. L. Fiejdasz-Buczek, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, ss. 182.

III

Fiejdasz-Buczek L., *Biegli w prawie kanonizacyjnym*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 268–273.

Fiejdasz-Buczek L., *Ekshumacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 702–709.

Fiejdasz-Buczek L., *Relikwie*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2492–2499.

Fiejdasz-Buczek L., *Sługa Boży*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2605–2606.

Greszata-Telusiewicz Marta

I

Greszata-Telusiewicz M., *Salus animarum jako istota reformy procesowej Papieża Franciszka*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, ss. 155.

II

Greszata-Telusiewicz M., *The Appeal According to Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus – Selected Issues*, Teka Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie 2019, t. 12, nr 2, s. 85–95.

III

Greszata-Telusiewicz M., *Opiekun*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1978–1985.

Greszata-Telusiewicz M., *Sędzia kościelny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2591–2601.

Greszata-Telusiewicz M., *Sprawa główna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2622–2625.

Greszata-Telusiewicz M., *Właściwość sądowa*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2980–2989.

Greszata-Telusiewicz M., *Zawiązanie sporu*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 3118–3126.

Jaszcz Adam

I

Jaszcz A., *Synody diecezjalne w Kościele łacińskim*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, ss. 151.

Kaleta Paweł

I

Kaleta P., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. IV/1. *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, red. J. Krukowski, Pallottinum, Poznań 2019, ss. 152.

II

Kaleta P., *Akty alienacji i transakcji w instytucjach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołowskiego*, *Prawo Kanoniczne* 2019, t. 62, nr 4, s. 131–150.

Kaleta P., *Entering into Sponsorship Agreements. Perspectives for Charitable Works of the Church in Poland*, *Prawo Kanoniczne* 2019, t. 62, nr 1, s. 83–104.

Kaleta P., *Legal Qualification of Sponsorship in Polish Law*, TEKA Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie 2019, t. 12, nr 2, s. 139–150.

Kaleta P., *Perspectives on the Development of Sponsorship of Catholic Ministerial Organizations with Particular Reference to Health Care*, *The Person and the Challenges: The Journal of*

Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II 2019, t. 9, nr 2, s. 149–167.

III

- Kaleta P., *Amortyzacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 116–117.
- Kaleta P., *Beneficium competentiae*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 244–246.
- Kaleta P., *Dzierżawa*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 659–661.
- Kaleta P., *Fabrica Ecclesiae*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 758–760.
- Kaleta P., *Fundacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 812–817.
- Kaleta P., *Iura stolae*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1003–1006.
- Kaleta P., Dubiel S., *Alienacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 105–110.
- Kaleta P., Dubiel S., *Autentyczność dokumentu*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 210–213.
- Kaleta P., Dubiel S., *Darowizna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 484–489.
- Kaleta P., Dubiel S., *Dobra kościelne*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 559–562.
- Kaleta P., Dubiel S., *Kościelne dochody*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1423–1427.
- Kaleta P., Dubiel S., *Stwierdzenie śmierci*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2672–2674.
- Kaleta P., Dubiel S., *Zdolność majątkowa*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 3129–3130.

Mikołajczuk Krzysztof

II

Mikołajczuk K., *Pedophilia – Definitions of the Disorder. Selected Clinical, Legal, and Social Issues*, Teka Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie 2019, t. 12, nr 2, s. 213–227.

III

Mikołajczuk K., *Boska liturgia*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 349–353.

Mikołajczuk K., *Ekskomunika mniejsza*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 721–722.

Mikołajczuk K., *Ekskomunika większa*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 722–723.

Mikołajczuk K., *Myron*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1772–1773.

Mikołajczuk K., *Ordo romanus*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1987–1988.

Mikołajczuk K., *Przynależność duchownego*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2402–2405.

Mikołajczuk K., *Stopnie święceń*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2635–2637.

Mikołajczuk K., *Typiki*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2824–2825.

Mikołajczuk K., *Wtajemniczenie chrześcijańskie*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 3026–3033.

Romanko Agnieszka

I

Noli metuere et noli timere... Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia święceń prezbiteratu ks. Mirosława Sitarza, red. A. Romanko, P. Lewandowski, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, ss. 576.

Romanko A., *Struktura i kompetencje zebrania biskupów regionu kościelnego i zebrania biskupów prowincji kościelnej*, w: *Noli metuere et noli timere... Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia święceń prezbiteratu ks. Mirosława Sitarza*, red. A. Romanko, P. Lewandowski,

- Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 323–332.
- Romanko A., *Wokół osoby ks. Mirosława Sitarza. Dorobek dydaktyczny*, w: *Noli metuere et noli timere... Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia święceń prezbiteratu ks. Mirosława Sitarza*, red. A. Romanko, P. Lewandowski, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 95–120.
- Romanko A., *Wokół osoby ks. Mirosława Sitarza. Dorobek naukowy*, w: *Noli metuere et noli timere... Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia święceń prezbiteratu ks. Mirosława Sitarza*, red. A. Romanko, P. Lewandowski, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 17–49.
- Romanko A., *Wokół osoby ks. Mirosława Sitarza. Dorobek organizacyjny*, w: *Noli metuere et noli timere... Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia święceń prezbiteratu ks. Mirosława Sitarza*, red. A. Romanko, P. Lewandowski, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 51–94.
- Romanko A., *Wokół osoby ks. Mirosława Sitarza. Nagrody i wyróżnienia*, w: *Noli metuere et noli timere... Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia święceń prezbiteratu ks. Mirosława Sitarza*, red. A. Romanko, P. Lewandowski, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 121–122.
- Romanko A., *Wokół osoby ks. Mirosława Sitarza. Nota biograficzna o Jubilacie*, w: *Noli metuere et noli timere... Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia święceń prezbiteratu ks. Mirosława Sitarza*, red. A. Romanko, P. Lewandowski, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 15–16.

II

- Romanko A., *Dekrety ustawodawcze i wykonawcze konferencji biskupów*, Teka Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie 2019, t. 12, nr 2, s. 295–304.
- Romanko A., *Jubileusz 100-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, Biuletyn Informacyjny. Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie 2019, nr 24, s. 77–78.
- Romanko A., *Podmioty zobowiązane do wychowania dziecka według Stefana Kardynała Wyszyńskiego. Wybrane zagadnienia*, *Kościół i Prawo* 2019, t. 8 (21), nr 1, s. 51–59.

III

- Romanko A., *Administrator parafii*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 37–39.
- Romanko A., *Audytory Generalny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 209–210.

- Romanko A., *Dykasteria do spraw Integralnego Rozwoju Człowieka*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 609–611.
- Romanko A., *Dykasteria do spraw Świeckich, Rodziny i Życia*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 611–612.
- Romanko A., *Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1326–1328.
- Romanko A., *Kościół i Prawo*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1471–1472.
- Romanko A., *Ordynariat wojskowy*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1993–1994.
- Romanko A., *Papieska Komisja do spraw Instytutu Dzieł Religijnych*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2032–2033.
- Romanko A., *Papieska Komisja do spraw organizacji struktur ekonomiczno-administracyjnych Stolicy Apostolskiej*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2033–2034.
- Romanko A., *Papieska Rada Cor Unum*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2034–2035.
- Romanko A., *Papieska Rada do spraw Dialogu między Religiami*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2035–2036.
- Romanko A., *Papieska Rada do spraw Dialogu z Niewierzącymi*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2036.
- Romanko A., *Papieska Rada do spraw Rodziny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2036–2037.
- Romanko A., *Papieska Rada do spraw Świeckich*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2037–2038.
- Romanko A., *Papieska Rada Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2038–2039.
- Romanko A., *Papieska Rada Duszpasterstwa Pracowników Służby Zdrowia*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2039–2040.

- Romanko A., *Papieska Rada Iustitia et Pax*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2040–2041.
- Romanko A., *Papieska Rada Kultury*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2041–2042.
- Romanko A., *Prefekt apostolski*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2232–2234.
- Romanko A., *Rada biskupia*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2426–2428.
- Romanko A., *Rada do spraw Gospodarczych*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2432–2433.
- Romanko A., *Rada Kardynałów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2445.
- Romanko A., *Rada mediacyjna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2445–2450.
- Romanko A., *Sekretariat do spraw Gospodarczych*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2589–2590.
- Romanko A., *Trybunał Roty Rzymskiej*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2818–2819.
- Romanko A., *Urlop*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2861–2862.
- Romanko A., *Zebranie biskupów prowincji*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 3127–3128.
- Romanko A., *Zebranie biskupów regionu kościelnego*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 3128.
- Romanko A., *Zespół proboszczów konsultorów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 3131–3136.
- Romanko A., Sitarz M., *Sede impedita*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2576–2581.
- Romanko A., Sitarz M., *Sede vacante*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2582–2589.

Romanko A., Sitarz M., *Stowarzyszenie Kanonistów Polskich*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2660–2662.

VI

Romanko A., *III Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Bezpieczeństwo prawne dziecka w państwach demokratycznych w procesie integracji europejskiej: Polska, Słowacja, Ukraina, Niemcy”*, Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 2019, t. 14, nr 2, s. 215–217.

Romanko A., *Kurs przygotowujący do egzaminów wstępnych na aplikacje prawnicze*, Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 2019, t. 14, nr 2, s. 213–214.

Romanko A., *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Churches and Religious Societies in a Modern Democratic Society, Trnava, 13 listopada 2019 roku*, *Kościół i Prawo* 2019, t. 8 (21), nr 2, s. 221–222.

Romanko A., *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Financovanie cirkví – interakcie kánonického a konfesného práva”*, *Kapušany, 27 lipca 2019 roku*, *Kościół i Prawo* 2019, t. 8 (21), nr 2, s. 215–225.

Romanko A., *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Financing of Churches and Religious Societies in the Modern Democratic State”*, *Trnava, 12 listopada 2019 roku*, *Kościół i Prawo* 2019, t. 8 (21), nr 2, s. 219–221.

Romanko A., *Sprawozdanie z Walnego Zebrania Stowarzyszenia Kanonistów Polskich. Rzeszów, 4 września 2018 roku*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich 2019, t. 29, nr 32, s. 269–271.

Romanko A., *Uchonorowani przez SAWP*, *Przegląd Uniwersytecki* 2019, t. 31, nr 2, s. 37.

Sitarz Mirosław

I

Leksykon Prawa Kanonicznego, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, ss. 1692.

Prawo a wartości w Europie. II Międzynarodowy Kongres Ruchu „Europa Christi”. „Wizja Europy w ujęciu św. Jana Pawła II”, 17 października 2018 r., Lublin. *Teksty kongresowe*, red. M. Sitarz, I. Skubiś, Fundacja „Myśląc Ojczyzna”, Wydawnictwo KUL, Częstochowa 2019, ss. 164.

Sitarz M., *Tożsamość Europy w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Prawo a wartości w Europie. II Międzynarodowy Kongres Ruchu „Europa Christi” „Wizja Europy w ujęciu św. Jana Pawła II”*, 17 października 2018 r., Lublin. *Teksty kongresowe*, red. I. Skubiś, M. Sitarz, Fundacja „Myśląc Ojczyzna”, Wydawnictwo KUL, Częstochowa 2019, s. 19–28.

Sitarz M., Romanko A., *Registration of Churches and Religious Communities*, w: *Registrácia cirkví a nábožených spoločností v zemiach Vyšehradskej Štvorky, Rakúsku a na Ukrajinie. Registration of Churches and Religious Societies in the Visegrad Four Countries, Austria and Ukraine*, red. D. Němec, Leges, Praga 2019, s. 243–263.

Sitarz M., Romanko A., *Registrácia cirkví a nábožených spoločností v Poľsku*, w: *Registrácia cirkví a nábožených spoločností v zemiach Vyšehradskej štvorky, Rakúsku a na Ukrajinie*.

Registration of Churches and Religious Societies in the Visegrad Four Countries, Austria and Ukraine, red. D. Nėmec, Leges, Praga 2019, s. 85–104.

II

Sitarz M., *Obowiązki rodziny zastępczej a katolicka nauka społeczna*, Teka Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie 2019, t. 12, nr 1, s. 237–247.

Sitarz M., *Prawa dziecka w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Wybrane zagadnienia*, Kościół i Prawo 2019, t. 8, nr 1, s. 85–99.

III

Sitarz M., *Acta Apostolicae Sedis*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 11.

Sitarz M., *Acta Sanctae Sedis*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 16.

Sitarz M., *Administracja apostołska*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, kol. 17–18.

Sitarz M., *Administrator*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 33–34.

Sitarz M., *Administrator diecezji*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 34–37.

Sitarz M., *Adwent*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 45–46.

Sitarz M., *Aklamacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 71–72.

Sitarz M., *Akt kolegialny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 83–85.

Sitarz M., *Akta Konferencji Episkopatu Polski*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 95.

Sitarz M., *Akty administracyjne*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 97–98.

Sitarz M., *Akty Stolicy Apostolskiej*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 98–99.

- Sitarz M., *Allokucja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 110–111.
- Sitarz M., *Analogia w prawie*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 122–123.
- Sitarz M., *Annuario Pontificio*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 128.
- Sitarz M., *Antypapież*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 131–133.
- Sitarz M., *Apollinaris*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 142–143.
- Sitarz M., *Beneplacitum Apostolicum*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 255–257.
- Sitarz M., *Biskup pomocniczy*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 319–323.
- Sitarz M., *Biskup sufragan*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 332–334.
- Sitarz M., *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 338.
- Sitarz M., *Błąd*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 344–345.
- Sitarz M., *Brewe*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 356–357.
- Sitarz M., *Bulla*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 358–359.
- Sitarz M., *Chorepiskop*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 415.
- Sitarz M., *Derogacja ustawy*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 518–520.
- Sitarz M., *Domniemanie*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 583–585.

- Sitarz M., *Dykasterie Kurii Rzymskiej*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 612–613.
- Sitarz M., *Dymisoria*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 615–621.
- Sitarz M., *Dziekan*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 654–659.
- Sitarz M., *Encyklika*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 732.
- Sitarz M., *Favor iuris*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 774–775.
- Sitarz M., *Ingres*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 934–935.
- Sitarz M., *In petto*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 944–945.
- Sitarz M., *Instrukcja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 961–963.
- Sitarz M., *Ius in re*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1014–1015.
- Sitarz M., *Kadencja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1031–1033.
- Sitarz M., *Kancelaria parafialna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1052–1056.
- Sitarz M., *Kartoteka parafialna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1160–1161.
- Sitarz M., *Kolegium konsultorów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1257–1261.
- Sitarz M., *Konsultacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1394–1397.
- Sitarz M., *Konsultor diecezjalny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1397–1398.

- Sitarz M., *Kuria biskupia*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1533–1535.
- Sitarz M., *Liberum veto*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1592–1593.
- Sitarz M., *Metropolia*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1712–1714.
- Sitarz M., *Metropolita*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1714–1717.
- Sitarz M., *Nakaz konkretny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1784–1786.
- Sitarz M., *Nakaz kościelny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1786–1787.
- Sitarz M., *Niepołączalność urzędów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1815–1818.
- Sitarz M., *Notyfikacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1855–1856.
- Sitarz M., *Obliczanie czasu*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1889–1892.
- Sitarz M., *Obowiązek rezydencji*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1901–1903.
- Sitarz M., *Opactwo terytorialne*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1972–1974.
- Sitarz M., *Opcja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1976–1978.
- Sitarz M., *Ordynariusz*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1994–1996.
- Sitarz M., *Osoba*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2003–2007.
- Sitarz M., *Państwo Watykańskie*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2030–2031.

- Sitarz M., *Papieskie Dzieła Misyjne*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2055–2057.
- Sitarz M., *Parafia*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2068–2072.
- Sitarz M., *Paralatura terytorialna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2202.
- Sitarz M., *Prawo partykularne*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2213–2214.
- Sitarz M., *Prefekt*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2230–2232.
- Sitarz M., *Prefektura apostolska*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2234–2236.
- Sitarz M., *Prezbiterium diecezji*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2238–2241.
- Sitarz M., *Promulgacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2344–2346.
- Sitarz M., *Prowikariusz apostolski*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2355–2356.
- Sitarz M., *Przepis prawny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2382–2383.
- Sitarz M., *Przywileje duchowieństwa*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2414–2419.
- Sitarz M., *Rada do spraw Publicznych Kościoła*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2433–2439.
- Sitarz M., *Rada kapłańska*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2440–2444.
- Sitarz M., *Rada misji*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2450–2451.
- Sitarz M., *Region kościelny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2461–2462.

- Sitarz M., *Rektor kościoła*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2467–2468.
- Sitarz M., *Roczniki Nauk Prawnych*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2527–2528.
- Sitarz M., *Sede plena*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2581–2582.
- Sitarz M., *Sobór powszechny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2607.
- Sitarz M., *Synod*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2698.
- Sitarz M., *Synod Biskupów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2698–2706.
- Sitarz M., *Synod diecezjalny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2711–2714.
- Sitarz M., *Świeckość państwa*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2771–2776.
- Sitarz M., *Udzielanie opinii*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2826–2829.
- Sitarz M., *Upoważnienie*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2838–2842.
- Sitarz M., *Utrata stanu duchownego*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2885–2888.
- Sitarz M., *Vacatio legis*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2897–2900.
- Sitarz M., *Wikariat apostolski*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2919–2921.
- Sitarz M., *Wikariat rejonowy*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2921–2924.
- Sitarz M., *Wikariusz apostolski*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2924–2927.

- Sitarz M., *Wikariusz biskupi*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2927–2928.
- Sitarz M., *Wikariusz generalny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2928–2931.
- Sitarz M., *Wikariusz parafialny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2936–2942.
- Sitarz M., *Wizyta ad limina*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2949–2954.
- Sitarz M., *Wizytacja biskupia*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2961–2966.
- Sitarz M., *Wojskowa służba duchownych*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2989–2992.
- Sitarz M., *Zasada legalności*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 3101–3108.
- Sitarz M., *Zasada pisemności*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 3108–3110.
- Sitarz M., *Zasada prenotyfikacji*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 3110–3111.
- Sitarz M., *Zespoły Kościołów partykularnych*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 3130–3131.
- Sitarz M., *Zjazdy*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 3158–3159.
- Sitarz M., Grzywacz J., *Instalacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 945–946.
- Sitarz M., Grzywacz J., *Instancja sądowa*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 946–949.
- Sitarz M., Grzywacz J., *Insygnia*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 985–986.
- Sitarz M., Lewicka M., *Diecezjalna rada duszpasterska*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 541–547.

- Sitarz M., Lewicka M., *Parafialne rady*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2074–2079.
- Sitarz M., Lewicka M., *Personalna Administratura Apostolska Świętego Jana Marii Vianneya*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2122–2126.
- Sitarz M., Paździor S., *Afekt*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 59–61.
- Sitarz M., Paździor S., *Affirmative*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 63.
- Sitarz M., Paździor S., *Klauzula*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1199–1201.
- Sitarz M., Paździor S., *Konkubinat*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1382–1384.
- Sitarz M., Paździor S., *Małżeństwo mieszane*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1664–1669.
- Sitarz M., Paździor S., *Małżeństwo w Kościele katolickim. I. W katolickim Kościele łacińskim*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1672–1686.
- Sitarz M., Paździor S., *Ne temere*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1789–1790.
- Sitarz M., Paździor S., *Negative*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1790–1791.
- Sitarz M., Paździor S., *Niepoczytalność*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1813–1815.
- Sitarz M., Paździor S., *Nieważność małżeństwa*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1829–1831.
- Sitarz M., Paździor S., *Przymus i bojaźń*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2400–2402.
- Sitarz M., Paździor S., *Przysposobienie*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2407–2408.
- Sitarz M., Paździor S., *Rozeznanie oceniające*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2541–2543.

- Sitarz M., Romanko A., *Sede impedita*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2576–2581.
- Sitarz M., Romanko A., *Sede vacante*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2582–2589.
- Sitarz M., Romanko A., *Stowarzyszenie Kanonistów Polskich*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2660–2662.
- Sitarz M., Rybczyk J., *Beneficjat*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 246–247.
- Sitarz M., Rybczyk J., *Facultates quinquennales*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 761–763.
- Sitarz M., Szafranski E., *Inkorporacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 940–941.
- Sitarz M., Zubert B., *Akceptacja prawa*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 68–69.
- Sitarz M., Zubert B., *Asystencja bierna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 200–201.
- Sitarz M., Zubert B., *Dekret aprobacyjny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 495.
- Sitarz M., Zubert B., *Dekret pochwalny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 495–496.
- Sitarz M., Zubert B., *Dom zakonny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 576–581.
- Sitarz M., Zubert B., *Egzempcja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 679–687.
- Sitarz M., Zubert B., *Ekskluacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 709–713.
- Sitarz M., Zubert B., *Ekssekucja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 725–728.
- Sitarz M., Zubert B., *Facto verbo cum Sanctissimo*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 761.

- Sitarz M., Zubert B., *Federacja klasztorów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 776–777.
- Sitarz M., Zubert B., *Glosator*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 837–838.
- Sitarz M., Zubert B., *Inkardynacja – Ekskardynacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 935–940.
- Sitarz M., Zubert B., *Instytuty zakonne*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 975–981.
- Sitarz M., Zubert B., *Instytuty życia konsekrowanego*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 981–985.
- Sitarz M., Zubert B., *Interstycja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 997–999.
- Sitarz M., Zubert B., *Juniorat*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1022–1024.
- Sitarz M., Zubert B., *Kapituła zakonna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1124–1128.
- Sitarz M., Zubert B., *Kardynał Protektor*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1153–1156.
- Sitarz M., Zubert B., *Konsekrowane życie*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1388–1389.
- Sitarz M., Zubert B., *Kuria zakonna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1547–1548.
- Sitarz M., Żurowski M., *Forum*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 811–812.

Słowikowska Anna

I

- Słowikowska A., *Postulaty Stefana Kardynała Wyszyńskiego w nauczaniu Soboru Watykańskiego II. Źródła inspiracji dla kościelnego prawa konstytucyjnego i publicznego*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2019, ss. 282.

II

- Słowikowska A., *Aksjomaty papieża Benedykta XVI w nauczaniu Ojca Świętego Franciszka, w: Noli metuere et noli timere... Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia święceń presbiteratu ks. Mirosława Sitarza*, red. A. Romanko, P. Lewandowski, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 413–421.
- Słowikowska A., *The Contribution of Bishops from the Communist States to the Doctrine of the Second Vatican Council in Respect of Church–State Relations*, *Roczniki Nauk Prawnych* 2019, t. 29, nr 4, s. 173–199.

III

- Słowikowska A., *Adoracja eucharystyczna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 40–44.
- Słowikowska A., *Akolita*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 73–83.
- Słowikowska A., *Altarzysta*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 111.
- Słowikowska A., *Antykamera Papieska*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 130–131.
- Słowikowska A., *Aplikacja Mszy*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 137–140.
- Słowikowska A., *Apostolskie błogosławieństwo*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 150–159.
- Słowikowska A., *Asysta*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 198–200.
- Słowikowska A., *Binacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 287–292.
- Słowikowska A., *Błogosławieństwo*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 345–349.
- Słowikowska A., *Celebra*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 367–369.
- Słowikowska A., *Celebrans*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 369–371.

- Słowikowska A., *Ceroferariusz*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 403–405.
- Słowikowska A., *Dominicantes*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 582–583.
- Słowikowska A., *Dyspozycja do przyjęcia sakramentów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 641–647.
- Słowikowska A., *Funkcja liturgiczna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 827–831.
- Słowikowska A., *Indyferentyzm*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 929–931.
- Słowikowska A., *Katechista*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1181–1186.
- Słowikowska A., *Komentator*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1272–1275.
- Słowikowska A., *Koncelebra*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1291–1294.
- Słowikowska A., *Kongres eucharystyczny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1342–1346.
- Słowikowska A., *Księgi liturgiczne*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1501–1504.
- Słowikowska A., *Kult*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1519–1525.
- Słowikowska A., *Lektor*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1575–1587.
- Słowikowska A., *Liturgiczne posługi*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1604–1608.
- Słowikowska A., *Parafialny kościół*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2080–2081.
- Słowikowska A., *Precedencja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2228–2230.

- Słowikowska A., *Promotor synodu*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2338–2340.
- Słowikowska A., *Rada do Spraw Apostolstwa Świeckich*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2428–2432.
- Słowikowska A., „*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*”, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2528–2530.
- Słowikowska A., *Scrutinium*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2573–2576.
- Słowikowska A., *Szafarz nadzwyczajny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2728–2731.
- Słowikowska A., *Szafarz sakramentów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2731–2734.
- Słowikowska A., *Wiatyk*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2901–2903.
- Słowikowska A., Grochowina M., *Syndyk apostolski*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2695–2697.

V

- Słowikowska A., *Krzysztof Burczak, Wacław Uruszczak, Wojciech Góralski, Józef Krukowski, Konkordaty Polskie. Historia i teraźniejszość*, red. Józef Krukowski, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2019, ss. 517, *Roczniki Nauk Prawnych* 2019, t. 29, nr 2, s. 177–180.

Syczewski Tadeusz

I

- Syczewski T., *Miejsca święte według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku i obowiązującego prawodawstwa Kościoła łacińskiego*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2019, ss. 122.
- Syczewski T., *Patronaty świętych i błogosławionych w Kościele łacińskim*, w: *Prawo i praktyka kanonizacyjna za pontyfikatu papieża Franciszka*, red. L. Fiejdasz-Buczek, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 137–156.

II

- Syczewski T., *Rites of Holy Week in Liturgical and Custom Law of Catholic Church*, Teka Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie 2019, t. 12, nr 2, s. 351–362.

III

- Syczewski T., *Bazylika*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 228–231.
- Syczewski T., *Biskupie błogosławieństwo*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 335–337.
- Syczewski T., *Ceremoniał*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 399–401.
- Syczewski T., *Chrzcielnica*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 428–431.
- Syczewski T., *Dedykacja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 492–494.
- Syczewski T., *Dni pokuty*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 557–559.
- Syczewski T., *Jałmużna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1017–1020.
- Syczewski T., *Kościół – budynek*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1440–1444.
- Syczewski T., *Narzeczeństwo*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1788–1789.
- Syczewski T., *Rektor Seminarium duchownego*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2469–2473.
- Syczewski T., *Tabernakulum*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2789–2793.

Szczot Elżbieta

I

- Prawo sakramentów. Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*, red. E. Szczot, D. Kwiatkowski, W. Lech, wyd. 2, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, ss. 1100.

III

- Szczot E., *Dziecko*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 649–654.

- Szczot E., *Karta Praw Rodziny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 1156–1160.
- Szczot E., *Pogrzeb*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2141–2146.
- Szczot E., *Rodzina*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2019, kol. 2534–2538.

Spis treści / Table of contents

STUDIA I ARTYKUŁY / STUDIES AND ARTICLES

LIDIA FIEJDASZ-BUCZEK	
Elżbieta Szczot (1965–2024). <i>W służbie rodzinie, nauce, Kościołowi</i>	7
Elżbieta Szczot (1965–2024). <i>Serving Family, Science, and the Church</i>	
Эльжбета Щот (1965–2024). <i>В службе семье, науке, Церкви</i>	
Ельжбета Щот (1965–2024). <i>На службі родині, науці, Костелу</i>	
KS. JERZY ADAMCZYK, KAROLINA MAZUR	
Trwające małżeństwo jako przeszkoda do życia zakonnego (kan. 643 § 1, nr 2 KPK)	41
Ongoing marriage as an impediment to religious life (Can. 643 § 1, no. 2 of the Code of Canon Law)	
Состояние в браке как препятствие для вступления в институт монашеской жизни (кан. 643 § 1, № 2 ККП)	
Чинний шлюб як перешкода для духовного життя (кан. 643 § 1, п. 2 ККП)	
KS. JERZY ADAMCZYK	
Prezbiter jako administrator diecezjalny a sakrament bierzmowania	59
A presbyter as diocesan administrator and the sacrament of confirmation	
Пресвитер как епархиальный администратор и таинство Миропомазания	
Пресвітер як адміністратор дієцезії та таїна миропомазання	
KRZYSZTOF GRZESIOWSKI	
Zastosowanie art. 39 Kodeksu cywilnego w przypadku zbywania (alienacji) nieruchomości przez kościelne osoby prawne	81
Application of Article 39 of the Civil Code in case of disposal (alienation) of real estate by Church Legal Entities	
Применение статьи 39 Гражданского кодекса при отчуждении недвижимого имущества церковными юридическими лицами	
Застосування статті 39 Цивільного кодексу у випадку розпорядження (відчуження) нерухомим майном костельними юридичними особами	
KS. ADAM JASZCZ	
Nadzór kuratora nad duchownym, który popełnił przestępstwo <i>contra sextum cum minore</i> ...	99
Probation officer's vigilance over a cleric who has committed a <i>contra sextum cum minore</i> offence	
Надзор куратора за священнослужителем, совершившим преступление <i>contra sextum cum minore</i>	
Нагляд куратора за священником, який вчинив злочин <i>contra sextum cum minore</i>	
O. PRZEMYSŁAW MICHOWICZ	
Teoretyczne implikacje argumentu z autorytetu	115
Theoretical implications of the argument from authority	
Теоретические импликации аргумента к авторитету	
Теоретичні наслідки аргументу авторитету	
JURIJ POPOVIČ	
The legal situation of refugees from Ukraine. Current issues	133
Sytuacja prawna uchodźców z Ukrainy. Aktualne zagadnienia	
Правовое положение беженцев из Украины. Актуальные вопросы	
Правове становище біженців з України. Актуальні питання	

MARCIN JAN STĘPIEŃ	
Kanon 666 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich jako przepis zawierający normy z zakresu prawa własności intelektualnej	149
Canon 666 of the Code of Canons of the Eastern Churches as a provision containing norms of intellectual property law	
Канон 666 Кодекса Канонов Восточных церквей как положение, содержащее нормы в области права интеллектуальной собственности	
Канон 666 Кодексу Канонів Східних Церков як положення, що містить норми у сфері права інтелектуальної власності	

KS. WOJCIECH WĄSIK	
Ewolucja instytucji inkardynacji od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego II	163
Evolution of the institution of incardination from the Council of Trent to the Second Vatican Council	
Эволюция института инкардинации от Тридентского собора до II Ватиканского собора	
Еволюція інституту інкардинації від Тридентського Собору до Другого Ватиканського Собору	

MATERIAŁY I GLOSY / MATERIALS AND COMMENTARIES

PRZEMYSŁAW MARCIN ŻUKOWSKI	
Ksiądz Walerian Meysztowicz (1893–1982). Droga do objęcia katedry nadzwyczajnej prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie	181
Father Walerian Meysztowicz (1893–1982). The road to the Extraordinary Chair of Canon Law at the Faculty of Theology of the Stephen Bathory University in Vilnius	
Священник Валериан Мейштович (1893–1982). Путь к заведованию Чрезвычайной кафедрой канонического права на Богословском факультете Университета Стефана Батория в Вильнюсе	
Священник Валеріан Мейштович (1893–1982). Шлях до завідувача Надзвичайної кафедри канонічного права на Богословському факультеті Вільнюського університету імені Стефана Баторега	

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE / SOURCE MATERIALS

SZYMON RATUS	
Umowa o współpracy kulturalnej między Rządem Kanady i Rządem Chińskiej Republiki Ludowej sporządzona w Pekinie dnia 20 stycznia 2005 r.	217
Cultural Agreement between the Government of Canada and the Government of the People's Republic of China done at Beijing on 20 January 2005	
Соглашение о культурном сотрудничестве между Правительством Канады и Правительством Китайской Народной Республики заключенное в Пекине 20 января 2005 года	
Угода про культурне співробітництво між Урядом Канади та Урядом Китайської Народної Республіки укладена в Пекіні 20 січня 2005 року	

SPRAWOZDANIA / REPORTS

KS. PAWEŁ LEWANDOWSKI	
XII Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. „Kodeks Prawa Kanonicznego w badaniach młodych naukowców”, Lublin, 3 czerwca 2023 r.	225
XII Nationwide Scientific Conference entitled “The Code of Canon Law in the Research of Young Scientists”, Lublin, 3 June 2023	
XII Всепольская научная конференция «Кодекс канонического права в исследованиях молодых ученых», Люблин, 3 июня 2023 года	
XII Загальнопольська наукова конференція “Кодекс канонічного права в дослідженнях молодих науковців”, Люблін, 3 червня 2023 р.	

ANETA ABRAMOWICZ

Konferencja Naukowa pt. „Finansowanie Kościołów. Rozwiązania polskie na tle europejskim”, Warszawa, 7 września 2023 r. 229

Scientific Conference entitled “Financing of Churches. Polish solutions against the European background”, Warsaw, 7 September 2023

Научная конференция под названием «Финансирование церквей. Польские решения на европейском фоне», Варшава, 7 сентября 2023 г.

Наукова конференція на тему “Фінансування костелів. Польські рішення на європейському тлі”, Варшава, 7 вересня 2023 року

Z ŻYCIA WYDZIAŁU / FACULTY ACTIVITIES

PAWEŁ BUCOŃ

Diariusz. Kalendarium ważniejszych wydarzeń naukowych z udziałem pracowników Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, październik – grudzień 2023 r. 235

Diary. Calendar of major scientific events with the participation of academic staff of the Faculty of Law, Canon Law and Administration of the John Paul II Catholic University of Lublin, October – December 2023

Календарь мероприятий. Главные научные события с участием сотрудников Факультета права, канонического права и администрации Люблинского католического университета Иоанна Павла II, октябрь – декабрь 2023 года

Журнал подій. Календар головних наукових заходів за участю співробітників факультету Права, Канонічного Права та Адміністрації Люблінського католицького університету Івана Павла II, жовтень – грудень 2023 р.

KINGA DRÓŻDŹ-CHMIEL

Bibliografia pracowników naukowych Instytutu Prawa Kanonicznego z Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II za rok 2019 241

Bibliography of academic staff of the Institute of Canon Law of the Faculty of Law, Canon Law and Administration of the John Paul II Catholic University of Lublin for 2019

Библиография трудов научных сотрудников Института канонического права Факультета права, канонического права и администрации Люблинского католического университета Иоанна Павла II за 2019 год

Бібліографія наукових співробітників Інституту канонічного права Факультету права, канонічного права та адміністрації Люблінського католицького університету Івана Павла II за 2019 рік

